

Motto :

Ten kto sa kvôli bezpečnosti bezdôvodne vzdáva slobody, nezaslúži si ani slobodu ani bezpečnosť.

Benjamín Frenklin

polročník VŠBM v Košiciach

Evidenčné číslo MK SR: EV 4234/10
ISSN 1338-4880 (tlačené vydanie)
ISSN 1338-6956 (online)

POLROČNÍK VŠBM V KOŠICIACH

1 / 2013

KOŠICKÁ BEZPEČNOSTNÁ REVUE

KOŠICKÁ BEZPEČNOSTNÁ REVUE 1 / 2013

Evidenčné číslo MK SR: EV 4234/10
ISSN 1338-4880 (tlačené vydanie)
ISSN 1338-6956 (online)

KOŠICKÁ BEZPEČNOSTNÁ REVUE

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na bezpečnosť.

Ročník 3, číslo 1,
vychádza polročne
dátum vydania 1.7.2013,
Evidenčné číslo MK SR: EV 4234/10
ISSN 1338-4880 (tlačené vydanie)
ISSN 1338-6956 (online)

Vydáva :
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva
v Košiciach,
Redakčno - vydavateľské stredisko
Kukučínova 17,
040 01 Košice
IČO vydavateľa – IČO: 35 577 720
www.vsbm.sk
e-mail : rvs@vsbm.sk
tel./fax: + 421 (0) 55 72 010 71

Hlavný editor :
Dr.h.c. prof. Ing. Marián Mesároš, DrSc.

Kopírovanie povolené len s písomným súhlasom redakcie. Za obsah, pôvodnosť a pravdivosť príspevkov zodpovedajú samotní autori.

Vedúci redaktor :
Dr.h.c. prof. Ing. Marián Mesároš, DrSc.

Redakčná rada :
Interní členovia vydavateľa :
prof. Ing. Josef Reitšpís, PhD.
prof. Ing. Vladimír Sedlák, PhD.
prof. Ing. Ľudovít Naď, PhD.
prof. Ing. Dušan Repčík, CSc.
prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc.
Dr.h.c. doc. Ing. Imrich Dufinec, PhD., mim. prof..
doc. Ing. Miroslav Kelemen, PhD., brig. gen. v. z.
JUDr. Stanislav Križovský, PhD.
Ing. Peter Lošonczi, PhD.
Ing. Peter Havaj, PhD.

Externí členovia z odbornej praxe
Dr.h.c. mult. prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc.
prof. PhDr. Květoň Holc, DrSc.
Dr. h. c. prof. PaedDr. Gabriel Švejda, CSc.

Redakcia:
Ing. Peter Lošonczi, PhD.

OBSAH

NOVÝ ZÁKON O OCHRANE OSOBNÝCH ÚDAJOV <i>Peter Čabák</i>	3
KRÍZOVÝ MANAŽMENT V PROSTREDÍ SIMULÁCIÍ <i>Matúš Grega - Pavel Nečas - Tomáš Schöber</i>	7
PROBLEMATYKA WSPÓLPRACY CYWILNO- WOJSKOWEJ <i>Zbigniew Grzywna</i>	12
HODNOTENIE RIZÍK PRED PROCESOM VYTVORENIA MODELU REKONŠTRUKCIE KRIMINÁLNO-RELEVANTNEJ UDALOSTI VO VIRTUÁLNEJ REALITE – 3 časť <i>Peter Havaj</i>	20
OPERÁCIE KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU – PRÍSPEVOK EURÓPSKEJ ÚNIE K MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI <i>Radoslav Ivančík</i>	32
ANALÝZA GEOPOLITICKÝCH SÚVISLOSTÍ ENERGETICKEJ BEZPEČNOSTI <i>Radoslav Ivančík – Miroslav Kelemen</i>	42
IDENTIFIKÁCIA KYBERNETICKÝCH HROZIEB 21. STOROČIA <i>Radoslav Ivančík - Miroslav Kelemen</i>	51
BEZPEČNOSTNÉ SYSTÉMY NA ZLEPŠENIE OVLÁDATEĽNOSTI AUTOMOBILU <i>Luboš Kondáš - Miroslav Král - Vladimír Sedlák</i>	57
EFEKTÍVNE A INOVATÍVNE TRENDY PROCESU VZDELÁVANIA BEZPEČNOSTNÝCH PRACOVNÍKOV V PODMIENKACH VYSOKÝCH ŠKÔL <i>Lucia Kováčová</i>	67
SKÚMANIE NÁSTROJOV „MÄKKEJ BEZPEČNOSTI“ V KONTEXTE KODAŇSKEJ ŠKOLY <i>Lucia Kováčová - Juraj Madej</i>	73
IDENTIFIKÁCIA, ANALÝZA A HODNOTENIE VYUŽITIA KRÍZOVÝCH SCENÁROV V BEZPEČNOSTNEJ EDUKÁCII NA VŠBM V KOŠICIACH <i>Peter Lošonczi - Miroslav Kelemen - Lucia Kováčová</i>	83
CZŁOWIEK JAKO PODMIOT SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA <i>Antoni Olak</i>	91
BEZPIECZEŃSTWO IMPREZ MASOWCH ZAGADNIENIA PRAWNO ADMINISTRACYCJNE <i>Antoni Olak - Jarosław Kosoń</i>	98

CHOICE AND EVALUATION METHODICS OF INVESTMENT PROJECTS <i>M. M. Malyar - V. V. Polishchuk</i>	108
DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV V PROCESE OCHRANY OSÔB A MAJETKU <i>Marián Mesáros - Miroslav Kelemen</i>	118
SPLNENIE ROZKAZU AKO OKOLNOSTĚ (NE)VYLUČUJÚCA PROTIPRÁVNOSTĚ <i>Ján Mihaľov - Miroslav Kelemen</i>	122
DOKAZOVÁNÍ OBSAHU ELEKTRONICKÝCH DOKUMENTŮ <i>Viktor Porada</i>	129
VYHLÁSENIE NEZÁVISLOSTI KOSOVA Z POHĽADU MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA <i>Jozef Vystavel - Miroslav Kelemen</i>	134

NOVÝ ZÁKON O OCHRANE OSOBNÝCH ÚDAJOV

Peter ČABÁK¹

Abstrakt: Dňa 15. mája 2013 podpísal prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič nový zákon o ochrane osobných údajov.² Tento nový zákon nadobúda účinnosť 1. júna 2013 a v plnom rozsahu nahrádza doterajší zákon č. 428/2002 Z.z. o ochrane osobných údajov v znení neskorších predpisov. Cieľom tohto článku je poukázať na dôvody prijatia novej právnej úpravy a na najvýraznejšie zmeny, ktoré tento zákon zavádza.

Kľúčové slova: ochrana osobných údajov

ÚVOD

Pôvodný návrh nového zákona o ochrane osobných údajov prijala Národná rada Slovenskej republiky dňa 19. marca 2013.³ Prezident však prijatý návrh zákona vrátil na opätovné prerokovanie do parlamentu.⁴ Národná rada Slovenskej republiky zákon pri opätovnom prerokovaní zákona vráteného prezidentom Slovenskej republiky akceptovala jeho pripomienky.⁵

Dôvodná správa nového zákona uvádza, že návrh zákona si vyžiadala potreba dôslednej transpozície Smernice Európskeho parlamentu a Rady 95/46/ES z 24. októbra 1995 o ochrane jednotlivcov pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe týchto údajov v kontexte konkrétnych pripomienok hodnotiacej misie Európskej komisie vyplývajúcej zo „Štruktúrovaného dialógu o ochrane osobných údajov“, záverov a odporúčaní hodnotenia správneho uplatňovania schengenského *acquis* v Slovenskej republike pre oblasť ochrany osobných údajov, ktoré sa uskutočnilo vo februári 2012 (tzv. schengenské hodnotenie), úloh obsiahnutých v Schengenskom akčnom pláne Slovenskej republiky a výsledkov analýzy súčasne platného zákona z pohľadu aplikačnej praxe.

Cieľom novej právnej úpravy je zaviesť prehľadnú úpravu práv a povinností osôb začlenených do procesu spracúvania osobných údajov, upevniť nezávislé postavenie Úradu na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky pri výkone dozoru nad ochranou osobných údajov a poskytnúť odchýlky potrebné v konaní podľa tohto zákona z dôvodu špecifického charakteru hmotnoprávnej úpravy v oblasti ochrany osobných údajov ako neoddeliteľnej súčasti základných práv a slobôd v právnom poriadku Slovenskej republiky. Nový zákon by mal prispieť k dosiahnutiu väčšej právnej istoty pre všetky zainteresované subjekty.

Nová právna úprava nemení pôvodný zámer zákona č. 428/2002 Z. z., ktorý spočíva v poskytovaní ochrany práv fyzických osôb pri spracúvaní ich osobných údajov garantovaných Ústavou Slovenskej republiky a stanovení práv, povinností a zodpovedností prevádzkovateľov a sprostredkovateľov pri spracúvaní osobných údajov a tiež v zaeďinovaní časti osobitného procesu rozhodovania vo veciach kontroly spracúvania osobných údajov. Cieľom je najmä sprehľadnenie právnej úpravy, zaeďinovanie a precizovanie jednotlivých procesov.

Nový zákon okrem prepracovania viacerých ustanovení v súčasnosti platného zákona, spresňuje niektoré definície pojmov, s ktorými zákon pracuje a s ktorými je potrebné sa oboznámiť ešte pred samotným začatím spracúvania osobných údajov. Nový zákon odstraňuje nejasnosti niektorých základných ustanovení pôvodného zákona, ktoré v aplikačnej praxi spôsobovali potrebu ich častého objasňovania. Na viacerých miestach zákona sa preto napríklad vypúšťa slovné spojenie „orgány štátnej správy, orgány územnej samosprávy, iné orgány verejnej moci, ako aj ostatné právnické osoby a fyzické osoby“ a nahrádza sa slovom „každý“, ktoré ho plnohodnotne nahrádza, čím sa zjednodušuje právna úprava.

PRIESTOR PRÍSTUPNÝ VEREJNOSTI

Zákon zavádza nový pojem „priestor prístupný verejnosti“, ktorý doposiaľ v tejto právnej úprave absentoval. V praxi často dochádza ku kolíziám, keď je potrebné kvalifikovane odlišiť, ktorý priestor je potrebné považovať za verejne prístupný, a na ktorý sa budú najmä vo vzťahu ku kamerovému systému vzťahovať ustanovenia tohto zákona.

V ustanovení § 4 ods. 3 písm. j) nového zákona je priestor prístupný verejnosti zaeďinovaný ako priestor, do ktorého možno voľne vstupovať a v ktorom sa možno voľne zdržiavať bez časového obmedzenia alebo vo

¹ JUDr. Peter Čabák, advokát, externý doktorand na Katedre občianskeho práva Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

² http://www.prezident.sk/?spravy-tlacoveho-oddelenia&news_id=17381

³ <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=4305>

⁴ http://www.prezident.sk/?spravy-tlacoveho-oddelenia&news_id=17213

⁵ <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=4398>

vymedzenom čase, pričom iné obmedzenia, ak existujú a sú osobou splnené, nemajú vplyv na vstup a voľný pohyb osoby v tomto priestore, alebo je to priestor, ktorý tak označuje osobitný zákon.

Prevádzkovateľ, ktorý v priestoroch prístupných verejnosti získava, poskytuje alebo sprístupňuje osobné údaje, zabezpečí ich primeranú ochranu podľa ustanovenia § 19 zákona. Zákon ďalej stanovuje, že priestor prístupný verejnosti možno monitorovať len na účely ochrany verejného poriadku a bezpečnosti, odhaľovania kriminality, narušenia bezpečnosti štátu, ochrany majetku alebo zdravia, a to len vtedy, ak je priestor zreteľne označený ako monitorovaný; monitorovaný priestor je prevádzkovateľ povinný zreteľne označiť bez ohľadu na to, či sa snímajú obraz alebo zvuk zaznamenáva na nosič informácií. Označenie monitorovaného priestoru sa nevyžaduje, ak tak ustanovuje osobitný zákon. Vyhotovený záznam možno využiť len na účely trestného konania alebo konania o prístupkoch, ak osobitný zákon neustanovuje inak.

PRÁVA A POVINNOSTI PREVÁDZKOVATEĽA A SPROSTREDKOVATEĽA

Nový zákon ďalej zavádza prehľadnejšiu úpravu prevádzkovateľa a sprostredkovateľa a ich vzájomného vzťahu, ktorá reflektuje aktuálny spoločenský vývoj a požiadavky Európskej komisie, ktoré ukázali naliehavú potrebu konsolidovať úpravu ustanovení týkajúcich sa prevádzkovateľa a sprostredkovateľa dôsledným prebratím článku 17 odsek 2 až 4 smernice 95/46/ES. Najmä je potrebné jednoznačne ustanoviť, že spracúvať osobné údaje vo vlastnom mene môže len prevádzkovateľ. Sprostredkovateľ spracúva osobné údaje v mene prevádzkovateľa, v rozsahu, za podmienok a na účel dohodnutý v zmluve s prevádzkovateľom a spôsobom podľa tohto zákona. Súčasnú znenie zákona č. 428/2002 Z.z. v ustanovení § 5 ods. 2 stanovuje, že sprostredkovateľ je oprávnený spracúvať osobné údaje len v rozsahu a za podmienok dojednaných s prevádzkovateľom v písomnej zmluve alebo v písomnom poverení. Podľa novej právnej úpravy účinnej od 1. júna 2013 bude platiť, že prevádzkovateľ je oprávnený poveriť spracúvaním osobných údajov sprostredkovateľa len na základe písomnej zmluvy, a teda už nebude existovať možnosť jednostranne poveriť sprostredkovateľa spracovaním osobných údajov. V danom prípade bude nutné vždy uzatvoriť písomnú zmluvu medzi prevádzkovateľom a sprostredkovateľom s tým, že v zmysle nového zákona je prevádzkovateľ povinný uzatvoriť so sprostredkovateľom zmluvu pred začatím spracúvania osobných údajov, najneskôr v deň začatia spracúvania osobných údajov. V ustanovení § 8 ods. 4 nový zákon presne vymedzuje všetky náležitosti takejto zmluvy:

- a) údaje o zmluvných stranách
- b) deň, od ktorého je sprostredkovateľ oprávnený začať so spracúvaním osobných údajov v mene prevádzkovateľa,
- c) účel spracúvania osobných údajov,
- d) názov informačného systému,
- e) zoznam osobných údajov, ktoré sa budú spracúvať; zoznam osobných údajov možno nahradiť rozsahom osobných údajov podľa § 10 ods. 4⁶,
- f) okruh dotknutých osôb,
- g) podmienky spracúvania osobných údajov vrátane zoznamu povolených operácií s osobnými údajmi,
- h) vyhlásenie prevádzkovateľa, že pri výbere sprostredkovateľa postupoval podľa odseku 2 prvej vety,
- i) súhlas prevádzkovateľa na spracúvanie osobných údajov sprostredkovateľom prostredníctvom inej osoby, ak postupujú podľa odseku 5⁷,
- j) dobu, na ktorú sa zmluva uzatvára,
- k) dátum uzatvorenia zmluvy a podpisy zmluvných strán.

V prípade, ak prevádzkovateľ poveril spracúvaním osobných údajov sprostredkovateľa až po získaní osobných údajov, je povinný zabezpečiť oznámenie tejto skutočnosti dotknutým osobám pri prvom kontakte s nimi, najneskôr však do troch mesiacov odo dňa poverenia sprostredkovateľa. To platí aj vtedy, ak spracúvanie osobných údajov prevezme právny nástupca prevádzkovateľa.

Ak sprostredkovateľ zistí, že prevádzkovateľ sa pri spracúvaní osobných údajov dopustil zjavného porušenia zákona, je povinný ho na to písomne upozorniť a do vykonania nápravy vykonať len také operácie s osobnými údajmi, ktoré neznesú odklad. Prevádzkovateľ je povinný bez zbytočného odkladu vykonať nápravu, najneskôr

⁶ Ustanovenie § 10 ods. 4 nového zákona: „Ak sa vzhľadom na účel spracúvania osobných údajov ustanovený v priamo vykonateľnom právne záväznom akte Európskej únie, medzinárodnej zmluve, ktorou je Slovenská republika viazaná, v tomto zákone a osobitnom zákone nedajú vopred konkrétne určiť jednotlivé osobné údaje, ktoré majú byť predmetom spracúvania, zoznam osobných údajov podľa odsekov 1 a 2 možno nahradiť rozsahom osobných údajov; prevádzkovateľ je povinný pri takomto spracúvaní osobných údajov postupovať podľa § 6 ods. 2 písm. d) okrem tých prevádzkovateľov, ktorí spracúvajú osobné údaje na účely súdneho konania a v súvislosti s ním. Zoznam tretích strán podľa odseku 2 možno nahradiť určením okruhu tretích strán len vtedy, ak vzhľadom na povahu veci nemožno vopred určiť jednotlivé tretie strany, ktorým sa osobné údaje poskytujú, alebo ak tretie strany tvoria skupinu subjektov s rovnakým predmetom činnosti a vykonávajú spracúvanie osobných údajov na rovnaký účel, prípadne ak zloženie takejto skupiny podlieha neustálej zmene.“

⁷ Ustanovenie § 8 ods. 5 nového zákona: „Sprostredkovateľ vykonáva spracúvanie osobných údajov osobne, pokiaľ si s prevádzkovateľom písomne v zmluve nedohodne, že spracúvanie osobných údajov vykoná prostredníctvom inej osoby (ďalej len „subdodávateľ“). Subdodávateľ spracúva osobné údaje a zabezpečuje ich ochranu na zodpovednosť sprostredkovateľa. Ustanovenia tohto zákona o sprostredkovateľovi sa vzťahujú aj na subdodávateľa. Na subdodávateľa úrad nahliada ako na sprostredkovateľa.“

však v lehote jedného mesiaca odo dňa doručenia písomného upozornenia; inak je sprostredkovateľ povinný o tom bez zbytočného odkladu informovať Úradu na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky. Ak si sprostredkovateľ vyššie uvedenú povinnosť nesplní, zodpovedá za porušenie povinnosti a za škodu spôsobenú porušením tejto povinnosti spoločne a nerozdielne spolu s prevádzkovateľom. Tým nie je dotknutá zodpovednosť sprostredkovateľa podľa tohto zákona alebo osobitného zákona.

Návrh zákona zároveň upravuje osobitné ustanovenie pre zástupcu prevádzkovateľa. Zástupca prevádzkovateľa nie je v navrhovanej úprave novým inštitútom, doteraz však jeho úprava bola rozdelená do viacerých ustanovení. Zavedením samostatného ustanovenia, ktoré upravuje podmienky vymenovania zástupcu prevádzkovateľa, sa poskytuje väčšia prehľadnosť a právna istota pri využívaní tohto inštitútu v praxi. Inštitút zástupcu prevádzkovateľa je potrebné aplikovať v prípade, že spracúvanie osobných údajov pripravuje prevádzkovateľ, ktorý nemá sídlo alebo trvalý pobyt na území členského štátu, ak na účely spracúvania osobných údajov využíva úplne alebo čiastočne automatizované alebo iné ako automatizované prostriedky spracúvania umiestnené na území Slovenskej republiky, pričom tieto prostriedky spracúvania nie sú využívané výlučne len na prenos osobných údajov cez územie členských štátov, tak ako to uvádza dôvodová správa k novému zneniu zákona.

PRÁVNÝ ZÁKLAD SPRACÚVANIA OSOBNÝCH ÚDAJOV

Jedným z najdôležitejších inštitútov pri spracúvaní osobných údajov je právny základ spracúvania osobných údajov. Zákon v tejto súvislosti za účelom jednoznačnejšieho výkladu zákona zavádza nový spoločný názov „*právny základ spracúvania osobných údajov*“, ktorý predstavuje jednu zo základných zásad spracúvania osobných údajov. Právnym základom je vo všeobecnej rovine potrebné rozumiť oprávnenie prevádzkovateľa k spracúvaniu osobných údajov jednotlivých fyzických osôb (dotknutých osôb). Inými slovami, jedná sa o dôvod, ktorý umožňuje prevádzkovateľovi vykonávať akékoľvek operácie s osobnými údajmi dotknutých osôb v súlade s platnou legislatívou. Zákon rozširuje spracúvanie osobných údajov bez súhlasu dotknutej osoby, a to v prípade, ak takéto spracúvanie je upravené v priamo vykonateľnom právne záväznom akte Európskej únie a medzinárodnej zmluve, ktorou je Slovenská republika viazaná.

SÚHLAS SO SPRACOVANÍM OSOBNÝCH ÚDAJOV

V doterajšom znení zákona č. 428/2002 Z.z. ustanovenie § 7 ods. 1 posledná veta uvádza, že súhlas daný v písomnej forme je bez vlastnoručného podpisu toho, kto súhlas dáva, neplatný. Nový zákon zaviedol zmenu, ktoré reflektuje na súčasný vývoj informačných technológií a tak v ustanovení § 11 ods. 4 posledná veta nového zákona je uvedené, že za súhlas v písomnej podobe sa považuje aj súhlas podpísaný zaručeným elektronickým podpisom v súlade s ustanovením § 4 zákona č. 215/2002 Z. z. o elektronickom podpise a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

ZVEREJŇOVANIE ÚDAJOV ZAMESTNANCOV

Nový zákon zavádza možnosť zverejnenia osobných údajov zamestnancov, a to aj bez ich súhlasu. Ustanovenia § 12 ods. 3 nového zákona stanovuje, že prevádzkovateľ, ktorý je zamestnávateľom dotknutej osoby, je oprávnený sprístupniť alebo zverejniť jej osobné údaje v rozsahu titul, meno, priezvisko, pracovné, služobné alebo funkčné zaradenie, odborný útvar, miesto výkonu práce, telefónne číslo, faxové číslo alebo elektronickú poštu na pracovisko a identifikačné údaje zamestnávateľa, ak je to potrebné v súvislosti s plnením pracovných, služobných alebo funkčných povinností dotknutej osoby. Sprístupnenie alebo zverejnenie osobných údajov nemôže narušiť vážnosť, dôstojnosť a bezpečnosť dotknutej osoby. Zároveň však taktiež v zmysle ustanovenia § 12 ods. 5 nového zákona platí, že ten, kto má v úmysle zverejniť osobné údaje dotknutej osoby, nesmie svojím konaním neoprávnené zasahovať do práva na ochranu jej osobnosti a súkromia; zverejnenie osobných údajov nesmie byť v rozpore s oprávnenými záujmami dotknutej osoby.

OPRÁVNENÁ OSOBA

Nová právna úprava poučenia oprávnených osôb nie je novou úpravou; je súčasťou aj teraz platného zákona o ochrane osobných údajov. Z dôvodu zvýšenia právnej istoty a odstránenia kolízií v praxi dochádza k spresneniu a dôslednému precizovaniu tohto ustanovenia. Nový zákon dopĺňa inštitút oprávnenej osoby o určenie, kedy sa fyzická osoba stáva oprávnenou osobou a o pravidlá, ktoré určujú povinnosti a postupy, ktoré musia prevádzkovateľ a sprostredkovateľ dodržať pri ich výbere a poučení.

Oprávnenou osobou sa rozumie každá fyzická osoba, ktorá prichádza do styku s osobnými údajmi v rámci svojho pracovného pomeru, štátnozamestnaneckého pomeru, služobného pomeru, členského vzťahu, na základe poverenia, zvolenia alebo vymenovania, alebo v rámci výkonu verejnej funkcie, a ktorá spracúva osobné údaje v rozsahu a spôsobom určeným v poučení podľa ustanovenia § 21 nového zákona.

Fyzická osoba sa stáva oprávnenou osobou dňom jej poučenia. V zmysle ustanovenia § 21 ods. 2 nového zákona je prevádzkovateľ povinný poučiť osobu o právach a povinnostiach a o zodpovednosti za ich porušenie pred

uskutočnením prvej operácie s osobnými údajmi. Poučenie musí obsahovať najmä rozsah oprávnení, popis povolených činností a podmienky spracúvania osobných údajov.

Prevádzkovateľ je povinný o poučení oprávnenej osoby vyhotoviť písomný záznam. Ustanovenie § 21 ods. 3 nového zákona stanovuje obsahové náležitosti takéhoto záznamu, medzi ktoré patria:

- a) identifikačné údaje prevádzkovateľa,
- b) titul, meno, priezvisko, pracovné, služobné alebo funkčné zaradenie a podpis oprávnenej osoby,
- c) titul, meno, priezvisko, pracovné zaradenie alebo funkciu a podpis toho, kto vykonal poučenie,
- d) informácie podľa odseku 2,
- e) deň poučenia a
- f) deň, odkedy osoba prestala byť oprávnenu osobou; tento údaj doplní prevádzkovateľ po ukončení jej činnosti ako oprávnenej osoby.

Prevádzkovateľ je povinný opätovne poučiť oprávnenú osobu, ak došlo k podstatnej zmene jej pracovného, služobného alebo funkčného zaradenia, a tým sa významne zmenil obsah náplne jej pracovných činností, alebo sa podstatne zmenili podmienky spracúvania osobných údajov alebo rozsah spracúvaných osobných údajov v rámci jej pracovného, služobného alebo funkčného zaradenia.

PRECHODNÉ USTANOVENIA NOVÉHO ZÁKONA

Nový zákon v ustanovení § 76 stanovuje lehoty, ktoré sú dotknuté subjekty povinné dodržať a v týchto lehotách vykonať potrebné zmeny za účelom zosúladenia stavu s novým zákonom. Medzi jednotlivé povinnosti patrí napríklad:

- povinnosť prevádzkovateľa, aby v lehote šiestich mesiacov uviedol do súladu s týmto zákonom všetky informačné systémy, v ktorých spracúva osobné údaje.
- povinnosť prevádzkovateľa uviesť zmluvný vzťah so sprostredkovateľom do súladu s týmto zákonom do jedného roka odo dňa účinnosti tohto zákona.
- povinnosť prevádzkovateľa a sprostredkovateľa vykonať poučenie oprávnených osôb v súlade s týmto zákonom do šiestich mesiacov odo dňa účinnosti tohto zákona.

Nový zákon v prechodných ustanoveniach uvádza, že

- poverenia a oznámenia o poverení zodpovednej osoby podľa doterajšieho zákona sa považujú za poverenia a oznámenia o poverení zodpovednej osoby podľa tohto zákona. Prevádzkovateľ a sprostredkovateľ sú povinní písomne poveriť zodpovednú osobu a jej poverenie oznámiť úradu v súlade s týmto zákonom do jedného roka odo dňa účinnosti tohto zákona,
- registrácia udelená podľa doterajšieho zákona sa považuje za registráciu udelenú podľa tohto zákona. Prevádzkovateľ je povinný nanovo prihlásiť svoj informačný systém na registráciu v súlade s týmto zákonom do šiestich mesiacov odo dňa účinnosti tohto zákona, ak to zákon vyžaduje,
- osobitné registrácie udelené podľa doterajšieho zákona sa považujú za osobitné registrácie udelené podľa tohto zákona. Prevádzkovateľ je povinný nanovo prihlásiť svoj informačný systém na osobitnú registráciu v súlade s týmto zákonom do šiestich mesiacov odo dňa účinnosti tohto zákona, ak to zákon vyžaduje,
- bezpečnostné opatrenia, bezpečnostná smernica a bezpečnostný projekt vypracované podľa doterajšieho zákona sa účinnosťou tohto zákona považujú za bezpečnostné opatrenia vypracované podľa tohto zákona. Prevádzkovateľ a sprostredkovateľ sú povinní zosúladiť prijaté bezpečnostné opatrenia s týmto zákonom do deviatich mesiacov odo dňa účinnosti tohto zákona,
- súhlas so spracúvaním osobných údajov udelený podľa doterajšieho zákona sa účinnosťou tohto zákona považuje za súhlas so spracúvaním osobných údajov udelený podľa tohto zákona.

Použité zdroje:

http://www.prezident.sk/?spravy-tlacoveho-oddelenia&news_id=17381
<http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=4305>
http://www.prezident.sk/?spravy-tlacoveho-oddelenia&news_id=17213
<http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=4398>

Recenzenti:

JUDr. Stanislav Krížovský, PhD. – VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti
Ing. Peter Lošonczy, PhD. - VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti

KRÍZOVÝ MANAŽMENT V PROSTREDÍ SIMULÁCIÍ

Matúš GREGA¹ - Pavel NEČAS² - Tomáš SCHÖBER³

Crisis management in environment of simulation

Abstrakt: V súčasnej dobe sa rôzne druhy simulačných technológií uplatňujú najmä v príprave ozbrojených síl vo výcviku a v systémoch velenia a riadenia, ale v čoraz väčšej miere nachádzajú uplatnenie i v civilnom sektore. Zámerom tohto článku je poukázať na dôležitosť precvičovania orgánov krízového riadenia a jej riadiacich pracovníkov z dôvodu narastania pravdepodobnosti výskytu zmiešaných asymetrických ohrození a to hlavne zvýšenia výskytu živelných pohrôm. Jedným z vhodných spôsobov prípravy orgánov krízového riadenia sú počítačovo podporované cvičenia využívajúce systémy konštruktívnej simulácie a systémy a prostriedky virtuálnych rekonfigurovateľných simulátorov.

Kľúčové slová: krízový manažment, simulačné technológie, bezpečnosť, simulácie

Abstract: At present, simulation technologies apply in preparing phases of the armed forces to train in command and control systems, but increasingly the simulation technologies are used even in the civilian sector. The aim of this article is to highlight the importance of practicing crisis management personnel, and its executives because of escalation of mixed asymmetric threats, and especially the increase of natural disasters. One of the suitable methods of preparing the executives of crisis management are computer assisted exercises of the constructive simulation and modules of reconfigurable virtual simulators.

Keywords: crisis management, simulation technologies, security, blended simulation

ÚVOD

Budovanie nových bezpečnostných systémov a zložiek je dlhodobý a zložitý proces. Menia sa možné dôvody vzniku kríz a konfliktov, mení sa pomer medzi počtom rozsiahlych a lokálnych, miestnych konfliktov. Dôvody ich vzniku a tiež spôsoby ich riešenia, či doba trvania sú faktory, ktoré tiež podliehajú neustálej zmene. Odlišujú sa názory a postoje ľudí, vznikajú samostatné organizačné celky pripravované na ich riešenie. Ukazuje sa, že budovanie izolovaných štátnych útvarov či iných zložiek je v tejto situácii nevyhovujúcim riešením a naopak je nutné budovať subjekty, ktoré sú schopné kooperovať, operatívne sa zapájať do riešenia krízových situácií a pájať svoje úsilie v závislosti od charakteru a rozsahu hrozby.

Aby bol krízový manažment schopný plniť požiadavky, ktoré sú naňho kladené, je nutné pochopiť proces vývoja kríz, ich hodnotenie, vytvoriť mechanizmus odpovedí na jednotlivé jej typy a v neposlednej rade pripraviť osoby schopné riešiť krízové situácie a vybaviť ich prostriedkami zodpovedajúcimi potrebám riešenia krízy. Najdôležitejšou úlohou krízového manažmentu je krízu ovládať a umožniť manažérom krízy, aby mohli dať smer ďalšiemu vývoju v zmysle požadovaného koncového stavu. Jedným z možných riešení uvedených javov je využitie prostriedkov a prvkov simulačných technológií pri príprave a výcviku personálu, ktorý sa bude podieľať na krízovom riadení. Kvalitná príprava orgánov krízového riadenia na vzájomne harmonizovanú a koordinovanú prácu je veľkým predpokladom pre zvládnutie aj tých najťažších krízových situácií.

V poslednej dobe jednotlivé regióny zasiahli mnohé živelné katastrofy či už povodne, kalamity, lesné požiare a iné. Práve rýchlosť zásahu a efektívna činnosť orgánov krízového riadenia pri riešení takýchto situácií môže zabrániť veľkým materiálnym škodám a zachrániť ľudské životy. Ideálnym spôsobom ako realizovať výcvik personálu krízového riadenia sa javí použitie jednotlivých typov simulácií.

¹ Matúš Grega, Ing., Akadémia ozbrojených síl, Demänová 393, Liptovský Mikuláš, matus.grega@aos.sk

² Pavel Nečas, prof., Ing., PhD., Akadémia ozbrojených síl, Demänová 393, Liptovský Mikuláš, pavel.necas@aos.sk

³ Tomáš Schöber, Ing., CMN, Operačné centrum, Borovnianska cesta 1, Zvolen, tomas.schober@gmail.com

1. SIMULÁCIE

S obmedzovaním zdrojov použiteľných pre výcvik stále viac rezonovala požiadavka na zníženie nákladov na výcvik s použitím simulačných technológií (ST). ST od začiatku svojho zaradenia do výcviku sledovali predovšetkým požiadavku zvýšenia efektívnosti výcviku a tiež eliminovali ekologické riziká.

V súčasnej dobe sa plnohodnotne etablovali vo výcviku (najmä ozbrojených síl) ST a to v podobe virtuálnej, konštruktívnej simulácie a tiež inštrumentovaného manévrového výcviku (často krát označovaný ako živá simulácia).

Simulačné centrá (SC), ktoré vznikli v roku 2000, pod „patronátom“ vtedy pôsobiacich vojenských akadémií, komplexne využívajú prostriedky počítačovej simulácie k príprave jednotlivcov, veliteľov a štábov v plánovacom a rozhodovacom procese. Takáto príprava bola spočiatku zameraná na operácie obranného a útočného charakteru, avšak do popredia sa dostáva otázka nasadenia jednotiek počas eliminácie následkov prírodných katastrof, ale aj nasadenie pri teroristických útokoch.

Virtuálna simulácia (VS)

Ide o najmodernejší typ simulácie, ktorá sa rýchlo a neustále rozvíja. Je to špeciálny spôsob výcviku, ktorý využíva počítače k vierohodnému napodobňovaniu rôznych objektov a postupov prirodzeného prostredia v tzv. umelých, syntetických prostrediach. Virtuálna simulácia ponúka užívateľom virtuálneho prostredia vnímanie prostriedkami a zariadeniami pôsobiacimi nielen na zrakové a sluchové zmysly, ale aj na hmatové zmysly.

Prostriedkami virtuálnej simulácie sú reálne simulátory – trenažéry, ale aj rekonfigurovateľné virtuálne simulátory. V prevažnej miere virtuálna simulácia je využívaná jednotlivcom a slúži na osvojenie si prostredia a získanie praxe a zručností. Prepojením rôznych druhov virtuálnych simulátorov v sieti LAN (local area network) umožňuje „vytvorenie“ distribúovanej interaktívnej virtuálnej simulácie, ktorej efekt sa znásobuje počtom simulátorov, vzhľadom na to, že umožňuje veľkú interakciu subjektov, ktorí sú v nej zapojení.

SC využíva 10 ks rekonfigurovateľných virtuálnych simulátorov (RVS), ktoré sú určené pre taktický výcvik rôznych typov pozemnej i leteckej techniky, a to buď v bojovej alebo nebojovej konfigurácii (bojové vozidlo pechoty-2, vrtuľník Mi-17, vozidlá policajného, hasičského a záchranného zboru, vozidlá zdravotnej služby). Simulátor slúži pre výcvik osádok v bojovej či nebojovej činnosti a v súčasnosti v rámci osádky i jednotky. Využíva sa hlavne pre výcvik osádok bojových vozidiel, pilotov a palubného personálu lietadiel, veliteľov malých jednotiek k vedeniu operácií v reálnom prostredí, ale aj pre taktický výcvik personálu podieľajúceho sa na odstraňovaní následkov rôznych krízových situácií.

Vizualizácia syntetického prostredia je sprostredkovaná pomocou zobrazovacích jednotiek. Zobrazované informácie sa vyznačujú vysokou rozlišovacou schopnosťou, farebnosťou a stereoskopickým vyjadrením. Audio informácie sú sprostredkované stereo reproduktormi či slúchadlami, na základe ich generovania pomocou zvukovej karty počítača.

Efektívnosť takto realizovaného výcviku spočíva v tom, že umožňuje intenzívne opakovanie vo výcviku jednotlivých reakcií. Zároveň umožňuje vytvárať situácie, ktoré by v reálnej situácii viedli k zničeniu či poškodeniu obsluhovaného systému, prípadne k ohrozeniu zdravia a životov. Výkony cvičiacich možno analyzovať, porovnávať, opravovať a vyhodnocovať v reálnom čase. Výcvikom realizovanom RVS sa minimalizuje spotreba pohonných hmôt, munície, neopotrebuje sa technika a výcvik je tým pádom nesporne ekonomický.

Konštruktívna simulácia (KS)

Predstavuje taký typ simulácie, ktorá je realizovaná v zásade na logicko-matematických modeloch deterministického alebo stochastického charakteru. Ide o univerzálnu metódu, ktorá má široké aplikačné spektrum. Takáto simulácia je realizovaná distribúovanou formou s využitím počítačov a rôznych informačných technológií. Hlavné využitie je v príprave veliteľov a štábov v ich rozhodovacom procese, verifikovaní informačných tokov a v neposlednom rade riešení úloh operácií národného a medzinárodného krízového manažmentu.

Štandardný systém KS predstavuje One semi automated forces Testbed Baseline (OTB). OTB ovláda simulovaných ľudí, organizačné štruktúry jednotiek a ich činnosť zodpovedá nariadeniam a rozkazom skutočných ľudí obsluhujúcich simulované systémy. OTB umožňuje simulovať rôzne druhy zbraňových systémov (prostriedky ako pozemných, tak aj vzdušných síl) a ich činnosť je obmedzená reálnymi takticko technickými dátami danej jednotky. Pomocou systému OTB sú realizované počítačom podporované štábne cvičenia (Computer Assisted eExercise - CAX)

KS vykonávaná v SC umožňuje výcvik vojenského aj nevojenského štábu rôzneho zoskupenia a je možné takýto výcvik realizovať vo virtuálnom prostredí, ktorého zobrazenie je identické s topografickou mapou. Na základe topografických dát boli spracované digitálne modely terénu celej republiky, ale aj iných oblastí niektorých štátov. Neoddeliteľnou súčasťou takéhoto výcviku je komunikácia, ktorá je zameraná na informačné toky, ktoré sú prijímané a vydávané ako po vertikálnej, tak aj po horizontálnej vetve. Celý priebeh CAX je zaznamenávaný a vyhodnocovaný a zle realizované, sporné momenty je možné opakovať.

S využitím možností a prostriedkami informačných technológií dokážu CAX reálne simulovať široké spektrum situácií s vierohodnou imitáciou činností v syntetickom prostredí a umožňujú cvičiacemu personálu overenie činnosti jednotiek v oblasti riadenia a koordinovania, spoločných a kombinovaných aktivít v celom spektre vojenských, ako aj nevojenských operácií.

Inštrumentovaný manévrový výcvik (IMV)

Prostriedky tohto typu simulácie sa orientujú na možnosť priblížiť výcvik jednotlivcov a jednotiek podmienkam, ktoré sú identické s reálnym prostredím a s využitím skutočných zbraní a zbraňových systémov, ktoré sú vybavené simulačnými senzormi. Prostriedky IMV kladú dôraz na rovnosť šancí všetkých zúčastnených strán s využitím reálnych zbraní a zbraňových systémov upevňujú praktické návyky, ktoré sa dajú neskôr priamo uplatniť v reálnej operácii.

Prostriedok IMV predstavuje MILES 2000 a je využívaný na súperské cvičenia bojových jednotiek, pri ktorých cvičiaca jednotka pôsobí proti opozičnej jednotke a tiež na cvičenia zamerané na úlohy krízového manažmentu vojenského a nevojenského charakteru. Ručné zbrane, bojové a nebojové vozidlá sú vybavené laserovými žiaričmi, ktoré simulujú strelbu. U ručných zbraní je laser iniciovaný strelivom a u vozidiel elektrickým odpaľovaním. Cvičiacie osoby aj vozidlá majú vyhodnocovacie zariadenie, ktoré signalizuje zásahy a prenáša údaje o zásahoch a pohybe a statuse do vyhodnocovacieho centra. Priebeh každého cvičenia je riadený vyhodnocovacím centrom a pozorovaný pozorovateľmi – rozhodcami.

Zavedením IMV stúpla kvalita a efektívnosť výcviku. Výcvik sa stal bezpečnejší a atraktívnejší. Pomocou prepojenia prostriedkov IMV a systému KS je možné vykonávať obojstranné veliteľsko štábne cvičenia s čiastočným vyvedením vojsk.

2. BLENDED SIMULATION A KRÍZOVÝ MANAŽMENT

Plánovanie, organizovanie, personálna práca, vedenie a kontrolovanie sú základné funkcie manažmentu, pomocou ktorých dosahuje stanovené ciele. Manažment je aplikovaný v hospodárskom prostredí, vo verejnej správe, v sociálnom prostredí, ale tiež v špecifickom prostredí, napríklad vo vojenskom, prípadne policajnom prostredí, ako aj v prostredí záchranných organizácií a služieb.

Krízový manažment je súhrn činností príslušných inštitúcií zameraných na

- monitorovanie a analýzu bezpečnostných rizík a ohrození,
- prevenciu možných rizík,
- plánovanie, organizovanie, realizáciu a kontrolu činností vykonávaných v súvislosti s prípravou a riešením kríz a krízových situácií.

Krízové plánovanie je nástrojom krízového riadenia a je to súhrn plánovacích činností, procedúr a väzieb uskutočňovaných orgánmi krízového riadenia. Je jedným z nevyhnutných predpokladov na zachovanie bezpečnosti štátu a nevyhnutným predpokladom pre zabezpečenie krízovej pripravenosti.

Najdôležitejšou úlohou krízového manažmentu je krízu ovládať a umožniť personálu krízového manažmentu dať smer ďalšiemu vývoju v zmysle požadovaného koncového stavu, prípadne prijateľného riešenia. Spôsob riešenia krízy závisí na viacerých faktoroch.

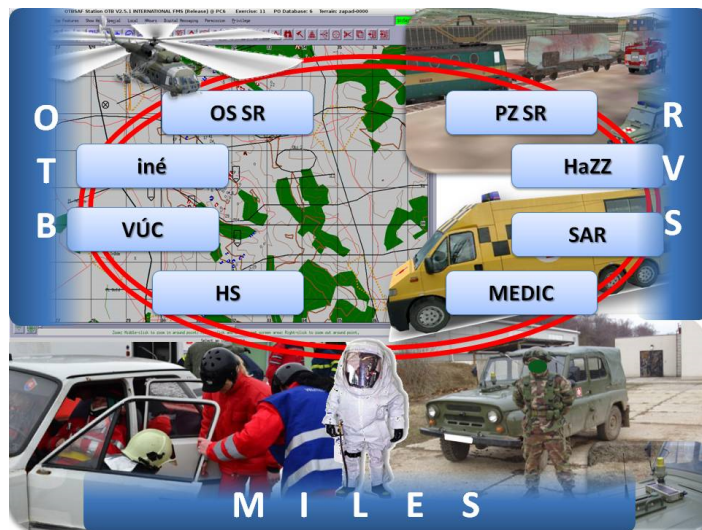
Jedným z najskôr zistiteľných je závažnosť krízy, ktorá je v horizontálnej rovine charakterizovaná časovým úsekom medzi začiatkom destabilizácie a vznikom krízy a vo vertikálnej rovine rozsahom ohrozenia. Hoci nie je možné v každej kríze ihneď odhadnúť jej závažnosť, existuje niekoľko indikácií, ktoré proces uľahčujú. Nízka závažnosť krízy je daná malým rozsahom a časovo vzdialeným ohrozením. Vysoká závažnosť je charakteristická pre veľký rozsah a časovú blízkosť krízy.

Údaje monitorovania, odborná analýza a prijímanie včasných opatrení pri indikácii nesúladu sú predpokladom správnej reakcie na vzniknutú situáciu. Tieto aspekty podporované delegovaním potrebnej úrovne rozhodovacej právomoci, prístupu ku všetkým relevantným informáciám a vytvorenie mechanizmu odovzdania rozhodnutí všetkým zložkám vytvárajú hlavný predpoklad na úspešné zvládnutie mimoriadnej situácie.

Štáb krízového manažmentu má rôznu štruktúru, ktorá je závislá od hrozby, resp. mimoriadnej udalosti, na ktorú je potrebné reagovať alebo odstraňovať vzniknuté následky.

Spoluprácu - interakciu rôznych typov simulácií, ktorých deje prebiehajú v reálnom čase rieši distribuovaná interaktívna simulácia (Distributed Interactive Simulation) alebo blended simulácia. V takomto prostredí sa nachádzajú simulátory, trenažéry a jednotky konštruktívnej simulácie, virtuálnej simulácie a tiež prostriedky IMV. Každá jednotka (RVS, OTB, cvičiaci s prostriedkami IMV) formou štandardizovaného DIS protokolu hlási ostatným jednotkám - entitám zmenu svojho stavu vyslaním správy. Pri tom vzniká „jej vlastný pohľad“ na syntetické prostredie a deje v ňom, čím je umožnený vznik jej vlastných akcií a reakcií, ktoré tvoria jej podiel na proces v rámci syntetického dynamického prostredia a informácie o jednotkách s prostriedkami IMV sú prenášané takisto do tohto prostredia.

Využitím jednotlivých simulácií je možné pripraviť rôzne cvičenia krízového manažmentu, s rôznymi zoskupeniami, s rôznymi scenármi a s rôznou hierarchiou.

Obrázok 1. Možný variant zoskupenia krízového štábu a jeho prvkov v prostredí simulácií

V SC je možné vytvoriť unikátnu simuláciu, prostriedkami konštruktívnej a virtuálnej simulácie, ktoré predstavujú jednotliví cvičiaci a tiež cvičiacimi s využitím prostriedkov IMV. Či už zo syntetického alebo reálneho prostredia je možné rozohrávať rôzne situácie a udalosti, tak aby bol nútený cvičiaci krízový štáb reagovať, prijímať adekvátne rozhodnutia a opatrenia. Štáb následne koordinuje činnosti a vydáva nariadenia, na ktoré má okamžitú odozvu, keďže všetky dôsledky rozhodovacieho procesu sú implementované do prostredia simulácií.

ZÁVER

Modelovanie a simulácia je jednou zo základných súčastí a pilierov prebiehajúceho vedecko – technického rozvoja informačnej spoločnosti a zákonite sa premieta do všetkých oblastí spoločnosti. V súčasnej dobe sa rôzne druhy simulačných technológií uplatňujú najmä v ozbrojených silách, ale v čoraz väčšej miere nachádzajú uplatnenie aj v civilnom sektore. S rýchlym rozvojom vedy a techniky sa objavujú nové a neustále sa

zdokonaľujú existujúce prostriedky a celé systémy simulačných technológií, rozširuje sa priestor ich aplikácie a narastá ich kvalita a efektívnosť. Simulačné systémy umožňujú realisticky umelo generovať materiálne, ale aj myšlienkové procesy skutočných vojenských aj nevojenských ohrození, študovať ich zákonitosti a rozpracovávať princípy a zásady ich plánovania a riadenia.

V súčasnosti stúpa počet možných druhov ohrozenia nevojenského charakteru. Z tohto dôvodu je potrebné položiť zvýšenú pozornosť na prípravu a potrebu zabezpečenia riešenia krízových situácií. Výcvik orgánov krízového riadenia v teréne však kladie zvýšené nároky na finančné prostriedky a preto sa javí, že jednou z foriem a metód prípravy orgánov krízového riadenia môže byť využitie rôznych typov simulácií. Simulácia činnosti orgánov krízového riadenia pri riešení krízovej situácie je efektívna forma prípravy príslušníkov krízových štábov. Efektívnosť simulácie spočíva v jednoduchosti a dostupnosti použitia počítačovo podporovaných cvičení a taktiež vo finančnej nenáročnosti v porovnaní s cvičeniami vykonávanými v teréne. SC boli zriadené ako organizačné zložky pre vykonávanie cvičení pre všetky druhy vojsk a v posledných rokoch rozšírili svoju činnosť aj na vykonávanie cvičení orgánov krízového manažmentu.

Formy a metódy využívania a implementácie globálneho integrovaného systému simulačných technológií sa stanú štandardom nielen v príprave a výcviku moderných profesionálnych a kvalitne vycvičených ozbrojených síl, ale svoje nezastupiteľné miesto nájdu i pri príprave orgánov krízového riadenia a ďalších zložiek v civilnom sektore.

LITERATÚRA

- BLAŽEK, V. - KELEMEN, M.: *Poslanie a úlohy OS SR pre podporu činností krízového manažmentu*, Manažérstvo bezpečnosti – zborník vedeckých prác, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, Košice, Slovenská republika, 2011, ISBN 978-89282-43-2. s. 18
- GOZORA, V.: *Krízový manažment*. Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra, Slovenská republika, 2000, ISBN 80-7137-802-X. s. 182
- GULÁŠ, Ľ.: *Efektívne dátové štruktúry v komplexných systémoch simulácie a modelovania pri príprave veliteľov a štábov*. dizertačná práca, Vojenská letecká akadémia generála Milana Rastislava Štefánika, Košice, Slovenská republika, 2004. s. 52- 59.
- KELEMEN, M., - BLAŽEK, V.: *Obrana a krízový manažment vo verejnej správe*. Vysokoškolská učebnica. Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, 2011, ISBN 978-80-8040-423-9.
- KELEMEN, M.: *The OneSAF OTB modelling and simulation tool for the defence and critical infrastructure component physical and technical protection system*. International conference on military Technologies 2011 – ICMT'11, Univerzita Obrany, Brno, Česká republika, 2011, ISBN 978-80-7231-788-2. s. 1215-1223.
- NOVÁK, L. a kol.: *Krízové plánovanie*. EDIS – vydavateľstvo Žilinskej univerzity, Žilina, Slovenská republika, 2005. ISBN 80-8070-391-4. s. 208
- ŠIMÁK, Ľ.: *Krízový manažment vo verejnej správe*. Žilinská univerzita, FŠI, DP Košice, Slovenská republika, 2004. ISBN 80-88829-13-5. s. 245
- RYBÁR, M.: *Modelovanie a simulácia vo vojenstve*. Ministerstvo Obrany SR, Bratislava, Slovenská republika, 2000, ISBN-80-88842-34-4. s. 50 – 63
- SCHAFFER, V.: *Jak se provádí krízový management*. Babetext s.r.o, Praha, Česká republika, ISBN 80-900178-5-1. s. 38
- TURČANÍK, M.: *New trends in modeling and simulation in military applications*, KIT 2011 - Communication and Information Technologies 6th International Scientific Conference, Armed Forces Academy of Gen. M. R. Štefánik, Slovak republic, 2011. ISBN 978-80-8040-426-0.
- TOMAŠEKOVÁ, Ľ.: *Bezpečnosť Slovenska z pohľadu nových bezpečnostných hrozieb a zmien v bezpečnostnom prostredí*. Bezpečné Slovensko a Európska Únia 2011, zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice, Slovenská republika. 2011. ISBN 978-80-89282-65-4. s. 532-537

Recenzenti:

Doc. Ing. Miroslav Kelemen, PhD. – VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti
PhDr. Lenka Kurhajcová, PhD. - VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti

PROBLEMATYKA WSPÓŁPRACY CYWILNO-WOJSKOWEJ

Zbigniew GRZYWNA¹

Issues of civil-military cooperation

Abstract: Civil-military cooperation is one of the most dynamically developing fields of NATO doctrine. The importance of CIMIC issues was brought to light in the course of peacekeeping operations, which require that, when planning and conducting military operations the social, political, cultural, economic, environmental and humanitarian factors need to be taken into account. Military commanders should cooperate with the authorities and various civilian organizations in the area where the military mission is conducted. Civil-military cooperation may become a central part of the mission, as it is in the case of disasters and natural disasters or humanitarian aid missions. Forces can be partially dependent on the civilian population and local authorities, which is why cooperation with them could provide freedom of action and movement.

Keywords: Cooperation with representatives of the state administration of the Armed Forces of NATO, NATO countries, co-operation, exchange of information, goals, objectives, expectations.

Abstrakt: Civilno-vojenská spolupráca je jedným z najdynamickejšie sa rozvíjajúcich oblastí doktrín NATO. Význam CIMIC problémov vyniesli na svetlo sveta v priebehu mierových operácií, ktoré vyžadujú, aby pri plánovaní a vedení vojenských operácií sociálne, politické, kultúrne, hospodárske, environmentálne a humanitárne faktory je potrebné vziať do úvahy. Vojenski velitelia by mali spolupracovať s príslušnými orgánmi a predstaviteľmi rôznych civilných organizácií v oblasti, kde prebieha vojenská misia. Civilno-vojenská spolupráca sa môže stať ústrednou súčasťou misie, ako je tomu v prípade katastrof a živelných pohrôm alebo humanitárnych misií. Ozbrojené sily môžu byť čiastočne závislé na civilnom obyvateľstve a miestnych orgánoch, čo je dôvod, prečo spolupráca s nimi by mohla poskytnúť slobodu konania a pohybu.

Key Words: spolupráca s predstaviteľmi administratívy ozbrojených síl NATO, štáty NATO, spolupráca, výmeny informácií, ciele, predmety, očakávaná.

POCZATKI PRACY GRUP CIMIC

Analizując karty historii a w nich obszary zagrożeń dojdziemy do wniosku że współdziałanie elementów cywilnych z wojskowymi występowało zawsze. Możemy o tych sytuacjach mówić od czasu, gdy z całości społeczeństwa wyodrębniło się wojsko. W dziejach ludzkości relacje cywilno – wojskowe przybierały różne formy, występowały ze zróżnicowaną intensywnością i w różnym zakresie oraz w różnym stopniu były kształtowane. Z biegiem czasu zmieniał się ich zakres i treść, zwiększała intensywność, udoskonalały formy, wzbogacało doświadczenie.

Wzrost zaangażowania sił zbrojnych w operacje o charakterze pokojowym, bo głównie o takich w artykule będzie mowa, powoduje, że dowódcy zmuszeni są do wypełniania misji w ścisłym współdziałaniu z władzami i organizacjami cywilnymi, które często odgrywają rolę wiodącą². Ze względu na duże różnice kulturowe dzielące organizacje cywilne od sił zbrojnych (odmienny styl i sposób działania) współpraca cywilno-wojskowa stała się kluczowym i zasadniczym środkiem ułatwiającym, a czasem wręcz umożliwiającym dowódcom sprawną realizację zadań we współpracy z szeroką gamą instytucji cywilnych w rejonie sprawowania misji³.

Punktem przełomowym w rozwoju relacji cywilno – wojskowych jest rozpoczęcie procesu instytucjonalizacji tego obszaru aktywności, szczególnie widoczne od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Proces ten ma związek z coraz częstszym udziałem sił zbrojnych w misjach pokojowych. W Polsce punktem

¹ *Plk doc dr Zbigniew Grzywna- Prorektor WSZMiJO w Katowicach – Katedra Zarządzania Bezpieczeństwem..*

² W. Molek, S. Bukowicka, *Współpraca cywilno – wojskowa (CIMIC-NATO)*, [w]: Zeszyt problemowy nr 3 (34)/2003, Warszawa 2003, s. 7-8.

³ R. Jakubczyk (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Warszawa 2003, s. 292-293.

zwrotnym w rozwijaniu współpracy cywilno – wojskowej było jej przystąpienie do struktur NATO w marcu 1999 roku. Miesiąc później, na szczycie w Waszyngtonie, przyjęto Koncepcję Strategiczną NATO⁴, która podkreślała doniosłe znaczenie, jakie mają relacje zachodzące pomiędzy siłami Sojuszu a środowiskiem cywilnym na obszarze operacji⁵. W Polsce problematyka współpracy cywilno – wojskowej zawarta została w 2000 roku w Strategii Bezpieczeństwa RP oraz Strategii Obronności RP. Uznano w nich, iż bardzo ważnym jest prowadzenie wspólnego planowania różnych operacji przez komponent cywilny i wojskowy oraz bieżąca koordynacja działań tych komponentów⁶.

Wejście Sił Zbrojnych RP do NATO, jak również potrzeba ich unowocześnienia wymusiło na Wojsku Polskim zmianę struktur organizacyjnych tak, aby były one kompatybilne ze strukturami wojskowymi sojuszników. Z członkostwa w Sojuszu wynikały również nowe zadania dotyczące współpracy cywilno – wojskowej. Można podzielić je na trzy grupy: zadania wykonywane na terytorium Polski, na terytorium innego państwa członkowskiego i poza obszarem Sojuszu. W ramach trzeciego obszaru mogą to być zadania pokojowe – zarówno udział w ćwiczeniach w zakresie „Partnerstwa dla Pokoju” – jak i zadania kryzysowe – na przykład operacje utrzymywania lub wymuszania pokoju⁷. Z analizy zagrożeń i sił które mają je niwelować należy dostrzec problemy i w artykule dać na nie odpowiedź, Czym jest współpraca cywilno – wojskowa? Jaki jest zakres tej współpracy, jakie są jej cele i zadania, jak jest zorganizowana? Jakie są jej podstawy prawne? Odpowiedź na te i inne pytania daje obraz zadań *Civil Military Cooperation*).

CIMIC W DOKUMENTACH NORMATYWNYCH

Dokumenty wypracowane w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego uwzględniają CIMIC na wszystkich poziomach, począwszy od Koncepcji Strategicznej Sojuszu, po doktrynę z procedurami. Koncepcja Strategiczna Sojuszu przyjęta na szczycie w Waszyngtonie w 1999 roku, w akapicie 60 stwierdza, że współpraca cywilno – wojskowa odgrywa znaczącą rolę w realizacji misji wojskowej oraz określa kierunki rozwoju tej współpracy⁸. Stwierdzenie to podyktowane zostało szeregiem doświadczeń zgromadzonych w czasie prowadzonych operacji z użyciem sił zbrojnych. Szczególnie ważna jest koncepcja wzajemnej zależności. Z jednej strony wojsko kierowane jest do udzielenia pomocy władzom cywilnym podczas realizacji zadań, a z drugiej strony działania wojskowe wspierane są siłami cywilnymi, szczególnie w zakresie logistyki.

Kwestię CIMIC w NATO normuje również dokumentem MC 411/1 „Polityka wojskowa NATO w zakresie współpracy cywilno – wojskowej” (*NATO Military Policy on Civil – Military Co-operation*).

Kolejnym dokumentem jest doktryna AJP-9 „Doktryna współpracy cywilno – wojskowej CIMIC NATO” (*NATO Civil – Military Co-operation Doctrine*). Dokument AJP-9 dotyczący doktryny oraz procedur w zakresie CIMIC został przyjęty 1 sierpnia 2002 roku. Jego głównym celem było ujednolicenie w całym Sojuszu podejścia do zagadnień współpracy cywilno – wojskowej. W związku z powyższym wypracowano cztery główne zasady organizowania CIMIC, a mianowicie:

1. Działania CIMIC stanowią integralną część planu operacyjnego dowódcy, a zatem od samego początku planowania operacji należy uwzględniać specyfikę i potrzeby przyszłej współpracy cywilno – wojskowej. Co więcej działanie te mogą być prowadzone przede wszystkim na rzecz realizacji zadania postawionego dowódcy. Oznacza to, że działania dotyczące elementów wojskowych i cywilnych powinny służyć realizacji zadań sił zbrojnych. Działania CIMIC są elementem ogólnej strategii i wspierają jej realizację, a celem tych działań jest osiągnięcie stabilnego i trwałego rozwiązania konfliktowej sytuacji.
2. Komórki powołane do realizacji zadań wynikających z CIMIC (personel CIMIC) są włączone do sztabów określonych poziomów dowodzenia, na takich samych warunkach jak inne, typowo wojskowe specjalności (operacyjne, rozpoznawcze, planistyczne itp.) W komórkach tych sporządzane są plany działań wynikających z realizacji współpracy cywilno – wojskowej CIMIC, którego elementy występują w różnych miejscach planu operacyjnego, do którego dodatkowo sporządzany jest specjalny załącznik dotyczący tylko problematyki CIMIC. Komórki CIMIC mają także uprawnienia w zakresie koordynowania przedsięwzięć realizowanych w ramach CIMIC na teatrze działań danego dowódcy. Nie zmienia to postaci podziału odpowiedzialności, gdzie za całokształt spraw odpowiada jednak dowódca.

⁴ Koncepcja Strategiczna Sojuszu z 1999 roku (SC’99).

⁵ Zob. Akapit 60 Koncepcji Strategicznej Sojuszu ’99.

⁶ Z. Grzywna, Zbiór materiałów pokonferencyjnych artykuł: *Alokacja potencjału gospodarczego oraz wykorzystanie sił zbrojnych dla prognozowanych sytuacji kryzysowych województwa* (Olsztyn 2008 Uniwersytet Warmińsko-Mazurski);

⁷ K. Przyk, *Współpraca cywilno – wojskowa wczoraj, dziś i jutro*, [w:] „Przegląd wojsk lotniczych i obrony powietrznej” 2000, nr 11; S. Koziej, *Współpraca cywilno – wojskowa, aspekty sojusznicze i narodowe*, [w:] „Myśl Wojskowa” 1999, nr XI – XII.

⁸ Źródło http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en, (13.03.2012 r.).

3. Podczas realizacji współpracy w szerokim spektrum organów i organizacji cywilnych, siły NATO powinny, w miarę możliwości oraz posiadanych zasobów wojskowych, wspierać realizację zadań powierzonych tym organom i organizacjom. Przy czym należy pamiętać o tym, że pomoc wojsku kierowana będzie na realizację tych zadań, których wykonanie będzie służyło misji prowadzonej przez te wojska.
4. Przejęte przez wojsko w ramach CIMIC zadania, które normalnie wykonują cywilne organy i organizacje, powinny być niezwłocznie zwrócone właściwym organom i organizacjom cywilnym, gdy tylko powstaną odpowiednie do tego warunki⁹.

Państwa członkowskie NATO posiadają doktryny narodowe w obszarze CIMIC. W Polsce narodowym odpowiednikiem dokumentu Sojuszu Północnoatlantyckiego – doktryny AJP-9, jest „Doktryna współpracy cywilno – wojskowej w Siłach Zbrojnych RP” (DD/9). Została ona wprowadzona do użytku rozkazem Szefa Sztabu Generalnego WP nr 470/Szkol/P3 z dnia 25 sierpnia 2004 roku. Doktryna określa obszar, w którym prowadzona jest współpraca cywilno – wojskowa pomiędzy stroną wojskową a środowiskiem cywilnym¹⁰.

ANALIZA DOKTRYN WSPÓLPRACY CYWILNO-WOJSKOWEJ

Współpraca cywilno – wojskowa CIMIC – skrót od angielskiego terminu *Civil- Military Cooperation*, nie posiada jednej precyzyjnej definicji. Przez współpracę cywilno – wojskową najczęściej rozumie się całokształt przedsięwzięć podejmowanych przez środowiska cywilne z udziałem sił zbrojnych albo też kompleks działań podejmowanych przez siły zbrojne z udziałem środowisk cywilnych. W działaniach tych rozróżnić można czas pokoju, czas kryzysu i czas wojny. Podział taki pozwala dokładniej scharakteryzować zakres tych relacji, rolę poszczególnych komponentów w ich realizacji, a także zależności, jakie między nimi występują. Takie działania jak udział sił zbrojnych w likwidacji skutków klęsk żywiołowych, organizowanie i dokonywanie poboru do sił zbrojnych, wytwarzanie produktów i świadczenie usług na rzecz sił zbrojnych, kształcenie obronne i patriotyczne, uczestniczenie żołnierzy i oficerów w szeroko pojętym życiu państwa – są codziennymi przykładami tych relacji¹¹.

Na przestrzeni dziejów uwidoczniły się dwa wymiary współpracy cywilno -wojskowej: krajowy i zagraniczny. Siły zbrojne są przede wszystkim szkolone i przygotowywane do prowadzenia działań typowo wojennych, są jednak wykorzystywane również do działań cywilnych na terenie własnego kraju. Wojsko, zgodnie z przepisami angażowane jest w takie zadania jak zwalczanie skutków klęsk żywiołowych, udzielanie wsparcia w zakresie ratownictwa specjalistycznego. Siły zbrojne wysyłane są także poza granice kraju, gdzie uczestniczą zwykle w misjach utrzymania, przywracania lub wymuszania pokoju, czy też w celu wsparcia akcji humanitarnych¹².

Doktryna współpracy cywilno – wojskowej wypracowana została na podstawie spostrzeżeń, będących wynikiem prowadzonych przez państwa NATO działań operacyjnych podczas misji pokojowych i w czasie udzielania pomocy humanitarnej. Konkluzją tych spostrzeżeń jest wymóg, aby podczas planowania i prowadzenia działań wojskowych w dużym stopniu uwzględniać czynniki społeczne, polityczne, kulturowe, ekonomiczne, środowiskowe i humanitarne¹³.

Sojusznicza doktryna CIMIC (AJP-09) definiuje współpracę cywilno-wojskową jako „koordynację i współpracę o charakterze wspierającym misje, prowadzoną pomiędzy dowódcą NATO i ludnością, łącznie z władzami krajowymi i lokalnymi, jak również organizacjami i ośrodkami międzynarodowymi, krajowymi i pozarządowymi”¹⁴.

Natomiast zgodnie z doktryną połączonych sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych (JP 3-57¹⁵), CIMIC obejmuje wszelkie działania (jako typowe wskazuje się tutaj np. doradztwo, pomoc w zapewnieniu opieki społecznej, wspieranie programów żywnościowych i zdrowotnych, pomoc w utrzymaniu porządku czy szkolenie administracji publicznej w celu zastosowania i utrwalenia procedur demokratycznych, itp.), podejmowane przez dowódców na terenie prowadzonych przez nich operacji, aby nawiązać i utrzymać związki pomiędzy dowodzonymi siłami a środowiskiem cywilnym (instytucje rządowe, pozarządowe oraz ludność

⁹ W. Molek, S. Bukowicka, op. cit., s. 14, 26-27.

¹⁰ DD/9: *Doktryna współpracy cywilno – wojskowej w Siłach Zbrojnych RP*, Warszawa 2004, p. 1000.

¹¹ W. Molek, S. Bukowicka, op. cit., s. 6.

¹² R. Jakubczyk (red.), *Obrona narodowa...*, op. cit., s. 6.

¹³ M. Bielec, *Współpraca cywilno – wojskowa CIMIC*, [w]: *Współpraca Cywilno – Wojskowa, Civil Military Cooperation CIMIC*, Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Departamencie Społeczno – Wychowawczym MON w dniu 23 marca 1999 r., Warszawa 1999, s. 129.

¹⁴ AJP-09: *Doktryna NATO w zakresie współpracy cywilno – wojskowej (CIMIC)*, Bruksela 2002, s. 1-1.

¹⁵ *Joint Doctrine for Civil-Military Operations JP 3-57*, USA 2001 (przyp. autora).

cywilną). Celem tych związków jest wykorzystanie możliwości wspomnianych instytucji w procesie realizacji powierzonego zadania i ułatwienie osiągnięcia postawionego celu.

W kategoriach taktycznych CIMIC stanowi łącznik między siłami Sojuszu a środowiskiem cywilnym (agendy rządowe, instytucje, ludność cywilna)¹⁶. Na konferencji naukowej zorganizowanej w Departamencie Społeczno – Wychowawczym MON w dniu 23 marca 1999 roku w przemówieniu otwierającym konferencję wskazano iż, „ogólnie określa się, że treścią CIMIC są wszelkie relacje pomiędzy władzami wojskowymi wojsk NATO i władzami narodowymi, w zakresie cywilnym i wojskowym podejmowane w czasie pokoju, kryzysu i wojny, które dotyczą wzajemnych stosunków pomiędzy wojskami sojuszniczymi a rządami państw i ludnością cywilną w obszarach, gdzie wojska sojusznicze działają”¹⁷.

Z kolei doktryna DD/9 zawiera następującą definicję współpracy cywilno – wojskowej: „jest to zespół przedsięwzięć obejmujący koordynację i współdziałanie pomiędzy dowódcą wojskowym a podmiotami cywilnymi, przez które rozumie się ludność cywilną, władze lokalne oraz organizacje międzynarodowe, rządowe i pozarządowe, działające w obszarach ich kompetencji i odpowiedzialności”¹⁸. Ponadto w wyniku takiego zdefiniowania CIMIC przyjęto¹⁹:

1. CIMIC jest integralną częścią operacji.
2. CIMIC wspiera realizację zadań sił zbrojnych zmierzając do osiągnięcia założonego celu operacji.
3. Komórki odpowiedzialne za współpracę cywilno-wojskową wchodzi w skład dowództw i sztabów, działają zgodnie z zatwierdzonym planem, współuczestnicząc w wykonaniu zadania postawionego dowódcy. Posiadają uprawnienia do koordynowania działalności w zakresie współpracy cywilno-wojskowej w rejonie prowadzenia działań, stosownie do kompetencji organów dowodzenia, w skład których wchodzi.
4. Siły zbrojne swoimi siłami i środkami mogą wspierać i zabezpieczać podmioty cywilne, o ile nie pozostaje to w sprzeczności z wykonywanym zadaniem.
5. Działania personelu CIMIC powinny mieć na względzie potrzebę jak najwcześniejszego przekazania funkcji cywilnych, czasowo przyjętych przez organy wojskowe, właściwym organom i organizacjom cywilnym.

Obecnie możemy wyróżnić co najmniej dwa nie do końca ukształtowane modele współpracy cywilno – wojskowej. W wielofunkcyjnych operacjach ONZ jest ona koordynowana przez urzędników cywilnych, reprezentantów lub wysłanników Sekretarza Generalnego²⁰. W NATO, które coraz aktywniej uczestniczy w procesie przywracania pokoju, CIMIC traktowany jest głównie jako forma i środek zabezpieczenia działań wojskowych.

W tym drugim przypadku to dowódca wojskowy jest w rejonie misji postacią pierwszoplanową i to on określa oraz realizuje współpracę podległych mu kontyngentów wojskowych z obecną na misji liczną grupą reprezentantów organizacji międzynarodowych, pozarządowych i lokalnych.

CELE I REALIZACJA DZIAŁAŃ CIMIC

Współczesne operacje wojskowe nie mogą być prowadzone bez zastosowania współpracy cywilno – wojskowej, wspierającej działania sił zbrojnych. Czasami może ona być zasadniczym, decydującym elementem realizowanej misji, szczególnie w likwidacji skutków klęsk żywiołowych. W czasie prowadzenia określonych działań siły zbrojne nawiązują kontakt z lokalnymi władzami i miejscową ludnością, a także z różnorodnymi organizacjami międzynarodowymi oraz pozarządowymi, które prowadzą swoją działalność w rejonie operacji. Organizacje te dostarczają żywność, schronienie i pomoc medyczną na rzecz ludności. Większe organizacje międzynarodowe mogą posiadać przy tym mandat ONZ czy OBWE (Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie), pozwalający na prowadzenie działalności na rzecz odbudowy infrastruktury i instytucji publicznych w danym rejonie. Współpraca cywilno – wojskowa jest narzędziem dowódcy do nawiązywania efektywnych kontaktów z organizacjami i siłami zbrojnymi NATO w celu maksymalnego zwiększenia wkładu organizacji cywilnych w misję sił zbrojnych. CIMIC podczas działań wojskowych jest zasadniczym również często jedynym łącznikiem pomiędzy stroną militarną i cywilną, który dowódca powinien wykorzystać w celu zapewnienia sobie współpracy oraz dobrych relacji ze stroną cywilną²¹. Współpraca jest specyficzną częścią relacji cywilno –

¹⁶ Zgodnie z *Joint Doctrine for Civil-Military Operations JP 3-57*, USA 2001.

¹⁷ R. Lipka, *Przemówienie otwierające obrady*. [w:] *Współpraca Cywilno – Wojskowa, Civil Military Cooperation CIMIC*, Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Departamencie Społeczno – Wychowawczym MON w dniu 23 marca 1999 r., Warszawa 1999, s. 7.

¹⁸ DD/9, op. cit., p. 1005.

¹⁹ Ibidem, p. 1006.

²⁰ J. Pawłowski, A. Ciupiński, *Umiejętności w konflikcie wewnętrznym*, AON, Warszawa 2001.

²¹ R. Jakubczyk (red.), *Obrona narodowa...*, op. cit., s. 294.

wojskowych, gdyż podstawą działalności określanej jako CIMIC NATO jest to, że stroną inicjującą w tej współpracy jest dowódca wojskowy określonych sił NATO, a zasadniczym celem tej współpracy jest osiągnięcie powodzenia w operacji wojskowej realizowanej przez te siły²². Doktryna NATO za bezpośredni cel współpracy cywilno-wojskowej przyjmuje „ustanowienie i utrzymanie pełnej współpracy ludności i instytucji cywilnych w obrębie obszaru odpowiedzialności dowódcy, w celu stworzenia takich warunków cywilno-wojskowych, które dadzą mu możliwie największe korzyści moralne, materialne i taktyczne”²³. Doktryna Wielonarodowych Połączonych Sił Sojuszu AJP-1(A)²⁴ wskazuje na potrzebę tej współpracy nie tylko w granicach państwa – członka NATO, ale także w operacjach wspierania pokoju poza granicami NATO, gdzie trzeba podtrzymywać władze cywilne, zastępować je lub odtwarzać²⁵.

Długofalowym celem CIMIC jest współdziałanie w tworzeniu takich warunków, które będą wspierać osiągnięcie politycznych celów operacji²⁶.

Krótkoterminowy cel CIMIC sprowadza się do unikania konfliktów cywilno – wojskowych i sporów o dostęp do lokalnej infrastruktury oraz ustanowienia i utrzymywania współpracy pomiędzy wojskami NATO, ludnością cywilną oraz organizacjami i instytucjami cywilnymi, zapewniającymi pomoc w misji realizowanej przez siły zbrojne. Celem krótkoterminowym jest również monitorowanie warunków bytowych ludności cywilnej, inspirowanie koniecznej pomocy humanitarnej oraz koordynowanie jej dostarczania²⁷.

CIMIC jak wcześniej autor zaznaczył jest swoistym kanałem łączącym dowódcę NATO z władzami cywilnymi zarówno w operacjach prowadzonych w oparciu o artykuł V²⁸, jak i realizowanych poza tym artykułem, np. w operacjach reagowania kryzysowego. W związku z tym dowódca NATO powinien uwzględnić współpracę cywilno – wojskową podczas myśli przewodniej ogólnego planu operacji, biorąc przy tym pod uwagę różnorodne czynniki występujące na danym obszarze działania, w tym: socjalne, polityczne, kulturowe, religijne, ekonomiczne, środowiskowe i humanitarne. Co więcej dowódca musi wziąć pod uwagę działające na tym terenie organizacje pomocowe (rządowe i pozarządowe) z ich celami, metodami i perspektywami, które muszą być zgodne z misją militarną NATO²⁹. Zadania realizowane w ramach CIMIC zawsze przywiązane są do konkretnego zadania wynikającego z prowadzonej operacji lub misji i nie występują samodzielnie.

FUNKCJE I DZIAŁANIA CIMIC

Podstawowe funkcje CIMIC zostały ugrupowane w ramach trzech szerokich płaszczyzn, które razem tworzą całkowity wkład CIMIC we wsparcie dowódcy:

1. Więź cywilno - militarna.
2. Wsparcie dla środowiska cywilnego obejmujące całość wsparcia ze strony wojska na rzecz władz cywilnych, organizacji i ludności.
3. Wsparcie dla sił zbrojnych obejmujące zapotrzebowanie na cywilne środki w celu wsparcia działań militarnych.

Więź cywilno - wojskowa koordynuje działania w celu stworzenia klimatu zaufania, zapewnienia efektywnej więzi i usprawnienia realizacji mandatu misji. Jest ona fundamentalną częścią procesu planowania i rozwoju pozostałych funkcji CIMIC. Ustanowienie tej więzi, na możliwie najwcześniejszym etapie, z organizacjami i agencjami w rejonie działań jest koniecznym warunkiem powodzenia misji.

Wsparcie na rzecz środowiska cywilnego może obejmować szerokie spektrum działań CIMIC, opierające się na wsparciu strony cywilnej w zgodzie z misją militarną NATO. Zwykle nie jest to wsparcie pod kierunkiem władz cywilnych. Może zawierać szeroki zakres źródeł militarnych, oraz niezbędne informacje, podstawowy personel, różne materiały i wyposażenie, środki łączności, urządzenia, specjalistów od różnego rodzaju ekspertyz i szkoleń. Wykorzystanie tego potencjału będzie miało miejsce tylko wtedy, gdy wymagać tego będzie wypełnienie misji militarnej lub gdy organizacje humanitarne nie będą zdolne do realizacji tego zadania. Decyzje w tej sprawie powinny być podejmowane na odpowiednim, najwyższym poziomie, biorąc pod uwagę zarówno

²² W. Molek, S. Bukowicka, op. cit., s. 7.

²³ AJP-09: *Doktryna NATO w zakresie współpracy cywilno – wojskowej (CIMIC)*, Bruksela 2002, s. 1-2 – 1-3.

²⁴ AJP-1(A) *Allied Joint Operations Doctrine* (przyp. autora).

²⁵ R. Jakubczyk (red.), *Obrona narodowa...*, op. cit., s. 295.

²⁶ AJP-09, op. cit., s. 1-3.

²⁷ R. Jakubczyk (red.), *Obrona narodowa...*, op. cit., s. 295.

²⁸ Artykuł V Traktatu Północnoatlantyckiego: „Strony zgadzają się ...*Źródło:* <http://www.abc.com.pl/du-akt/-akt/dz-u-00-87-970>, 15.04.2012 r.

²⁹ W. Molek, S. Bukowicka, op. cit., s. 13; AJP-09, op. cit., s. 1-2.

polityczne jak i militarne czynniki.

Wsparcie dla sił zbrojnych obejmuje pomoc cywilną, której w zależności od okoliczności mogą potrzebować dowódcy NATO dla swych wojsk na terenie prowadzonych przez nich działań. Siły zbrojne mogą więc być częściowo uzależnione od cywilnych źródeł zaopatrzenia i usług, zabezpieczenia w informację, dostępu do infrastruktury oraz wsparcia legitymizującego ich działanie na danym terenie³⁰. CIMIC obejmuje szeroką gamę nieprzewidzianych zadań dotyczących ratowania życia oraz odbudowy cywilnych struktur władzy. Ponadto jest wiele innych zadań na szczeblu operacyjnym, realizowanych głównie przez personel. Zadania te mogą być zgrupowane w trzech oddzielnych, lecz wzajemnie się przenikających fazach: przedoperacyjnej, operacyjnej, przejściowej³¹.

Faza przedoperacyjna ma miejsce przed rozpoczęciem operacji. Wówczas zadaniem zespołów jest przygotowanie sił militarnych do współdziałania ze środowiskiem cywilnym na obszarze operacji. Proces ten z reguły obejmuje: planowanie, doradztwo i szkolenie.

W procesie planowania sztab CIMIC przygotowuje i opracowuje plan, zwykle jako załącznik do rozkazu operacyjnego zapewniając uwzględnienie czynników mających wymiar cywilny we wszystkich aspektach planowania. Dane te powinny opierać się na szczegółowym rozpoznaniu terenu z zakresu: geografii, uwarunkowań politycznych i kulturowych, historii, stanu władzy państwowej i lokalnej, stanu administracji publicznej i usług, stanu i możliwości gospodarki, działalności mediów, potrzeb ludności cywilnej, występowania ruchów społecznych, obecności i prowadzonych działalności przez organizacje międzynarodowe i pozarządowe. W zakresie doradztwa sztab CIMIC jest odpowiedzialny za stałe informowanie dowódców i ich sztabów odnośnie cywilnych warunków na obszarze operacji. Istotne jest, aby dowódcy otrzymywali jasne porady odnośnie tego, jak prowadzone przez nich działania mogą wpływać na ludność cywilną i instytucje.

Szkolenie jest prowadzone co najmniej dla dowództwa i sztabów wszystkich szczebli oraz dla personelu przewidzianego do pracy w strukturach CIMIC. Szkolenie to powinno zapewnić jak najwięcej informacji dla wojsk, które umożliwią najlepsze rozumienie sytuacji cywilnej³². W fazie operacyjnej, a więc w trakcie prowadzenia operacji pokojowej zasadniczym zadaniem CIMIC jest zapewnienie efektywnej współpracy cywilno - wojskowej. W celu realizacji tego zadania powinny być nawiązywane i utrzymywane kontakty formalne i nieformalne z jak największą liczbą organizacji działających w strefie odpowiedzialności. Zakładając płynny charakter struktur władzy państwowej czy lokalnej w sytuacjach kryzysowych, musi być dokonywana ciągła analiza sytuacji, która pozwoli na nawiązywanie kontaktów z coraz to nowszymi organizacjami i/lub organami władzy lokalnej i państwowej.

W fazie operacyjnej CIMIC realizuje sześć podstawowych funkcji: komunikacja, informacja, koordynacja, porozumienia, ocena oraz operacje.

- Komunikacja. Efektywna współpraca jest możliwa tylko wówczas, gdy istnieje ciągły kontakt na wszystkich szczeblach. Może być to trudne do osiągnięcia z powodu braku odpowiednich środków łączności i niechęci organizacji cywilnych do korzystania z infrastruktury wojskowej. Środki te mogą obejmować organizowanie powszechnie dostępnych Centrów CIMIC, wymianę oficerów łącznikowych, regularne spotkania, zapewnienie tłumaczy i zastosowanie kompatybilnego wyposażenia w systemy łączności.
- Informacja. CIMIC powinien być miejscem wymiany informacji pomiędzy komponentem wojskowym i organizacjami cywilnymi, a władzami politycznymi funkcjonującymi w rejonie operacji. Dostarcza ona dowódcom aktualnych informacji na temat sytuacji cywilnej w strefie odpowiedzialności. Bardzo często informacje ze źródeł cywilnych mają znaczenie operacyjne. Zadaniem CIMIC jest również przekazywanie informacji organizacjom cywilnym, z zachowaniem ograniczeń wynikających z ochrony tajemnicy wojskowej.
- Koordynacja. Ze względu na różne mandaty, cele oraz sposoby realizacji tych celów powstaje wymóg koordynacji działań w celu uniknięcia narażenia na szwank głównego celu operacji. Zadaniem CIMIC jest więc stworzenie warunków do właściwej koordynacji działań pomiędzy stroną wojskową i cywilną.
- Porozumienia. Stałą cechą kontaktów cywilno - wojskowych jest konieczność wzajemnego korzystania ze swoich sił i środków. Świadczenie wzajemnych usług musi być przedmiotem formalnych porozumień. Sztab CIMIC uczestniczy w pracach nad porozumieniami w zakresie współpracy cywilno - wojskowej. Personel CIMIC odpowiedzialny jest za przygotowanie wstępnej wersji porozumień, definiujących bezpośrednie relacje dowódcy z organizacjami cywilnymi.

³⁰ AJP-09, op. cit., s. 1-4, 1-5; R. Jakubczyk (red.), *Obrona narodowa...*, op. cit., s. 296.

³¹ L. Zakrzewski, A. Rozbicki, op. cit., s. 12.

³² M. Bielec, op. cit., s. 132; J. Pawłowski, A. Ciupiński, op. cit., s. 191.

- Ocena. Wszystkie powyższe działania winny być prowadzone na bazie ciągłej oceny sytuacji i potrzeb z zakresu aktywności będącej domeną organizacji cywilnych, które mogą być realizowane przez siły Sojuszu.
- Operacje. W większości przypadków operacje (działania) CIMIC będą prowadzone w celu wsparcia działań militarnych, stanowiąc jedynie jedną z wielu części planu ich realizacji. Jednakże w pewnych sytuacjach (np. w następstwie katastrof naturalnych) użycie sił będzie zdominowane przez problematykę CIMIC. W tej sytuacji prowadzenie działań w dużej mierze będzie zależało od zdolności współpracy z władzami cywilnymi i agencjami niosącymi pomoc w katastrofach i klęskach żywiołowych. Dlatego też funkcja CIMIC musi być ściśle koordynowana ze sztabami, które planują działania operacyjne³³.

Faza przejściowa opiera się głównie na stosunkach zawartych podczas trwania etapu operacyjnego. Podstawowym zadaniem zespołów zadaniowych w fazie przejściowej będzie zapewnienie bezkolizyjnego transferu zakresu odpowiedzialności na władze cywilne³⁴. W sytuacji, gdy komponent wojskowy będzie redukował swoje zaangażowanie, personel CIMIC powinien wzmocnić swoje działania w celu zminimalizowania zakłóceń życia cywilnego w wyniku transferu odpowiedzialności.

PODSUMOWANIE

Rola jaką współpraca cywilno – wojskowa odgrywa na współczesnym polu walki jest niezwykle istotna, a czasami decydująca o powodzeniu zadania wojskowego. Już konflikt na Bałkanach pokazał, jak ważna jest współpraca wojska z ludnością lokalną. Błędy popełnione na tym polu mogą okazać się nie do naprawienia, co więcej mogą powodować skutki o wiele poważniejsze niż o zasięgu rejonu działania, gdyż mogą wpłynąć na sytuację polityczną. Sposób w jaki wojsko traktuje ludność lokalną jest sprawą kluczową dla uzyskania akceptacji prowadzonych działań w oczach społeczeństwa. Przy umiejętnym wykorzystaniu posiadanych jednostek i komórek CIMIC, łącząc ich działania z operacjami psychologicznymi, działaniem służb prasowych i wywiadowczych można w pewien sposób kreować obraz wojska. Współpraca cywilno – wojskowa okazała się niezwykle ważnym aspektem w operacji „Iracka Wolność”. Wskazują na to pozostawione widoczne ślady działalności CIMIC misji irackiej. Definicja współpracy cywilno – wojskowej nabrała w Iraku nowego znaczenia. Żołnierze po raz pierwszy zetknęli się z zadaniami, o których nie pisano w żadnych wojskowych regulaminach i podręcznikach. Odbudowa kraju po całkowitym paraliżu, w jakim znalazł się Irak po obaleniu reżimu Saddama Hussajna nie była zadaniem prostym. Świadczą o tym wymierne efekty, które po swojej działalności pozostawiły jednostki CIMIC: odbudowane szkoły, szpitale, budynki administracji państwowej, infrastruktura energetyczna i paliwowa, wyszkolona policja państwowa i korpus obrony kraju, tysiące ludzi, którym udzielono pomocy humanitarnej.

BIBLIOGRAFIA

Dokumenty źródłowe:

AJP-09:*Doktryna NATO w zakresie współpracy cywilno – wojskowej (CIMIC)*, Bruksela, 2002.

Domagała A., *Interwencja humanitarna w stosunkach międzynarodowych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Wrocław 2008.

DD/9: *Doktryna współpracy cywilno – wojskowej w Siłach Zbrojnych RP*, Warszawa 2004.

Ivancik R., Kelemen M., *Obrana Štátu: Ekonomika, planovanie a financovanie obrany*. AOS

Liptovsky Mikuláš 2010. ISBN:978-80-8040-410-9.

Jamsheer H. A., *Współczesna historia Iraku*, Dialog, Warszawa 2007.

Jureńczyk Ł., *Polska misja w Iraku*, Wydawnictwo KPSW, Bydgoszcz 2010.

Jurcak V. a kol., *Organizacie medzinarododneho krizoveho manažmentu*. AOS Liptovsky

Mikuláš 2009. ISBN:978-80-8040-387-4.

Kelemen M., Olák A., *Bezpečnosť osôb a majetku v letectve i.: Výskum situačného riadenia bezpečnostnej edukácie pilotom*. Vedecká monografia, ISBN 978-83-63359-80-5.

Vydavateľstvo: AMELIA Rzeszów 2012.

Lasoń M., *Polska misja w Iraku. Użycie sił zbrojnych jako środka polityki zagranicznej*

Rzeczpospolitej Polskiej na przykładzie interwencji w Iraku 2003-2008, Krakowska

Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2010.

³³ L. Bagiński, Cz. Marcinkowski, *Współpraca Cywilno-Wojskowa w Operacjach Pokojowych*, Warszawa 2000, s. 35-37.

³⁴ M. Bielec, op. cit., s. 133; L. Bagiński, Cz. Marcinkowski, op. cit., s. 38.

Rozbicki A., Zakrzewski L., Wybrane zagadnienia współpracy cywilno – wojskowej (CIMIC), Zarząd Operacji Lądowych (G - 3), Warszawa 2000.

Tyrała P., Olak A., *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa*. AMELIA Rzeszów 2012. ISBN : 978-83-63359-04-1.

Netografia

Bush G. W., *Address to a Joint Session of Congress and the American People*, 20.09.2001,

http://www.dhs.gov/xnews/speeches/speech_0016.shtm

<http://daccessddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.?OpenElement> *Postanowienie prezydenta RP z dnia 17marca 2003.*, [http://www.legeo.pl/UNSC Resolution 1441\(2002\).](http://www.legeo.pl/UNSC%20Resolution%201441%20(2002).)

Miller L., *Informacja rządu w sprawie udziału polskiego kontyngentu wojskowego w składzie sił koalicji międzynarodowej dla wymuszenia przestrzegania przez Irak rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ, 4 kadencja, 44 posiedzenie.*(26.03.2003) www.msz.gov.pl.

Recenzenti:

prof. Ing. Pavel Nečas, PhD., Akadémia ozbrojených síl, Demänová 393, Liptovský Mikuláš,
Assoc. Prof. dr Antoni Olak. WSZMiJO w Katowicach. Katedra Zarządzania Bezpieczeństwem.

HODNOTENIE RIZÍK PRED PROCESOM VYTVORENIE MODELU REKONŠTRUKCIE KRIMINÁLNO- RELEVANTNEJ UDALOSTI VO VIRTUÁLNEJ REALITE

3 časť

Peter HAVAJ¹

Anotácia : úlohou článku je poukázať na potrebu analýzy rizík v procese využitia virtuálnej reality pri tvorbe modelu kriminálno-relevantnej udalosti pre účely rekonštrukcie formou jednotlivých podrobne popísaných vhodných metód za účelom eliminácie takých vstupných rizík ktoré by negatívne ovplyvnili výsledok samotného realizovaného procesu v prostredí virtuálnej reality.

Kľúčové slová : riziko, analýza, metóda, hodnotenie

Východiskovým a základným podkladom pre vytvorenie modelu a aj samotného výkonu rekonštrukcie kriminálno-relevantnej udalosti je spracovaná policajná dokumentácia ktorá obsahuje všetky potrebné dôkazné prostriedky získané zákonným spôsobom v procese dokumentovania a objasňovania kriminálno-relevantnej udalosti.

Samotný proces dokumentovania a vyšetrovania kriminálno-relevantnej udalosti ako aj jednotlivé dôkazné prostriedky v sebe kompenzujú rizika, ktoré buď priamo, alebo nepriamo v určitej miere vplyvajú na samotný proces dokumentovania a vyšetrovania, ale aj na výsledok tohto procesu.

Vzhľadom k tomu, že tieto faktory vplyvu môžu podstatne ovplyvniť tento proces, je nutné tieto rizika eliminovať aby výsledok vyšetrovania a v danom prípade aj model - rekonštrukcia kriminálno-relevantnej udalosti vo virtuálnej realite sa čo najvernejšie priblížila realite, čoho bude produkt majúci vplyv na právne posúdenie udalosti.

CIELE A METÓDY SPRACOVANIA

Hlavným cieľom je poukázať na význam hodnotenia rizík pred samotným procesom využívania simulácie vo virtuálnej realite pre účely policajného zboru v súvislosti so simuláciou a následnou virtuálnou rekonštrukciou kriminálno-relevantnej udalosti.

Z uvedeného dôvodu boli stanovené tieto ciele za účelom dosiahnutia požadovaného výsledku:

- vymenovať jednotlivé vhodné metódy hodnotenia rizík pred procesom využitia virtuálnej reality v procese rekonštrukcie kriminálno – relevantnej udalosti,
- jednotlivé metódy podrobnejšie popísať a poukázať na ich výhody, nevýhody respektíve na možnosti ich využitia v uvedenom procese.

V praxi k eliminácii existujúcich respektíve hroziacich rizík môžeme pre uvedený proces použiť rôzne metódy ich hodnotenia ako sú:

- Kvantitatívne metódy
- Kvalitatívne hodnotenie
- Metóda poradia
- Metóda párového porovnania
- Metóda bodového hodnotenia
- Neurónová sieť – systém schopný učenia (umelá inteligencia)

Kvantitatívne metódy.

Ide o numerické vyhodnotenie bezpečnostných rizík výpočtom pravdepodobnosti - P, dôsledku - D,.

¹ Ing. Peter Havaj, PhD., VŠBM v Košiciach, Ústav práva a prevencie kriminality, Koš'ova 1, Košice, email: peter.havaj@vsbm.sk

$$R = P \times D$$

Vyjadrenie pravdepodobnosti bezpečnostného rizika možno realizovať na základe už prejaveneho konkrétneho rizika :

$$P(R_i) = \frac{\sum R_i}{\sum R}$$

kde : $P(R_i)$ - je pravdepodobnosť konkrétneho rizika ,
 $\sum R_i$ - je celkový počet prípadov výskytu konkrétneho rizika
 $\sum R$ - je celkový počet výskytov všetkých bezpečnostných rizik

Ďalší spôsob - je na základe **princípu nedostatočného dôvodu**, ktorý možno charakterizovať ako : *ak neexistuje žiaden dôvod na to, aby bol niektorý z jav z úplného súboru vzájomne nezlučiteľných javov považovaný za pravdepodobnejší, potom všetky javy tohto súboru sa považujú za rovnako pravdepodobné*. Pravdepodobnosť určíme ako:

$$P(R_i) = \frac{1}{\sum R}$$

kde : $\sum R$ - je celkový počet výskytov všetkých bezpečnostných rizik

Pravdepodobnosť možno určiť aj na základe *metódy štatistických pokusov*, kedy nemáme dostatok relevantných štatistických údajov a riziko závisí na základe výskytu náhodných činiteľov. V tomto prípade nastupujú metódy optimálne pre bezpečnostnú prax a to opakovaný *jednotkový pokus* a s tým súvisiace *generovanie náhodných čísel*.

Dôsledky bezpečnostného rizika možno považovať za mieru závažnosti bezpečnostného rizika. Pre kvantitatívne hodnotenie možno použiť vzťah:

$$D(R_i) = \frac{S(R_i)}{\sum A}$$

kde : $D(R_i)$ - je dôsledok bezpečnostného rizika R_i vyjadrený ako koeficient, ktorý môže nadobudnúť hodnotu z intervalu $\langle 0,1 \rangle$,
 $S(R_i)$ - je veľkosť strát, ktoré môžu byť spôsobené bezpečnostným rizikom R_i vyjadrená v peňažných jednotkách
 $\sum A$ - je celková hodnota aktív, vyjadrená v peňažných jednotkách

Pre kvantitatívne hodnotenie ma význam aj vyjadrenie početnosti bezpečnostného rizika, ktoré charakterizuje výskyt konkrétneho rizika za danú časovú jednotku :

$$R_i(t) = \frac{\sum R_i}{t}$$

kde $R_i(t)$ - je početnosť rizika R_i za danú časovú jednotku,
 $\sum R_i$ - je celkový počet výskytu rizika R_i
 t - časová jednotka ku ktorej vypočítavame početnosť (hodina, deň, a pod.)

Pri komplexnom vyjadrení bezpečnostného rizika sa teda použijú vzťahy v tvare:

- pre jedno bezpečnostné riziko:

$$R = P(R).D(R)$$

- pre n bezpečnostných rizík :

$$R_C = \sum_{i=1}^n P(R_i)D(R_i)$$

kde : R_C - je numerická hodnota celkového rizika,
 $P(R_i)$ - je pravdepodobnosť rizika R_i
 $D(R_i)$ - je hodnota dôsledku vzťahujúca sa na riziko R_i
 n – je počet bezpečnostných rizík

- v prípade že budeme uvažovať aj s realizovanými bezpečnostnými opatreniami K_o :

$$R = P(R).D(R).K_o$$

Pričom K_o môže nadobúdať hodnoty:

- $0 \leq K_o \leq 1$ - v prípade realizovania ochranných opatrení
 $K_o = 1$ - v prípade, keď nebudú realizované žiadne bezpečnostné opatrenia
 $K_o > 1$ - bude platiť v prípade, keď realizované opatrenia budú mať opačný efekt a zvýšia bezpečnostné riziko.

Kvalitatívne hodnotenie.

Toto hodnotenie sa v bezpečnostnej praxi používa častejšie pričom je závislé na subjektívnom expertnom hodnotení, čo môže priniesť skreslenie výsledkov oproti hodnoteniam z existujúcich štatistických údajov. Vzhľadom ale na charakter hodnotených činiteľov je však táto metóda všeobecne dostupnejšia ako uvedené kvantitatívne hodnotenie.

Najproblematickejšou stránkou kvalitatívneho hodnotenia rizika je určenie jeho pravdepodobnosti. Tú určujeme zo závislosti medzi *hodnotou chráneného záujmu, zraniteľnosťou a úrovňou ochranných protipatrení* aplikovaných na chránenom objekte. Jednotlivé faktory majú nasledovné slovné stupnice hodnotenia :

Hodnota chráneného záujmu	Zraniteľnosť	Úroveň ochranných protipatrení
• Malá	○ Malá	▪ Veľmi účinné
• Nie malá	○ Stredná	▪ Účinné
• Veľká	○ Veľká	▪ Neúčinné
• Veľmi veľká		

Na vyjadrenie pravdepodobnosti potom používame tabuľku s číselným ohodnotením pravdepodobnosti napr. od 0 po 7. Daným číslom odpovedajú aj príslušné slovné ohodnotenie.

Hodnota chráneného záujmu	Protiopatrenia								
	Veľmi účinné			účinné			neúčinné		
	Zraniteľnosť								
	malá	stredná	veľká	malá	stredná	veľká	malá	stredná	veľká
Malá	0	1	2	1	2	3	2	3	4
Nie malá	1	2	3	2	3	4	3	4	5
Veľká	2	3	4	3	4	5	4	5	6
Veľmi veľká	3	4	5	4	5	6	5	6	7

Slovné vyjadrenie číselného hodnotenia pravdepodobnosti:

0	1	2	3	4	5	6	7
Úplne vylúčené	Takmer vylúčené	Veľmi nepravdepodobné	Nepravdepodobné	Pravdepodobné	Veľmi pravdepodobné	Takmer možné	Celkom isté

Pre vyjadrenie početnosti, je toto oproti kvantitatívnemu hodnoteniu pomerne nepresnejšie, využívame ako časovú jednotku výrazy: „nepretržité“, „časté“, „zriedkavé“ a pod. , a pre frekvenciu vzniku: „vzniká veľmi často“, „niekoľkokrát“, „niekedy“ a pod.

Pri vyjadrovaní dôsledkov hovoríme o škodách alebo ujmach :

- majetkových a nemajetkových (bolesť, trauma),
- humanitných (zranenia, trvalé následky, smrť)
- na životnom prostredí.

Pre ohodnotenie nemajetkových dôsledkov realizujeme na základe stupnice:

- Zanedbateľné,
- Málo významné,
- Významné,
- Kritické,
- Katastrofálny,

Pre majetkovú ujmu je zaužívaná stupnica:

Rozsah škody:	Frekvencia vyjadrenia:
Nepatrná	< 1 x mesačná minimálna mzda
Nie nepatrná	≥ 1 x mesačná minimálna mzda
Nie malá	≥ 6 x mesačná minimálna mzda
Väčšia	≥ 20 x mesačná minimálna mzda

Značná	≥ 100 x mesačná minimálna mzda
Veľkého rozsahu	≥ 500 x mesačná minimálna mzda

Pre komplexné kvalitatívne vyjadrenie bezpečnostného rizika sa použije závislosť medzi pravdepodobnosťou a dôsledkom vo forme tabuľky. Tu využívame stupnicu rizika:

- Zanedbateľné (Z)
- Malé (M)
- Stredné (S)
- Veľké (V)
- Veľmi veľké (VV)

Ďalším spôsobom ohodnotenia rizika môže byť jeho akceptácia (A) alebo neakceptácia (N).

Pravdepodobnosť	7	Z A	M A	S N	V N	VV N	VV N
	6	Z A	M A	S N	V N	VV N	VV N
	5	Z A	M A	S N	V N	V N	VV N
	4	Z A	M A	M N	V N	V N	V N
	3	Z A	M A	M A	S N	S N	V N
	2	Z A	M A	M A	S N	S N	S N
	1	Z A	Z A	M A	S N	M N	S N
	0	Z A	Z A	M A	M N	M N	S N
Dôsledky	nepatrné	nie nepatrné	nie malé	veľké	značné	veľkého rozsahu	

Posledným krokom analýzy rizík je *prioritizácia* bezpečnostných rizík. Ide vlastne o rozhodovací proces, kedy sa využíva jedno alebo viacej kritérií na rozhodnutie o prioritě konečného počtu identifikovaných a ohodnotených rizík. Pre tieto účely používame metódy, ktoré vedú rovnocenne pracovať ako s kvantitatívnym, tak aj s kvalitatívnym hodnotením rizika. Medzi ne patria:

- *metóda poradia*,
- *metóda párového porovnania*,
- *metóda bodového hodnotenia*

Metóda poradia - je založená za zoradení rizík na základe viacerých expertných odhadov od najdôležitejšieho s poradovým číslom m , cez druhé v poradí $m-1$ až po to posledné s číslom 0. Každý z expertov K priradí teda každému riziku j číslo, ktoré označíme ako w_{kj} . Následne pre každé riziko sa spočíta súčet čísel w_{kj} , ktorý označíme ako w_j . Z týchto dielčích súčtov číselných hodnôt rizík j vytvoríme celkový súčet čísel w_j . Potom váhu v_j každého bezpečnostného rizika vypočítame podielom súčtu čísel príslušného rizika ku celkovému súčtu čísel:

$$v_j = \frac{w_j}{\sum_{j=1}^m w_j} = \frac{\sum_{k=1}^n w_{kj}}{\sum_{j=1}^m \sum_{k=1}^n w_{kj}}$$

kde : w_j - je súčet čísel priradených expertmi bezpečnostnému riziku j

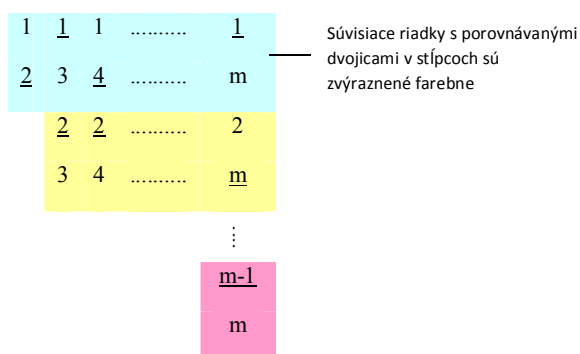
w_{kj} – je číslo priradené expertom k bezpečnostnému riziku j
 n – počet expertov
 m – je celkový počet bezpečnostných rizík j

Maximálna priorita bude prisúdená tomu bezpečnostnému riziku, pre ktoré dosiahne váha v_j maximálnu hodnotu.

Táto metóda je pri dostatočnom počte expertov pomerne dosť objektívna avšak pri veľkom počte rôznorodých, zoradovaných rizík môže byť pre experta neprehľadná.

Metóda párového porovnania - spočíva v určení dôležitosti bezpečnostných rizík postupným porovnaním každej dvojice bezpečnostných rizík. Princíp je založený na vytvorení tzv. Fullerovho trojuholníka, kde zapisujeme dvojice porovnávaných rizík pod seba do dvoch súvisiacich riadkov. Následne pri porovnávaní jednotlivých dvojíc označíme dôležitejšie riziko z dvojice, napr. podčiarknutím poradového čísla rizika, ktoré je náhodne určené a nezohľadňuje jeho prioritu.

Pre počet rizík m bude mať Fullerov trojuholník tvar :

Následne spočítame počet priorít jednotlivých rizík a na základe nich im priradíme príslušnú výslednú prioritu.

Výhodou metódy je možnosť porovnania veľkého počtu rizík bez nutnosti celkového náhľadu avšak nevýhodou je, že nevyjadruje intenzitu rozdielu porovnávaných rizík. V takomto prípade môže dôjsť k stavu, kedy viacero rizík dosiahne rovnakú kvantitatívnu hodnotu priority. Tento nedostatok odstránime použitím tabuľky intenzity kvalitatívnych rozdielov dôležitosti dvojice porovnávaných bezpečnostných rizík.

Hodnotiaci stupeň – w	Porovnanie R_j a R_{j+1}
1	R_j je o niečo dôležitejšie ako R_{j+1}
2	R_j je mierne dôležitejšie ako R_{j+1}
3	R_j je mierne viac dôležitejšie ako R_{j+1}
4	R_j je silne dôležitejšie ako R_{j+1}
5	R_j je o mnoho viac dôležitejšie ako R_{j+1}
6	R_j je veľmi silne dôležitejšie ako R_{j+1}
7	R_j je veľmi, veľmi silne dôležitejšie ako R_{j+1}

8	R_j je extrémne dôležitejšie ako R_{j+1}
---	--

Pri použití tabuľky získame porovnanie priority rizík, napr.:

R_1	R_2	R_3		w_j	v_j	priorita
x	2	1/5	R_1	2,2	0,184	2
1/2	x	1/4	R_2	0,75	0,062	3
5	4	x	R_3	9	0,753	1

Následne spočítame príslušné hodnoty v riadkoch a označíme ich ako w_j . Váhu jednotlivých rizík v_j vieme určiť podľa vzorca :

$$v_j = \frac{w_j}{\sum_{j=1}^m w_j}$$

Riziko s najvyššou váhou ma najväčšiu prioritu.

Bodová metóda - spočíva v expertnom pridelení bodovej hodnoty z určenej stupnice od najhoršieho po najlepšie hodnotenie jednotlivým rizikám. Aby bol pohľad na dané riziko komplexnejší, hodnotí sa dané riziko viackrát a to na základe určitého počtu predom stanovených kritérií. Každé kritérium ma určitú stanovenú váhu, ktorá sa vynásobí počtom pridelených bodov danému riziku v danom kritériu. Následne sa dané násobky pre príslušné riziko sčítajú a porovnajú s inými rizikami s cieľom určenia konečnej priority. Vhodne je priradiť k bodovému hodnoteniu viacero expertov.

Ďalšou zaujímavou metódou na elimináciu hroziacich rizík, resp. metódou slúžiacou ako prostriedkom pomocou ktorého je možné na základe už známych faktov a „minulosti“ vytvoriť prognózu možných hroziacich rizík, je metóda *Neurónových sietí*.

Neurónová sieť – systém schopný učenia (umelá inteligencia)

Úspešnosť rozhodovania pri ľudskej činnosti je priamo závislá na výbere možností z viacerých alternatív prípadne v určení pokračovania vývoja nejakej udalosti alebo javu. Môžeme si položiť otázku za akých okolností je možné dospieť k najsprávnejšiemu rozhodnutiu. Odpoveďou je množstvo a kvalita informácií ktorými disponujeme. Medzi významné zložky informácie o rôznych procesoch a javoch patrí aj vedomosť o ich vývoji v budúcnosti. Búrlivý rozvoj vedy v dvadsiatom storočí výrazne ovplyvnil aj túto oblasť.

Rast ľudského poznania prináša človeku stále väčšiu možnosť oslobodiť sa od závislosti na prebiehajúcich procesoch tým, že môže s vysokou presnosťou predvídať ich výsledky a vyhnúť sa tak rôznym nepriaznivým dôsledkom, a tak isto môže tieto procesy usmerňovať a meniť. Tieto vzťahy sú však tak komplikované alebo sa tak rýchlo meniace, že si to vyžaduje systém schopný adaptácie na nové podmienky, schopný získavať znalosti na základe príkladov, schopný získané vedomosti uchovať a v ľubovoľnom čase použiť, jednoducho systém inteligentný. Výpočtová technika svojím hyperdynamickým vývojom už umožňuje takéto systémy postaviť.

Rozdelenie neurónových sietí

Podľa smeru, ktorým sa šíria signály v NS ich rozdeľujeme do dvoch hlavných skupín:

- **Dopredné NS** (angl. feed-forward / FF) sú také, v ktorých sa signál šíri iba od vstupných neurónov (neuróny, ktorých vstupmi sú signály z prostredia) cez skryté neuróny (neuróny, ktoré sú vstupmi aj výstupmi spojené s inými neurónmi; tieto sa v niektorých typoch NS nemusia vôbec nachádzať) k výstupným neurónom (neuróny, ktorých výstup vedie do prostredia)
- **Rekurentné NS** (angl. recurrent / RC) sú také, v ktorých sa signál môže pohybovať aj smerom od výstupov ku skrytým častiam alebo dokonca až k vstupom. Je zrejmé, že rekurentné NS sú zložitejšie ako dopredné

Ako bolo uvedené v definícii, jednou zo základných vlastností NS je schopnosť učiť sa. Podľa toho, na akom princípe je táto schopnosť v NS realizovaná, rozoznávame dva typy učenia sa NS:

- **Kontrolované učenie** (angl. supervised learning) je založené na tom, že sieť má pri svojom učení k dispozícii množinu vstupov a k nim požadovaných výstupov. V procese učenia sa upravujú parametre siete (tzv. váhy spojení) tak, aby sa minimalizoval rozdiel medzi obdržanou odozvou siete na dané vstupy a výstupmi požadovanými pre tieto vstupy
- **Nekontrolované učenie** (angl. unsupervised learning) je také, pri ktorom má sieť k dispozícii iba vstupy; k nim prislúchajúce výstupy sieť generuje na základe vlastností samotných vstupných údajov. Tieto výstupy nie sú vopred známe.

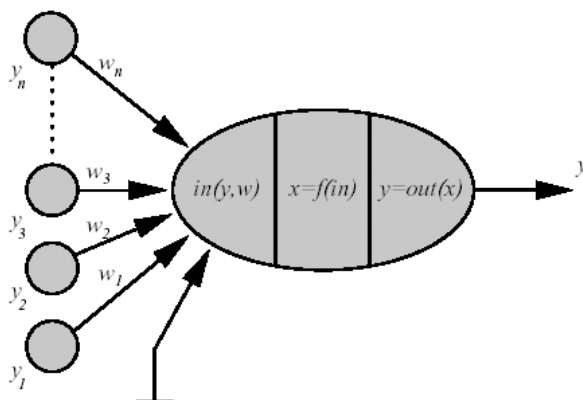
Uvedené delenia teda vymedzujú štyri základné typy NS :

- **Dopredné NS s kontrolovaným učením.** Sú veľmi často používané pre ich ľahkú implementovateľnosť a všestrannosť ich použitia. Používajú sa pri klasifikácii údajov, aproximácii funkcií, predikcii alebo identifikácii a modelovaní neznámych systémov.
- **Rekurentné NS s kontrolovaným učením.** Siete tohto typu sa používajú na realizáciu pamäte.
 - **Dopredné NS s nekontrolovaným učením.** Do tejto skupiny patria najmä Kohonenove samoorganizujúce sa mapy.
- **Rekurentné NS s nekontrolovaným učením.** Tento spôsob učenia umožňuje naučiť sieť správne reagovať na nové vzory bez toho, aby "zabudla" vedomosti naučené v minulosti (pri iných typoch sietí je zvyčajne potrebné sieť znova učiť predchádzajúce vzory spolu s novými).

Stavebné prvky NS

Neurón

Základným prvkom a procesnou jednotkou v NS je **neurón**. Štruktúra neurónu je na obrázku 2.4.1 - 1. Neurón pozostáva z nasledujúcich základných častí :

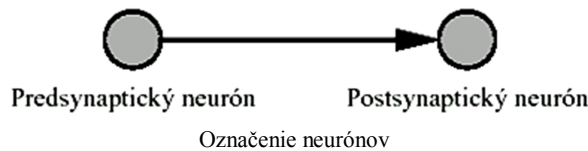
Štruktúra statického neurónu

1. vstup do neurónu,
2. prah neurónu - je hodnota θ , ktorá prispieva ku vstupu z externého sveta,
3. vstupná funkcia $in(y, w)$,
4. aktivačná funkcia neurónu $f(in)$, ktorej výsledkom je stav (aktivácia) neurónu x_i ,
5. výstupná funkcia neurónu $out(x_i)$, ktorej výsledkom je výstup y ,
6. synaptické spojenia (synapsie), majú svoj smer a spájajú jednotlivé neuróny d, sú vybavené parametrom nazývaným synaptická váha,.

Podľa toku signálu po synapsii rozoznávame neuróny:

- predsynaptické (zdrojové - pred synapsiou),
- postsynaptické . (cieľové - po synapsii)

Na označovanie synaptických váh sa používa symbol w_{ij} , kde i označuje **postsynaptický** neurón a j označuje **predsynaptický** neurón. Teda ide o synapsiu, ktorá vychádza z neurónu j a smeruje k neurónu i .

vstup do neurónu - je funkciou jednotlivých vstupov prichádzajúcich od predsynaptických neurónov. Vo väčšine prípadov je to súčet týchto vstupov uvažovaných s určitými váhami, napríklad vstup do i -tého neurónu, ktorý má N predsynaptických neurónov, môže byť vyjadrený v tvare:

$$in_i = in(y, w) = \sum_{j=1}^N w_{ij} y_j + \theta_i$$

kde w_{ij} sú synaptické váhy, y_j sú výstupy z neurónov s ktorými je neurón prepojený a θ_i je prah neurónu i . Rovnica môže byť prepísaná v tvare:

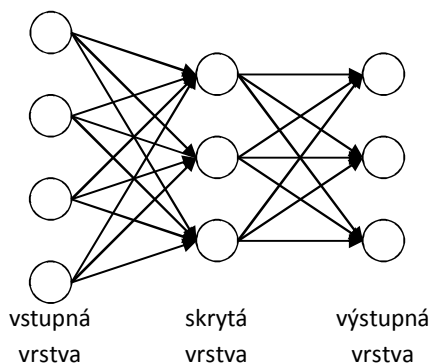
$$in_i = \sum_{j=0}^N w_{ij} y_j,$$

kde $w_0 = \theta_i$ a $y_0 = 1$ alebo -1 . Prah je vlastne vstup do neurónu z **vonkajšieho sveta**, teda nie z iných neurónov. To znamená, že v prípade, ak nie sú žiadne vstupy do vyšetřovaného neurónu i z ostatných neurónov $j = 1, \dots, N$, potom vstupom do neurónu je iba prah θ_i . Neuróny, ktoré majú takýto vstup, nazývame tiež sigma neuróny.

aktivačná funkcia neurónu, už v tomto momente je potrebné pozerat' na NS ako na dynamický systém, teda systém závislý na čase. Môžeme hovorit' o stave neurónu v čase t resp. v čase $t+1$. Aktivačná funkcia neurónu je funkciou vstupu do neurónu $in(t)$. Stav neurónu i je definovaný premennou x_i v tvare:

$$x_i = f(in_i),$$

Funkciu f nazývame **aktivačnou funkciou** neurónu.

Neurónová sieť s plným prepojením

Vo všeobecnosti má neurónová sieť štruktúru popísateľnú orientovaným grafom, ktorého vrcholy predstavujú neuróny a orientovaných hrán synapsie. Vlastnosti takýchto všeobecných sietí sa ťažko analyzujú, a preto sú študované a analyzované hlavne siete s pravidelnými štruktúrami. Jednou z často používaných štruktúr je viacvrstvová NS s nasledovnými typmi vrstiev:

- **vstupná vrstva** - ktorej neuróny dostávajú vstup len z vonkajšieho sveta a výstup tejto vrstvy obvykle pokračuje smerom k ďalším neurómom NS,
- **skryté vrstvy** - ktorých neuróny dostávajú vstup z ostatných neurónov alebo aj z externého sveta cez prahové prepojenia a ich výstupy pokračujú ďalej do NS.
- **výstupná vrstva** - podobná skrytej vrstve, ktorej výstup však vyúsťuje do externého sveta.

Reálne je NS tvorená ako súbor navzájom spojených jednoduchých prvkov - neurónov vykonávajúcich matematické operácie. Medzineurónové spojenia, nazývané synapsie sú ohodnotené reálnymi číslami - váhami, ktoré predstavujú získané znalosti. Neurónovej sieti sú ponúkané príklady a v závislosti od typu učenia niekedy aj správne odpovede.

Na základe týchto príkladov sa upravujú hodnoty na synapsiách prostredníctvom učiaceho algoritmu. Tento proces, nazývaný učenie je po konečnom počte krokov skončený a počas fázy tzv. života keď nedochádza k zmene váh na synapsiách je NS pripravená poskytnúť výstup pre neznámy „podobný“ príklad.

Takáto neurónová sieť dokáže pracovať ako univerzálny aproximátor funkcie a modelovať s požadovanou presnosťou ľubovoľnú spojitú funkciu. Táto vlastnosť NS je jednou z najvýznamnejších a je dôvodom ich použitia v modelovaní systémov, ktorých popis je mimoriadne náročný resp. zložitosť systému je tak veľká že je priam nemožný.

Nech skúmaný systém vo všeobecnosti predstavuje dej alebo jav, prezentovaný jednou alebo viacerými v čase sa meniacimi merateľnými veličinami. Predpokladajme tiež (nie je nutnou podmienkou) existenciu takých informácií ktoré majú priamy alebo nepriamy vplyv na správanie sa daného systému, reprezentované v čase sa meniacimi merateľnými veličinami.

Predikcia je potom odhad správania sa daného systému v budúcnosti na základe hodnôt daných veličín z minulosti a prítomnosti. Predikčný systém potom predstavuje model správania sa skúmaného systému.

Pre predikčný systém z hľadiska vstupov a výstupov existujú tieto možnosti: predpokladajme výstupný vektor $y(t+1, t+2, \dots, t+\tau)$ potom vstupom môže byť :

$$x(t, t-1, t-2, \dots, t-\tau), \text{ kde platí } x(t) \neq y(t)$$

$$x(t, t-1, t-2, \dots, t-\tau), \text{ kde platí } x(t) = y(t)$$

$$x(t, t-1, t-2, \dots, t-\tau), \text{ kde platí } y(t) \subset x(t)$$

Z uvedeného vyplýva, že pri predikcii existuje snaha o vyjadrenie závislosti správania sa systému v budúcnosti na základe jeho správania sa v minulosti, alebo na základe iných javov ktoré súvisia s jeho správaním, alebo kombináciou oboch.

Umelá neurónová sieť (ďalej NS) je masívne paralelný procesor, ktorý má sklon k uchovávaní experimentálnych znalostí a ich ďalšieho využívania. Napodobňuje ľudský mozog v dvoch aspektoch:

- poznatky sú zbierané v NS počas učenia
- medzineurónové spojenia (synaptické váhy - SV) sú využívané na ukladanie znalostí

Je zrejmé, že inšpirácia ku vzniku NS prišla z biologických systémov. Hrubo povedané ide o simuláciu mozgu. Na prvý dojem vysoko abstraktná disciplína nachádza množstvo aplikácií v praxi a stáva sa prostriedkom pre riešenie problémov v širokom spektre odborných oblastí.

Jednou z veľmi významných vlastností NS je, že svojím spôsobom je tzv. univerzálnym aproximátorom funkcií. Môže sa nám stať, že máme systém, ktorého popis je mimoriadne náročný alebo je systém natoľko zložitý, že jeho popis je skoro nemožný. Máme však dáta, ktoré do systému vstupujú a k nim odpovedajúce výstupy. V takejto situácii môžeme použiť vhodnú NS a pokúsiť sa ju naučiť chovať sa ako sledovaný systém pomocou tréningových údajov (spomínaných vstupov a výstupov). Toto je veľmi dôležitý moment, ktorý determinuje aj aplikačné uplatnenie NS v praxi. Pri štúdiu NS môžeme rozlišovať tri oblasti:

- Teória NS - matematický rozbor činnosti NS, problémy NS ako dynamického systému vo všeobecnosti, teoretické rozboru návrhu typológie NS a pod. pričom matematický model pre popis chovania sa NS je dosť náročný
- Simulácia NS - ide o simuláciu NS pomocou počítačových systémov. Hlavným problémom simulácie je naučiť NS na niečo. Proces učenia je veľmi časovo náročný a vyžaduje veľké (najlepšie paralelné) výpočtové systémy. Vo svete je množstvo simulátorov NS. V súčasnej dobe ako najvhodnejší sa zdá Stuttgartský simulátor NS
- Implementácia NS - ide o implementáciu naučenej NS do hardvérovej formy. Takéto systémy existujú a objavujú sa čoraz častejšie mikročipy NS.

Je potrebné zdôrazniť dôležitosť paralelizmu NS systémov. Základným elementom NS je neurón. V porovnaní s ľudským neurónom je možné pomocou počítačovej techniky nasimulovať omnoho rýchlejší neurón ako je neurón ľudský. Problémom je však množstvo ľudských neurónov a množstvo spojení v mozgu. Podľa výskumov má ľudský mozog okolo 10^{11} až 10^{14} neurónov a počet prepojení na každý jeden neurón predstavuje počet 10^3 až 10^4 . Takúto masívne paralelnú NS bohužiaľ perspektívne z hľadiska technických možností nie je možné v dohľadnom čase nasimulovať. Takže paradoxne, aj keď je možné dosiahnuť rýchlejší procesný element - neurón, nevieme dosiahnuť taký masívny paralelizmus, ktorý v konečnom dôsledku určuje silu celej NS.

Typy úloh riešiteľných pomocou neurónových sietí

Vo všeobecnosti môžeme vymenovať nasledovné oblasti využitia NS pre :

- problémy aproximácie funkcií
- klasifikácie do tried, klasifikácia situácií
- riešenie predikčných problémov
- problémy riadenia procesov
- transformácia signálov
- asociačné problémy, simulácia pamäte

Aplikovateľnosť NS vychádza z niektorých základných vlastností NS. Jednou a najvýznamnejšou je fakt, že NS je univerzálnym aproximátorom funkcie. Vzhľadom na skutočnosť, že obrovské množstvo problémov funguje ako nám neznáme funkcie, použitie NS bude v najbližšej dobe veľmi rozsiahle. Určitou brzdou v týchto aplikáciách sú vysoké nároky na výpočtovú techniku, avšak tieto sa veľmi rýchlo menia s rozvojom vysokovýkonných výpočtových systémov.

Použitá literatúra :

Novotný D., Použitie neurónových sietí pri predikcii časových radov, Diplomová práca, Technická Univerzita, Košice 2000

- M. Bundzel, Neurónové siete s adaptívnou topológiou, Minimová práca, Univerzita, Košice, 1998
- Sinčák P., Novotný D., Kostelník P.: Strojová inteligencia – Inteligentné technológie – Súčasná a budúca, Konferencia s medzinárodnou účasťou Kybernetika a informatika, Piešťany 2001, Slovakia
- Szabo M., Bobrov N., Vyhňáková V., Grochová Z., Mandelík J.: Skúsenosti s používaním programu PC-CRASH. Znalectvo (Doprava cestná, elektrotechnika, strojárstvo a iné technické odbory), 2002, r. 7, č. 1-2, s. 54-58
- Mandelík J.: Parametrizácia poranení chodcov a možnosti jej využitia pri riešení nehodového deja, Dizertačná práca, USI ŽU Žilina, 2005
- Havaj .P.: Modelové integrované využitie metód a prostriedkov v kriminalistickej praxi v interakcii so zásadami bezpečnostného manažmentu.(Dizertačná práca), Žilinská univerzita v Žiline, 2006, 138 str.

Recenzenti :

prof. Ing. Josef Reitšpís, CSc. – Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach,

Ing. Monika Blišťanová, PhD. - VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti,

OPERÁCIE KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU – PRÍSPEVOK EURÓPSKEJ ÚNIE K MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Radoslav IVANČÍK¹

Crisis management operations – European Union contribution to an international security

Abstrakt : Koncom 20. storočia sa začala oveľa významnejšie podieľať na medzinárodnom krízovom manažmente a zabezpečovaní medzinárodnej bezpečnosti a mieru vo svete prostredníctvom svojich operácií krízového manažmentu aj Európska únia. Preto primárnym cieľom autora príspevku je poukázať na to, aký pokrok dosiahla EÚ v oblasti operácií krízového manažmentu v rámci Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie, a ako tým prispieva k zachovaniu mieru a bezpečnosti vo svete.

Kľúčové slová: Európska únia, operácie krízového manažmentu, zahraničná bezpečnosť a obranná politika, bezpečnostné prostredie.

Abstract : At the end of the 20th century, the European Union started to play more significant role in the area of an international crisis management, and simultaneously, in the field of providing an international security and peace in the world. Therefore, the primary goal of an author of the article is to point out the progress which EU has reached in its crisis management operations within Common Foreign and Security Policy and its inseparable part – European Security and Defence Policy, and to show how EU through those tools contributes to keeping peace and security in the Earth.

Key words: European Union, crisis management operations, foreign security and defence policy, security environment.

ÚVOD

Globálne bezpečnostné prostredie je v súčasnej dobe charakteristické predovšetkým vysokou dynamikou, komplexnosťou, previazanosťou a vzájomnou závislosťou jednotlivých aktérov i prebiehajúcich procesov a z toho vyplývajúcou nestabilitou. Fenoménom konca 20. a začiatku 21. storočia je globalizácia a s ňou spojené zmeny bezpečnostnej situácie na celom svete. Permanentne rastúci potenciál neštátnych aktérov a stále nebezpečnejší rozmer nových bezpečnostných hrozieb spojených hlavne s medzinárodným terorizmom, šírením technológií potrebných pre výrobu zbraní hromadného ničenia, vrátane spôsobov ich dopravy k cieľu, hrozieb v kybernetickom priestore a tiež v oblasti energetickej bezpečnosti spôsobujú, že nevojenské (asymetrické) ohrozenia postupne začínajú prevažovať nad vojenskými (symetrickými) ohrozeniami, pričom môžu kedykoľvek bezprostredne a neočakávane narušiť nielen bezpečnosť Slovenskej republiky (ďalej len „SR“), ale aj bezpečnosť našich spojencov zo Severoatlantickej aliancie (ďalej len „NATO“) a Európskej únie (ďalej len „EÚ“), či dokonca bezpečnosť celého medzinárodného spoločenstva.

Okrem toho sa v ostatných rokoch neustále zvyšuje aj početnosť, rozsah a negatívne dôsledky prírodných katastrof a priemyselných havárií ohrozujúcich životy i majetok občanov a životné prostredie vo veľkom rozsahu, s čím priamo súvisí nárast ďalších nových úloh krízový manažment, a tým aj pre ozbrojené sily jednotlivých krajín sveta. Preto NATO a EÚ presadzujú komplexný prístup v reakcii na tieto nové bezpečnostné hrozby s využitím širšieho spektra nástrojov a účinných mechanizmov. Jeden z najdôležitejších a najúčinnějších nástrojov generovania špecifických vojenských i civilných spôsobilostí zabezpečujúcich adekvátnu reakciu na nové bezpečnostné hrozby, ako aj už prebiehajúce konflikty či krízy ohrozujúce medzinárodnú bezpečnosť, predstavujú operácie medzinárodného krízového manažmentu, do ktorých od svojho vzniku, prostredníctvom vyčlenených jednotiek a príslušníkov ozbrojených síl, aktívne prispieva i Slovenská republika (ďalej len „SR“).

Snaha o vytvorenie účinného a hlavne fungujúceho systému medzinárodnej bezpečnosti však nevychádza len zo zhoršujúceho sa globálneho bezpečnostného prostredia počas rokov nasledujúcich po skončení studenej

¹ plukovník Ing. Radoslav IVANČÍK, náčelník Odboru rozpočtu a financovania (J-8) Generálneho štábu Ozbrojených síl SR, e-mail: radoslav.ivancik@gmail.com

vojny a páde bipolarity. Medzinárodné spoločenstvo sa už od roku 1815 od Viedenského kongresu², cez vytvorenie Ligy národov³ v roku 1917 a Organizácie spojených národov⁴ v roku 1945, až po vytvorenie iných medzinárodných regionálnych organizácií, snaží zabrániť vojnám, konfliktom či krízam a riešiť rozpory prostredníctvom inštitucionalizovaného systému s cieľom zaistiť mier a bezpečnosť vo svete. Avšak konflikty a krízy, ktorým dnes ľudstvo čelí, sú v dôsledku vzrastajúcej dynamiky vedecko-technického, ekonomického a sociálneho rozvoja i prehlbujúcej sa globalizácie a jej negatívnych prejavov oveľa komplexnejšie a náročnejšie na riešenie ako kedykoľvek predtým. Práve z tohto dôvodu musí svetové spoločenstvo disponovať účinnými mechanizmami a nástrojmi, pomocou ktorých by predchádzalo vytváraniu krízových situácií a ich prepuknutiu do ozbrojených konfliktov.

Keďže cieľom medzinárodného spoločenstva je včas a adekvátne reagovať na rastúce hrozby, vznikajúce napätia a krízové situácie, tak s týmto cieľom buduje a využíva systém medzinárodného krízového manažmentu. V tejto súvislosti je nutné poukázať na skutočnosť, že zo vzrastajúcimi bezpečnostnými hrozbami a zhoršovaním globálneho bezpečnostného prostredia v poslednom desaťročí zároveň došlo k dôležitým kvalitatívnym i kvantitatívnym zmenám v povahe medzinárodného krízového manažmentu. Tieto zmeny spolu s prijatými opatreniami umožňujú účinnejšiu a efektívnejšiu spoluprácu hlavných aktérov medzinárodného krízového manažmentu, ako sú Organizácia Spojených národov (ďalej len „OSN“), Severoatlantická aliancia⁵, Európska únia⁶, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe⁷ (ďalej len „OBSE“), regionálne iniciatívy a ad hoc koalície pri predchádzaní konfliktom, riešení kríz, udržiavaní a presadzovaní mieru i záchranných a humanitárnych operáciách. Uvedené organizácie medzinárodného krízového manažmentu reagujú na krízy, konflikty a katastrofy v súlade s ich právomocami prostredníctvom ich operácií krízového manažmentu.

Kľúčové miesto z hľadiska legitimity operácií medzinárodného krízového manažmentu, ako aj z hľadiska šírky záberu, patrí OSN, ktorá okrem vlastných operácií poskytuje mandát na vedenie operácií i viacerým regionálnym a subregionálnym organizáciám. Napriek globálnemu charakteru OSN a jej nespornej medzinárodnej autorite, OSN nie je schopná včas generovať vojenské kapacity potrebné pri riešení krízových a konfliktných situácií a je čoraz viac odkázaná na spoluprácu s regionálnymi organizáciami, predovšetkým NATO a EÚ (Jurčák a kol., 2009, s. 10).

² Viedenský kongres bol mierový kongres všetkých európskych štátov okrem Turecka, ktorý sa konal od 14. septembra 1814 do 9. júna 1815 vo Viedni a čiastočne aj v Bratislave. Ukončil epochu vojen s napoleonským Francúzskom a viedol k zásadným zmenám európskych hraníc. Viedenský kongres položil základy modernej diplomacie. Bol dielom vedúcich osobností Metternicha a Talleyranda, bola to koncepcia rovnováhy sil, ktorá mala zabrániť vzostupu ďalšieho Napoleona a zabezpečiť trvalý mier.

³ Liga národov (ang. League of Nations, franc. Société des Nations) bola medzinárodná organizácia založená po skončení prvej svetovej vojny na základe výsledkov parížskej mierovej konferencie. 28. júna 1919 bola podpísaná Versaillská mierová zmluva, čím prišlo k faktickému vytvoreniu Ligy národov. Úlohou organizácie bola povojnová demilitarizácia, udržanie svetového mieru, prevencia pred ďalšími vojnovými konfliktami pomocou zásad kolektívnej bezpečnosti a diplomatického vyjednávania. Týmto úlohami položila Spoločnosť národov základ širokej medzinárodnej spolupráci.

⁴ Organizácia Spojených národov, (ang. United Nations Organisation, franc. Organisation des Nations Unies) je medzinárodná organizácia združujúca väčšinu štátov na Zemi, ktoré sa zaviazali spolupracovať pri podpore zásad a cieľov vytyčených v jej Charte. Myšlienka založiť svetovú organizáciu, ktorá by sa snažila o mier vznikla na konci prvej svetovej vojny, pretože druhá svetová vojna bola dôkazom zlyhania Ligy národov. Už v roku 1942 však americký prezident Franklin D. Roosevelt použil termín Spojené národy. S blížiacim sa koncom vojny sa blížil aj vznik OSN. Oficiálne OSN vznikla 24. októbra 1945, potom ako bola Charta ratifikovaná piatimi stálymi členmi Bezpečnostnej rady Čínou, Francúzskom, Ruskom, USA, Spojeným kráľovstvom a väčšinou z ďalších 46 signatárskych krajín.

⁵ Organizácia Severoatlantickej zmluvy (ang. North Atlantic Treaty Organisation, franc. L'Organisation du Traité de l'Atlantique Nord) je medzivládna vojensko-politická organizácia. Jej členské krajiny si zachovávajú suverenitu a nezávislosť. NATO vytvára fórum, na ktorom sa spoločne konzultujú problémy a prijímajú rozhodnutia k politickým a vojenským otázkam týkajúcich sa ich bezpečnosti. Bezpečnosť je prijímaná komplexne ako súhrn politických, ekonomických a energetických faktorov, nie je zúžená len na vojenskú bezpečnosť. Z vojenského hľadiska je NATO jedinou organizáciou kolektívnej obrany na svete. Organizácia bola založená 4. apríla 1949 podpisom tzv. Washingtonskej zmluvy, ktorou vznikla bezpečnostná organizácia západných demokratických štátov ako odpoveď na povojnovú situáciu v Európe. Washingtonská zmluva je dokument, ktorý má 14 článkov a po ratifikácii nadobudol platnosť 24. augusta 1949. Článok 3 zaväzuje členské krajiny k individuálnemu aj spoločnému rozvíjaniu obranyschopnosti, článok 4 zabezpečuje konzultácie medzi členskými krajinami v prípade ohrozenia. Článok 5 hovorí, že akýkoľvek útok proti jednému alebo viacerým členským štátom sa bude považovať za útok proti všetkým. V prípade útoku každá zmluvná strana uplatní právo na obranu podľa článku 51 Charty OSN, a pomôže napadnutej strane.

⁶ Európska únia (European Union - EU) je medzinárodné spoločenstvo, ktoré od posledného rozšírenia v roku 2007 tvorí 27 členských štátov s celkovým počtom 496 miliónov obyvateľov (približne 8 % svetovej populácie). EÚ bola vytvorená v roku 1992 na základe Zmluvy o Európskej únii, známejšej pod názvom Maastrichtská zmluva, ktorá nadväzovala na predchádzajúce európske aktivity, siahajúce do 50. rokov 20. storočia. Medzi základné princípy Európskej únie patrí prenášanie právomocí národných štátov na medzinárodné európske inštitúcie. EÚ však nemá právomoc priradiť si vyššiu právomoc, ako jej udelia jednotlivé štáty, nedá sa preto hovoriť o federácii. Jej spôsob rozhodovania je vo svetovom meradle unikátny, preto je Európska únia považovaná za štátne usporiadanie sui generis. Európska únia sama nemá právnu subjektivitu. Hlavným cieľom Európskej únie je Európa s výrazným hospodárskym rastom, konkurencieschopnou ekonomikou a zlepšujúcou sa kvalitou životného prostredia. A tiež nové ciele - spoločná zahraničná a bezpečnostná politika a spolupráca v oblasti justície a vnútra. Mnohé jej ciele už boli zrealizované - napr. menová únia a zavedenie občianstva Únie. Aktivity EÚ pokrývajú celý rad oblastí - poľnohospodárstvo, obchodnú politiku, menovú politiku a pod.

⁷ Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (ang. Organization for Security and Co-operation in Europe - OSCE) je medzinárodná bezpečnostná organizácia, ktorá vznikla transformáciou Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE) v roku 1995. Zahŕňa 56 účastníckych štátov Európy, Strednej Ázie a Severnej Ameriky. Cieľom účastníckych krajín je podpora a rozvoj demokratickej spoločnosti rešpektujúcej ľudské práva a základné slobody, prevencia lokálnych konfliktov, obnova stability a mieru vo vojnových oblastiach, presadzovanie kolektívnej bezpečnosti, zabezpečenie sociálnej spravodlivosti a ochrana životného prostredia.

Najvýznamnejšie postavenie v medzinárodnom krízovom manažmente z hľadiska schopnosti uskutočniť efektívnu vojenskú operáciu má NATO, ktorého Vojenský výbor súlade so závermi Washingtonského summitu schválil v júli 2001 koncepciu síl rôznej pripravenosti Aliancie, na základe ktorej sú generované sily a prostriedky na vedenie operácií v rámci, aj mimo rámca čl. 5 Severoatlantickej zmluvy. V roku 2002 rozhodol Pražský summit NATO o tvorbe Síl rýchlej reakcie, schopných rýchleho nasadenia (do 5 dní od rozhodnutia) a samostatného pôsobenia (do 30 dní), ktoré by sa mali postupne stať najvýznamnejšou silou NATO pre riešenie aktuálnych krízových situácií (Ivančík, Jurčák, 2011, s. 97).

OBSE sa v rámci medzinárodného krízového manažmentu orientuje prevažne na včasné varovanie a prevenciu konfliktov a jej misie majú výlučne diplomatický, monitorovací alebo asistenčný charakter. V posledných rokoch však spolu so zmenami v bezpečnostnom prostredí klesá jej vplyv a schopnosť podieľať sa na udržiavaní a zaisťovaní bezpečnosti a mieru. Niektoré zdroje⁸ dokonca uvádzajú, že v blízkej budúcnosti bude úloha tejto organizácie redukovaná len na riadenie niekoľkých vybraných civilných aktivít počas operácie. Zároveň sa predpokladá, že ak sa v najbližších rokoch neuskutoční jej zásadná reforma, nemožno od nej očakávať komplexný prístup k operáciám.

Koncom 20. storočia sa začala oveľa významnejšie podieľať na medzinárodnom krízovom manažmente a zabezpečovaní medzinárodnej bezpečnosti a mieru vo svete prostredníctvom svojich operácií krízového manažmentu aj Európska únia. Práve preto je primárnym cieľom autora príspevku poukázať na to, aký pokrok dosiahla EÚ prostredníctvom Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (ďalej len „EBOP“) v rámci svojej Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (ďalej len „SZBP“) v rozvoji vojenských i civilných kapacít na zvládanie kríz a prevenciu konfliktov na medzinárodnej úrovni, a ako tým prispieva k zachovaniu mieru a bezpečnosti vo svete v súlade s Chartou OSN (Jurčák a kol., 2009, s. 10). Sekundárnym cieľom autora je poukázať na fakt, že EÚ v rámci zvyšovania svojich vojenských spôsobilostí a kapacít potrebných pre riešenie problémov krízového manažmentu v roku 2004 vytvorila nový koncept bojových skupín, do ktorého sa v rokoch 2009 (s Českou republikou) a 2010 (s Poľskom, Nemeckom, Litvou a Lotyšskom) aktívne zapojila i SR.

OPERÁCIE KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU EÚ V RÁMCI SZBP A EBOP

V rámci introdukcie hlavnej časti príspevku je potrebné zdôrazniť, že EÚ predstavuje hospodárske a politické spoločenstvo **27 demokratických krajín** Európy, ktoré sa dobrovoľne spojili do politického a ekonomického zoskupenia – únie za účelom dosiahnutia spoločných cieľov pomocou jednotnej zahraničnej a vnútornej politiky zvrchovanej členských štátov, a ktoré je založené na troch základných pilieroch:

1. Európske spoločenstvo,
2. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika,
3. Spravodlivosť a vnútorné záležitosti,

z ktorých rozhodujúci význam nielen pre riešenie otázok zaistenia vlastnej obrany a bezpečnosti, ale aj problémov medzinárodnej bezpečnosti a medzinárodného krízového manažmentu má jej druhý pilier týkajúci sa spoločnej európskej zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky.

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika EÚ

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (ďalej len „SZBP“) EÚ má svoje korene v Európskej politickej spolupráci,⁹ ktorá vznikla medzi členskými krajinami Európskeho hospodárskeho spoločenstva¹⁰ v roku 1970. Bola založená Zmluvou o Európskej únii, podpísanou v Maastrichte (Maastrichtskou zmluvou), ktorá vstúpila do platnosti 11. novembra 1993.

Nosné ustanovenia Zmluvy o Európskej únii, týkajúce sa SZBP, boli následne revidované Amsterdamskou zmluvou, ktorá umožnila zefektívniť realizáciu SZBP a tiež vytvorila funkciu Vysokého predstaviteľa pre SZBP, do ktorej bol menovaný niekdajší generálny tajomník NATO Javier Solana.

⁸ Napríklad Uznesenie Európskeho parlamentu z 11.11.2010 o posilnení OBSE a úlohe EÚ. Dostupné na: <http://europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0399+0+DOC+XML+VO//CS>

⁹ Európska politická spolupráca bola neformálne zavedená v roku 1970 a formálne vyhlásená Jednotným európskym aktom, ktorý vstúpil do platnosti v roku 1987. Predmetom tejto spolupráce boli konzultácie medzi členskými štátmi v oblasti zahraničnej politiky. Členské štáty brali do úvahy názory Európskeho parlamentu a kedykoľvek to bolo možné, prijímali v medzinárodných organizáciách spoločné stanoviská. Európska politická spolupráca bola nahradená spoločnou zahraničnou a bezpečnostnou politikou EÚ.

¹⁰ Európske hospodárske spoločenstvo bolo pôvodne medzivládne hospodárske združenie založené v roku 1957, ktoré sa neskôr postupne premenilo na nadnárodnú organizáciu, a ktoré bolo od roku 1967 súčasťou Európskych spoločenstiev a od 1. novembra 1993 aj Európskej únie. Európske hospodárske spoločenstvo bolo založené šiestimi zakladajúcimi štátmi (Belgicko, Francúzsko, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, NSR) podpísaním prvej z dvoch zmlúv v Ríme v roku 1957 a premenované Maastrichtskou zmluvou na Európske spoločenstvo. Po vstupe zmluvy do platnosti v roku 1993 sa Európske spoločenstvo stalo súčasťou Európskej únie. Na základe Lisabonskej zmluvy Európske spoločenstvo 30. novembra 2009 zaniklo a 1. decembra 2009 ho nahradila Európska únia ako jeho právny nástupca.

Dôvodom pre vznik SZBP bola najmä nutnosť reprezentácie Únie na medzinárodnej scéne, pretože i keď EÚ nie je subjektom medzinárodného práva, je významným subjektom medzinárodných vzťahov, ktorý na medzinárodnej scéne obhajuje svoje záujmy (Jurčák a kol., 2009, s. 125).

Cieľom SZBP, zahŕňajúcej všetky oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky, je:

- chrániť spoločné hodnoty, základné záujmy, nezávislosť a celistvosť EÚ v súlade so zásadami Charty Organizácie Spojených národov,
- posilniť bezpečnosť EÚ vo všetkých smeroch,
- zachovať mier a posilniť medzinárodnú bezpečnosť v súlade so zásadami Charty OSN, ako aj zásadami helsinského Záverečného aktu a cieľmi Parížskej charty, a to aj na vonkajších hraniciach,
- podporovať medzinárodnú spoluprácu,
- rozvíjať a upevňovať demokraciu a právny štát, rešpektovať ľudské práva a základné slobody.¹¹

SZBP je podľa Maastrichtskej zmluvy obsiahnutá v druhom pilieri. Prvý pilier obsahuje, ako už bolo uvedené vyššie, Európske spoločenstvá (Európske spoločenstvo¹², Európske spoločenstvo pre atómovú energiu – Euratom) a právomocou tu disponujú Európska komisia, Európsky parlament a Európsky súdny dvor. Na rozdiel od neho, v zostávajúcich dvoch pilieroch sú hlavnými aktérmi členské štáty.

Druhý a tretí pilier nie sú budované na nadštátnom (komunitárnom) princípe, ale na princípe medzivládnej spolupráce. Nevytvárajú sa tu nadštátne inštitúcie s osobitnými právomocami, ale tradičné inštitúcie, ktoré rozhodujú na základe konsenzu. Nadštátne inštitúcie (Európska komisia, Európsky parlament) sú do činnosti obidvoch pilierov zapojené, ale nie sú tvorcami osobitnej legislatívy, ktorá zaväzuje členské štáty, ako je tomu v prvom pilieri. Súdny dvor nie je do SZBP zapojený vôbec, pretože SZBP nie je vybavená právnymi nástrojmi, ktoré by mohol súdny dvor posudzovať.

Rozhodujúcu úlohu pri formulovaní SZBP majú teda členské štáty a orgány Únie plnia v postate iba funkciu vykonávateľa politiky dohodnutú členskými štátmi. Tie sa nevzdávajú práva vykonávať vlastnú samostatnú zahraničnú, bezpečnostnú a obrannú politiku. Zaväzujú sa však, že budú vo svojej politike prihliadať k spoločne dohodnutým postojom a akciám v rámci EÚ. Vďaka tomu môžu na medzinárodných konferenciách alebo v orgánoch medzinárodných organizácií hovoriť jednotným hlasom. Výhodou je tiež možnosť pri rokovaniach využívať váhu ekonomického, politického a obranného potenciálu všetkých krajín i Únie.

SZBP zahŕňa všetky otázky týkajúce sa bezpečnosti Únie, vrátane postupného vymedzovania spoločnej obrannej politiky, ktorá by mohla viesť, ak by sa tak Európska rada rozhodla, k spoločnej európskej obrane. V takom prípade odporučí členským štátom prijať rozhodnutie v súlade s ich príslušnými ústavnými predpismi. Politika EÚ, v súlade s týmto článkom, nemá vplyv na osobitý charakter bezpečnostnej a obrannej politiky niektorých členských štátov a rešpektuje záväzky niektorých členských štátov, ktoré zabezpečenie svojej obrany vidia v spoločnej obrane v rámci NATO, a ktoré sú v súlade so SZBP (Zmluva o EÚ, čl. 17). Otázky uvedené v tomto článku Zmluvy zahŕňajú humanitné a záchranné úlohy, misie na udržanie mieru a úlohy bojových síl pri riešení krízových situácií vrátane nastoľovania mieru (Jurčák a kol., 2009, s. 135-137).

Európska bezpečnostná a obranná politika

Európska bezpečnostná a obranná politika (ďalej len „EBOP“) je neoddeliteľnou súčasťou SZBP a spolu s ďalšími nástrojmi tvorí súčasť vonkajších vzťahov Únie. Je prostriedkom na podporu SZBP, ktorý umožňuje EÚ disponovať nástrojmi a kapacitami pre uskutočňovanie operácií krízového manažmentu (ďalej len „OKM EÚ“) mimo územia EÚ.

EÚ má ambíciu prostredníctvom EBOP posilňovať svoju schopnosť reagovať na krízy vo svete prakticky bez geografického obmedzenia, a tým naplniť kľúčovú požiadavku definovanú v Európskej bezpečnostnej stratégii – posilniť úlohu EÚ pri zaisťovaní globálnej bezpečnosti v súlade s jej potenciálom. Spolu s NATO sa EÚ prostredníctvom EBOP stáva dôležitým nástrojom pri presadzovaní globálnej bezpečnosti a stability. Podľa vyhlásenia Európskej rady: „Za posledných desať rokov sa EÚ presadila v úlohe celosvetového politického aktéra. Prijala narastajúcu zodpovednosť, ako tomu nasvedčujú jej čoraz ambicioznejšie a rôznorodejšie civilné a vojenské operácie v záujme účinného multilateralizmu a mieru.“¹³

Hlavným zámerom EBOP je poskytnúť vojenské a iné ako vojenské (policačné a civilné) možnosti pre prevenciu a riešenie medzinárodných konfliktov a pre krízový manažment. EBOP v priebehu posledných rokov zaznamenala kvalitatívny posun, čo sa prejavilo v uskutočnení viacerých vojenských aj civilných operácií a misií. To, že sa EBOP v posledných rokoch dynamicky vyvíja dokazuje hlavne:

¹¹ Hlava V, čl. 11, Zmluva o Európskej únii, Úradný vestník EÚ, C 321 E/13 z 29. 12. 2006. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:SK:PDF>

¹² Bývalé Európske hospodárske spoločenstvo

¹³ Vyhlásenie Európskej rady o posilnení Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, Závery predsedníctva v Bruseli 11. a 12. decembra 2008. Dostupné na: [http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/EA3B35FD1F564915C1257544003DE252/\\$FILE/priloha_1.rtf](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/EA3B35FD1F564915C1257544003DE252/$FILE/priloha_1.rtf)

- Rastúca politická zodpovednosť EÚ za stabilizáciu krízových regiónov, ktorá sa okrem Balkánu rozširila mimo Európu a to do Afriky, Ázie, Blízkeho Východu. „*Za posledných desať rokov sa EÚ presadila v úlohe celosvetového politického aktéra. Prijala narastajúcu zodpovednosť, dôkazom čoho sú ambicióznejšie a rôznorodejšie civilné a vojenské operácie v záujme účinného multilateralizmu a mieru.*“¹⁴
- Rozšírenie spektra OKM EÚ od Petersbergských úloh, cez operácie obsiahnuté v Európskej bezpečnostnej stratégii až po operácie, ktoré sú obsahom Lisabonskej zmluvy. Všetky tieto operácie môžu prispievať k boju proti terorizmu, vrátane podpory tretích krajín v boji proti terorizmu na ich územiach. OKM EÚ predstavujú základný spôsob koncentrovaného použitia síl a prostriedkov v danom priestore a čase pre splnenie vojenských alebo nevojenských úloh, prípadne aj ich kombinácie. Spektrum vojenských operácií v rámci EBOP, pomocou ktorých je EÚ schopná efektívne zasiahnuť v krízových oblastiach zahŕňajú v súčasnosti nielen evakuačné a humanitárne operácie, ale tiež operácie na udržanie alebo presadenie mieru. Civilné operácie sa v krízových oblastiach najviac zameriavajú na obnovu inštitúcií bezpečnostného sektora, správnych štruktúr a dodržiavanie ľudských práv.
- Posilňovanie spôsobilostí ozbrojených síl, polície a civilných pracovníkov pre súčasné aj budúce OKM EÚ. Spôsobilosti sú dôležitým predpokladom a základnou podmienkou úspešnosti pre operácie uskutočňované nielen EÚ ale aj ostatnými organizáciami medzinárodného krízového manažmentu. Proces budovania a rozvoja spôsobilostí preto predstavuje hlavnú oblasť aktivít EBOP, bez ktorej následné uskutočňovanie OKM EÚ by bolo len ťažko možné. Dôraz je pritom kladený na schopnosť uskutočňovať operácie krízového manažmentu v krátkom čase, nezávisle od geografickej polohy, koordinovaným spôsobom a samostatne alebo v spolupráci s inými medzinárodnými aktérmi (OSN, NATO, OBSE, Africká únia a pod.) (Jurčák a kol., 2009, s. 140).

Pri hodnotení súčasných bezpečnostných hrozieb si je EÚ vedomá toho, že žiadna z aktuálnych hrozieb nie je iba čisto vojenská, a preto prioritnou oblasťou pre uskutočňovanie OKM EÚ v rámci EBOP sa stalo budovanie nielen vojenských, ale aj civilných kapacít (bližšie pozri Bezpečnostná stratégia EÚ). Tento širší prístup zdôraznil aj európsky parlament,¹⁵ keď vo svojom uznesení vyzval EÚ „*aby vytvorila nástroje svojej bezpečnostnej stratégie, od diplomatického predchádzania krízam a hospodárskej a rozvojovej pomoci až po civilné kapacity v oblasti stabilizácie a obnovy, ako aj vojenské prostriedky*“.

Ústredným prvkom prístupu EÚ v oblasti bezpečnosti je a aj musí byť včasné predchádzanie hrozbám vznikajúcim z nových zdrojov konfliktov. Každá situácia si vyžaduje, aby sa jednotným spôsobom využívali nástroje, ktoré má EÚ k dispozícii, vrátane politických, diplomatických, rozvojových a humanitárnych, nástrojov na riešenie kríz, ako aj hospodárskej a obchodnej spolupráce. Vďaka bojovým skupinám a civilným reakčným tímom sa zvýšila schopnosť EÚ na rýchlu reakciu v krízových situáciách. Kľúčom k úspechu sú vhodné a efektívne štruktúry velenia a štábov. Je však potrebné, aby sa zvýšila schopnosť EÚ vytvárať kombinované tímy z civilných a vojenských odborníkov, a to už od fázy prípravy operácie, cez jej plánovanie až po jej implementáciu.

EBOP, ako už bolo uvedené v úvode tejto časti, je neoddeliteľnou súčasťou SZBP, a v rámci nej sleduje EÚ 5 hlavných cieľov:

- chrániť spoločné hodnoty a základné záujmy EÚ,
- posilniť bezpečnosť únie,
- zaistiť mier a medzinárodnú bezpečnosť v súlade s Chartou OSN,
- podporovať medzinárodnú spoluprácu,
- zaistiť rozvoj demokracie a právnych princípov, vrátane ľudských práv.

EBOP umožňuje Únii rozvíjať vojenské i civilné spôsobilosti pre medzinárodný krízový manažment a pomáhať tak zaistiť mier a medzinárodnú bezpečnosť. OKM EÚ, ktoré predstavujú veľmi dôležitú súčasť bezpečnostnej a obrannej politiky Európskej únie, sú prejavom širšieho prístupu EÚ k riešeniu svetových kríz.

OKM EÚ sa vyznačujú najmä tým, že:

- všetky vojenské operácie sa uskutočňujú na základe rezolúcií BR OSN a majú nevojnový charakter,
- záväzok poskytnúť národné vojenské jednotky sa zakladá na suverénnom rozhodnutí členských štátov,
- EÚ nemá zatiaľ spoločný postup pri zvyšovaní spôsobilostí vojenských kapacít a zatiaľ sa nezhodla na vynútiteľnosti záväzkov členských štátov v prípade náročných operácií,
- akcie EÚ závisia predovšetkým na ochote a prostriedkoch členských štátov,
- EÚ má z globálnych aktérov najväčšie kapacity a spôsobilosti na vedenie vojensko-civilných operácií, resp. civilno-vojenských misíí,

¹⁴ Tamtiež.

¹⁵ Uznesenie Európskeho parlamentu z 19.2.2009 o úlohe NATO v bezpečnostnej štruktúre Európskej únie. Dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0076+0+DOC+XML+V0//SK>

- náklady na operácie sú kryté z príspevkov členských štátov zúčastňujúcich sa danej operácie, prípadne z príspevkov štátov prispievajúcich na financovanie operácie, a prostredníctvom finančného mechanizmu ATHENA na základe výšky HDP jednotlivých členských krajín,
- politickú kontrolu a strategické smerovanie operácií zabezpečuje Politický a bezpečnostný výbor EÚ, ktorý zodpovedá Rade EÚ (Jurčák a kol., 2009, s. 215 a 216).

Z hľadiska obsahového zamerania sa OKM EÚ delia na:

- a) operácie EÚ podľa Petersbergských úloh¹⁶, ktoré sú definované v čl. 17.2 Zmluvy o EÚ, a ktoré zahŕňajú:
 - humanitárne a záchranné operácie (*humanitarian and rescue operations*) – zamerané na ochranu osôb, zaistenie zásobovania a ochrany obyvateľstva v krízových situáciách, ochranu a evakuáciu osôb akejkoľvek národnosti z oblasti problémov a pod.;
 - operácie na udržanie mieru (*peacekeeping operations*) – zahŕňajúce ako tradičné, tak i multidimenzionálne operácie podľa typológie OSN, a taktiež zahŕňajúce komplex operácií na budovanie mieru;
 - operácie bojových jednotiek v krízových situáciách (*combat forces in crisis management*), vrátane operácií na nastolenie mieru (*peacemaking operations*), ktorých súčasťou sú podľa Kielmassegga (2007, s. 647-648) a Howortha (2007, s. 103) aj operácie na vynútenie mieru (*peace enforcement operations*).
- b) operácie z Bezpečnostnej stratégie EÚ, ktoré sú definované v Bezpečnostnej stratégii EÚ z 12.12.2003, a ktoré zahŕňajú:
 - spoločné odzbrojovacie operácie (*joint disarmament operations*),
 - podporu tretích krajín v boji proti terorizmu, a
 - reformu bezpečnostného sektora (*security sector reform*).

Podľa Lisabonskej zmluvy môže Únia vojenské a civilné prostriedky využiť aj pri operáciách mimo Únie, a to na:

- a) udržanie mieru,
- b) predchádzanie konfliktom, a
- c) posilňovanie medzinárodnej bezpečnosti,

ktoré zahŕňajú:

- spoločné operácie odzbrojovania,
- humanitárne a záchranné operácie,
- operácie na predchádzanie konfliktom,
- operácie na udržanie mieru,
- operácie bojových síl v rámci krízového riadenia vrátane operácií na opätovné nastolenie mieru a stabilizačných operácií po ukončení konfliktu,
- misie vojenského poradenstva a vojenskej pomoci.

Všetky tieto operácie môžu zároveň prispievať k boju proti terorizmu, vrátane podpory tretích krajín v boji proti terorizmu na ich územiach (Konsolidované znenie Lisabonskej zmluvy čl. 42 a 43).

EÚ, okrem vyššie uvedeného rozdelenia, rozlišuje v rámci EBOP ďalšie tri druhy operácií (misií), ktoré sa líšia svojou funkciou a hlavne charakterom nasadeného personálu (vojenské jednotky, policajné zložky, civilní úradníci). Ide o:

- a) vojenské operácie – napríklad CONCORDIA v Macedónsku, ALTHEA v Bosne a Hercegovine alebo ARTEMIS v Demokratickej republike Kongo;
- b) policajné misie – napríklad EUPM v Bosne a Hercegovine, EUPOL v Demokratickej republike Kongo, EU Cops v oblasti Palestíny, EUPOL v Afganistane, alebo EUPOL v Kongu;
- c) monitorovacie a asistenčné misie alebo misie na podporu právneho štátu – napríklad EUSEC v Demokratickej republike Kongo, AMIS v Sudáne/Darfúre, EU-Just-Lex v Iraku, alebo EU-Just Thémis v Gruzínsku.¹⁷

¹⁶ V júni 1992 schválila Rada ministrov Západoeurópskej únie na konferencii, ktorá sa konala v hoteli Petersberg neďaleko Bonnu, tzv. Petersberkské úlohy. Členské štáty Západoeurópskej únie na konferencii deklarovali ochotu a pripravenosť poskytnúť vojenské jednotky z celého spektra svojich konvenčných ozbrojených síl na plnenie vojenských úloh, ktoré mali byť realizované pod vedením Západoeurópskej únie

¹⁷ Operácie EBOP. 2007. Dostupné na: <http://www.euractiv.cz/bezpecnost-a-spravedlnost0/link-dossier/operace-ebop>; Bohman, M. 2007. Zahraniční mírové operace a policejní mise jako součást mezinárodní policejní spolupráce. Dostupné na: http://ceses.cuni.cz/CESES-75-version1-070917_bohman_mise.pdf.

Okrem tohto rozdelenia však existujú aj ďalšie. Napríklad Zúna (2010, s. 80) uvádza nasledujúcu kategorizáciu OKM EÚ z hľadiska funkcií:

- a) humanitárne operácie – ich primárnym cieľom nie je konflikt ukončiť, ale predovšetkým zabezpečiť zásobovanie a základné potreby pre obyvateľov v krízových situáciách, do tejto oblasti patrí tiež špecializovaná pomoc, logistická podpora, bezpečnostné operácie k ochrane humanitárnej pomoci a kombinované bezpečnostné a podporné operácie;
- b) operácie na udržanie mieru – v ich prípade EÚ odkazuje na koncept peacekeepingu podľa OSN, pričom sem patria pozorovateľské a monitorovacie operácie, prevencia konfliktov, vojenská asistencia, rozmiestnenie síl medzi znepriatelenými stranami, vytvorenie a dohľad nad chránenými priestormi, ako aj zabezpečenie slobody pohybu a demobilizácie, či humanitárnej pomoci;
- c) evakuačné operácie – zahŕňajú evakuáciu obyvateľstva z oblastí postihnutých prírodnými alebo priemyslovými pohromami, alebo z oblastí ohrozených konfliktom;
- d) operácie na vynútenie mieru – zahŕňajú odstrašovanie, presadzovanie sankcií a použitie obmedzených vynucovacích prostriedkov s cieľom zamedziť eskalácii krízy;
- e) operácie na vynútenie mieru (vojenská intervencia) – zahŕňajú obnovenie mieru, humanitárnu intervenciu, vytváranie a obranu chránených zón, oddelenie bojujúcich strán a oslobodenie okupovaného teritória.

Celkovo je pri pohľade na OKM EÚ zrejmé, že obsahovo sa veľmi približujú PSO NATO. Preto pri príprave, plánovaní a aj praktickej realizácii jednotlivých typov operácií v operačnom prostredí, ako aj preto, že väčšina členských krajín EÚ je členom NATO, je možné využiť doktrínu Aliancie, čo zodpovedá aj dohode Berlín Plus (Jurčák a kol., 2009, s. 217).

Bojové skupiny EÚ

Na doplnenie informácií týkajúcich sa OKM EÚ je potrebné uviesť, že EÚ nedisponuje žiadnou stabilnou armádou, a preto je vojenský personál v operáciách vytváraný na základe ad hoc síl z dostupných kapacít členských štátov EÚ. Pre zabezpečenie rýchlej reakcie na krízy a konflikty však bol vytvorený koncept bojových skupín EÚ – European Union Battle Groups (ďalej len „EUBG“). Ide o koncept budovania bojových pohotovostných síl pre potreby krízového manažmentu EÚ pre prípad nutnosti rýchleho riešenia kríz, a to ako pod mandátom OSN, tak pod vlastným mandátom EÚ, alebo iných organizácií (bližšie pozri Ivančík, Kelemen, 2011).

Vývoj konceptu EUBG, podobne ako vývoj SZBP a EBOP, výrazne ovplyvnili konflikty na území bývalé Juhoslávie, najmä v Bosne a Hercegovine a v Srbsku-Kosove, ktoré podporili nutnosť spoločnej európskej obrannej stratégie a schopnosti viesť vojenské operácie. Preto na summite v Nice vo Francúzsku v roku 2000 sa vtedajších 15 členských krajín formálne dohodlo na vytvorení európskej vojenskej jednotky síl rýchleho nasadenia (European Rapid Reaction Force – ERRF) o sile 60 000 mužov. Vojna v Iraku, ktorá začala v roku 2003, a ktorá rozdelila členské krajiny EÚ, však čiastočne zbrzdila snahy o vytvorenie spoločnej obrannej politiky a rozprúdila debatu o tom, či vôbec, a ak áno, tak nakoľko má byť európska obranná politika vykonávaná mimo štruktúr NATO a či vôbec má mať EÚ schopnosť a spôsobilosť viesť vlastné vojenské operácie.

V apríli 2003 sa stretli zástupcovia Francúzska, Nemecka, Belgicka a Luxemburska, ktorí vdýchli európskej obrannej iniciatíve nový život a položili základ európskej obrannej aliancie. Míľnikom v oblasti spolupráce s NATO boli tzv. dohody „Berlín Plus“ z roku 2003, ktoré načrtávajú možnosti vojenskej spolupráce medzi oboma organizáciami a umožňujú EÚ využiť plánovacie a logistické zázemie NATO. Hlavným cieľom je poskytnúť vojenské a nevojenské možnosti pre prevenciu medzinárodných konfliktov a krízový manažment, pričom deklarovaným cieľom je dopĺňať, nie nahrádzať NATO. To znamená, že cieľom nie je vytvorenie európskej armády, ale multinárodnej európskej vojenskej jednotky zo širokou škálou schopností a spôsobilostí, založenej na koncepcii Combined Joint Task Force (CJTF), ktorá by bola schopná, v prípade zlyhania civilných prostriedkov, vojensky reagovať na zmeny v bezpečnostnom prostredí. Národné ozbrojené sily zostávajú pod kontrolou svojich národných veliteľov a demokraticky zvolených orgánov v členských krajinách, pričom vyšším vojenským veliteľom EÚ sú podriadené len po dobu trvania danej misie alebo operácie EÚ.

Za zmienku v tejto súvislosti stojí, že historicky prvou vojenskou akciou EÚ za hranicami kontinentu bola operácia v Afrike v Demokratickej republike Kongo, ktorá trvala od 12. júna do 1. septembra 2003 a jej kódové meno bolo ARTEMIS. Operácia sa uskutočnila na žiadosť OSN, zúčastnilo sa na nej 1400 vojakov z viacerých krajín EÚ (bez účasti SR) a bola vedená francúzskym generálom Jean-Paul Thonierom.

Za pozornosť taktiež stojí, že EÚ má mať kompetencie pri definovaní a implementovaní EBOP, vrátane postupného vytvárania spoločnej obrannej politiky. Členské krajiny „majú aktívne a bezvýhradne podporiť SZBP EÚ, v duchu lojality a vzájomnej solidarity“. V súlade s vyššie uvedeným Rada EÚ vyhlásila, že chce byť schopná viesť vlastné vojenské operácie a nasadiť vojenské jednotky rýchleho nasadenia v počte do 60 000 mužov, čo by malo byť súčasťou jej nástrojov krízového manažmentu. Využívané pritom budú plánovacie, logistické a spravodajské kapacity NATO, pričom žiadna krajina, ktorá nie je členom EÚ nemá mať právo veta pri rozhodovaní o aktivitách jednotiek rýchleho nasadenia. V nadväznosti na to sa ministri obrany členských krajín EÚ dohodli na

vytvorení bojových skupín EÚ, ktoré by bolo možné rozmiestniť v krátkom čase po celom svete a ktoré by fungovali by mimo štruktúry NATO.

Postupne vytváraná ambícia spoločnej európskej obrany vychádzala, ako už bolo uvedené vyššie, najmä z negatívnych skúseností z prvej polovice deväťdesiatych rokov a nedostatku aktivity európskych krajín počas prvej vojny v bývalej Juhoslávii a z toho vyplývajúcej francúzsko-britskej dohody zo Saint Malo z roku 1998 o potrebe EÚ mať schopnosť samostatnej akcie zastrešenej dostatočnou a spoľahlivou vojenskou silou. Európsky summit konaný v Helsinkách v roku 1999 následne odsúhlasil takzvaný „Hlavný cieľ“ (Headline Goal), ktorého podstatou bolo zabezpečiť, aby od roku 2003 mala EÚ schopnosť nasadiť až do 60 000 vojakov vo vzduchu a na mori v lehote 60 dní.

Ťažkosti pri budovaní tak veľkej a skutočne operabilnej sily a dynamický vývoj vo svete však viedli k uvedomeniu si potreby rýchlej a rozhodnej reakcie na krízové situácie, čo by prvotný koncept neumožňoval. Strategické prostredie sa totiž za posledné roky dramaticky zmenilo a vyžaduje potrebu vedenia vojenských operácií prostredníctvom ľahkých bojových jednotiek, ktoré si dokážu bleskovo poradiť s krízovými situáciami. Praktické skúsenosti z Afriky (britský zásah v Sierra Leone v roku 2000 alebo francúzsky zásah v Pobreží Slonoviny v roku 2002) potvrdili skutočnosť, že aj relatívne malý počet síl v podobe menších bojových jednotiek (skupín) má veľký význam za predpokladu, že budú nasadené rýchlo a budú dostatočne logisticky podporené.

Projekt prvej bojovej jednotky (skupiny) spustili Veľká Británia, Francúzsko a Nemecko vo februári 2004 a v lehote dvoch mesiacov ho ministri obrany krajín EÚ schválili. Následne ho premenili na Európsky koncept, ktorý bol formálne uvedený v novembri 2004 na Konferencii o záväzkoch v oblasti obranných kapacít. Na základe toho je bojová skupina (EU BG) definovaná ako zmiešaná vojenská jednotka vo veľkosti posilneného práporu, pozostávajúca z približne 1500 až 2000 vojakov a disponujúca zložkami bojovej podpory. Mala by byť tvorená buď jedným štátom, alebo multinárodnou koalíciou niekoľkých členských krajín EÚ na čele s tzv. vedúcim národom (Lead Nation).

Každý polrok by mala mať EÚ k dispozícii dve pripravené bojové skupiny, aby mohla pružne reagovať na dve rôzne krízové situácie na dvoch rôznych miestach. Každá bojová skupina EÚ by pritom mala byť schopná samostatného operačného nasadenia prostredníctvom strategického transportu, flexibilná, aby bola schopná podniknúť operácie aj vo vzdialenej krízovej oblasti (napr. na území tzv. zlyhávajúceho štátu) a schopná vykonávať bojové operácie i v extrémne náročných podmienkach (púšť, tropický prales, horský terén a pod.). Kľúčová úloha európskych bojových skupín pritom spočíva v rozhodnutí začať operáciu v lehote 5 dní po schválení Radou EÚ, pričom jednotky by mali byť nasadené na cieľovom území do 10 dní od rozhodnutia EÚ o spustení operácie. Cieľom je, aby bojové skupiny EÚ mali pri vedení vojenskej operácie spôsobilosti na plnenie rôznych typov úloh. A to predovšetkým na:

- oddelenie znepriatelených strán použitím sily, vrátane nastolenia mieru a zabezpečenia zásobovania,
- predchádzanie konfliktom, vrátane preventívneho nasadenia vojsk, odzbrojovacích operácií a presadenia embarga,
- evakuáciu osôb z ohrozeného územia,
- asistenciu iným medzinárodným organizáciám v humanitárnych operáciách, vrátane odstraňovania následkov katastrof a pri evakuácii utečencov.

Aby však EU BG vôbec mohli byť kvalifikované ako európske bojové jednotky a zabezpečili splnenie týchto náročných úloh, musia absolvovať proces vytvorenia bojovej jednotky a spĺňať všeobecne definované a schválené štandardy a požiadavky. Tie spočívajú najmä v ich vysokej tréningovej, vycvičenosti a pripravenosti, rýchlej nasaditeľnosti, modernej vybavenosti, udržateľnosti a interoperabilite.

Prvé bojové skupiny EÚ dosiahli počiatočnú operačnú kapacitu od januára 2005, kedy Veľká Británia a Francúzsko mali pripravené operabilné jednotky v prvom polroku 2005 a Taliansko počas druhého polroku 2005. Francúzsko-nemecká a súčasne španielsko-talianska bojová skupina boli pripravené v prvom polroku 2006. V druhom polroku to bola len jedna bojová skupina pozostávajúca z jednotiek a príslušníkov ozbrojených síl Francúzska, Nemecka a Belgicka. Plná operabilita bojových jednotiek EÚ bola dosiahnutá 1. januára 2007. Odtedy sú pripravené v pohotovosti vždy dve bojové skupiny EÚ, pričom rozpis bojových jednotiek je v neustálom vývoji a podlieha zmenám. Je upravovaný dvakrát ročne počas koordinačných konferencií.

Ako členská krajina EÚ, ktorá sa podieľa na riešení problémov v oblasti krízového manažmentu na medzinárodnej úrovni, sa do projektu bojových skupín EÚ aktívne zapojila prostredníctvom jednotiek a príslušníkov svojich ozbrojených síl aj Slovenská republika, pričom táto aktivita spočívala najmä v našom príspevku do spoločnej bojovej skupiny s Českou republikou s dobou pohotovosti na nasadenie v druhej polovici roku 2009 a do spoločnej bojovej skupiny s Poľskom a Nemeckom, za podpory Lotyšska a Litvy, ktorá bola pripravená na nasadenie v prvej polovici roku 2010. V súčasnosti prebiehajú rokovania o vytvorení spoločnej bojovej skupiny krajín Višegrádskej štvorky v horizonte roku 2016.

Na základe vyššie uvedených faktov je potrebné zdôrazniť, že EU BG predstavujú, na základe zmien v globálnom bezpečnostnom prostredí a rastúcim hrozbám najmä v oblasti nevojenských ohrození členských krajín a obyvateľstva EÚ, veľmi dôležité nástroje medzinárodného krízového manažmentu, určené nielen na riešenie už

vzniknutých kríz a konfliktov, ale aj na prechádzanie budúcich kríz a konfliktov, ktoré by mohli ohroziť ako politickú, ekonomickú alebo vojenskú bezpečnosť EÚ a jej obyvateľov, tak aj medzinárodnú bezpečnosť a mier na celom svete.

ZÁVER

OKM EÚ nie je možné v žiadnom prípade, v čase prehlbujúcej sa globalizácie a kontinuálneho zhoršovania globálneho bezpečnostného prostredia, vnímať ako nezávislé vojenské aktivity. Naopak, eliminácia nových bezpečnostných hrozieb (predovšetkým asymetrických) ohrozujúcich medzinárodnú i národnú bezpečnosť si vyžaduje kombináciu viacerých vojenských i civilných spôsobilostí, schopností a kapacít, ktorými EÚ disponuje pre daný typ operácie. A práve kombinácia vhodných vojenských a civilných spôsobilostí a kapacít, ako aj spôsobov riadenia a velenia, spoločne vytvárajú účinný nástroj na riešenie problémov a kríz ohrozujúcich medzinárodnú bezpečnosť a mier.

Taktiež účinnou a efektívnou spolupracou viacerých medzinárodných organizácií v oblasti medzinárodného krízového manažmentu možno naplniť zámer, ktorým je udržanie, resp. nastolenie mieru a dosiahnutie bezpečnosti na globálnej úrovni. Aj to je jeden z dôvodov prečo OSN na uskutočnenie svojich mierových operácií stále viac využíva vojenské spôsobilosti a kapacity nielen NATO, ale aj EÚ. A hoci EÚ kvôli stále chýbajúcim viacerým vojenským spôsobilostiam a kapacitám, napríklad v oblasti strategickje leteckej prepravy ale aj ďalších, nie je schopná vykonávať všetky druhy vojenských operácií, vďaka realizácii SZBP, EBOP a konceptu EU BG došlo k pozitívnemu posunu vpred, a vojenské jednotky EÚ sú dnes oveľa lepšie pripravené na vedenie OKM ako tomu bolo koncom 20. a na začiatku 21. storočia. EÚ tak aj prostredníctvom ňou vedených OKM výrazne prispieva k zaisteniu medzinárodnej bezpečnosti a udržaniu alebo nastoleniu mieru v ohniskách napätia či krízových oblastiach.

Použitá literatúra a zdroje:

- BLAŽEK, V. – KELEMEN, M. 2010. Pohľad na zdroje súčasného vojenského a nevojenského ohrozenia. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2010 : zborník vedeckých a odborných prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. Milana Rastislava Štefánika, 2010, s. 21-26.
- EICHLER, J. 2005. Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století. In *Mezinárodní vztahy*, 2005, roč. 3, č. 1, s. 8-18.
- EICHLER, J. 2009. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha : Portál. 2009. 328 s.
- HOWORTH, J. 2007. *Security and Defence Policy in the European Union*. New York : Palgrave Macmillan. 336 p.
- IVANČÍK, R. 2010. Bojové skupiny – vojenský nástroj krízového manažmentu Európskej únie. In *Krízový manažment*, 2010, roč. 9, č. 2, s. 53-57.
- IVANČÍK, R. 2010. Ekonomické aspekty vojenských operácií Európskej únie. In *Krízový manažment*, 2010, roč. 9, č. 2, s. 47-52. ISSN 1336-0019.
- IVANČÍK, R. 2011. Financovanie vojenských operácií a misií. In *Manažment, teória, výučba a prax : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2011. s. 142-149.
- IVANČÍK, R. 2011. Vojenské nástroje medzinárodného krízového manažmentu. In *International Conference of Crisis Management in Public and Private Sector 2011 : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Zlín : Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krízového řízení.
- IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 257 s.
- IVANČÍK, R. – KELEMEN, M. 2011. Polemika o Európskej únii – globálnom hráčovi na poli medzinárodnej bezpečnosti. In *Bezpečné Slovensko a Európska Únia 2011 : zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva. 2011. s. 156-161.
- IVANČÍK, R. – NEČAS, P. 2011. Nové trendy v manažmente európskej obrany a bezpečnosti. In *Manažment, teória, výučba a prax : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2011. s. 250-258.
- JURČÁK, V. a kol. 2009. Organizácie medzinárodného krízového manažmentu. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2009. 235 s.
- KELEMEN, M. – IVANČÍK, R. 2012. *Obranné plánovanie a výdavky na obranu: súčasť krízového plánovania štátu*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2012. 207 s.

KOBLÉN, I. – SZABO, S. 2011. Posilnenie európskej obrannej technologickej a priemyselnej základne ako kľúčová požiadavka v rámci rozvoja SBOP Európskej únie. In *Košická bezpečnostná revue*, 2011, roč. 1, č. 2, s. 52-67.

KOBLÉN, I. – SZABO, S. – BUČKA, P. 2011. *Obranné spôsobilosti, výskum, vyzbrojovanie a obranný priemysel v kontexte Európskej spolupráce*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2011. 380 s.

KIELMANSEGG von, S. G. 2007. The Meaning of Petersberg: Some Consideration on the Legal Scope of ESDP Operations. In *Common Market Law Review*, 2007, Vol. 44, No. 3, pp. 629 – 648.

NEČAS, P. – KELEMEN, M. 2010. *War on insecurity: calling for effective strategy!* Kiev : The Center of Educational Literature, 2010. 157 s.

UŠIAK, J. 2009. Transformácia európskej bezpečnostnej stratégie. In *Pět let členství ČR v EU : bilance a perspektivy, trendy a vize*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích, 2009, s. 381-390.

UŠIAK, J. 2011. European Political Culture and European Community. In *Identités, citoyennetés et démocratie : 20 ans après : actes de la Conférence internationale de Charleroi*. Bruxelles : Bruylant, 2011, s. 109-121.

<http://www.ec.europa.eu>

<http://www.euractive.com>

<http://www.eur-lex.europa.eu>

<http://www.euroinfo.gov.sk>

<http://www.europa.eu>

Recenzent:

doc. Ing. Miroslav Kelemen, PhD., brig. gen. v z. - VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti,
prof. Ing. Pavel Nečas, PhD., Akadémia ozbrojených síl, Demänová 393, Liptovský Mikuláš

ANALÝZA GEOPOLITICKÝCH SÚVISLOSTÍ ENERGETICKEJ BEZPEČNOSTI

Radoslav IVANČÍK¹ – Miroslav KELEMEN²

Analysis of Geopolitical context of the energy security

Abstrakt: Snaha každej krajiny smeruje k zaisteniu svojej bezpečnosti, ktorá je okrem vojenskej, politickej, ekonomickej, sociálnej alebo informačnej bezpečnosti podmienená aj jej energetickou bezpečnosťou. Prehľbujúca sa globalizácia, internacionalizácia i interdependencia a s tým úzko súvisiaci rast energetickej a surovinovej náročnosti priemyselných odvetví, ako aj zvyšujúce sa nároky ľudí na kvalitu života, kontinuálne prehľbujú závislosť štátov od životne dôležitých zdrojov. Neobnoviteľnosť väčšiny energetických zdrojov túto závislosť ešte viac zväčšuje. Vysoká závislosť od nepretržitého prísunu energií, surovín, neobnoviteľných zdrojov energie a ich dopravy môže prerásť do ohrozenia nielen ekonomickej prosperity a stability, ale aj bezpečnosti štátu. Obtiažnosť riešenia problematiky celkovej bezpečnosti štátu, a tým aj energetickej bezpečnosti, je navyše sťažená prebiehajúcimi konfliktami, krízami alebo nestabilnými podmienkami v krajinách, v ktorých sa nachádzajú zásoby strategických energetických surovín, predovšetkým ropy a zemného plynu. Autori sa z toho dôvodu vo svojom príspevku zaoberajú geopolitickými súvislosťami energetickej bezpečnosti s dôrazom na oblasť Perzského zálivu ako regiónu s najväčšími zásobami ropy a zemného plynu na svete.

Kľúčové slová: Bezpečnosť, energetická bezpečnosť, energetické suroviny, zdroje, ropa, zemný plyn, konfliktný potenciál, Perzský záliv.

Abstract: An effort of every country is oriented to ensuring its security, which is, except of military, political, economic, and societal or information security, conditioned also by energy security. Deepening globalization, internationalization, interdependency and a growth of energy and resource demands of industrial sectors and people, continually increase dependency of states from vitally important resources. High dependency from uninterrupted supply of energy and resources can even grow into threat of not only economic prosperity or stability, but also into threat of overall state security. Moreover, a difficulty of solving problems of overall state security and within it also problems of energy security is more difficult at present due to ongoing conflicts, crisis or instable conditions in countries where reserves of oil and natural gas are found. Therefore, authors, in the article, deals with geopolitical context of energy security with the accent on region of Persian Gulf as a region with the greatest reserves of oil and natural gas in the world.

Key words: Security, energy security, energy resources, mineral resources, oil, natural gas, conflicting potential, Persian Gulf.

ÚVOD A IDENTIFIKÁCIA VEDECKÉHO PROBLÉMU

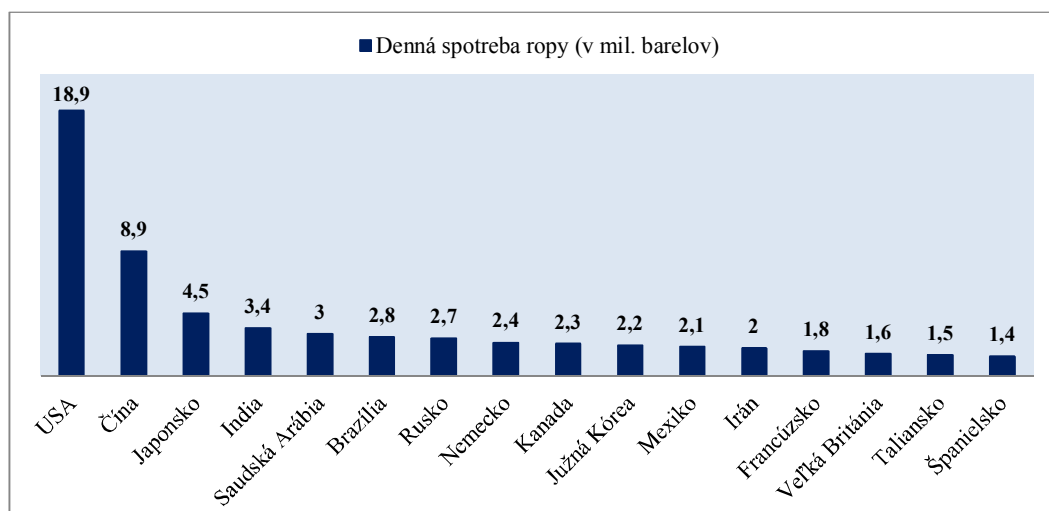
Následky fundamentálnych zmien v oblasti politiky, ekonomiky i bezpečnosti, ale aj v ďalších oblastiach života spoločnosti, po skončení studenej vojny a páde bipolarity koncom osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia, spôsobili, že svet sa zásadne zmenil. Neustále sa prehľbujúca globalizácia a na ňu nadväzujúce procesy modernizácie a liberalizácie ľudskej spoločnosti zapríčinili, že jej vývoj je na začiatku druhej dekády 21. storočia oveľa dynamickejší a previazanejší ako tomu bolo pred dvomi či tromi desiatkami rokov. Globálna hospodárska a finančná kríza, ktorá má svoje korene v Spojených štátoch amerických (ďalej len „USA“), a ktorá prepukla vo svete koncom roku 2007 a naplno sa prejavila na globálnej úrovni v roku 2008, a ktorej následky pociťujeme dodnes, jasne naznačila, že vývoj ľudskej spoločnosti v žiadnom prípade nebude lineárny a nebude mať podobu tzv. „westernizácie“ zvyšku sveta. Aktuálna dlhová a úverová kríza v krajinách eurozóny či kríza potreby túto tendenciu len podporujú.

¹ plukovník Ing. Radoslav IVANČÍK, náčelník Odboru rozpočtu a financovania (J-8) Generálneho štábu Ozbrojených síl SR, e-mail: radoslav.ivancik@gmail.com

² doc. Ing. Miroslav KELEMEN, PhD., brig. gen. v.z. prorektor pre zahraničné vzťahy Vysokej školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach, e-mail: miroslav.kelemen@vsbm.sk

Ak vezmeme do úvahy oblasť energetiky, postupný vývoj na poli spotreby energií na začiatku nového milénia len potvrdzuje predchádzajúce konštatovania a zároveň naznačuje, že geopolitické ťažisko vývoja svetovej spoločnosti sa presúva smerom do Ázie. Na potvrdenie tejto skutočnosti uvádzame, že v roku 2005, po prvýkrát v histórii ľudskej civilizácie, bolo spotrebované väčšie množstvo ropy v Ázii ako v severnej Amerike. Prírodné katastrofy v podobe hurikánov Katrina a Rita zároveň ukázali energetickú zraniteľnosť USA, nakoľko domáca produkcia ropy klesla v tom čase o 27 % a kapacita ropných rafinérií o 21 %.³ Situácia v postihnutých oblastiach bola tak kritická, že prezident Bush musel požiadať medzinárodné spoločenstvo o medzinárodnú humanitárnu pomoc. Dokonca boli aktivované Sily rýchleho nasadenia Severoatlantickej aliancie (NATO Response Forces – NRF), ktoré vo forme humanitárnej operácie (Humanitarian Operation) v rámci operácií na podporu mieru (NATO Peace Support Operations) spadajúcich do kategórie operácií krízového manažmentu mimo článku 5 Washingtonskej zmluvy (Non-Article 5 Crisis Response Operations) poskytli Spojeným štátom humanitárnu pomoc pri riešení následkov hurikánu Katrina.

Zmeny v dynamike vývoja ľudstva sú tak prudké, že jedným z najväčších spotrebiteľov všetkých druhov energie sa v posledných rokoch stala Čína. Je až neuveriteľné, že jej spotreba ropy sa len v prvej dekáde tohto storočia takmer zdvojnásobila. Pritom na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia bola Čína sebestačná, ale v roku 2010 už musela pre udržanie vývoja svojho ekonomického rastu doviest' cca 242,5 mil. ton ropy.⁴ Napriek tomu najväčším spotrebiteľom ropy aj naďalej zostávajú USA s 18,9 mil. baremi denne. Za nimi nasledujú Čína s 8,9 mil. a Japonsko so 4,5 mil. baremi denne. Medzi ďalších najväčších svetových spotrebiteľov ropy patria India s 3,4 mil., Saudská Arábia s 3 mil., Brazília s 2,8 mil., Rusko s 2,7 mil., Nemecko s 2,4 mil., Kanada s 2,3 mil., Južná Kórea s 2,2 mil., Mexiko s 2,1 mil., Irán s 2 mil., Francúzsko s 1,8 mil., Veľká Británia s 1,6 mil., Taliansko s 1,5 mil. a Španielsko s 1,4 mil. barelov denne⁵ (pozri graf 1).

Graf 1 Prehľad najväčších spotrebiteľov ropy vo svete v roku 2011 (v mil. barelov ropy denne) Zdroj: Vlastné spracovanie na základe United States Energy Information Administration, 2012

KAUZALITA ENERGETICKEJ BEZPEČNOSTI A GEOPOLITIKY NA ZAČIATKU 21. STOROČIA

Z úvodných informácií jasne vyplýva, že každá krajina, ktorá chce zabezpečiť svoj udržateľný ekonomický rozvoj si musí pre splnenie tohto cieľa zaistiť dostatočné a plynulé zásobovanie energetickými zdrojmi za primeranú cenu. Energetická bezpečnosť sa tak stáva neoddeliteľnou súčasťou celkovej bezpečnosti štátu a energetické aspekty sa stávajú neoddeliteľnou súčasťou bezpečnostných a obranných, resp. vojenských stratégií štátov. Dnes už oblasť energetiky nie je možné vylúčiť zo žiadnych plánov a kalkulácií týkajúcich sa či už operácií medzinárodného krízového manažmentu na základe mandátu od OSN (na základe rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN) alebo potenciálnych medzištátnych alebo vnútroštátnych konfliktov.

³ YERGIN, D. 2006. Ensuring Energy Security. In *Foreign Affairs*, 2006, March/April. Dostupné na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/61510/daniel-yergin/ensuring-energy-security>.

⁴ BP. 2011. *Statistical Review of World Energy*. Dostupné na: <http://www.bp.com/sectionbodycopy.do?categoryId=7500&contentId=7068481>

⁵ United States Energy Information Administration. 2013. *World Oil Consumption*. Dostupné na: <http://www.eia.gov/countries/index.cfm?view=consumption#tabs-1>

Typickým príkladom takýchto plánov a kalkulácií je operácia NATO *Unified Protector* vedená v Líbyi na základe rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN č. 1973. Vzhľadom k tomu, že išlo o vojenskú operáciu proti jednému z významných hráčov na svetovom trhu s ropou, nakoľko Líbya vlastní 6 miliárd ton overených zásob ropy, čo predstavuje 3,4 % z celkových svetových zásob, a pred operáciou dodávala na trh denne cca 1,7 milióna barelov ropy, teda 2 % denných svetových dodávok ropy, International Energy Agency v snahe zaplniť medzeru na trhu s ropou a vyhnúť sa prudkým výkyvom ceny ropy, uvoľnila zo svojich strategických rezerv 30 miliónov barelov ropy a USA uvoľnili ďalších 30 miliónov. To však nie je všetko. Súčasťou plánov a kalkulácií priamo spojených s operáciou bolo, v nadväznosti na vyššie uvedené, zabezpečenie rezervných dodávok ropy na svetový trh inou krajinou, resp. inými krajinami, nielen uvoľnením strategických rezerv z úrovne IEA a USA. 80 % týchto dodávok zabezpečila Saudská Arábia⁶ a tak aj vďaka podpore saúdskoarabskej monarchie bolo možné viesť vojenskú operáciu bez obáv z veľkých otrasov na svetových trhoch s ropou.⁷

V súvislosti s vyššie uvedenými informáciami je potrebné upozorniť na skutočnosť, že takmer všetky ekonomicky vyspelé krajiny sú vo väčšej či menšej miere závislé na dovoze ropy. Z hľadiska zaistenia ich energetickej bezpečnosti je preto nutné zdôrazniť aj ďalšiu dôležitú skutočnosť, a to že najväčšie overené náleziská ropy sa z väčšej časti nachádzajú v miestach zvýšeného medzinárodného napätia, nových alebo dlhodobých sporov, oblastiach náchylných k politickej nestabilite alebo dokonca územiach otvorených konfliktov. Medzi miesta s vysokým aktuálnym konfliktným potenciálom patrí predovšetkým oblasť Perzského zálivu a priľahlého regiónu označovaného ako Stredný východ, nakoľko do prvej desiatky štátov s najväčšími overenými zásobami ropy na svete patrí hneď päť krajín z tejto oblasti – Saudská Arábia, Irán, Irak, Kuvajt a Spojené arabské emiráty. Druhú oblasť s takmer podobne vysokým aktuálnym konfliktným potenciálom predstavuje Afrika, kde sa nachádzajú ďalšie krajiny patriace medzi významných svetových producentov ropy – Angola, Nigéria, Líbya a ďalšie štáty ležiace buď v oblasti Guinejského zálivu alebo v severovýchodnej časti subsaharskej časti Afriky. Tretiu oblasť so značným konfliktným potenciálom, avšak najmä s výhľadom do budúcnosti, predstavuje Arktída.

ANALÝZA A HODNOTENIE GEOPOLITICKÉHO A EKONOMICKÉHO VÝZNAMU REGIÓNU PERZSKÉHO ZÁLIVU PRE ZAISTENIE ENERGETICKEJ BEZPEČNOSTI

Perzský záliv predstavuje v súčasnosti bez akýchkoľvek pochybností najvýznamnejšiu oblasť sveta z pohľadu ťažby, spracovania a tranzitu hlavných strategických energetických surovín – ropy a zemného plynu. Práve tieto dve kľúčové suroviny sú dôvodom prečo sa celý svet intenzívne zaujíma o tento región. Náleziská a ťažobné polia sú miestom, na ktoré v záujme zaistenia svojej energetickej bezpečnosti sústreďujú svoju pozornosť nielen svetové mocnosti (USA, Rusko, Veľká Británia, Francúzsko) a nové rýchlo rastúce ekonomiky (Čína, India, Brazília, Malajzia, Indonézia), ale aj krajiny ležiace na danom teritóriu, nakoľko sú na produkcii a exporte týchto komodít závislé.

Neustále rastúci dopyt po energiách spolu s neustále rastúcimi cenami jednotlivých komodít tak vytvárajú z regiónu Perzského zálivu a priľahlých území potenciálne vysoko konfliktnú oblasť. Konfliktný potenciál oblasti je možné vnímať na troch rôznych úrovniach:

1) Najvyššiu úroveň predstavuje potenciálny konflikt svetových mocností, to znamená krajín ktoré disponujú zodpovedajúcim vojenským potenciálom, spôsobilosťami a kapacitami, vrátane jadrového arzenálu, dostatočnými k tomu, aby boli schopné k obhajobe svojich záujmov v danom regióne použiť vojenskú silu. Ide predovšetkým o všetkých päť stálych členov Bezpečnostnej rady OSN (USA, Rusko, Čínu, Francúzsko a Veľkú Britániu). Konfliktný potenciál predmetnej oblasti zároveň zvyšujú ekonomicky veľmi aktívne a významné krajiny patriace medzi vonkajšie lokálne veľmoci (najmä India a Japonsko), ktoré majú veľký hlad po strategických surovinách, avšak (zatiaľ) nemajú k dispozícii adekvátne vojenské sily a prostriedky k tomu, aby boli schopné obhájiť svoje energetické záujmy v Perzskom zálive vojenskou silou.

2) Druhú úroveň potenciálneho konfliktu o strategické energetické zdroje predstavujú regionálne mocnosti – Irán, Irak a Saudská Arábia. Do úvahy je treba vziať ale aj ďalšie krajiny Zálivu (Kuvajt, Katar, Spojené arabské emiráty, Bahrajn a Omán), ktoré spolu so saúdskoarabským kráľovstvom tvoria Radu pre spoluprácu krajín Perzského zálivu⁸ (Gulf Cooperation Council – GCC). Z hľadiska konfliktného potenciálu regiónu je nevyhnutné spomenúť Jemen, ktorý síce nie je členom GCC, ale jednak patrí geograficky do tohto regiónu, a jednak je to najchudobnejšia a najmenej rozvinutá krajina Blízkeho východu s viacerými prvkami charakteristickými pre tzv. zlyhávajúce štáty, ktorej navyše ubúdajú zdroje ropy i vody. Konfliktný potenciál

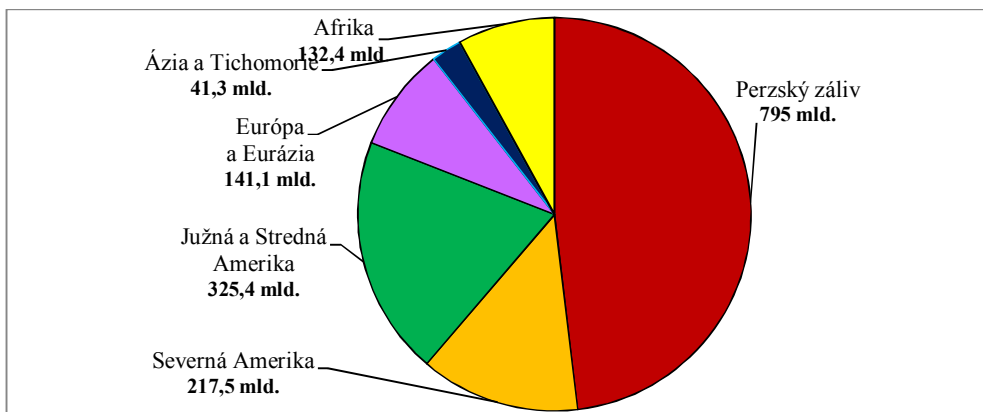
⁶ EIA. 2011. *Statement of Richard Newell – Administrator of Energy Information Administration before the the Committee on Energy and Commerce, Subcommittee on Energy and Power, United States House of Representatives*. Dostupné na: http://www.eia.doe.gov/newe/speeches/newell_02102011.pdf

⁷ KREJČÍ, O. 2011. Geopolitika a energetika. In *Energetická bezpečnosť a medzinárodná politika*. Praha : Vysoká škola medzinárodných a verejných vzťahů, 2011. s. 11-23. ISBN 978-80-7431-075-1.

⁸ Rada pre spoluprácu krajín Perzského zálivu bola založená 25. mája 1981, a to na báze spoločných hodnôt v oblasti kultúry a jazyka a spolupráce v hospodárskej oblasti. Projekt dokonca uvažuje o menovej únii krajín GCC.

v tejto rovine spočíva najmä vo viacerých vzájomných sporoch týkajúcich sa nálezísk ropy a zemného plynu medzi všetkými vyššie uvedenými krajinami.

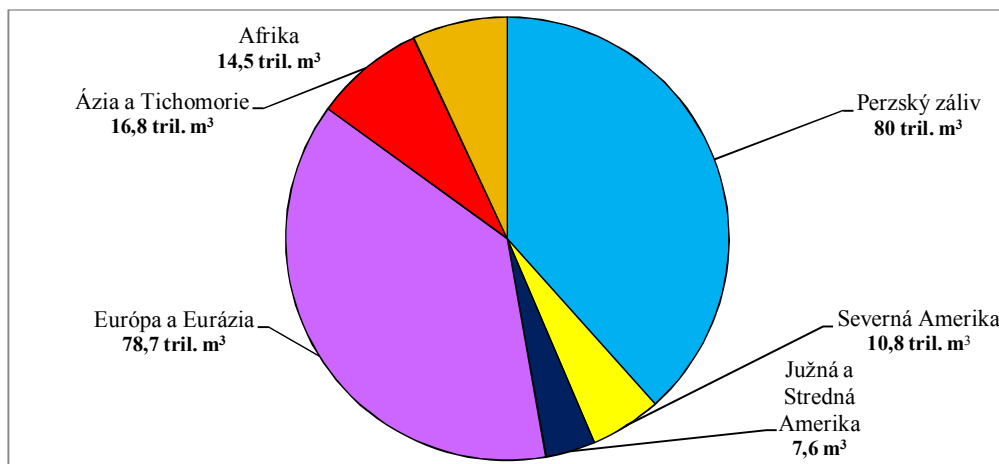
3) Najnižšiu úroveň potenciálneho konfliktu predstavujú problémy vo vnútri štátov ležiacich v oblasti Perzského zálivu. Ide hlavne o vnútorné napätie medzi vládou a občanmi, resp. privilegovanou menšinou a väčšinou obyvateľstva. Napriek tomu, že korene tohto napätia možno pozorovať najmä v spoločenskej, etnickej a náboženskej sfére, v žiadnom prípade nemožno opomenúť ekonomickú sféru, ktorá sa výrazne prejavuje v politike zameranej na energetickú a ekonomickú bezpečnosť týchto štátov.⁹

Graf 2 Prehľad ropných rezerv vo svete podľa jednotlivých regiónov (v mld. barelov)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe BP Statistical Review of World Energy, 2012

Strategický význam Perzského zálivu z pohľadu zaistenia energetickej bezpečnosti podčiarkujú viaceré prieskumy i správy rôznych organizácií, ktoré potvrdzujú, že v tejto oblasti sa nachádzajú ropné rezervy v objeme cca 795 miliárd barelov, čo predstavuje takmer polovicu svetových zásob „čierneho zlata“ (pozri graf 2), a rezervy zemného plynu v objeme cca 80 triliónov m³, čo predstavuje takmer dve pätiny svetových zásob „modrého paliva“ (pozri graf 3).

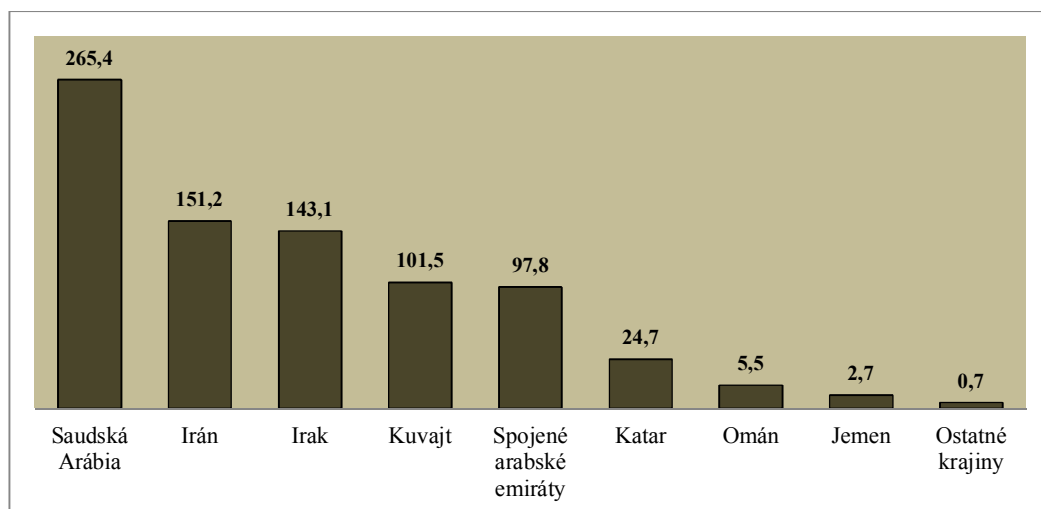
Graf 3 Prehľad svetových zásob zemného plynu podľa regiónov (v triliónoch m³)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe BP Statistical Review of World Energy, 2012

Spomedzi jednotlivých krajín ležiacich v oblasti Perzského zálivu najväčšími overenými zásobami ropy disponuje Saudská Arábia, za ktorou nasledujú postupne Irán, Irak, Kuvajt a Spojené arabské emiráty (pozri graf

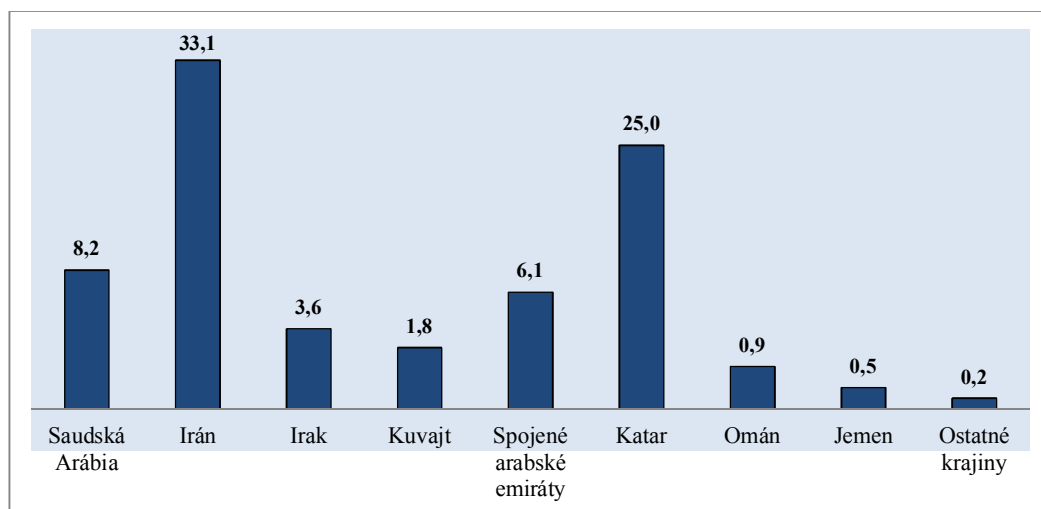
⁹ KRAUS, J. 2011. Energetická bezpečnosť Perzského zálivu a jej konfliktný potenciál. In *Energetická bezpečnosť*. Plzeň : Vydavateľství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 261 s. ISBN 978-80-7380-331-5.

4). Z hľadiska produkcie, krajiny Perzského zálivu v súčasnosti spolu produkujú cca 30 % z celosvetovej produkcie ropy.

Graf 4 Prehľad overených zásob ropy v jednotlivých krajinách Perzského zálivu (v mld. barelov) Zdroj: Vlastné spracovanie na základe BP Statistical Review of Worl Energy, 2012

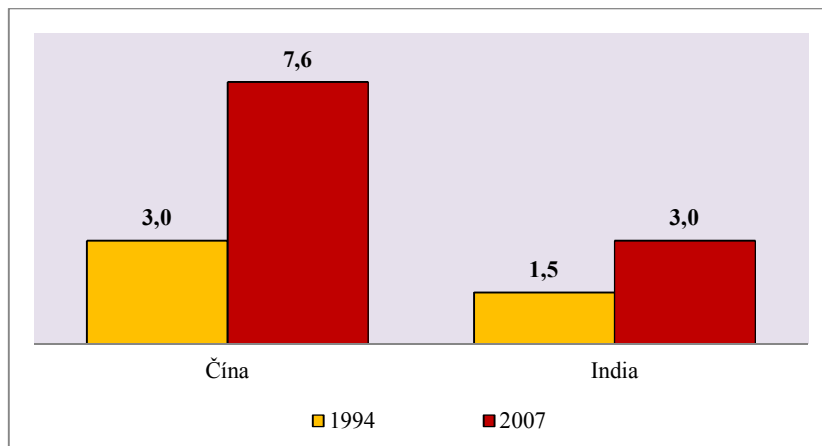
V prípade overených zásob zemného plynu, Irán zaujíma po Ruskej federácii druhé miesto na svete a Katar tretie. V ostatných krajinách Zálivu sa tiež nachádzajú určité rezervy zemného plynu, najmä v Saudskej Arábii a Spojených arabských emirátoch, avšak nedosahujú objemy v prvých dvoch uvedených krajinách (pozri graf 5). Aj preto je toto odvetvie ťažobného priemyslu neporovnateľne menej rozvinuté ako ropný priemysel a nedosahuje v produkcii tie pozície, ktoré zaujíma v prípade produkcie ropy.

Graf 5 Prehľad overených zásob zemného plynu v krajinách Perzského zálivu (v triliónoch m³). Zdroj: Vlastné spracovanie na základe BP Statistical Review of Worl Energy, 2012

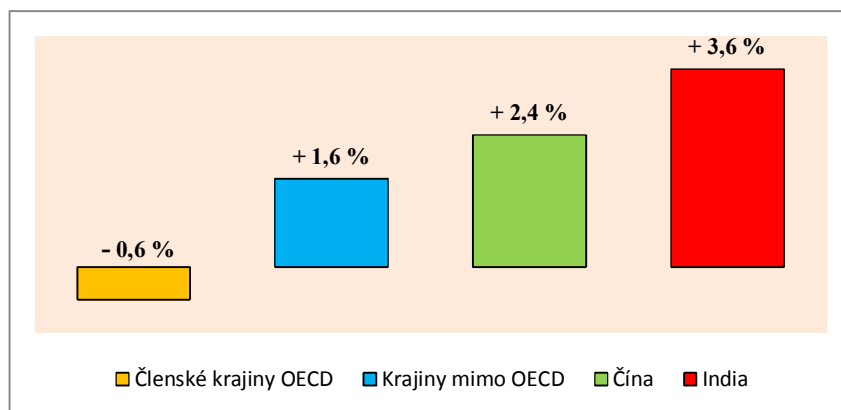
Ako sa ukazuje, dominancia ropy a zemného plynu pri produkcii energie je jednoznačná. Ani uhlie, ani obnoviteľné zdroje energie a zatiaľ ani jadrová energia nedokážu konkurovať týmto dvom strategickým komoditám. Taktiež jednoznačná je dominancia oblasti Perzského zálivu medzi ostatnými svetovými regiónmi v prípade overených zásob ropy a spolu s regiónom Európy a Eurázie aj v prípade overených svetových zásob zemného plynu. Dôležitosť regiónu Perzského zálivu z hľadiska zaistenia energetickej bezpečnosti však

s najväčšou pravdepodobnosťou naďalej porastie, a to najmä z dôvodu celosvetového rastu spotreby energií a zvyšovania dopytu po energetických zdrojoch. Spotrebu i dopyt ťahajú v súčasnosti najmä rýchlo rastúce ekonomiky Číny a Indie (pozri graf 6), na rozdiel od niektorých iných ekonomík, ktoré v tom istom období ani zďaleka nezvyšovali svoju spotrebu takým tempom ako Čína (o 153 %) a India (o 100 %), navyše v roku 2008 stagnovali alebo dokonca svoju spotrebu znížili. Tento fakt je možné pripísať globálnej hospodárskej a finančnej kríze a jej negatívnym dopadom na ekonomiky jednotlivých krajín.

Graf 6 Porovnanie rastu dennej spotreby ropy v Číne a Indii v rokoch 1994 – 2007 (v mil. barelov)
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe OECD, 2010

Na základe predbežných výskumov realizovaných Organizáciou pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) a Medzinárodnou agentúrou pre energiu (International Energy Agency – IEA) sa v budúcnosti príliš nepočíta s ďalším rastom spotreby vo vyspelých západných krajinách a tak rast sa bude týkať predovšetkým rozvojových krajín. Naďalej však budú dominovať Čína s Indiou. IEA dokonca kalkuluje s tým, že štáty patriace do OECD budú až do roku 2035 svoju spotrebu ropy priebiežne znižovať o 0,6 % ročne, kým štáty stojace mimo OECD budú naopak svoju spotrebu ropy ročne zvyšovať priemerne o 1,6 % ročne. Zároveň počíta s tým, že Čína bude zvyšovať svoju spotrebu ropy ročne o 2,4 % a India dokonca až o 3,6 % (pozri graf 7).

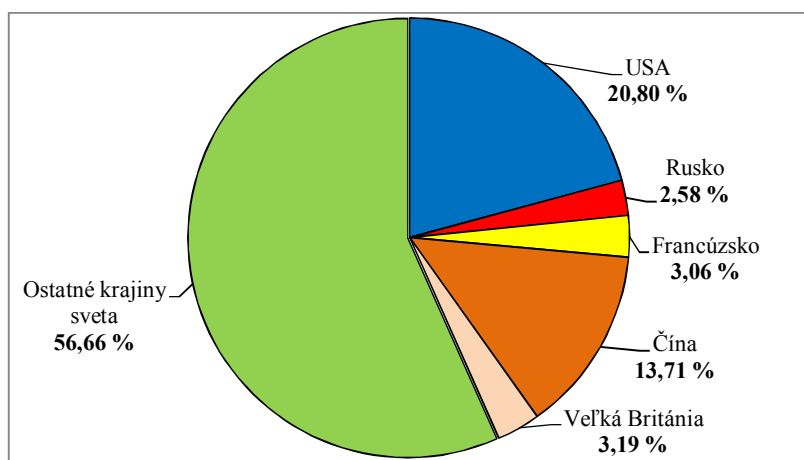
Graf 7 Predpokladaný priemerný rast ročnej spotreby ropy v krajinách OECD, mimo OECD a v Číne a Indii do roku 2035 (v %). Zdroj: Vlastné spracovanie na základe IEA, 2010

Znižujúci sa dopyt po ropy vo vyspelých krajinách bude spôsobený hlavne zvýšeným dôrazom na alternatívne zdroje energie v doprave (napr. biopalivá, elektromobily alebo autá na pohon s LPG, CNG či vodíkom), ktorá odčerpáva najväčšie objemy ropy, a súčasne na uprednostňovanie hromadnej prepravy pred individuálnym transportom. Na druhej strane stoja menej vyspelé krajiny, ktorých ekonomiky však v posledných

rokoch rýchlo rastú a budú aj naďalej, čo spôsobí, že ich dopyt po energetických zdrojoch sa bude naďalej zvyšovať. Zároveň bude rásť i bohatstvo ich obyvateľov, čo spôsobí, že spolu so zvyšujúcou sa úrovňou ich kvality života budú stúpať aj nároky na energiu. Takéto postupné zvyšovanie dopytu v týchto krajinách spôsobí, že krajiny budú klásť stále väčší dôraz na zaistenie svojej energetickej bezpečnosti a obhajobu svojich energetických a ekonomických záujmov, čo môže vyvolať zvýšenie možnosti dynamiky konfliktu s ostatnými aktérmi, ktorí si budú chcieť svoje pozície udržať.¹⁰ Vzhľadom na vyššie uvedené dominantné postavenie regiónu Perzského zálivu v oblasti produkcie a zásob ropy a zemného plynu vo svete to môže veľmi výrazne zvýšiť aj konfliktný potenciál tejto oblasti.

KOMPARÁCIA ZÁUJMOV SVETOVÝCH MOCNOSTÍ V PERZSKOM ZÁLIVE

USA, Rusko, Veľká Británia, Francúzsko i Čína (stáli členovia Bezpečnostnej rady OSN s právom veta) predstavujú svetové mocnosti, ktorých hrubý domáci produkt tvorí 43,34 % z celosvetového HDP (pozri graf 8). Vzhľadom k tomu, že všetky krajiny disponujú vysokým vojenským potenciálom a energeticky náročnou ekonomikou, energetická bezpečnosť patrí medzi priority ich ekonomickej i bezpečnostnej politiky. Pre tie z týchto krajín, ktoré nedisponujú dostatočnými domácimi zásobami strategických energetických surovín, majú stabilné dodávky, predovšetkým ropy a čiastočne i zemného plynu, za primeranú cenu a v potrebných množstvách z oblasti Perzského zálivu strategický význam. V ich strategickom záujme je preto zabezpečiť neprerušovanú ťažbu týchto surovín a ich bezpečný transport z miesta ťažby na vlastné územie.

Graf 13 Prehľad podielu HDP svetových mocností na celosvetovom HDP (v %)
 Zdroj: Vlastné spracovanie na základe World Bank, 2011

Nerušená ťažba energetických surovín v Zálive a ich plynulá preprava môže byť ohrozená dvomi spôsobmi. Prvý z nich predstavujú teroristické útoky na vrtné veže alebo rafinérie v danej oblasti, ako tomu bolo napríklad v prípade útokov príslušníkov teroristickej siete Al-Káida na ropné zariadenia a rafinérie v Saudskej Arábii alebo v Kuvajte. Druhý spôsob ohrozenia ťažby predstavujú ozbrojené konflikty medzi krajinami ležiacimi v regióne, pri ktorých jedna zo strán konfliktu útočí na ťažné zariadenia, ropné rafinérie alebo ropovody druhej strany konfliktu, a naopak. Príkladom môže byť iracko-iránska vojna v rokoch 1980 až 1989, počas ktorej najmä Irán, s cieľom ochromiť ekonomiku protivníka, útočil na iracké ropné tankery, aby zabránil transportu irackej ropy k odberateľom, nakoľko príjmy z exportu ropy predstavovali hlavný zdroj irackých príjmov, nevyhnutných pre vojnové hospodárstvo.

V prípade transportu ropy z Perzského zálivu absolútne kľúčovú úlohu zohráva Hormuzský prieliv (v niektorých materiáloch označovaný aj ako Hormuzská úžina), cez ktorý sa prepravuje 40 % všetkej ropy dopravovanej po mori, čo predstavuje 20 % z celosvetovo obchodovaného množstva ropy. Denne sa cez tento strategický prepravný uzol medzi Perzským zálivom a Ománskym zálivom prepraví priemerne 17 miliónov barelov ropy. Prípadné uzatvorenie prielivu, širokého len 54 km, by spôsobilo nutnosť prepravy ropy, ale i zemného plynu, inými alternatívnymi cestami, ktoré však v žiadnom prípade nedokážu pokryť požadované objemy ropy a zemného plynu a navyše celý transport výrazne predražia.

¹⁰ KRAUS, J. 2011. Energetická bezpečnosť Perzského zálivu a jej konfliktný potenciál. In *Energetická bezpečnosť*. Plzeň : Vydavateľstvi a nakladateľstvi Aleš Čeněk, 2011. 261 s. ISBN 978-80-7380-331-5.

Hoci na zaistení plynulej ťažby (predovšetkým) ropy a jej bezpečnej preprave majú záujem všetky mocnosti, ich požiadavky, potreby, motivácia a schopnosti sú rozdielne. Kým „smädná“ Čína sa v prvom rade snaží o uspokojenie vlastných nárokov, USA svojimi vojenskými, politickými a ekonomickými aktivitami zaisťujú bezpečnosť a plynulosť dodávok nielen pre vlastné hospodárstvo, ale aj svojich spojencov. Sila Francúzska a Veľkej Británie za posledných 50 rokov natoľko poklesla, že ich nezávislý angažmán v regióne a presadzovanie iba vlastných záujmov sú nad ich súčasné možnosti. Vzhľadom k pokračujúcej integrácii Európskej únie preto možno viac hovoriť o presadzovaní spoločných európskych záujmov. Spojenectvo a sila USA sú však pri presadzovaní týchto záujmov nevyhnutné. Úplne v inej pozícii je ekonomicky i vojensky stále silnejšie Rusko, ktoré disponuje značnými vlastnými zásobami strategických energetických surovín, takže nie je závislé na dodávkach ropy a zemného plynu z Perzského zálivu.¹¹

ZÁVER

Z geopolitického hľadiska, konfliktný potenciál regiónu celého Perzského zálivu zvyšujú a ohrozenie energetickej bezpečnosti nepredstavujú len križujúce sa záujmy svetových mocností a rýchlo rastúcich ekonomík či spory medzi krajinami Perzského zálivu, ale aj vnútorné problémy jednotlivých krajín. S výnimkou Iránu a Iraku, teda republík, ide totiž o monarchie, v ktorých členovia vládnučích rodín predstavujú politickú a ekonomickú elitu. Obmedzené politické práva, nespravodlivá distribúcia ziskov z predaja ropy a zemného plynu, ako aj náboženská a etnická diskriminácia určitých skupín obyvateľstva vytvárajú v spoločnosti napätie, ktoré v prípade jeho prepuknutia do demonštrácií, nepokojov či dokonca občianskej vojny by výrazne ovplyvnili energetickú bezpečnosť týchto krajín. Zároveň by mali negatívne dôsledky aj na svetové trhy s ropou a zemným plynom. Ďalší významný vnútorný problém predstavujú náboženské rozpory medzi dvomi hlavnými islamskými sektami – šiítskou a sunitskou. Šiíti tvoria asi 70 % obyvateľstva, ale vládnu len v Iráne a čiastočne v Iraku. V ostatných krajinách, s výnimkou Ománu, kde vládnu Ibaditi,¹² sú pri moci Suniti, pričom v monarchiách sú šiíti viac či menej diskriminovaní, čo spolu s ich chudobou vyvoláva ich veľkú nespokojnosť. A práve táto nespokojnosť v kombinácii s úsilím ajatolláha Chomejního o vývoz islamskej revolúcie podporili vznik niektorých radikálnych islamských skupín, ktoré predstavujú bezpečnostnú hrozbu pre vládnuce elity a súčasne hrozbu narušenia energetickej bezpečnosti.

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu „Metodológia tvorby typových krízových scenárov a príprava krízových pracovníkov na Akadémii PZ, Akadémii OS a VŠBM v Košiciach“, č.: PA-KVSKM-31/2012, vedúci riešiteľského kolektívu doc. Mgr. Dr. Vladimír Blažek

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY A ZDROJOV:

- BP. 2011. *Statistical Review of World Energy*. Dostupné na: <http://www.bp.com/sectionbodycopy.do?categoryId=7500&contentId=7068481>
- BUČKA, P. – NEČAS, P. – ŽECHOVSKA, S. 2012. *The New Geopolitics of Energy Security*. Kiev : The Center of Educational Literature, Ukraine, 2012. 196 pp. ISBN 978-611-01-0372-5.
- BUDVESELOVÁ, A. 2013. Energetické vzťahy Rusko – Európska únia. In *Bezpečnostné fórum 2013 : zborník príspevkov zo VI. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB. 2013. s. 399-406. ISBN 978-80-557-0497-5.
- EIA. 2011. *Statement of Richard Newell – Administrator of Energy Information Administration before the the Committee on Energy and Commerce, Subcommittee on Energy and Power, United States House of Representatives*. Dostupné na: http://www.eia.doe.gov/ncic/speeches/newell_02102011.pdf
- EICHLER, J. 2009. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha : Portál. 2009. 328 s.
- IVANČÍK, R. 2012. Energetická bezpečnosť – neoddeliteľná súčasť národnej a medzinárodnej bezpečnosti. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2012. s. 163-172. ISBN 978-80-8040-450-5. Dostupné na: http://www.aos.sk/struktura/katedry/kbo/NMB2012/Zbornik_NMB_2012.pdf
- KAZANSKÝ, R. 2011. *Bezpečnostná politika – Teória konfliktov*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2011. 115 s. ISBN 978-80-557-0250-6.

¹¹ KRAUS, J. 2011. Energetická bezpečnosť Perzského zálivu a jej konfliktný potenciál. In *Energetická bezpečnosť*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 261 s. ISBN 978-80-7380-331-5.

¹² Ibaditi predstavujú malú islamskú sektu, ktorá sa vyskytuje okrem Ománu len v malých skupinkách v Maroku, Alžírsku a v niektorých častiach východnej Afriky. Ibaditi, ktorí sa dokážu modliť so sunitmi aj šiítmi, sa považujú za veľmi znášanlivú islamskú sektu.

- KELEMEN, M. a kol. 2010. *The comprehensive approach: an effective tool in the pursuit of national security and defense interests?* In *Connections : the quarterly journal*, roč. 9, č. 2, s. 79-88. ISSN 1812-1098.
- KRAUS, J. 2011. Energetická bezpečnosť Perzského zálivu a jej konfliktný potenciál. In *Energetická bezpečnosť*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 261 s. ISBN 978-80-7380-331-5.
- KREJČÍ, O. 2011. Geopolitika a energetika. In *Energetická bezpečnosť a mezinárodní politika*. Praha : Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů, 2011. s. 11-23. ISBN 978-80-7431-075-1.
- NEČAS, P. – IVANČÍK, R. 2011. *Globalizácia, obrana a bezpečnosť*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2011. 190 s. ISBN 978-80-8040-425-3.
- NEČAS, P. – KELEMEN, M. 2010. *War on insecurity: calling for effective strategy!* Kiev : The Center of Educational Literature, 2010. 157 s. ISBN 978-611-01-0023-6.
- NEČAS, P. – SZABO, S. 2006. *Back to the future: geopolitical security or chaos?* Košice : LF TU. 2006. 112 s. ISBN 978-80-553-0119-8. ISBN 80-8073-433-X.
- United States Energy Information Administration. 2013. *World Oil Consumption*. Dostupné na: <http://www.eia.gov/countries/index.cfm?view=consumption#tabs-1>
- YERGIN, D. 2006. Ensuring Energy Security. In *Foreign Affairs*, 2006, March/April. Dostupné na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/61510/daniel-yergin/ensuring-energy-security>.
<http://www.iea.org>
<http://www.worldbank.org>
<http://www.bp.com>
<http://www.opec.org>
<http://www.eia.gov>

Recenzenti :**prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc. – VŠBM v Košiciach, Ústav práva a prevencie kriminality****Ing. Lucia Kováčová, PhD. - VŠBM v Košiciach, ÚHTV, Katedra technických a technologických vied**

IDENTIFIKÁCIA KYBERTERNETICKÝCH HROZIEB 21. STOROČIA

Radoslav IVANČÍK¹ - Miroslav KELEMEN²

Identification of Cyber threats of the 21st Century

Abstrakt: Dynamický vývoj ľudskej spoločnosti, ovplyvnený prehlbujúcou sa globalizáciou, rastom ekonomických, sociálnych a politických aktivít naprieč hranicami jednotlivých štátov, nárast intenzity vzájomnej prepojenosti jednotlivých aktérov tohto procesu a kontinuálne zrýchľovanie spolupráce a súčinnosti na nadnárodnej úrovni, priniesli koncom druhého a začiatkom tretieho milénia prudký rozvoj viacerých odvetví, vrátane rozvoja komunikačných a informačných technológií. Intenzívna internacionalizácia spolu s oslabovaním časových a priestorových bariér však prinášajú so sebou okrem mnohých pozitív zároveň aj mnohé negatíva prejavujúce sa napríklad v asymetrických bezpečnostných hrozbách, teroristických úderoch a v poslednej dobe stále častejšie aj v kybernetických útokoch na verejné, či súkromné počítačové siete. Z toho dôvodu sa kybernetické hrozby stávajú jednou z najvýznamnejších bezpečnostných hrozieb na začiatku druhej dekády 21. storočia.

Kľúčové slová: Kyberterrorizmus, kybernetická kriminalita, kybernetické útoky, kybernetická vojna, kybernetické hrozby, komunikačné a informačné technológie.

Abstract: Dynamic evolution of human society influenced by deepening globalisation, growth of economic, social and political activities through the state borders, growth of intensity of mutual interconnection of all individual actors within this process, and continual increase of cooperation on the supranational level, brought, at the end of second and the beginning of third millennium rapid development of many sectors, including the sector of communication and information technologies. Intensive internalisation together with weakening time and space barriers bring except of many positives also lots of negatives, which appear for example in asymmetric security threats, terroristic attacks, and in the last time more often, in cyber attacks on public or private networks. For that reason, cyber threats became one of the most significant security threats at beginning of the second decade of 21st Century.

Key words: Cyberterrorism, cyber crime, cyber attacks, cyber war, cyber threats, communication and information technologies.

ÚVOD A IDENTIFIKÁCIA VEDECKÉHO PROBLÉMU

Prudký rozvoj komunikačných a informačných technológií spojený s mohutným nasadením a využívaním komunikačných a informačných systémov a prostriedkov prináša na jednej strane vyššiu kvalitu takmer vo všetkých sférach života spoločnosti, no na strane druhej zvyšuje zraniteľnosť spoločnosti i jednotlivca. Vývoj v tejto oblasti je totiž tak rýchly, že právo, morálka, písané i nepísané zásady slušnosti a korektnosti v súkromných i verejných vzťahoch a ďalšie sociálne atribúty ťahajú v mnohých prípadoch za kratší koniec a nedokážu adekvátne rýchlo reagovať na zmenenú situáciu. Vytvorením nového virtuálneho priestoru – kyberpriestoru, podporujúceho virtuálnu existenciu, dochádza ku vzniku a postupnému nárastu kriminálnych a nelegálnych aktivít v tomto priestore.

Vznik kyberpriestoru nadväzuje na vznik modernej informačnej spoločnosti, ktorá je všeobecne definovaná ako spoločnosť, v ktorej kvalita života a jej sociálna a ekonomická rozvoj závisia na informáciách a schopnosti ich výmeny, spracovania a využitia; to znamená, že informácia predstavuje kľúčový faktor takejto spoločnosti.

¹ plukovník Ing. Radoslav IVANČÍK, náčelník Odboru rozpočtu a financovania (J-8) Generálneho štábu Ozbrojených síl SR, e-mail: radoslav.ivancik@gmail.com

² doc. Ing. Miroslav KELEMEN, PhD., brig. gen. v.v. prorektor pre zahraničné vzťahy Vysokej školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach, e-mail: miroslav.kelemen@vsbm.sk

Samotný kyberpriestor je označovaný ako svet virtuálnej reality, v ktorom sa odohrávajú rôzne, paradoxne reálne veci, napríklad telefonické hovory, e-mailová komunikácia, bankové prevody a pod.

Keďže informácie v modernej informačnej spoločnosti predstavujú veľmi cenný zdroj, v kyberpriestore prebiehajú, ako už bolo naznačené vyššie, aj mnohé nelegálne a kriminálne aktivity, ktoré sú zdrojom veľmi špecifických a vysoko nebezpečných nových asymetrických hrozieb – kybernetických hrozieb, zahŕňajúcich napríklad kyberterorizmus, čiže zneužitie kyberpriestoru na teroristické účely.

FORMULÁCIA KYBERTERORIZMU

Tak ako zatiaľ neexistuje žiadna jednotná univerzálna definícia terorizmu, tak v súčasnosti neexistuje ani žiadna jednotná univerzálna definícia kyberterorizmu. Ak by sme vychádzali z jednej – pomerne často používanej – definície terorizmu, ktorá hovorí, že: „Terorizmus predstavuje násilie uplatňované proti odporcovi až do jeho fyzického zničenia, vyhrážanie sa násilím a zastrašovanie“, tak potom: „Kyberterorizmus predstavuje rovnakú aktivitu, len prevádzanú v rámci sveta informačných systémov“ (Příbyl, 2008).

Iná, tiež pomerne často používaná, definícia kyberterorizmu hovorí, že: „Kyberterorizmus je konvergenciu terorizmu a kyberpriestoru, pričom je všeobecne chápaný ako nezákonný útok alebo nebezpečenstvo útoku proti počítačom, počítačovým sieťam a informáciám v nich skladovaných, a to v prípade, ak útok je vykonaný za účelom zastrašiť alebo donútiť vládu alebo jednotlivca k podporovaniu sociálnych alebo politických cieľov“ (Denning, 2006).

Severoatlantická aliancia definuje kyberterorizmus ako „kybernetický útok za použitia alebo zneužitia počítača alebo informačných a komunikačných sietí tak, aby bola spôsobená dostatočná deštrukcia alebo narušenie za účelom generovania strachu alebo zastrašovania spoločnosti v mene ideologického cieľa“ (Bottesini, 2008).

Okrem uvedených definícií existuje ešte množstvo ďalších, ktoré sa zaoberajú týmto fenoménom modernej informačnej spoločnosti, avšak zväčša sa namiesto všeobecne platnej definície zaoberajú možným scenárom vývoja určitej situácie, ktorá zodpovedá kyberteroristickému útoku. Medzi často sa vyskytujúcimi scenármi sa nachádza napríklad ten, v ktorom kyberterorista ovládne systém riadenia leteckej premávky a letiskovej prevádzky, ktorý sa skladá z rozsiahlej siete počítačov, a pod hrozbou poškodenia alebo vyradenia celej siete sa snaží dosiahnuť svoje ciele alebo ciele teroristickej skupiny (organizácie), ktorej je členom.

Iný variant scenára kyberteroristického útoku predstavuje sofistikovaný útok na počítačové systémy nemocnice, pri ktorom kyberterorista vykoná zmeny v záznamoch o pacientoch a v tichosti sa stiahne do úzadia. Žiadny následok nie je na prvý pohľad vidno až do chvíle, keď začnú mať pacienti alergické reakcie na nesprávne lieky, začnú sa operovať relatívne zdraví ľudia alebo dokonca začnú umierať na zdanlivo banálne diagnózy. Ďalšie varianty počítajú s kybernetickými útokmi na finančné inštitúcie, to znamená banky, poisťovne, burzy a pod. za účelom ich vydierania a následného peňažného zisku.

Okrem vyššie uvedených existujú aj scenáre, ktoré sú spojené s útokmi voči kritickej infraštruktúre štátu alebo tiež s nabúraním sa do vojenských i civilných bezpečnostných systémov, ktorých narušenie, poškodenie alebo zničenie by malo ďalekosiahle následky a spôsobilo by škody strategického významu. Samozrejme, existujú i scenáre, ktoré nepočítajú s veľmi sofistikovanými útokmi. Napríklad útok zameraný na vyradenie zdroja energie môže spôsobiť, že obyvatelia moderného mesta si v takom prípade nekúpia ani len obyčajný rožok, chlieb, či maslo, pretože nefungujú pokladne v obchodoch, nedajú sa použiť platobné karty, nesvietia svetlá a pod. I v takomto jednoduchom prípade však škody spôsobené výpadkom elektrickej energie na relatívne malom území môžu narásť v priebehu krátkej doby do obrovských výšok a spôsobiť ťažko zvládnuteľný chaos.

Významnú úlohu v mnohých prípadoch kyberterorizmu zohráva politicky orientovaný terorizmus, separatizmus a ďalšie druhy terorizmu prejavujúce sa najmä na internete. Aktéri pritom nemusia byť priami členmi teroristickej skupiny (organizácie), môžu to byť hackerské skupiny (H4H³) najaté na konkrétny kybernetický útok. Najčastejšie sa však jedná o špeciálne bunky teroristických skupín (organizácií), alebo zvláštne vojenské jednotky, príp. jednotky iných ozbrojených zložiek v prípade štátneho terorizmu.⁴ Ich typickým znakom je vysoká kvalita útokov, špecifické stratégie a špecifické ciele.

Iná je charakteristika, ciele a spôsob kybernetických útokov prevádzaných ideologickými sympatizantmi, ktorí sa snažia pomocou hackerských nástrojov, väčšinou dostupných na internete, dať najavo svoju príslušnosť

³ H4H – akronym pre skupiny označované ako Hackers for Hire (Hackeri na prenájom).

⁴ Napríklad nedávne opakované kybernetické útoky na servery USA boli spájané s vojenskými aktivitami Číny.

k istej názorovej skupine, alebo tzv. hľadačov vzrušenia, u ktorých je hlavným motívom exhibicionizmus. Významný počet kybernetických útokov je ovplyvnený politickou atmosférou a snahou využiť niektorý prebiehajúci konflikt, ktorý už pritiahol mediálnu pozornosť, na vlastné zviditeľnenie a pod. (Jirovský, 2008).

V priamej súvislosti s uvedenými formami kyberterorizmu je nutné spomenúť i tzv. nepriamy kyberterorizmus, ktorého existencia bola donedávna opomínaná, napriek tomu, že jeho latentnosť je v niektorých prípadoch nebezpečnejšia než priame kybernetické útoky. Do tejto skupiny sa radí terorizmus úzko spojený s komunikačnými a informačnými technológiami, bez priameho vzťahu k existujúcej infraštruktúre, ale zviazaný najmä s vývojom informatiky a telekomunikácií. Všeobecne je založený na pocite slobody, podporovanej percepciou voľnosti na internete. Do tejto skupiny patrí predovšetkým:

a) Mediálny terorizmus, niekedy označovaný i ako psychologický terorizmus, pri ktorom dochádza k zneužívaniu masových oznamovacích prostriedkov (aj internetu) a psychologických prostriedkov v čase mieru za účelom ovplyvnenia názorov celej populácie alebo cielene vybraných skupín obyvateľstva. V tomto prípade sú komunikačné a informačné technológie, systémy a prostriedky zneužitú k šíreniu ideologického posolstva alebo mediálnej manipulácie, ktorá môže byť doplnená niektorými prostriedkami psychologickej vojny.

b) Procesný terorizmus, ktorý využíva výkon výpočtovej techniky k preťažovaniu nastavených demokratických systémov a mechanizmov, ktorý postupne vedie k ich zahlteniu a nefunkčnosti (napr.: generovanie veľkého množstva súdnych podaní vedie k znefunkčneniu súdneho systému, enormný počet volaní na záchranné linky vedie k znefunkčneniu záchranného systému, atď.)

c) IT governance, spočívajúce v prevzatí exekutívneho rozhodovania subjektu IT zložkami daného subjektu (firmy, korporácie, inštitúcie). Závislosť na informačných technológiách je možná najmä v takých subjektoch (firmách, korporáciách, inštitúciách), kde IT ovláda len úzka skupina, ktorej požiadavky sú vrcholovým manažmentom ťažko posúdiťelné.

ANALÝZA A HODNOTENIE KYBERNETICKÝCH ÚTOKOV

Kybernetické útoky v porovnaní s fyzickými teroristickými útokmi spojenými s nákupom a použitím fyzických zbraní a prostriedkov alebo symetrickými útokmi s použitím sofistikovaných zbraňových systémov za niekoľko miliónov eur, či dolárov predstavujú relatívne nenákladnú a nízkorizikóvu aktivitu, ktorá môže mať rôzne podoby. Napríklad:

a) Modifikácia dát – typickým príkladom môžu byť rôzne typy vírusov, ktoré po vstupe do počítača náhodne poprehadzujú slovosled v dokumentoch (napríklad šieste slovo z tretieho odseku zo strany päť sa vymení s piatym slovom z posledného odseku na strane desať a pod.), alebo zmenia poradie jednotlivých číslíc v číselných údajoch.

b) Šírenie dezinformácie – kybernetický priestor má jednu veľkú výhodu, ktorá je zároveň aj jeho obrovskou nevýhodou, a to že sú si v ňom všetci rovní. Jedným z príkladov šírenia dezinformácie je prípad z USA, keď sa vo viacerých médiách objavila správa, že FBI vytvorila špeciálny sledovací softvér, ktorý umiestňuje do počítačov. Zdvihla sa obrovská vlna protestu proti takémuto jednaniu. Až neskôr sa ukázalo, že sa jedná o fámou.

c) Elektronická bomba – ide o program, ktorý vykoná preddefinovanú akciu za určitých vopred naprogramovaných podmienok (stlačenie určenej kombinácie klávesov, dosiahnutie určitého dátumu a pod.), ktorá spôsobí viac, či menej závažné škody v jednotlivých dokumentoch, súboroch alebo celých systémoch.

d) Odcudzenie informácií – nabúraním sa do počítačov alebo informačných systémov, verejných alebo súkromných, môže dôjsť k odcudzeniu osobných, obchodných alebo verejných neutajovaných, ale i utajovaných údajov a informácií. Napríklad zamestnancom istej finančnej inštitúcie začali chodiť e-mailové správy s pripojeným súborom RESUME.TXT.VBS. Ak sa spustil tento súbor, objavila sa seriózne vyzerajúca žiadosť o zamestnanie. Toto bol však len zastierací manéver vírusu, ktorý sa snažil stiahnuť a spustiť súbor obsahujúci údaje o používaných heslách.

e) Vydieranie – získanie (ukradnutie) osobných, či obchodných údajov môže slúžiť k vydieraniu konkrétnych osôb alebo inštitúcií. V USA sa napríklad hacker dostal do informačného systému jednej americkej banky a ukradol chránenú databázu informácií o klientoch. Onedlho kontaktoval riaditeľa banky s ponukou výmeny databázy za istú sumu peňazí. Riaditeľ banky vec oznámil polícii a ďalší deň sa o tom písalo v novinách a hovorilo v televízii. To bolo pre banku takmer tragické. Okamžite začala strácať klientov a veľmi dlho jej trvalo než znovu získala dôveru svojich klientov.

f) Zaťažovanie komunikačnej infraštruktúry – systematické preťažovanie alebo zahlcovanie určitého systému môže spôsobiť znefunkčnenie tohto systému. Typickým príkladom je vírus Firkin, zaregistrovaný v USA, ktorý z napadnutých počítačov vytáčať telefónne číslo núdzového volania záchrannej služby. Pokiaľ by sa mu podarilo dosiahnuť masovejšieho rozšírenia, mohol ohroziť prevádzku celej záchrannej služby.

g) Počítače vo vojne – je vysoko pravdepodobné, že jedným z rozhodujúcich bojísk v budúcich konfliktoch bude kyberpriestor. Napríklad taiwanská vláda priznáva, že vlastní arzenál agresívnych vírusov, ktoré sú v prípade potreby schopné napadnúť čínske ciele. Oficiálne to priznal vysoký úradník na oddelení informatiky taiwanského ministerstva obrany. Povedal, že budú použité ako regulárne zbrane v okamihu, keby Čína zaútočila ako prvá (Vrbňák, 2010).

IDENTIFIKÁCIA TRESTNÝCH ČINOV - KYBERNETICK KRIMINALITA

Vzhľadom na minimálnu možnosť odhalenia a následného potrestania, objem kriminálnych aktivít každým rokom rastie, podobne ako objem škôd spôsobených týmito nelegálnymi aktivitami. Populácia v kyberpriestore je totiž reprezentovaná virtuálnymi osobnosťami, ktoré sú projekciou reálnych osobností v ňom. Tieto populácie vytvárajú virtuálne komunity, ktoré je možné chápať ako globálne zoskupenie virtuálnych osobností spojených spoločnými myšlienkami, vierou, politickým názorom, skúsenosťami a záujmami bez obmedzení hranicami štátov. Medzi objekty kyberpriestoru patria tiež virtuálne korporácie tvorené subjektmi zameranými na rovnaký tržný segment.

Kybernetické hrozby možno v tejto súvislosti rozdeliť do niekoľkých kategórií, kde rozlišovacím prvkom je spoločenský pohľad na tieto nelegálne aktivity. Taktiež je možné skonštatovať, že kybernetická kriminalita predstavuje prenos kriminálnych aktivít do kyberpriestoru, mnohokrát s vylepšeniami, ktoré umožňujú moderné technológie i nové trestné činy.

Podľa medzinárodnej dohody o kybernetickej kriminalite, prijatej 8. novembra 2001⁵ po štvorročnej práci expertov Rady Európy, USA, Kanady, Japonska a ďalších krajín, možno definovať deväť druhov trestných činov, ktoré sa delia do ďalších štyroch kategórií:

1. Trestné činy proti dôvernosti, integrite a dostupnosti počítačových údajov a systémov, ktoré zahŕňajú:
 - a) neoprávnený prístup k systému,
 - b) neoprávnené zachytenie informácií,
 - c) neoprávnený zásah do údajov,
 - d) neoprávnený zásah do systému,
 - e) zneužitie zariadení.
2. Trestné činy súvisiace s počítačmi, ktoré zahŕňajú:
 - a) falšovanie údajov súvisiacich s počítačmi,
 - b) podvody súvisiace s počítačmi.
3. Trestné činy súvisiace s obsahom, ako napríklad trestné činy súvisiace s detskou pornografiou.
4. Trestné činy súvisiace s porušením autorského práva a práv príbuzných autorskému právu.

Vyšetrovanie a postih kybernetickej kriminality predstavujú stále veľký problém, pretože nové alebo modifikované spôsoby zneužívania kybernetického priestoru vyžadujú aj vytvorenie nových, príp. úpravu súčasne platných inštitútov, ktoré umožnia odhaliť páchateľa a zároveň zaistiť dôkazy, ktoré vedú k jeho usvedčeniu. Problém, spojený s týmto typom kriminality, spočíva jednak v nižšej erudovanosti sudcov, prokurátorov a vyšetrovateľov, a jednak v nedokonalosti právnych inštitútov. Mnohé ustanovenia totiž nemajú oporu v trestnom poriadku, napríklad chýba pojem, definícia a závažnosť tzv. elektronického (digitálneho) dôkazu.

Problém vyšetrovania a postihu kybernetickej kriminality však nie je problémom regionálnym, ale celosvetovým. Predloženie elektronického (digitálneho) dôkazu je často problematické, pretože v mnohých prípadoch neexistuje v „čitateľnej“ alebo „hmotnej“ podobe. Zavedenie tzv. „best evidence rule“ v USA síce pripúšťa, že výtlačok elektronického dokumentu a jeho pôvodná elektronická podoba sú pre účely súdneho riadenia totožné, napriek tomu vzniká množstvo problémov, pretože strata informácie obsiahnutej v elektronickom dokumente pri jeho vytlačení môže byť veľmi podstatná (napr. v najjednoduchšom prípade sa môžu stratiť tzv. hyperlinky) a môže zmať celé vynaložené úsilie na usvedčenie a postihnutie páchateľa.

O nič lepšie na tom nie sú ani európske inštitúcie, zvlášť s ohľadom na rozdielne ponímanie práva v jednotlivých členských krajinách Európskej únie. Kyberpriestor totiž nemá hranice a tak napríklad len určenie

⁵ Slovenská republika podpísala dohodu 4. februára 2005, ratifikovala 8. januára 2008 a v platnosti je od 1. mája 2008.

miesta, rozhodného pre uplatnenie príslušného práva je problém, ktorý nie je dosiaľ právne celkom doriešený, i keď k nemu bolo vydané Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady Európy č. 864/2007⁶.

BEZPEČNOSTNÁ HROZBA KYBERNETICKEJ VOJNY

Pri výpočte kybernetických hrozieb nemožno vynechať hrozbu kybernetických vojen, ktoré sú definované ako aktivity vedené alebo koordinované štátom s cieľom získať informačnú prevahu alebo vyradiť technologickú infraštruktúru protivníka. Neoddeliteľnú súčasť kybernetickej vojny – informačnú vojnu možno tiež chápať ako vojnu o informácie, alebo ako boj, ktorý prebieha medzi ľuďmi pracujúcimi s informáciami, príp. stret, kde hlavnou zbraňou sú práve informácie – predovšetkým ich kvalita, presnosť, hodnovernosť a dostupnosť, ich cieľená pozdržanie pred nepriateľskou stranou alebo cieľená dezinformácia nepriateľskej strany.

V súčasnosti už celý rad štátov veľmi intenzívne pracuje na koncepte informačnej vojny. V prípade tzv. zločinných štátov pritom hrá kľúčovú úlohu zistenie, že ich sily by len ťažko mohli uspieť v štandardnom vojenskom konflikte s najvyspelejšími štátmi sveta a preto zameriavajú svoje strategické aktivity smerom k možnostiam boja v kyberpriestore. Informačná vojna totiž predstavuje boj, ktorý je veľmi špecifický a v podstate personálne a materiálne relatívne nenáročný.

Často sa vyzdvihuje jej asymetrická povaha, pretože nezistený alebo prekvapivý útok môže podkopať obranyschopnosť aj o poznanie silnejšieho a „bohatšieho“ protivníka a spôsobiť škody mnohonásobne väčšie než boli náklady na jeho vykonanie. Kybernetické vojny prinášajú so sebou nový názov vojnového arzenálu – infoware (Jirovský, 2008). Pod týmto termínom sa rozumie súhrn všetkých bojových prostriedkov zameraných na zničenie komunikačnej, informačnej alebo elektronickej infraštruktúry protivníka a informačných prostriedkov potrebných k vedeniu kybernetického boja.

Na základe aktuálneho vývoja v tejto oblasti je možné skonštatovať, že zbrane kybernetickej vojny sú zaradené do arzenálov viacerých štátov (i skupín) a pripravené na použitie. Súčasná kybernetická vojna je vedená prostredníctvom počítačov a môže na seba previať veľa rôznych foriem – od odpočúvania alebo narušenia komunikačných a informačných sietí, cez rušenie televízneho a rádiového vysielania, šírenie dezinformačných kampaní cez „ukradnuté“ rádiové a televízne frekvencie, narušenie logistických sietí, prerušenie finančných tokov až po sabotáže rozvodných sietí elektrickej energie.

Kybernetická vojna už v žiadnom prípade nie je iba science-fiction, ale existujúcou, reálnou hrozbou, ktorej závažnosť stále stúpa s postupným prechodom do éry znalostnej spoločnosti. Zatiaľ si túto asymetrickú hrozbu väčšina populácie neuvedomuje v takej miere ako napríklad fyzický terorizmus alebo obmedzený prístup k energetickým zdrojom a má snahu tento vážny problém bagatelizovať. Zraniteľnosť modernej spoločnosti, stále viac odkázanej na elektronicкую komunikáciu a využívanie komunikačných a informačných systémov a prostriedkov, je však veľmi vysoká.

ZÁVER

Kybernetické útoky na vládne a obchodné informačné siete v Estónsku, USA a Gruzínsku, ako aj prípad hackerov, ktorí sa nabúrili do informačného systému Národného bezpečnostného úradu na Slovensku potvrdili, že nebezpečenstvo kybernetických hrozieb je tu, či si to niekto uvedomuje, alebo nie, a vzhľadom k neustálemu dynamickému vývoju komunikačných a informačných technológií a prostriedkov sa tieto typy útokov môžu v blízkej dobe iba rozšíriť.

Stále dokonalejšie nástroje pre webové prezentácie zároveň vedú k väčšiemu množstvu slabín a nedostatkov na týchto stránkach. Napadnutie webových stránok alebo informačných sietí, súkromných alebo verejných, či už zo strany kyberterroristov šíriacich svoju ideológiu alebo hackerov – jednotlivcov, resp. hackerských skupín sledujúcich vlastné konkrétne záujmy (slávu, peniaze, likvidáciu konkurencie), príp. prenajatých hackerov v rôznych službách, pravdepodobne povedie k rozvoju útočných aktivít v tejto oblasti.

Predpokladá sa, že priame útoky na e-maily budú mať so vzrastajúcou úrovňou užívateľov postupne tak nízku účinnosť, že vymiznú a útočníci budú musieť prejsť na iné sofistikovanejšie postupy. Možno však očakávať nárast počítačového pirátstva, priemyselnej špionáže, počet pokusov o získanie osobných údajov jednotlivcov, či ukradnutie celej identity, ako aj zvýšený počet priamych premyslených útokov na servery a virtuálne systémy bánk, poisťovní a veľkých korporácií, vrátane vládnych inštitúcií a ich ozbrojených a bezpečnostných zložiek.

⁶ Vstúpilo do platnosti 1. januára 2009.

Na záver je potrebné zdôrazniť, že kyberpriestor nemá hranice. Predstavuje nové bojisko, ktoré sa vyznačuje viacerými jedinečnými prvkami. Kybernetickí útočníci sú zväčša skrytí, anonymní oproti útočníkom v klasickej boji, nehovoriac o nulovom riskovaní života v porovnaní s reálnym bojiskom, avšak výsledky ich nenákladných a nízkorizikových aktivít sú prekvapivo ničivé. Vystáva dokonca možnosť, že budúce konflikty stratia svoj konvenčný rozmer a stanú sa nekonvenčnými vojnami, v ktorých nebudú musieť strany konfliktu použiť klasickej vojenskej taktiku alebo fyzické letálne zbrane. Naopak, je možné, že k likvidácii protivníka (štátu, koalície) bude stačiť vysoko špecializovaná skupina, ktorá vykoná niekoľko kybernetických útokov na kritickú infraštruktúru daného protivníka (štátu, koalície) a výsledkom bude destabilizácia, chaos a likvidácia protivníka (štátu, koalície) zvnútra a jeho neschopnosť na adekvátnu odpoveď.

Preto vytvorenie bezpečných informačných sietí a rozvoj metód, postupov, prostriedkov a zariadení obrany, ochrany a bezpečnosti v budúcnosti ešte viac vzrastie a dostane sa na popredné miesto v ďalšom vývoji komunikačných a informačných technológií, systémov a prostriedkov. Rovnako vzrastie význam informačnej a kybernetickej bezpečnosti štátu, spoločnosti i jednotlivca.

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu „Metodológia tvorby typových krízových scenárov a príprava krízových pracovníkov na Akadémii PZ, Akadémii OS a VŠBM v Košiciach“, č.: PA-KVSKM-31/2012, vedúci riešiteľského kolektívu doc. Mgr. Dr. Vladimír Blažek

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY A ZDROJOV:

- BOTTESINI, B. J. 2008. Medzinárodná kooperácia v boji proti kyberterorizmu. In *EAQ*, roč. 3, č. 4, s. 10-11. ISSN 1336-8761.
- DENNING, D. E. 2006. *Activism, Hacktivism and Cyberterrorism: The Internet as a Tool for Influencing Foreign Policy*. Dostupné na <http://www.nautilus.org/infopolicy/workshop/papers/denning.html>.
- JANOUSĚK, M. 2006. *Kyberterrorismus: terorismus informační společnosti*. Dostupné na <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/archiv/rocnik-2006/2-2006/ky-berterrorismus-terorismus-informacni-spolecnosti.html>.
- JIROVSKÝ, V. 2008. Kyberterrorismus – bezpečnostná hrozba 21. storočia. 2008. In *EAQ*, roč. 3, č. 4, s. 8-9. ISSN 1336-8761.
- NATO. 2012. *Defending against cyber attacks*. Dostupné na: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/75747.htm>
- NATO. 2012. *NATO signs contract for Cyber Defence*. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_85034.htm?selectedLocale=en
- NATO. 2012. *NATO Rapid Reaction Team to fight cyber attack*. Dostupné na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_85161.htm
- PŘIBYL, T. 2008. *Kyberterrorismus*. Dostupné na <http://www.virusy.sk/clanok. Itc?ID=402.html>.
- SEDLÁK, V. 2011. Riadenie systémov bezpečnosti informácií v SR a jeho dimenzie v globalizovanom svete. In *Košická bezpečnostná revue*. 2011, roč. 1, č. 1, s. 111-119. ISSN 1338-6956.
- SEDLÁK, V. 2011. Vzdelávanie v GIS pre informačnú bezpečnosť v nových ekonomických podmienkach EÚ. In *Košická bezpečnostná revue*. 2011, roč. 1, č. 2, s. 62-66. ISSN 1338-6956.
- SEDLÁK, V. – LOŠONCZI, P. – KISS, I. 2008: *Bezpečnostné informačné technológie*. Košice : VŠBM Košice. 2008. 133s. ISBN: 978-80-89282-26-5.
- SEDLÁK, V. – MESÁROŠ, M. – LOŠONCZI, P. 2011: Informačná bezpečnosť v SR a jej dimenzie. Podhájka : EEDA. In *Bezpečnosť a jej dimenzie v súčasnom globalizovanom svete – zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. 2011. s. 190-199. ISBN: 978-80-970277-6-6.
- VRBŇÁK, I. 2010. *Kyberterrorismus*. Dostupné na <http://edi.fmph.uniba.sk/SocialneAspekty/IvanVrbnak.html>.
<http://www.ccdcoe.org>
<http://www.nato.int>
<http://www.wikipedia.org>

Recenzenti :

prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc. - VŠBM v Košiciach, Ústav práva a prevencie kriminality
Ing. Mgr. Jaroslav Jevčák – Syteli s.r.o., Michalovce

BEZPEČNOSTNÉ SYSTÉMY NA ZLEPŠENIE OVLÁDATEĽNOSTI AUTOMOBILU

Luboš KONDÁŠ¹ - Miroslav KRÁL² - Vladimír SEDLÁK³

Security systems for improvement of car controllability

Abstrakt : Článok prezentuje jednotlivé bezpečnostné systémy na zlepšenie ovládateľnosti automobilu, ktoré prispievajú k redukcii dopravných nehôd. K základným systémom na stabilizáciu automobilu patria rôzne elektronické a mechanické systémy, akými sú napríklad protiprekľzavací systém ASR, systém ABS, brzďový asistent BAS, elektronický stabilizačný systém ESP a mnoho ďalších.

Kľúčové slová: bezpečnostné systémy, ovládateľnosť automobilu, brzdy.

Abstract : The paper presents the individual security systems for improvement of car controllability, which contribute to reduction of traffic accidents. Various electronic and mechanical systems which are for example automatic stability control (ASC), system ABS, braking assistant BAS, electronic stability system ESP and many additional appurtenant to the basic systems for a car controllability.

Key words: security systems, vehicle, car controllability, brakes.

Úvod

Od štyridsiatych rokov minulého storočia výrobcovia automobilov neustále zdokonaľovali svoje autá integráciou veľkého množstva elektronických komponentov, ktoré v mnohom nahradili mechanické zariadenia. Do automobilového priemyslu pribudlo množstvo ďalších mechanických a elektronických zariadení, ktoré zvyšujú komfort a bezpečnosť auta, napr. airbagy, ABS, centrálné zamykanie, palubný počítač, klimatizácia, servoriadenie, autoalarm atď. Súčasne automobily obsahujú až osemdesiat rôznych elektronických zariadení, ktoré si medzi sebou vyžadujú vzájomnú komunikáciu.

Bezpečnostné systémy na stabilizáciu vozidla

Bezpečnostné systémy na stabilizáciu vozidla zaisťujú bezpečné správanie sa automobilu v kritických situáciách. Tieto systémy v priebehu jazdy vozidla vyhodnocujú v krátkom čase množstvo parametrov ako napríklad rýchlosť vozidla, pod akým uhlom je natočený volant a v prípade, že systémy zistia nebezpečenstvo šmyku okamžite zasiahnu a snažia sa vozidlo stabilizovať. Stabilizácia prebieha pribrzďovaním jednotlivých kolies automobilu. Pomáhajú tak vodičovi zvládnuť kritickú situáciu vzniknutú na ceste, a tým prispievajú k zníženiu nehodovosti a ochrane pasažierov vozidla.

Systém ABS

Najznámejším systémom na stabilizáciu vozidla je systém ABS (Antiblockiersystem alebo tiež Anti-lock Brake System, t.j. protiblokovací systém). ABS bol navrhnutý firmou BOSCH a prvý krát namontovaný na automobil značky BMW triedy sedem. V tom čase sa ABS sériovo montoval do automobilov vyššej triedy. V súčasnosti sa ABS sériovo montuje do všetkých automobilov⁴.

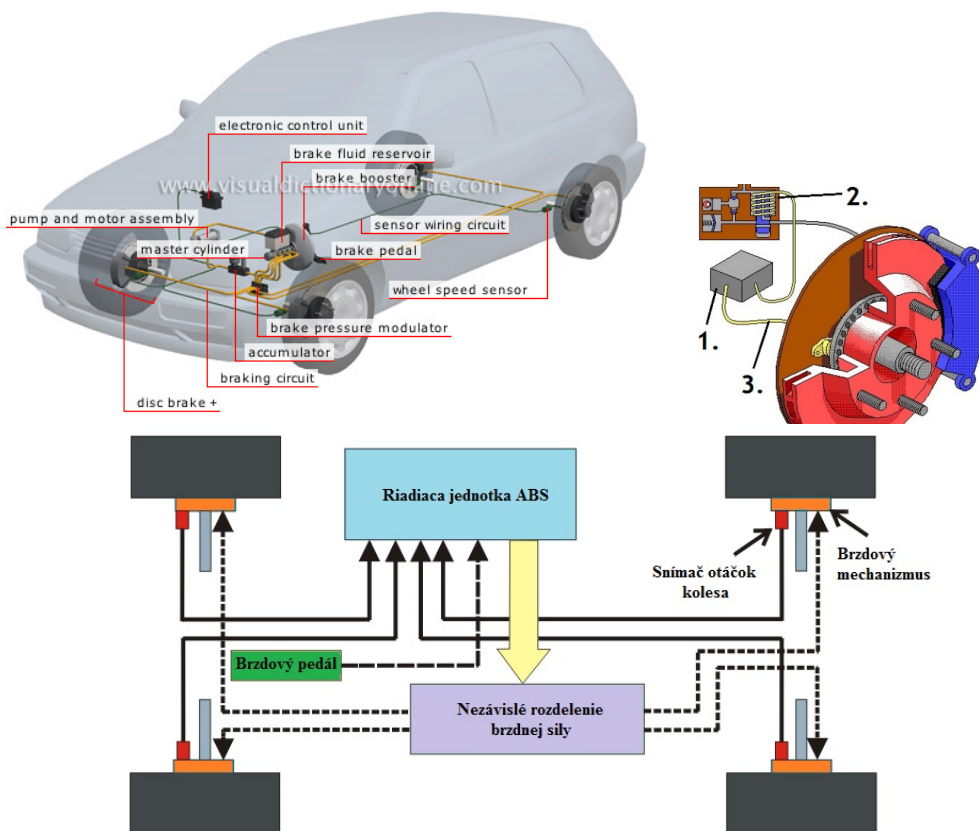
ABS je prvý systém, ktorý pomáha vodičovi udržať kontrolu a smerovú stabilitu automobilu v prípade extrémnych brzďových okolností. Systém funguje na väčšine typov povrchov vozoviek a znižuje riziko nárazu resp. nehody. Princípom ABS a jeho regulácia je založená na trecích vlastnostiach pneumatiky na povrchu vozovky. Ak vodič automobilu začne brzdiť, v dotykovej ploche medzi pneumatikou a vozovkou vzniká pozdĺžna trecia sila, čo má za následok preklzavanie behúňa pneumatiky. Takémuto preklzavaniu behúňa sa ABS snaží zabrániť (obr. 1) [1-4].

¹ Bc. Luboš Kondáš, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Kukučínova 17, 040 01 Košice, Slovensko, e-mail: sagy312@gmail.com

² Bc. Miroslav Král, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Kukučínova 17, 040 01 Košice, Slovensko, e-mail: miroslav.king@gmail.com

³ prof. Ing. Vladimír Sedlák, PhD., Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Kukučínova 17, 040 01 Košice, Slovensko, e-mail: vladimir.sedlak@vsbm.sk

⁴ Európska komisia 1.6.2006 vydala nariadenie povinne montovať ABS do všetkých automobilov vyrobených v EÚ.

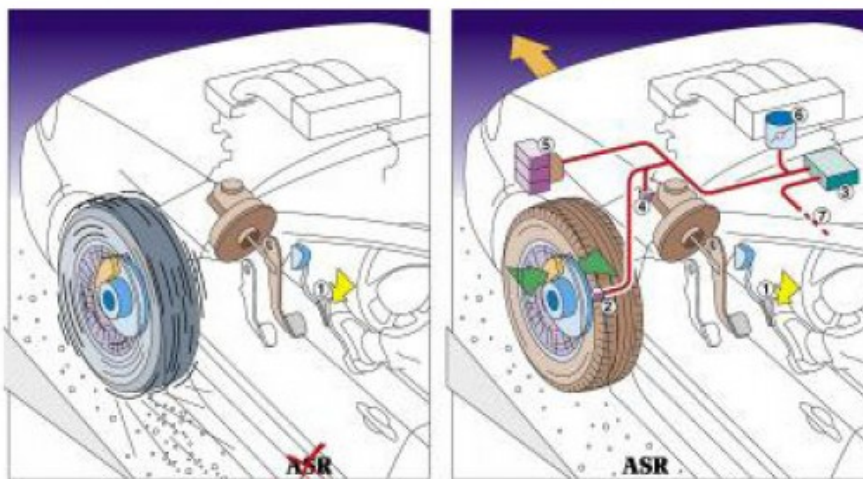
Obr.1: Schéma systému ABS (detail: 1-riadiaca jednotka, 2-regulačný ventil, 3-indukčný snímač otáčok).

Protiblokovací systém ABS pracuje na jednoduchom princípe. Každý automobil vybavený systémom ABS má na každom kolese snímač otáčok. Tento snímač vysiela elektrický signál do riadiacej jednotky ABS, ktorá počas brzdenia neustále kontroluje rýchlosť otáčania sa každého kolesa. Riadiaca jednotka totiž porovnáva počet otáčok kolesa a rýchlosť vozidla. Ak systém ABS zistí, že niektoré z kolies má pri určitej rýchlosti vozidla počet otáčok rovný nule, vyhodnotí tento stav, že sa koleso po vozovke začína šmykať. V tom okamihu, riadiaca jednotka systému ABS posieľa túto informáciu do regulátora systému ABS, ktorý za pomoci elektromagnetických ventilov zníži alebo úplne vypne brzdňú silu pre dané koleso. Protiblokovací systém ABS dokáže tieto výpočty vykonať veľmi rýchlo, až osemnásťkrát za sekundu. Aby nedošlo k chybnému výpočtu a následkom toho aj k zlyhaniu brzdového systému, obsahuje riadiaca jednotka systému ABS dva mikropočítače, ktoré paralelne vykonávajú rovnaké výpočty v tom istom čase. Ak tieto mikropočítače majú po spracovaní a výpočte údajov odlišné výsledky, protiblokovací systém sa prepne do takzvaného servisného módu, kedy je porucha systémom ABS signalizovaná vodičovi na prístrojovej doske. Systém ABS teda zabraňuje pozdĺžnej trecej sile (keď sa koleso po vozovke šmyká) a snaží sa medzi pneumatikou a vozovkou udržať valivé trenie, čo dáva predpoklad k lepšej ovládateľnosti automobilu. Systém ABS pracuje na nespevnom povrchu, na mokrej a zľadovatennej vozovke takmer s rovnakou účinnosťou ako na suchej vozovke. To je pre vodiča obrovská výhoda v oblasti bezpečnosti. Každý systém ABS sa skladá zo snímača otáčok kolesa (pre každé koleso), hydraulického bloku ABS s riadiacou jednotkou a elektromagnetickými ventilmi a zariadenia na kontrolu opotrebenia brzdového obloženia.

Systém ASR

ASR (Anti Skid Regulation, t.j. protišmykové zariadenie) je ďalším elektronickým systémom, ktorý pomáha vodičovi zlepšiť ovládateľnosť vozidla. Tento systém nazývaný tiež ASC (Acceleration Skid Control, t.j. ovládanie zrýchlenia šmyku) alebo TSC (Traction Control System, t.j. regulácia sklzu hnacích kolies) automaticky

zabraňuje pretáčaniu hnacích kolies pri akcelerácii alebo rozbiehaní sa vozidla. Tento systém sa zvyčajne montuje do automobilov s vyšším výkonom (obr.2) [4].

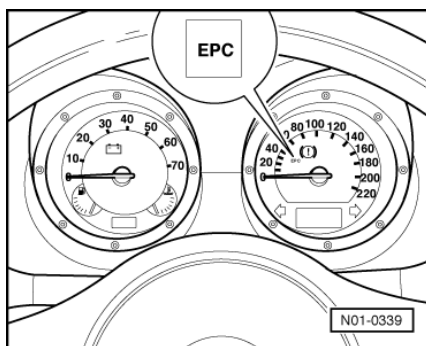
Obr.2: Automobil bez elektronického systému ASR a automobil so zabudovaným elektronickým systémom ASR.

Systém ASR funguje tak, že pri prešmykovaní hnacích kolies zníži hnací moment motora nezávisle na tom, ako silno vodič stláča plynový pedál. Prešmykujúce kolesá sú schopné prenášať len malé bočné sily, čím sa výrazne zhoršuje smerová stabilita vozidla. Preklzávanie kolies okrem toho spôsobuje väčšie opotrebenie pneumatík a hnacieho zariadenia. Aby mohol systém ASR regulovať hnací moment prenášaný cez hnacie zariadenie na hnané kolesá, musí byť automobil vybavený takzvaným riadením výkonu motora EMS (Elektronische Motorleistung Steuerung), systém známy aj pod skratkou EPC (Electronic Engine Power Control, t.j. elektronické ovládanie plynu).

Systém EMS/EPC

Systém EMS (Elektronische Motorleistung Steuerung, t.j. elektronická regulácia výkonu), tiež v angličtine Electronic Engine Power Control (v skratke EPC), je podsystem systému ASR. Ide o elektrifikáciu mechanického ovládania škrtiacej klapky alebo vstrekovacieho čerpadla. Jednoduché mechanické spojenie medzi plynovým pedálom a škrtiacou klapkou je nahradené elektronickou riadiacou jednotkou a servomotorom, ktorý sa nachádza v škrtiacej klapke a ovláda tak jej otváranie a zatváranie. Aby mohol systém EMS regulovať náklon škrtiacej klapky, musí byť táto jednotka prepojená s riadiacou jednotkou motora ECU (Elektronic Control Unit).

Princíp systému je veľmi jednoduchý. Elektronický plynový pedál obsahuje elektronickú súčiastku potenciometer, ktorej hlavnou úlohou je elektrický odpor. Po stlačení plynového pedála sa mení hodnota odporu na potenciometri, čím sa zmení aj hodnota elektrického napätového signálu. Tento signál spracúva riadiaca jednotka EMS. Podľa tejto hodnoty riadiaca jednotka EMS prevedie signál na riadiace napätie, ktoré ovláda servomotor v škrtiacej klapke. Riadiaca jednotka neustále kontroluje polohu škrtiacej klapky tak, aby bola vždy natočená v požadovanej polohe. Ak vodič automobilu zošľapne plynový pedál na maximum, kolesá začnú prešmykovať. V tomto okamihu riadiaca jednotka EMS dostane informáciu o otáčkach hnacích kolies z riadiacej jednotky ABS a porovná otáčky hnacích kolies s rýchlosťou vozidla. Ak EMS zistí, že otáčky kolies sú vzhľadom na rýchlosť automobilu priveľké, prestaví polohu škrtiacej klapky tak, aby sa zmenšil hnací moment prenášaný na kolesá. Tým zabráni prešmykovaniu kolies a automobil tak bezproblémovo akceleruje. Prešmykovanie hnacích kolies je vodičovi automobilu zobrazovaný na prístrojovej doske blikaním príslušnej kontrolky (obr.3). Funkciu EMS si vie vodič automobilu vypnúť spínačom na stredovom paneli [4,5].

Obr.3: Signalizácia EMS (EPC) systému na prístrojovej doske automobilu.

Systém MSR

Systém MSR (Motor Schlepptomoment Regelung, t.j. regulácia krútiaceho momentu motora) je taktiež podsystemom systému ASR. Ide o systém, ktorý má na starosti reguláciu brzdného momentu motora. Pri zaradení nižšieho prevodového stupňa a následným uvoľňovaním spojkového pedála môže nastať vplyvom brzdného účinku motora veľký sklz hnacích kolies a tým aj zhoršenie smerovej stability vozidla. S cieľom znížiť brzdenie hnacích kolies na hodnotu zaručujúcu stabilitu jazdy vozidla, systém MSR zväčší krútiaci moment motora zmenou polohy škrtiacej klapky [4].

Systém ESP

Systém ESP (Electronic Stability Program, t.j. elektronický stabilizačný program) pomáha vodičovi automobilu zvládnuť kritické situácie, ktoré môžu na vozovke vzniknúť. ESP na základe množstva senzorov a snímačov umiestnených vo vozidle zaznamenáva aktuálne údaje o jazdnom stave vozidla (obr.4). Tieto údaje sú za pomoci riadiacej jednotky stabilizačného systému vyhodnocované a porovnávané s údajmi, ktoré sú v riadiacej jednotke vopred naprogramované pre správny jazdný režim. Ak je medzi týmito údajmi zistený rozdiel v hodnotách, dôjde k automatickej aktivácii systému ESP. Ten aktívne pôsobí na brzdovú sústavu vozidla, čím sa snaží automobil stabilizovať. Ku svojej činnosti však potrebuje tento stabilizačný systém ďalšie elektronické systémy podvozku, medzi ktoré prioritne patrí protiblokovací systém bŕzd ABS, ďalej protišmykový systém ASR a mnoho ďalších. Elektronický stabilizačný systém k svojej funkčnosti potrebuje radu snímačov [5].

Prvým vozidlom, ktoré bolo týmto elektronickým systémom vybavené, bolo vozidlo značky Mercedes. Cena tohto elektronického pomocníka bola taká vysoká, že sa tento systém montoval len do najluxusnejších modelov. Systém ESP sa neustále zdokonaľoval a otvorila sa tak cesta k použitiu systému vo vozidlách strednej triedy.

Obr.4: Systém ESP v automobile.

Základom systému ESP je riadiaca jednotka, ktorá je spoločná aj pre systém ABS. Riadiaca jednotka spracúva údaje približne 140 krát za sekundu. To znamená, že každú približne siedmu milisekundu spracuje riadiaca jednotka nový údaj. Systém ESP tým dokáže spracúvať údaje takmer 30 krát rýchlejšie ako človek. Základnou úlohou riadiacej jednotky je porovnávať okamžité hodnoty zo snímačov s uloženými hodnotami v riadiacej jednotke. Zo snímača uhlu natočenia volantu riadiaca jednotka zistí požadovaný smer. Skutočný jazdný stav je vypočítaný z priečného zrýchlenia a otáčania sa vozidla okolo jeho zvislej osi. Systém ESP tieto informácie spracuje a ak medzi týmito údajmi zistí riadiaca jednotka odchýlku, systém ESP okamžite zasiahne. Činnosťou systému ESP dôjde k úprave točivého momentu motora a k zásahu do brzdného systému jedného alebo viacerých kolies, čím sa odstráni nežiaduci pohyb vozidla.

ESP je schopný korigovať pretáčavosť ako aj nedotáčavosť automobilu pri jazde v zákrutách (obr.5). Ak je vozidlo nedotáčavé, systém ESP koriguje vozidlo pribrzdením zadného vnútorného kolesa. Pretáčavý pohyb systém ESP koriguje pribrzdením predného vonkajšieho kolesa. Pri takomto korigovaní a brzdení daného kolesa vznikajú na danom kolese brzdné sily. Z fyzikálneho zákona vytvárajú tieto brzdné sily točivý moment okolo zvislej osi vozidla. Vzniknutý moment pôsobí proti nežiaducemu pohybu a pri pretáčaní, resp. nedotáčaní vracia vozidlo do požadovaného smeru.

Obr.5: Vozidlo s nedotáčavým (a) a pretáčavým (b) šmykom.

Jednoduchým príkladom činnosti stabilizačného systému ESP je rýchly prejazd zákrutou. Vtedy totiž predná náprava vybočí smerom von zo zákruty. Systém ESP najprv zníži točivý moment motora a ak sa vozidlo nestabilizuje, elektronický systém ESP pribrzdí zadné vnútorné koleso. Takýto stabilizačný proces sa opakuje, až kým nie je zabezpečená stabilita vozidla. Pri systéme ESP je potrebné prídavné zariadenie, ktoré slúži na vytvorenie tlaku v brzdovej sústave. Ak teda stabilizačný systém zistí, že sa automobil dostáva do šmyku, okamžite vie vyvinúť potrebný brzdný tlak na stabilizáciu vozidla aj v prípade, keď vodič automobilu nebrzdí. Keďže je tento elektronický systém prepojený s ostatnými systémami a zariadeniami vo vozidle prostredníctvom CAN BUS⁵ zbernice, vie tento systém v prípade jeho činnosti rozsvietiť brzdové svetlá aj keď vodič automobilu nebrzdí. Takáto funkcia je veľmi dôležitá pre ostatných účastníkov cestnej premávky, pretože ak systém ESP zasiahne, zníži tak rýchlosť vozidla.

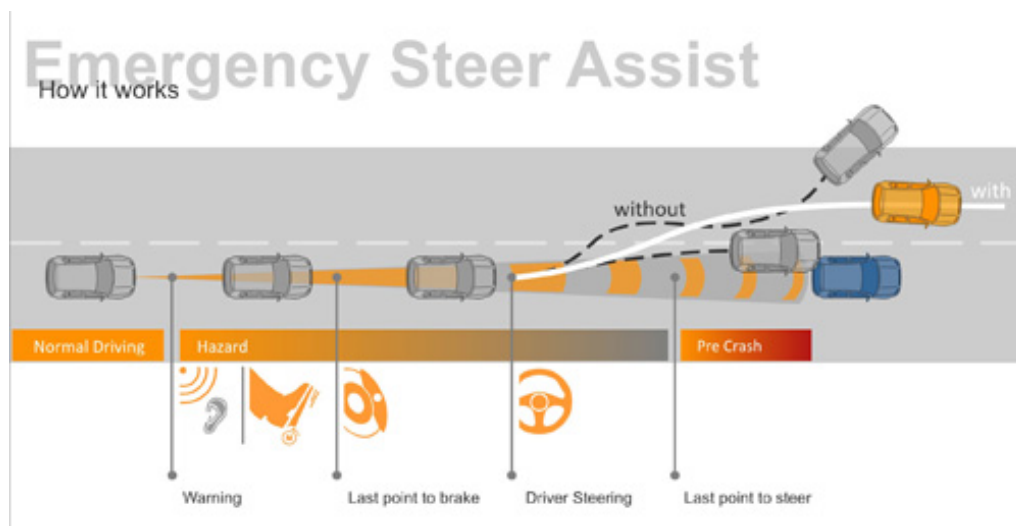
Výskum dokázal, že vozidlo vybavené systémom ESP má menšiu pravdepodobnosť havárie v dôsledku šmyku. Európska komisia preto chce urobiť zo stabilizačného systému povinnú súčasť výbavy nových áut. Automobil vyrobený na území EÚ bude týmto systémom vybavený. Takéto nariadenie by malo byť v platnosti od roku 2014. Už teraz sa však niektoré automobilky dohodli, že do svojich vozidiel budú tento systém montovať ako súčasť štandardnej výbavy auta. Táto dohoda je platná od 1. novembra 2011. Automobil zakúpený po tomto termíne v automobilke, ktorá túto dohodu akceptovala, by mal systém ESP obsahovať [2,3,5].

Systém DSR

Systém DSR (Driver Steering Recommendation, t.j. voľný preklad: odporúčania vodičovi v riadení vozidla) je systém, ktorý zvyšuje účinnosť elektronického stabilizačného systému ESP. Systém DSR pracuje tak, že využíva vlastnosti elektromechanického posilňovača riadenia. Ak automobil má z dôvodu klzkej vozovky tendenciu vybočiť z dráhy pretáčavým alebo nedotáčavým šmykom, systém ESP sa postará o pribrzdenie jednotlivých kolies, zatiaľ čo systém DSR aktívne zasiahne do riadenia. Systém ESP teda prerozdeli brzdnú silu na jednotlivé kolesá tak, aby vozidlo udržalo požadovaný smer. A práve tu je vidieť obmedzenie klasického systému ESP. Ak je totiž potrebný najväčší brzdný účinok na kolese s najmenšou príľnavosťou, systém ESP musí pribrzdiť aj ostatné kolesá vozidla. Za takýchto podmienok nie je využitý maximálny brzdny potenciál. Ak by systém ESP zvýšil brzdnu silu na kolese, ktoré má vyššiu príľnavosť, došlo by bez natočenia volantu k stáčeniu sa

⁵ CAN BUS je skratka pre označenie elektronických sietí v automobile, ktorá spája jednotlivé elektronické a aj mechanické komponenty vo vozidle s menším množstvom vodičov.

vozidla k povrchu, ktorý ma vyššiu priľnavosť. A tu už zasahuje systém DSR, ktorý vodičovi slabým impulzom do volantu naznačí, ktorým smerom by mal otočiť volantom, aby nedošlo k stáčeniu sa vozidla (obr.6) [2,4].

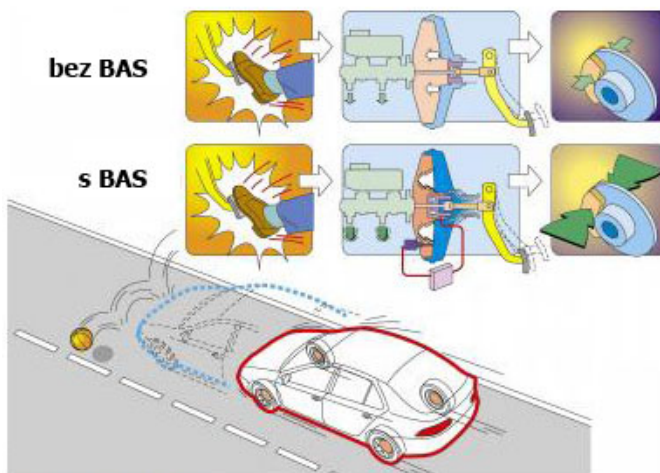

Obr.6: Jazda automobilu so systémom DSR a bez systému DSR.

Systém BAS

Systém BAS (Brake Assist System, t.j. systém asistencie pri brzdení) je brzdový asistent, tiež elektronický stabilizačný systém. Tento systém priamo nadväzuje na ďalšie elektronické systémy, predovšetkým na systém ABS, ktorý zabráňuje zablokovaniu kolies, ďalej na systém EBV, ktorý elektronicke rozdeľuje brzdnu silu medzi kolesá prednej a zadnej nápravy. Všetky tieto systémy spoločne riadi systém ESP. Hlavnou úlohou elektronického stabilizačného systému BAS je rozoznať, či vodič automobilu chce len mierne pribrzdiť a prispôsobiť rýchlosť jazdy aktuálnym podmienkam na ceste, alebo či vodič potrebuje núdzovo brzdiť [3].

Najnovšie výskumy dokazujú, že vodič automobilu v kritickej situácii síce rýchlo stlačí brzdový pedál, no zvyčajne je to s nedostatočnou silou. Keďže takéto stlačenie brzdového pedála nevytvorí v brzdovom posilňovači dostatočný tlak na maximálnu brzdnu silu, predlžuje sa tak brzdna dráha automobilu. S cieľom odstrániť tento problém, konštruktéri doplnili brzdový posilňovač o polohový snímač a o elektro-pneumatický ventil, ktoré tvoria podstatu systému BAS. Polohový snímač je vlastne potenciometer, ktorý pri stlačení brzdového pedála mení hodnotu odporu na výstupe. Túto hodnotu spracováva riadiaca jednotka ABS, ktorá vyhodnocuje rýchlosť pohybu brzdového pedála. Ak vodič automobilu pomaly stlačí brzdový pedál, na výstupe potenciometra sa pomaly zvyšuje hodnota odporu, napr. od hodnoty 0 Ω (kedy je brzdový pedál uvoľnený) až po hodnotu 100 Ω (kedy je brzdový pedál stlačený na maximum). Riadiaca jednotka systému BAS meria čas, za aký sa na výstupe objaví hodnota odporu. Ak teda vodič automobilu stlačí brzdový pedál veľmi rýchlo, na výstupe potenciometra sa v krátkom čase objaví veľká hodnota odporu. Tento čas riadiaca jednotka systému BAS porovná s uloženým časovým údajom, ktorý bol pri jej výrobe naprogramovaný. Ak tento údaj prekročí obvyklú medzu, riadiaca jednotka systému BAS aktivuje elektro-pneumatický ventil, ktorý okamžite zavzdušní komoru posilňovača. Takto je zabezpečený okamžitý nábeh maximálnej brzdnej sily nezávisle od toho, akou silou vodič automobilu zatlačil na brzdový pedál. Systém ABS sa potom stará o to, aby sa kolesá nezablokovali v dôsledku maximálnej brzdnej sily. Pre každé koleso sa teda automaticky nastaví brzdna sila na maximálnu možnú hodnotu. Ak vodič automobilu pustí brzdový pedál, činnosť brzdového asistenta sa zruší. Účinok brzdového asistenta je taký silný, že napr. z rýchlosti 100 km/h na suchom povrchu je systém BAS schopný zastaviť automobil na dráhe 40 m, zatiaľ čo vozidlo bez systému BAS na to potrebuje 70 m (obr. 7).

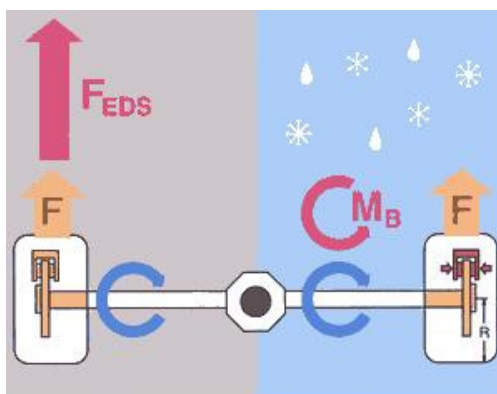

Obr.7: Brzdná dráha automobilu bez systému BAS (modrá /bodkovaná kontúra automobilu) a so systémom BAS (červená/plná kontúra automobilu).

Systém EDS

Systém EDS (*Elektronische Differenzial Sperre*, t.j. čo elektronická uzávierka diferenciálu) uľahčuje vodičovi automobilu rozjazd na klzkom povrchu. Diferenciál automobilu je skonštruovaný tak, že hnacím kolesom je to koleso, ktoré je menej zaťažené. Konštruktéri museli teda navrhnuť systém, ktorý by zasiahol a zároveň umožnil vodičovi bezpečný a plynulý rozjazd aj v prípade, že automobil stojí hnacím kolesom na klzkom povrchu. V takomto prípade hnacie koleso prešmykuje a automobil má tendenciu pohybovať sa do strán. Systém EDS je navrhnutý tak, že na základe informácií zo snímačov otáčok hnacích kolies systém EDS pribrzdí preklzavajúce koleso, čím sa zabezpečí prenos výkonu na druhé koleso nápravy, ktoré je na podložke s väčším súčiniteľom trenia. Systém EDS teda preniesie hnací moment motora na koleso, ktoré je na pevnom podklade.

Ak nastane situácia, že sa automobil nachádza hnacími kolesami na rovnako klzkom povrchu, rozdeľuje systém EDS krútiaci moment medzi obidva hnacie kolesá rovnako. EDS teda prenáša 50 % celkového hnacieho momentu pre každé koleso. Ak je na jednej strane vozovky viac klzký povrch, systém EDS určuje veľkosť prenášaného hnacieho momentu na koleso s nižším koeficientom trenia. Bez systému EDS by sa vodič motorového vozidla len ťažko bezpečne rozbíhal. Systém EDS vodičovi veľmi nepomôže, ak vozidlo bude stáť oboma hnacími kolesami na rovnako klzkom povrchu. Účinok EDS vodič automobilu pocíti až vtedy, keď sa aspoň jedným hnacím kolesom dostane na trochu menej šmyklavý podklad. Pri tomto spôsobe prerozdelenia hnacej sily treba podotknúť, že sú dosť zaťažované brzdy automobilu. Vozidlo vybavené týmto systémom EDS taktiež obsahuje aj funkciu automatického vypnutia tohto systému. Ak systém EDS zaznamená zvýšenú teplotu brzdových komponentov, automaticky vypne túto funkciu (obr.8) [6].

Obr.8: Presmerovanie krútiaceho momentu systémom EDS na hnacie koleso na neklzavom podklade.

Systém XDS

Systém XDS (Cross Differential System, t.j. krížový diferenciálny systém) predstavuje elektronickú krížovú uzávierku diferenciálu. Systém XDS je nadstavbou už prezentovaného systému EDS. Základný rozdiel medzi tými systémami je v tom, že EDS umožňuje vodičovi automobilu rozjazdať na vozovke, ktorá má rozdielnu príťažnosť hnacích kolies. Systém EDS pracuje len pri rozjazde automobilu a približne pri rýchlosti 40 km.hod.^{-1} sa tento systém vypne. Preto bol vyvinutý systém XDS, ktorý funguje pri vyšších rýchlostiach. Systém XDS zasahuje v momente, keď automobil prechádza zákrutou vyššou rýchlosťou. V takomto prípade sa totiž automobil v zatáčke začína nakláňať. V dôsledku odstredivej sily sa vnútorné hnacie koleso odľahčuje, čo má za následok stratu trakcie. V takejto situácii zasahuje systém XDS. Snímače zistia rýchlosť vozidla, otáčky kolies, odstredivé zrýchlenie a uhol natočenia volantu. Hneď, ako riadiaca jednotka systému XDS dostane zo snímačov tieto informácie, začne vyhodnocovať, aký brzdný tlak je potrebný dodať vnútornému odľahčenému kolesu. Keďže sa vnútorné koleso pribrzdí, prenesie sa hnací moment na vonkajšie koleso, vďaka čomu je potlačená nedotáčavosť a vodič automobilu teda nemusí príliš silno natačať volant. Automobil vďaka systému XDS lepšie drží stopu na vozovke. Treba ešte spomenúť, že akou silou sa pribrzdí vnútorné koleso, takou istou silou sa zvýši hnacia sila na vonkajšom kolese (obr.9) [6].

Obr.9: Schéma funkcie systému XDS v automobile.

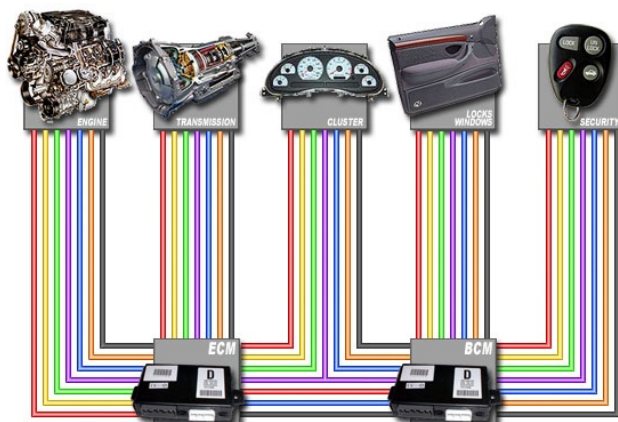
Systém aktívneho riadenia

Súčasný vývoj automobilovej techniky smeruje k elektronicky riadiacim systémom bez mechanickej väzby, teda bez mechanického spojenia. Systém aktívneho riadenia je založený na princípe elektrického ovládania kolies. Volant automobilu nie je s kolesami nijako mechanicky spojený. Takýto systém vyvíja automobilka BMW. Systém aktívneho riadenia, tzv. Steer by Wire (riadenie po káblí) kladie veľké nároky k zaisteniu potrebnej bezpečnosti. Predsa len mechanické spojenie volantu s kolesami je na pocit bezpečnejším riešením, než dôverovať výlučne elektronike. Systém aktívneho riadenia je určený pre vozidlá vyššej cenovej kategórie, pretože s rastom ceny automobilu narastajú nároky jeho majiteľa kladené na jeho bezpečnosť.

Inovatívny systém aktívneho riadenia Steer by Wire od automobilky BMW zostáva v štádiu vývoja. V súčasnosti BMW zachováva mechanické spojenie medzi volantom a kolesami, pretože bez neho je zatiaľ nemožné vhodným spôsobom sprostredkovať riadiaci kontakt s vozovkou. Nevýhodou mechanického riadenia je pevne stanovený prevod riadenia. Tento prevod riadenia je definovaný ako kompromis medzi ideálnymi hodnotami od pomalej jazdy až pre jazdu do vysokých rýchlostí [4].

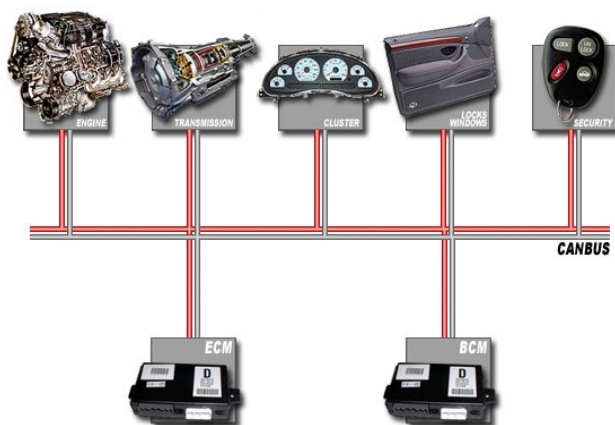
CAN BUS

Aby všetky prezentované elektronické a mechanické systémy a zariadenia mohli medzi sebou vzájomne komunikovať, musia byť elektricky poprepájané. To si vyžadovalo veľké množstvo káblov a konektorov, čo malo za následok zvýšenie hmotnosti vozidla a komplikáciu v podobe chybného spojenia jednotlivých káblových zväzkov. Tak isto sa zvýšili nároky na servisných pracovníkov, ktorí sa v týchto komplikovaných prepojiach medzi jednotlivými zariadeniami museli odborne vyznať.

Obr.10: Prepojenie jednotlivých zariadení bez CAN BUS zbernice.

S cieľom zjednodušiť prepojenie jednotlivých elektronických a mechanických systémov a tým predísť neustálemu zvyšovaniu sa kabeláže v automobile, bola vytvorená sieť, ktorá spája jednotlivé elektronické a aj mechanické komponenty vo vozidle s menším množstvom vodičov. Túto sieť, známu pod skratkou CAN BUS, vyvinuli v roku 1988 firmy Intel a Robert Bosch. CAN BUS je dátová zbernica, ktorá spája jednotlivé riadiace jednotky a elektronické komponenty pomocou dvoch vodičov. Jeden z vodičov je označený ako CAN-Hight a druhý ako CAN-Low (obr.10 a 11). Keď že ide o dátovú zbernicu, rýchlosť prenášanej informácie je až 1 Mbps v reálnom čase. Dnešné automobily sú vybavené jednou, dvoma alebo troma dátovými zbernicami, ktoré fungujú na rôznych rýchlostných úrovniach. To znamená, že jednotlivé zariadenia medzi sebou komunikujú na rôznych rýchlostiach podľa dôležitosti. Pri nízkych rýchlostiach komunikuje CAN BUS pod úrovňou 120 Kbps (CAN-Low) a riadi napr. kontrolné prvky automobilu (funkcie dverí, centrálné zamykanie, elektrické okná a pod.). Pri vysokej rýchlosti až 1 Mbps (CAN-Hight) riadi CAN BUS dôležité funkcie, akými sú napr. chod motora, systém ABS a pod. [4].

Obr.11: Prepojenie jednotlivých zariadení pomocou CAN BUS zbernice.

Výhodou CAN BUS zbernice je aj skutočnosť, že dáta vysielané po zbernici nemajú žiadnu adresu, a teda príjem týchto dát môže byť mnohonásobný. Jedna vyslaná správa po CAN BUSE môže byť prijatá niekoľkými zariadeniami. CAN BUS sa rýchlo stal všeobecne akceptovaným štandardom. Výhodou zbernice CAN BUS je okrem iného aj jednoduchá možnosť rozširovania o nové zariadenia, napr. autoalarm. Ďalšou výhodou CAN BUS zbernice je aj jednoduchá servisná diagnostika. Servisný pracovník sa počítačom pripojí k takzvanej diagnostickej zásuvke v automobile a za pomoci špeciálneho softvéru mu počítač zobrazí všetky chyby tykajúce sa elektronickej časti.

Záver

Cieľom článku bola prezentácia a analýza jednotlivých elektronických zariadení, resp. systémov, ktoré pomáhajú vodičovi v kritických situáciách stabilizovať vozidlo. Tieto elektronické systémy sú neodmysliteľnou súčasťou dnešného automobilového priemyslu.

Prudký nárast populácie má za následok zvýšený dopyt po dopravných prostriedkoch (hlavne automobiloch), vďaka ktorým sa ľudia dokážu odvieť včas a rýchlo na určené miesto. Dopytom sa zvýšil počet automobilov na cestách a aj pravdepodobnosť nehôd. Výrobcovia automobilov teda musia neustále myslieť na bezpečnosť prepravovaných osôb. S cieľom zvýšiť bezpečnosť na cestách automobilový priemysel neustále vyvíja a vylepšuje bezpečnostné systémy, ktoré chránia cestujúcich pred možnými nepredvídateľnými hrozbami na cestách. Elektronické systémy na stabilizáciu vozidla síce umožňujú isté posunutie fyzikálnych zákonov, čím prispievajú k zvýšeniu bezpečnosti, avšak treba podotknúť, že ani najmodernejšie systémy nie sú všemocné. Vodič automobilu musí rešpektovať nielen dopravné predpisy, ale aj fyzikálne zákony, ktoré sú základom pre správne fungovanie každého bezpečnostného systému v automobile. Každý vodič automobilu nesie zodpovednosť nielen za seba, ale aj za osoby, ktoré preváža. Preto by mal prispôbiť jazdu (predovšetkým rýchlosť jazdy) stavu vozovky a nepreceňovať svoje schopnosti a spoliehať sa len na bezpečnostné systémy, ktorými disponuje jeho automobil. Často krát sa totiž stáva, že vodiči zájdu až na hranicu svojich schopností, pretože sa spoliehajú len na bezpečnostné a stabilizačné systémy automobilu, čím nesprávne nadobúdajú väčší pocit istoty na cestách.

Literatúra

- [1] Ferenc, B., 1989: *Trendy dalšího vývoje protiblokovacích regulátorů brzdění užitkových vozidel*. 1. vyd., Ostrava: Dům techniky ČSVTS Ostrava, 1989, ISBN: 80-02-99841-3.
- [2] Hilvert, J., 2007: *Výkladový slovník automobilizmu*. 1. vyd., Bratislava: DLX Slovakia, 2007. ISBN 978-80-900972-8-5.
- [3] Sajdl, J., 2011: *Euro NCAP*. In Autolexikon.net. [online]. 2011. Dostupné na internete: <<http://cs.autolexikon.net/articles/euro-ncap/>>.
- [4] Vlk, F., 2005: *Elektrická zařízení motorových vozidel*. 1. vyd. Brno: František Vlk, 2005. ISBN 8023917189.
- [5] <http://www.autorubik.sk/novinky/stabilizacny-system-esp-je-od-1-11-011-v-eu-povinsky/>
- [6] <http://www.autorubik.sk/technika/eds-elektronicka-uzavierka-diferencialu/>

Recenzenti :

prof. Ing. Eudovít Nad', CSc. – VŠBM v Košiciach, Ústav technickej a technologickej bezpečnosti
Ing. Oskar Szabó – VŠBM v Košiciach, Ústav technickej a technologickej bezpečnosti

EFEKTÍVNE A INOVATÍVNE TRENDY PROCESU VZDELÁVANIA BEZPEČNOSTNÝCH PRACOVNÍKOV V PODMIENKACH VYSOKÝCH ŠKÔL

Lucia KOVÁČOVÁ¹

Effective and innovative trends of education security personnel in conditions of universities

ABSTRAKT : Hlavným cieľom vzdelávania bezpečnostných pracovníkov je vytvoriť u obyvateľov určité morálne postoje, ich psychickú odolnosť, rozvíjať psychologické zručnosti a schopnosti, rovnako ako ich pripraviť na konkrétne ochranné opatrenia v prípade krízových situácií, v čase akéhokoľvek ohrozenia. Ak má spoločnosť využiť bezpečnostné vzdelávanie ako intenzívny faktor ekonomického, spoločenského rastu, je dôležité poznať akým spôsobom, akými metódami, formami a prostriedkami, v akej intenzite a za akých okolností je potrebné pôsobiť na vzdelávaného, aby sa dosiahla výsledná efektívnosť vzdelávania.

Kľúčové slová: Bezpečnosť, bezpečnostné vzdelávanie, vyučovací proces, efektívnosť, vysoké školy.

ABSTRACT : The main aim of education security personnel to create security for the inhabitants of certain moral attitudes, their mental resilience, to develop psychological skills and abilities, as well as to prepare them to specific protective measures in the event of crisis situations. If we use security education as intensive factors of economic, social growth of the companies to, it is important to know how such methods, forms and means in which the intensity and under what circumstances it is necessary to work on learning to achieve effectiveness of the resulting learning.

The keywords: Security, security education, teaching process, effectiveness, colleges.

ÚVOD

Vzdelanosť a odborná príprava bezpečnostných pracovníkov, pracujúcich na rôznych úrovniach bezpečnosti, a najmä riadiacich pracovníkov, na ktorých sú kladené vysoké vedomostné nároky, je dôležitým aspektom riešenia problémov v oblasti bezpečnosti. V rámci vzdelávania na vysokých školách možno k zlepšeniu stavu v danej oblasti dospieť zvyšovaním bezpečnostného povedomia ľudí prichádzajúcich zo škôl do praxe, prehľbovaním ich vedomostí a zručností spätých s bezpečnosťou, zvyšovaním kvalifikácie a odbornosti absolventov, ich prípravy na riešenie rizikových, núdzových a krízových javov v rôznych oblastiach bezpečnosti. V podmienkach vysokých škôl sa výrazne rozšírili a skomplikovali úlohy výchovno-vzdelávacej práce, ktorá má efektívnejšie a kvalitnejšie formovať osobnosť študenta. Požiadavky na vyučovací proces v podmienkach vysokých škôl neustále rastú. Popri vedecko-technickom pokroku, lepšie povedané v úzkej spätosti s ním, sú to aj zmeny životného štýlu, akcelerácia vývinu mladých ľudí, nové poznatky o učení a rad ďalších činiteľov, ktoré výrazne ovplyvňujú doterajšiu pedagogickú prax. Základným cieľom vysokoškolského vzdelávania je formovanie všestranne pripraveného odborníka, ktorý je spôsobilý samostatne si dopĺňať svoje vedomosti, zvyšovať si svoju všeobecnú-teoretickú a profesionálnu úroveň.

Pri riešení problémov v oblasti bezpečnosti je významným aspektom vzdelanosť a odborná príprava pracovníkov bezpečnostných služieb, pracovníkov na rôznych úrovniach bezpečnosti i riadiacich pracovníkov, na ktorých sú kladené vysoké vedomostné nároky. V rámci vzdelávania na vysokých školách možno k zlepšeniu stavu v danej oblasti dospieť zvyšovaním bezpečnostného povedomia ľudí prichádzajúcich zo škôl do praxe, prehľbovaním ich vedomostí a zručností spätých s bezpečnosťou, zvyšovaním kvalifikácie a odbornosti absolventov, ich prípravy na riešenie rizikových, núdzových a krízových javov v rôznych oblastiach bezpečnosti (občianskej, ekonomickej, environmentálnej, technickej a technologickej, logistickej a pod.). Možno teda hovoriť o bezpečnostnom vzdelávaní, ktorého obsahom sú teoretické a praktické vedomosti o ochrane osôb a majetku s možnosťou ich všestranného využitia i v európskom bezpečnostnom prostredí. Podstata bezpečnostného

¹ Ing. Lucia Kováčová, PhD., VŠBM v Košiciach, Ústav humanitných a technologických vied, e-mail: lucia.kovacova@vsbm.sk

vzdelávania spočíva v analytickej činnosti, ktorá je zameraná na odvrátenie alebo minimalizáciu bezpečnostných rizík rôznej formy a príčiny voči jednotlivcom aj spoločnosti ako celku. Bezpečnostné vzdelávanie sa netýka zvyšovania vzdelanostnej a odbornej úrovne iba pracovníkov bezpečnostných služieb, odborníkov pre oblasť bezpečnosti či riadiacich pracovníkov. Bezpečnostné vzdelávanie je vhodné chápať aj ako efektívny systém vzdelávania, budovania bezpečnostného povedomia a formovania postojov k bezpečnostnému správaniu a konaniu v rámci celoživotného vzdelávania od predškolskej výchovy až po vzdelávanie ekonomicky činných občanov.

EFEKTÍVNE A INOVATÍVNE TRENDY PROCESU VZDELÁVANIA BEZPEČNOSTNÝCH PRACOVNÍKOV V PODMIENKACH VYSOKÝCH ŠKÔL

Systém bezpečnostného vzdelávania je potrebné smerovať tak, aby bezpečnostným pracovníkom bolo umožnené získať a osvojiť si poznatky a znalosti metód, na základe ktorých budú schopní analyzovať bezpečnostné prostredie a jeho činitele vo vzťahu k rôznym objektom, identifikovať a hodnotiť bezpečnostné riziká a ohrozenia a prognózovať ich vývoj, určovať postupy a opatrenia na riadenie, bezpečnostných rizík a ohrození, plánovať a organizovať opatrenia riadenia rizík, bezpečnostného a krízového manažmentu v súlade s dostupnými zdrojmi a kapacitami, projektovať a riadiť komplexné bezpečnostné systémy. Neustále meniace sa spoločenské potreby, ale aj neustály rozvoj vedy a techniky, s čím je veľmi úzko spätý vznik nových bezpečnostných rizík a ohrození, dynamicky ovplyvňujú celý systém vzdelávania. Vzhľadom na to, má byť reakciou na dosahovanie stále lepších výsledkov procesu vzdelávania vytváranie reálnych predpokladov na prípravu odborníkov všestranne vzdelaných, tvorivo mysliacich, schopných rýchlej adaptability v nových podmienkach. Preto je nevyhnutné, pre realizáciu týchto požiadaviek, riešiť v rámci bezpečnostného vzdelávania množstvo zásadných úloh. Nedostatky, vznikajúce v bezpečnostnom vzdelávaní, bránia efektívnemu skúmaniu odborných i spoločenských aspektov bezpečnostných problémov, čím je obmedzený i základný poznávací prvok pre účinné riadenie bezpečnostných systémov. Nedostatkami, vznikajúcimi v tomto vzdelávaní je potrebné sa zaoberať, skúmať ich a odstraňovať. Vzniká teda potreba hodnotiť vyučovanie z hľadiska pedagogickej efektívnosti.

Efektívnosťou procesu vzdelávania rozumieme jeho účelnosť, mieru dosiahnutia stanovených cieľov v procese vyučovania. S efektívnosťou sa najčastejšie spája čas (potrebný na dosiahnutie stanovených cieľov – v rámci vyučovacej jednotky, ale aj čas vo vzťahu k dĺžke školskej dochádzky), energia (vynaložená zo strany učiteľa i študentov na dosiahnutie stanovených cieľov), výsledky učebnej činnosti (ich adekvátnosť vo vzťahu k času a energii). (PETLÁK, E. : 1995, 142 s.)

Vo vzdelávaní je potrebné zohľadňovať vo výslednom efekte minimálne dva aspekty:

- *ekonomický a spoločensko – sociálny*, a to rovnako v strednodobom ako aj dlhodobom horizonte.

Vynaložené náklady na vzdelávanie predstavujú: (POLÁKOVÁ, E.: 1999. 60 s.)

- *celospoločenské náklady na vzdelanie* (medzi týmito nákladmi a hrubým domácim produktom existuje väzba vzájomného ovplyvňovania),
- *náklady na vzdelávací systém* (vrátane modernizácie a inovácie systému),
- *konkrétne náklady na prípravu kvalifikovaného pracovníka* (diferencované podľa jednotlivých stupňov a typov prípravy) – patria sem rôzne neinvestičné náklady na vzdelanie ako napr. mzdy a i.

Bezpečnostné vzdelávanie v podmienkach vysokých škôl, sa v priamom vyučovaní realizuje systémom všetkých prvkov vyučovacieho procesu. S istým zjednodušením možno konštatovať, že ciele tohto procesu sa premietajú do obsahu vyučovania, ktorý sa realizuje v organizačných formách, prostredníctvom metód, s využitím učebných pomôcok a didaktickej techniky a v konkrétnych podmienkach jeho zabezpečenia. Každý z prvkov vyučovacieho procesu predstavuje vnútorné možnosti zvyšovania efektívnosti vzdelávania. Všetky sú však vzájomne prepojené a podmienené. Existujú medzi nimi objektívne súvislosti, ktoré vplyvajú na celkové výsledky procesu vyučovania. Preto miera kvality a efektívnosti tohto procesu je vždy závislá jednak od využitia možností jednotlivých prvkov, ako aj od dosiahnutia čo najpriaznivejších vzťahov medzi nimi. Možnosti zvyšovania efektívnosti vzdelávania sú pomerne široké, je však dôležité zvoliť tú najvhodnejšiu v daných podmienkach. Pre výber vhodných možností zvyšovania efektívnosti vzdelávania je v prvom rade potrebné zhodnotiť súčasný stav realizácie vzdelávania v daných podmienkach, čo poskytne východisko pre riešenie skúmanej problematiky v tejto dôležitej oblasti pedagogiky.

Úspech praktického uplatňovania ideí efektívnosti bezpečnostného vzdelávania v mnohých prípadoch závisí od určitých faktorov. Medzi takéto faktory nepochybne možno zaradiť: špeciálna odborná-metodická

príprava učiteľov a spolupráca učiteľov a študentov, zabezpečenie potrebných učebno-materiálnych a morálno-psychologických podmienok.

Významným atribútom efektívnosti vzdelávania je samotný **učiteľ**. Kvalita procesu vzdelávania závisí v prvom rade od úrovne teoretickej prípravy, pedagogicko-psychologickej pripravenosti, skúseností a majstrovstva, od temperamentu, rečníckeho umenia a v neposlednom rade od osobných vlastností vysokoškolského učiteľa. Prednesením sa úloha prednášky nekončí. Učiteľ je povinný si uvedomiť pozitívne ale aj negatívne stránky prednášky, dispozície, odozvu a reakcie študentov, spoluprácu, celý priebeh prednášky a splnenia didaktickej a výchovnej úlohy. To by malo ovplyvniť aj prípravu, priebeh a hodnotu budúcej prednášky. Najväčšia hodnota, ktorú škola poskytuje, je teda profesionálna kvalita učiteľa. Ona je vo vyučovacom procese hybnou silou, ktorá udáva smer, razanciu, aj silu. Vo vzdelávacom procese modernej spoločnosti preberá rolu hodnotiteľa, manažéra, facilitátora, stratéga aj partnera. Učenie je aktívny proces, ktorý sa uskutočňuje na báze asociácií, pričom učiteľ vystupuje v tomto procese ako sprostredkovateľ transferu poznatkov, prepojených premostených vzájomnými vzťahmi. Z toho dôvodu si študent lepšie zapamätá fakty a javy viažuce sa na predchádzajúce osvojené poznatky, alebo na osobnostne a citovo prežité zážitky. Nové fakty a informácie sa majú na čo viazať, vytvárajú pevné, často trvalo osvojené vedomosti. V mozgu sa mení programová schéma, vznikajú nové synapsie, ktoré sa novými impulzami posilňujú afixujú. Veľkou výzvou pre učiteľa je vytvoriť také pedagogické prostredie, aby vznikali stále nové synapsie. To predpokladá jeho odbornú, pedagogickú, psychologickú, didaktickú kompetenciu a vysoký osobnostne-humanistický profil. (Bálintová H., 2010)

Zvyšovanie efektívnosti bezpečnostného vzdelávania si predovšetkým vyžaduje, vzhľadom na neustály rozvoj spoločnosti a rýchly vývoj informačných technológií, iniciatívu učiteľa. Vyžaduje si od neho:

- študovať nové trendy v oblasti vlastných vyučovacích predmetov,
- venovať pozornosť kvalitnej príprave obsahu a organizácie výučby,
- sledovať novinky a legislatívny vývoj v odbore,
- zvyšovať vlastnú odbornú kvalifikáciu a zabezpečovať svoj osobnostný rozvoj,
- zvyšovať svoj didaktický a pedagogický kompetenčný profil,
- aktívnu účasť na konferenciách, prednáškach, špeciálnych školeniach a seminároch, medzinárodných workshopoch,
- sledovať odborné a pedagogické publikácie,
- komunikovať so študentmi,
- spolupracovať s inštitúciami a organizáciami, pôsobiach v danom odbore.

Len na základe takéhoto aktívneho a najmä samostatného prístupu k procesu vyučovania je vysokoškolský učiteľ schopný **neustále optimalizovať proces bezpečnostného vzdelávania**, čo znamená vo vyučovacom procese voliť najvhodnejšie metódy v súlade s požiadavkami skôr sformulovaných úloh, ktoré nastoľujú učebné plány, obsah vysokoškolských učebníc, zistené údaje o učebných možnostiach študentov, ako aj možnosti učiteľov a učebnej látky. Výsledkom takéhoto prístupu je zvýšenie efektívnosti výsledkov učebnej činnosti (adekvátne vo vzťahu k času a energii). Učiteľ najprv volí vhodné vyučovacie metódy (verbálne, názorné, praktické), potom na základe zvolenej metódy určuje ráz učebno-poznávacjej činnosti (deduktívna, induktívna, reprodukčná, skúmateľská). Nakoniec zvolí metódy motivácie učebnej činnosti a metódy kontroly študentov a vlastnej kontroly osvojených vedomostí, zručností a návykov.

Medzinárodné kontakty, požiadavky multikulturality, využívanie internetu, študijné aj pracovné pobyty v zahraničí, to všetko stavia výučbu cudzích jazykov, najmä anglického jazyka, v rámci vysokoškolského vzdelávania študentov i vysokoškolských učiteľov na popredné miesta. **Rozirovanie znalostí cudzích jazykov** je v súčasnej dobe považované za predpoklad kvalitného a rýchleho kvalifikačného vývoja vysokoškolského učiteľa, zvyšovania jeho kariérneho rastu, flexibility. Internacionalizácia slovenskej ekonomiky robí zo znalosti anglického jazyka jeden z významných kvalifikačných predpokladov študentov aj vysokoškolských učiteľov. Pre tých, ktorí majú už základy cudzieho jazyka zvládnuté, sú prínosné zahraničné pobyty. Okrem rozvoja jazykových znalostí v bežných komunikačných situáciách je prínosom takýchto pobytov aj rozširovanie vedomostného obzoru vysokoškolských učiteľov, ale aj vytváranie a prehľbovanie sociálnych väzieb s odborníkmi z iných štátov, čo prispieva k zvýšeniu kvalitatívnej úrovne príslušnej vysokej školy.

V súčasnom období globalizácie dochádza k výraznému nárastu internacionalizácie vyššieho vzdelávania. Stále viac študentov sa snaží získať skúsenosti v zahraničí a mnoho z nich považuje štúdium na zahraničnej vysokej škole za významný krok pre svoju budúcu kariéru. Na rôznych slovenských vysokých školách študuje mnoho študentov z tretích krajín. Pre dosiahnutie ich kvalitnej prípravy je nevyhnutná, zo strany slovenských učiteľov, znalosť cudzieho jazyka na odbornej úrovni. Teda aj v tomto smere naberá vzdelávanie učiteľov v oblasti cudzích jazykov na význame.

Neustály rozvoj informačných a komunikačných technológií so sebou prináša zmeny v metódach, obsahu i formách bezpečnostného vzdelávania. Vysokoškolskí učitelia musia byť pripravovaní na to, aby správne porozumeli vplyvu informačných a komunikačných technológií na spoločnosť, na štruktúru práce, výroby, a pod. **Zavádzanie informačných a komunikačných technológií** do vzdelávacieho procesu umožňuje voliť dva základné prístupy.

V prvom prípade sú *moderné technologické prostriedky používané ako učebné pomôcky* bez zmien klasických vyučovacích metód. Tento prístup má niekoľko výhod. Je možné ho používať v súčasných podmienkach školy. Nie je potrebné meniť učebné osnovy ani metodiku výchovno-vzdelávacieho procesu. Postačuje, keď sa učiteľ naučí obsluhovať počítač s príslušným programovým vybavením. Vhodne vybraným programom môže zefektívniť vyučovací proces. Sem môžeme začleniť programy pre vyučovanie, testovanie a precvičovanie, simuláciu rôznych činností, multimédiá, systémy modelovania rôznych javov, ktoré umožňujú zobrazovať matematické, fyzikálne a iné závislosti.

V druhom prípade ide o *implementáciu informačných technológií priamo do učebných osnov* a teda aj do obsahu vzdelávania. Je zrejmé, že moderné technológie významným spôsobom ovplyvňujú a menia spoločnosť. V záujme všetkých je moderné technológie maximálne využiť aj vo vzdelávacom procese, tak aby pozitívnym spôsobom prispeli k jeho skvalitneniu, pretože nie je možné ich odmietat'. Samozrejme, že si to vyžaduje transformáciu vyučovacích metód, no najmä obsahu vyučovania niektorých predmetov. Avšak kľúčovú úlohu bude vždy zohrávať učiteľ, možno ešte viac ako v minulosti. Učiteľ bude vytvárať vhodné podmienky, v ktorých bude žiak ochotný zhromažďovať nové informácie (napr. aj vo forme počítačových údajov), z nich formulovať nové hypotézy a tie potom porovnávať so svojimi predchádzajúcimi názormi na danú problematiku a korigovať ich. Učiteľ bude k preberanému obsahu poskytovať len rámcové informačné zdroje vhodné k ďalšiemu štúdiu. Opäť zdôrazňujeme, že všetko závisí na kvalifikácii a schopnostiach učiteľa. Celospoločenský význam jeho práce a zodpovednosť sú veľké. Ak sa nechceme v budúcom tisícročí pozerat' na to, ako komercia a zábavný priemysel ovládajú vývoj budúcich generácií, je nevyhnutné, aby aj školstvo kráčalo vpred s modernými technológiami. (Pavlovkin J., Volníková M., 2005, s. 136)

E-learning ako forma výučby sa využíva v externej, dištančnej forme vysokoškolského vzdelávania, ale aj v korešpondenčných kurzoch. Hlavnou myšlienkou e-learningu je v čase a priestore zabezpečiť slobodný a neobmedzený prístup študentov k vzdelávaniu. Študent si tempo výučby, čas, i priestor volí sám. Učiteľ je jeho sprievodcom na ceste k poznaniu jazyka a kultúry. Je však potrebné brať do úvahy skutočnosť, že prínosne a pozitívne prejavujúce sa pedagogické aspekty zavedenia e-learningu do procesu vzdelávania sa môžu ľahko preklopiť na nepostačujúce, ba priam negatívne, vychádzajúc z prirodzenej pohodlnosti človeka, snahy hľadania ľahšej cesty k učeniu, z dôvodu odsúvania povinností na iný čas, čo táto inovatívna metóda vyučovania umožňuje.

Nevyhnutnou podmienkou efektívneho a kvalitného fungovania výchovno-vzdelávacieho procesu je **vytvorenie učebno-materiálnej základne vysokej školy**. Učebno-materiálnou základňou rozumieme – učebné, kancelárske, špeciálne odborné učebné, laboratóriá a ich vybavenie, materiálne didaktické prostriedky, teda učebné pomôcky a didaktickú techniku, vybavenie akademickej knižnice školy a pod. Učebno-materiálnu základňu je potrebné nielen vytvoriť, ale ju aj dômyselne využívať za účelom zvyšovania efektívnosti bezpečnostného vzdelávania. Vysoko účinné je sa venovať oblasti materiálnych didaktických prostriedkov. Na vysokých školách viedlo k neefektívnemu využívaniu didaktickej techniky mnoho príčin. Za jednu z hlavných možno považovať fakt, že sústredenie neúnosnej pozornosti v snahe zvýšiť účinnosť vyučovacieho procesu pomocou prostriedkov didaktickej techniky bez jej užšieho prepojenia s ostatnými činiteľmi vyučovacieho procesu (ciele, obsah, metódy, práca učiteľa a študentov, a pod.) nevedlo k očakávaným výsledkom. Didaktická technika sa stále viac využíva vo vyučovaní ako organická súčasť systému, čo je pre efektívne vyučovanie nevyhnutné.

Zriadenie moderných vzdelávacích učební, vybavených multimediálnymi didaktickými prostriedkami, je dôležitou podmienkou zvyšovania atraktivity a efektívnosti fungovania vzdelávacieho procesu. Moderné vzdelávacie pracoviská sú vybudované prostredníctvom interaktívnych multimediálnych didaktických prostriedkov. Bezpečnostné vzdelávanie aplikáciou interaktívnych multimediálnych didaktických prostriedkov je účinným procesom aktívneho získavania vedomostí, čo pomáha študentom budovať ich motiváciu a dosahovať lepšie výsledky tým, že učenie je založené na hľadaní odpovedí v nezvyčajnom dynamickom prostredí. Interaktívne multimediálne didaktické prostriedky ponúkajú širokú škálu možností vytvárania grafických, dynamických lekcí, pojmových máp, prednášania prezentácií vrátane audio a video obsahu, takisto ukladania záznamov z hodiny v rôznych formátoch, učitelia a študenti môžu prechádzať sieťové zdroje, prezerať prezentácie alebo robiť virtuálne prehliadky. Splňajú potreby ako vizuálneho, tak aj dynamického aspektu procesu učenia. Takéto inovatívne trendy vzdelávania je zároveň dynamickým nástrojom komunikácie pre celú skupinu, kedy učitelia v podobe interaktívnych didaktických prostriedkov dostávajú do rúk silný nástroj, umožňujúci zamerať pozornosť na celú skupinu študentov.

Súčasťou zabezpečenia učebno-materiálnej základne vysokej školy so zameraním na bezpečnostné vzdelávanie je **budovanie bezpečnostných laboratórií**, vybavených špičkovou laboratórnou a počítačovou technikou, prístupných pre všetkých študentov v rámci pedagogického procesu, ako aj pri riešení záverečných prác študentov, a zároveň poskytujú kompetentný priestor aj pre vedecko-výskumnú činnosť pracovníkov školy. Hlavným poslaním laboratórií v rámci procesu bezpečnostného vzdelávania je vytváranie podmienok pre osvojovanie si praktických vedomostí a zručností z problematiky ochrany osôb a majetku, s možnosťou ich všestrannej aplikácie v bezpečnostnom prostredí.

Laboratóriá tohto druhu umožňujú študentom vykonávať a precvičovať si analytické činnosti, zamerané na odvrátenie alebo minimalizáciu bezpečnostných rizík rôznej formy a príčiny voči jednotlivcom aj spoločnosti ako celku. Majú k dispozícii potrebné študijné pomôcky, virtuálne i fyzické modely vrátane reálneho technického a prístrojového vybavenia.

Bezpečnostné laboratóriá poskytujú študentom možnosti:

- oboznámiť sa s praktickým postupom polície, súkromných bezpečnostných služieb, ale aj postupmi pri zabezpečovaní ochrany života a zdravia v pracovnom procese,
- riešiť výskumné úlohy zamerané na rôzne environmentálne záťaž v mestách, obciach a iných územiach,
- vykonávať rôzne experimenty najmä z oblasti manipulácie a prepravy nebezpečných látok, modelovať dopravné situácie v súvislosti s riadením prepravných prúdov vyskytujúcich sa v logistike mestskej dopravy, súvisiacich s technikou a technologickou infraštruktúrou, vrátane dopravnej infraštruktúry,
- získavať schopnosti analyticky s informáciami pracovať a to aj v úzkej súčinnosti so špecialistami v daných konkrétnych technických odvetviach pri vzniku krízových situácií,
- pracovať so simulačnými-cvičnými dátami GIS softvéru a vykonávať priestorové analýzy a simulácie rôznych typov ohrození na fiktívnych typových územiach, na základe ktorých sú študenti schopní vyhodnocovať jednotlivé typy ohrození a navrhovať scenáre na zdolávanie krízových situácií,
- navrhovať a následne vytvárať preventívne opatrenia na predchádzanie mimoriadnych udalostí.

Poslaním bezpečnostného pracovníka, ktorého úlohou je vykonávať rôzne činnosti v oblasti bezpečnosti, riadiť bezpečnostné procesy a systémy, vytvárať a realizovať preventívne, prípadne nápravné, opatrenia krízových situácií, je zvyšovať nielen vlastnú odbornú kvalifikáciu a zabezpečovať svoj osobnostný rozvoj. Významnou zložkou bezpečnostného vzdelávania je aj rozvíjanie fyzickej pripravenosti a spôsobilosti budúcich pracovníkov v oblasti bezpečnosti, čo má za následok pozitívny vplyv aj na vývoj charakterových a vôľových vlastností jeho osobnosti. Za týmto účelom sú v rámci inštitúcií bezpečnostného vzdelávania na vysokých školách **zriadené výcvikové centrá, telocvične, cvičebne** pre rôzne druhy športov, pre rozvoj praktických a fyzických zručností. V súvislosti s hľadáním nových efektívnych a inovačných trendov bezpečnostného vzdelávania je potrebné zamerať sa aj na túto oblasť vzdelávacieho procesu. Proces bezpečnostného vzdelávania v tomto smere možno zefektívniť vybavením výcvikových centier, telocviční, cvičební didaktickými prostriedkami, čo sa kvality i kvantity týka. Avšak implementácia efektívnych a inovatívnych trendov v tejto oblasti bezpečnostného vzdelávania spočíva aj vo výbere a uplatňovaní vhodných didaktických foriem a metód za účelom dosahovania stanovených cieľov.

Za základe krátkeho prierezu efektívnymi a inovatívnymi trendami v procese vzdelávania možno konštatovať, že ponuka foriem, metód, prostriedkov je rôznorodá a bohatá. Pri ich výbere je potrebné riadiť sa viacerými faktormi, ako je rozsah výučby, ktorý dokážeme vzdelávaniu venovať, dostupnosť vzdelania (vzdialenosť, lokalita), vytýčenie cieľa vlastného snaženia, časová disponibilita, ktorú sme schopní podriadiť cieľu, výber vhodnej formy vzdelávania, zistenie finančnej náročnosti, dostupnosť učebných materiálov a technických pomôcok, kvalita učiteľa (odborná, didaktická a pedagogická kompetencia, osobnostné predpoklady), priestorové a technické zabezpečenie vzdelávacej inštitúcie, ako aj pozitívna motivácia a otvorenosť pre vzdelávanie. Vzdelanie sa dosahuje v procese vzdelávania, ktoré je sociálnym procesom.

Ak máme bezpečnostné vzdelávanie chápať ako intenzívny faktor ekonomického a sociálneho rastu vedomostnej spoločnosti ako celku, je dôležité poznať akým spôsobom, akými metódami, formami a prostriedkami, v akej intenzite a za akých okolností je potrebné pôsobiť na vzdelávaného, aby sa dosiahla výsledná efektívnosť vzdelávania. (Kováčová, L.: 2009)

ZÁVER

Hľadanie efektívnych a inovatívnych trendov bezpečnostného vzdelávania je proces nekončiaci. Nie je postačujúce zaoberať sa touto problematikou iba v počiatočnej fáze tvorby a prípravy procesu vyučovania. Povinnosťou vzdelávacej inštitúcie, teda všetkých jej pracovníkov, ktorí vykonávajú, riadia, organizujú, kontrolujú, alebo akýmkoľvek iným spôsobom ovplyvňujú proces vzdelávania, je neustále zaoberať sa možnosťami zlepšovania procesu, teda zaoberať sa jednotlivými činiteľmi vyučovacieho procesu, skúmať ich a prepracovávať podľa potrieb, aby ich uplatňovaním bolo možné dosahovať ciele, ktoré boli stanovené.

Efektívnosť sa nedostaví ako absolútna, ale očakáva sa čo najvyššia relatívna. Súčet disponibilných, časových a materiálnych prostriedkov je v podstate obmedzený a teda konečný, prihliadajúc na túto skutočnosť je potrebné dohliadať na spôsoby ich racionálneho využívania. Nepochybné tomu napomáhajú materiálno-technické prostriedky - kvalitné počítačové vybavenie, internet, e-learning, elektronická komunikácia. Dôležitá je aj miera implementácie týchto materiálno-technických prostriedkov do vyučovacieho procesu, a z toho vyplývajúce tendencie nemaximalizovať účinok ich pôsobenia. Vysokoškolský učiteľ má naďalej relevantnú úlohu pri koordinácii práce v interakčnom vzťahu so študentom.

Podrobným riešením problematiky zvyšovania efektívnosti vzdelávania, prispôbovaním foriem, metód a obsahu vysokoškolského vzdelávania reálnym potrebám vedomostnej spoločnosti, možno zabezpečiť nielen zvýšenie kvality a atraktivity vzdelávania na vysokých školách, ale aj dlhodobú konkurencieschopnosť SR.

Literatúra

- BÁLINTOVÁ, H.: Implementácia inovačných trendov a metód v edukačnom procese, In. 10. mezinárodná vedeckou konferenciou INTERRA 10, 9.-10. prosince 2010 v Ústí nad Labem, [cit. 15.5.2013]. Dostupné na internete: http://pf.ujep.cz/files/_konferencieKPG/kolar/Balintova.pdf
- KOVÁČOVÁ, L.: Pedagogická efektívnosť bezpečnostného vzdelávania, 3. medzinárodná vedecká konferencia, VŠBM v Košiciach 2009, ISBN 978-80-89282-33-3
- KOVÁČOVÁ, L.: Bezpečnostné vzdelávanie z pohľadu vysokoškolskej pedagogiky, 3. medzinárodná vedecká konferencia, VŠBM v Košiciach 2010, ISBN 978-80-89282-44-9
- KOVÁČOVÁ L., TYRAĽA P., Metodológia bezpečnostného vzdelávania, Košice 2011, ISBN 978 80 89282 69 2
- MESÁROŠ, M.: Bezpečnosť, bezpečnostná veda a vzdelávanie v procese globalizácie, Multiprint s.r.o., VŠBM v Košiciach, 2010, ISBN 978-80-89282-45-6
- PAVLOVKIN, J. -VOLNÍKOVÁ, M.: Úroveň základnej počítačovej gramotnosti absolventov stredných škôl, In: Zborník príspevkov z videokonferencie - Inovácie v edukácii technických odborných predmetov, 2005, [cit. 15.5.2013]. Dostupné na internete: <http://www.fhvp.unipo.sk/ktechv/inedutech2005/prispevky/20.pdf>
- PETLÁK, E. : Možnosti zefektívnenia výchovno-vzdelávacieho procesu, In Technológia vzdelávania tretieho tisícročia: Zborník z vedeckej konferencie, jún 1995, Nitra, 1995, 142 s. ISBN 80-967339-1-5
- POLÁKOVÁ, E.: K niektorým problémom efektívnosti vzdelávania. 1. vyd. Nitra: Pedagogická fakulta UKF, 1999. 60 s. ISBN 80-8050-275-7
- SIROTOVÁ, M.: Implementácia vysokoškolskej pedagogiky do systému celoživotného vzdelávania vysokoškolských učiteľov, In. 10. mezinárodná vedeckou konferenciou INTERRA 10, 9.-10. prosince 2010 v Ústí nad Labem, [cit. 15.5.2013]. Dostupné na internete: http://pf.ujep.cz/files/_konferencieKPG/kolar/Sirotova.pdf
- TUREK, I.: Zvyšovanie efektívnosti vyučovania. Bratislava. Metodické centrum. 1997, ISBN 80-88796-49-0
- TYRAĽA P. – OLAK A.: Praxeologia w edukacji dla bezpieczeństwa, , Wyd. Amelia, Rzeszów 2012, ISBN 978-83-63359-04-1

Recenzenti :

Doc. PaedDr. Jozef Vook, CSc.- Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach

Doc. Mgr. Dr. Vladimír Blažek, CSc. - APZ v Bratislave

SKÚMANIE NÁSTROJOV „MÄKKEJ BEZPEČNOSTI“ V KONTEXTE KODAŇSKEJ ŠKOLY

Lucia KOVÄČOVÄ¹ - Juraj MADEJ²

Study of soft security tools within the context of Copenhagen school

Abstrakt: Efektívnym a správny m uplatňovaním nástrojov mäkkej bezpečnosti pri riešení bezpečnostných problémov v podnikových procesoch možno dosiahnuť výrazné zlepšenie stavu v tejto oblasti. Jednak ich možno aplikovať ako prostriedky prevencie vzniku nežiaducich udalostí, a v prípade už vzniknutých krízových javov ich uplatňovaním možno efektívne zmierňovať dôsledky, navrátiť podnikové procesy do normálneho stavu, prípadne ich využiť pri spracovaní návrhových opatrení na zníženie rizika vzniku ďalších nežiaducich situácií. Práca je súčasťou vedeckého projektu a štúdie v oblasti mäkkej bezpečnosti v procese vzdelávania na Vysokej škole bezpečnostného manažerstva v Košiciach.

Kľúčové slová: mäkká bezpečnosť, bezpečnosť podniku, bezpečnostné vzdelávanie, etika, komunikácia, organizačná kultúra.

Abstract: Effective and correct implementation of soft security tools in solving security problems in business processes can achieve significant improvement in the state in this area. First, they can be applied as a means of prevention of adverse events, and, if already existing phenomena critical to their implementation can effectively mitigate the consequences business processes return to normal, or their use in the processing of design measures to reduce the risk of other adverse situations. The article is part of research project an study in the field of soft security in the process of education at the University of security management in Košice.

Key words: soft security, security in organization, security education, ethics, communication, organizational culture.

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Bezpečnosť sa stáva najaktuálnejšou strategickou a sociálno-ekonomickou úlohou spoločnosti, ale aj ľubovoľnej organizácie, ktorá má zaručiť svoje spoľahlivé fungovanie a trvalý rozvoj v objektívne existujúcich podmienkach daného prostredia. V tomto svetle stúpa na význame bezpečnostná veda ako veda komplexná, ktorá vzniká ako prienik prírodných, spoločenských a technických vied, je to veda, ktorá skúma zákonitosti a mechanizmy ochrany človeka, sociálnych skupín, spoločenského a prírodného prostredia. Je dôležité venovať zvýšenú pozornosť najmä prevencii, teda predvídaniu ohrozenia, ich predchádzaniu.

Bezpečnosť podnikových procesov a udržateľný rast podnikania idú ruka v ruku, keďže dôsledky zanedbania alebo zlého riadenia bezpečnosti podnikových procesov môžu byť extrémne nákladné i likvidačné. Navyše, odpoveďou spoločnosti a vlád v prípade katastrofickej havárie býva zvýšený tlak na sprísnenie legislatívy a kontrolných noriem pre celý priemyselný sektor, čo môže znamenať, napríklad v prípade EÚ, aj medzinárodný presah.³ V prípade určitých podnikov je potrebné vnímať nielen súčasné riziko, ale dokonca aj potenciálne riziko pre budúcu generáciu. Je priam nevyhnutné nielen pochopiť ale si aj osvojiť zručnosti a znalosti potrebné pre lepšie porozumenie a aktívny prístup pri riadení takýchto kritických aspektov výkonnosti podnikov v akomkoľvek type podnikateľskej činnosti.

¹ Ing. Lucia Kováčová, PhD., zástupkyňa riaditeľa ÚHaTV VŠBM v Košiciach, e-mail: lucia.kovacova@vsbm.sk

² PaedDr. Ing. Mgr. Juraj Madej, PhD., vedúci Katedry histórie a sociológie VŠBM v Košiciach, e-mail: juraj.madej@vsbm.sk

³ Príručka pre podnikové riadenie v oblasti bezpečnosti procesov, MZV, 2012

SÚČASNÝ STAV A IDENTIFIKÁCIA VEDECKÝCH PROBLÉMOV

Kodanská škola obohatila bezpečnostnú terminológiu o koncept tvrdej bezpečnosti (*hard security*) a mäkkej bezpečnosti (*soft security*). Konceptia bola rozvíjaná predovšetkým pre oblasť medzinárodných vzťahov. Bezpečnosť sa však netýka len štátov, ale v teórii sa venuje stále väčšia pozornosť bezpečnosti skupinovej, organizačnej a individuálnej. Bezpečnosť je tiež vnímaná ako hodnota a predstavuje jeden z komponentov kvality života.⁴ Preberáme pojem mäkká bezpečnosť a v rámci sociológie bezpečnosti ho rozšírime o nový obsah.

V našom rozšírenom ponímaní sa mäkká bezpečnosť prejavuje v dvoch úrovniach:

- ako všeobecná a špecifická spôsobilosť (zručnosť, znalosť, vedomosť), ktorá prechádza všetkými druhmi a sektormi bezpečnosti.⁵ Jej cieľom je zefektívnenie a skvalitnenie všetkých druhov bezpečnosti,
- ako stav vzniknutý navodením duševnej pohody, priaznivej pracovnej atmosféry, spoločenskej klímy, ktorý zasahuje jednotlivca, sociálne skupiny i celú spoločnosť a prejavuje sa aj na medzinárodnej úrovni. Jej cieľom je zvýšenie pracovného výkonu jednotlivcov i korporácií (vzhľadom na hlavné ekonomické ukazovatele, napríklad zisk). Na medzinárodnej úrovni ide o prehĺbenie vzájomnej dôvery medzi štátmi, čo môže pozitívne vplyvať na tradične ponímanú bezpečnosť (napríklad znižovanie zbrojenia).

Predmetom výskumu v rámci práce a následnej štúdie sú nástroje mäkkej bezpečnosti, ako podpora riešenia bezpečnosti v podnikových procesoch.

Cieľom práce je identifikovať nástroje mäkkej bezpečnosti a stanoviť ich podstatu a význam pre zabezpečenie parciálnych zložiek bezpečnosti. Parciálne zložky bezpečnosti predstavujú jednotlivé aspekty komplexnej bezpečnosti v podniku, pričom bezpečnosť je implicitnou súčasťou prebiehajúcich podnikových procesov.

Parciálne vedecké problémy pre naplnenie hlavného cieľa pripravovanej štúdie:

- vymedzenie potreby riešenia bezpečnosti v podniku,
- identifikácia nástrojov mäkkej bezpečnosti aplikovateľných pre zvýšenie bezpečnosti v podnikových procesoch,
- stanovenie podstaty významu nástrojov mäkkej bezpečnosti ako podpory riešenia bezpečnosti v podnikových procesoch.

METODOLÓGIA RIEŠENIA PROBLÉMU

Vychádzajúc z definície stanoveného problému a stanovenia hlavného cieľa vedeckej štúdie možno stanoviť vhodné metódy pre riešenie problematiky.

Na základe teoreticko-metodologických východísk skúmanej problematiky v oblasti bezpečnosti, vychádzajúcich z relevantných informačných zdrojov, možno klasifikovať nástroje mäkkej bezpečnosti.

Metódou dedukcie a syntézy možno dospieť k ďalším odporúčaniam vhodnej aplikácie nástrojov mäkkej bezpečnosti za účelom zvýšenia bezpečnosti v podnikových procesoch.

PARCIÁLNE VÝSLEDKY VEDECKEJ PRÁCE A DISKUSIA

Chápanie mäkkej bezpečnosti

Bezpečnosť možno chápať ako slobodu od násilia. Človek môže zažívať fyzické násilie, pôsobiacie otvorene, prostredníctvom materiálnych prostriedkov, alebo skryté (rafinované) donútenie, realizované nemateriálnymi elementmi. Vzhľadom na druh násilia, od ktorého sa chceme oslobodiť, alebo ktorému chceme

⁴ BALABÁN, M., DUCHEK, J., STEJSKAL, L.: *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha : Karolinum, 2007. s. 25-28.

⁵ Medzi sektory mäkkej bezpečnosti možno zaradiť: environmentálny sektor, ekonomický sektor, spoločenský sektor, politický sektor a v istých ohľadoch aj vojenský sektor.

vzdorovať, môžeme v konečnom dôsledku hovoriť o tvrdej bezpečnosti a mäkkej bezpečnosti. V týchto súvislostiach vystupuje mäkká bezpečnosť napríklad ako spôsobilosť jednotlivca (bezpečnostného manažéra) odolávať nástrahám komunikačnej manipulácie.

Mäkkú bezpečnosť možno teda, z hľadiska jej nadobudnutia a rozvíjania, charakterizovať ako súbor špecifických vedomostí a naučených zručností, ktoré sú využiteľné v činnosti bezpečnostného manažéra, pričom zvyšujú kvalitu jeho práce vo všetkých oblastiach bezpečnosti. V porovnaní napríklad s tzv. mäkkými zručnosťami (*soft skills*) je mäkká bezpečnosť postavená nielen na rozvíjaní vrodenných schopností prostredníctvom emocionálnej inteligencie, ale tiež na špecifických vedomostiach a znalostiach. Mäkká bezpečnosť nekopíruje mäkké zručnosti.

Nástroje mäkkej bezpečnosti

V našom „rozšírenom“ chápaní mäkkej bezpečnosti vystupujú nástroje mäkkej bezpečnosti ako prostriedky, ktorými sa dosahuje mäkká bezpečnosť (či už ako spôsobilosť, alebo stav). Za hlavné nástroje mäkkej bezpečnosti pokladáme nasledovné:

Obr. 1 Nástroje „mäkkej bezpečnosti“

Hlavným referenčným objektom, resp. nositeľom mäkkej bezpečnosti, nie je štát (ako v tradične poňmanej bezpečnosti), ale jednotlivec. Mäkká bezpečnosť sa uplatňuje predovšetkým v mäkkých systémoch, v ktorých je človek aktívnym činiteľom. Ďalšími referenčnými objektmi mäkkej bezpečnosti sú: ľudský druh, sociálna skupina, štát. Vzhľadom na fakt, že individuum vystupuje ako hlavný aktér mäkkej bezpečnosti, môžeme v najširšom zmysle slova mäkkú bezpečnosť vnímať aj ako súbor špecifických predpokladov (zručností, znalostí vedomostí), ktoré umožňujú jednotlivcovi jeho spoločenské a hospodárske napredovanie. Je potrebné upozorniť na fakt, že do nášho konceptu mäkkej bezpečnosti nepatria špeciálne vedomosti, ktoré sú predmetom výučby na konkrétnych vysokých školách, resp. fakultách.

Etika

Etika je filozofická disciplína, ktorá sa zaoberá morálnou povahou ľudskej praxe. Pre rozvoj teórie mäkkej bezpečnosti je podnetná charakteristika etiky, ako ju urobil E. Kohák. Podľa tohto českého filozofa etika je „hľadanie zásad dlhodobu udržateľného spoluzitia človeka s človekom a ľudstva so svetom všetkého života.“⁶ Etika nie je homogénna, ako z hľadiska vývoja teoretických výpovedí, tak z hľadiska logickej usporiadanosť. Z hľadiska logickej výstavby sa etika člení takto:

- *Deskriptívna etika.* Popisuje mravné rozhodnutia a hodnoty, ktoré zastáva konkrétna spoločnosť. Cieľom je čo najexaktnejšie popisanie morálnej oblasti v jej rôznych kultúrnych podobách, vrátane príslušných návodov konania.
- *Normatívna etika.* Normatívna etika hľadá, ako by sa človek mal správať. Vychádza zo základu povinnosti a ďalej sa zaoberá dôsledkami konania. Normatívna etika sa zaoberá otázkami povinností (deontologické otázky) a problémami hodnôt (axiologické problémy).
- *Metaetika.* Zaoberá sa významom základných mravných pojmov (dobrý, zlý spravodlivý a podobne) a formálno-logickou správnosťou etických súdov, jej predmetom je jazyk morálky.
- *Aplikovaná etika.* Podľa niektorých autorov je najdôležitejšou a najnaliehavejšou oblasťou etiky.⁷ K najvýznamnejším oblastiam aplikovanej etiky patrí lekárska etika, bioetika, právna etika, etika životného prostredia, hospodárska etika, etika v činnosti jednotlivých zložiek integrovaného bezpečnostného systému štátu.

Možno povedať, že takmer v každej oblasti života jestvujú morálne otázky, ktoré sú reflektované v aplikovanej etike.

Pre rozvíjanie konceptu mäkkej bezpečnosti má kľúčový význam aplikovaná etika, predovšetkým hospodárska etika a etika integrovaného bezpečnostného systému štátu a normatívna etika.

Etická infraštruktúra organizácií

Legitímnou je otázka, ako sa formuje a presadzuje etika v organizáciách. Podľa niektorých autorov, v ekonomike mnohých krajín je etika organizácie spájaná s jestvovaním a uplatnením etických kódexov.⁸ Je to však nedostatočné a zjednodušené videnie. Etické kódexy sú iba jedným z dokumentov integrovaného systému akýchsi podporných, nosných, ale i výkonných prvkov etiky. Tomuto systému organizáciách hovoríme etická infraštruktúra.

V najširšom slova zmysle je infraštruktúra (z franc. *infra-structure* – „čo je pod stavbami“) súbor prepojených štruktúrnych prvkov, ktoré potom udržiavajú celú štruktúru pokope. Obyčajne sa používa pre umelo vytvorené štruktúry a to v rozličnom význame pre viaceré odvetvia. Napríklad v ekonómii znamená fyzickú infraštruktúru (budovy, cesty a pod.), na úrovni štátu predstavuje odvetvia, ktoré zabezpečujú ekonomickú a sociálne systémové funkcie (energetika, doprava, stavby škôl a podobne).

Z hľadiska vzťahu etiky a hospodárskej činnosti možno etickú infraštruktúru definovať ako „súbor nástrojov a postupov, zameraných na elimináciu nežiaduceho správania a orientovaných na vytváranie motivácie pre správne a maximálne etické konanie.“⁹ Podľa P. Sekničku, etická infraštruktúra je sieť princípov, nástrojov

⁶ KOHÁK, E. 2004. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. s. 14, 216 s. ISBN 80-86429-35-0.

⁷ Por. THOMPSON, M. 2004. *Přehled etiky*. Praha : Portál, 2004. s. 13, 168 s. ISBN 80-7178-806-6. V tejto súvislosti poznamenávame, že niektorí autori (napr. A. Rich) prisudzujú ústredný význam normatívnej etike. K tomu por. RICH, A. 1994. *Etika hospodářství I*. Praha : OIKOYMENH, 1994. s. 24, 148 s. ISBN 80-85241-61-7.

⁸ Por. BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I.: *Psychologie a sociologie řízení*. Praha : Management Press 2007, s. 465.

⁹ SÍČÁKOVÁ, E., SLIMÁKOVÁ, E.: *Etika, etická infraštruktúra ako prevencia korupcie*. Bratislava : Vydavateľstvo Róbert Vico 2001, s. 9.

a metód etického riadenia.¹⁰ Autor zdôrazňuje „veľmi úzky vzťah“ etickej infraštruktúry k organizačnej kultúre, resp. jej komponentom a prepojenie etickej infraštruktúry na záujmy skupín participujúcich na podnikaní (napr. vlastníci, zamestnanci, zákazníci, manažéri, dodávatelia, investori). Teória participujúcich skupín vychádza z predpokladu, že organizácie nemajú zodpovednosť iba voči svojim vlastníkom, ale ich zodpovednosť je širšia a nie je zameraná iba na dosahovanie zisku. Samotný pojem *participujúce skupiny* (angl. *stakeholders*) vznikol pomerne nedávno. Pravdepodobne sa tak udialo v roku 1963 na Stanford Research Institute.¹¹ Svoje opodstatnenie má etický prístup k tvorbe zmlúv a dohôd a ich dodržiavanie a rešpektovanie. Z nášho hospodárskeho sveta akosi vymizli tzv. džentlmenské zmluvy, založené na vážnosti, osobnej cti a zodpovednosti.

Komunikácia

Bezpečnostní manažéri, ktorí chcú využívať komunikáciu ako účinný nástroj mäkkej bezpečnosti, musia sa naučiť komunikovať bez zbytočných chýb, budovať korektné vzťahy v medziach svojho pôsobenia a korektné vstupovať do konfliktných interakcií. Ako zdôrazňujú niektorí autori, chyby v komunikácii sú dôsledkom nedostatočných komunikačných zručností (schopnosť oznamovať a načúvať, vhodná voľba jazyka, primerané použitie komunikačných kanálov) a zlých vzťahov medzi komunikujúcimi subjektmi.¹² Zdôrazňujeme, že pozitívne vzťahy, o ktoré nám v komunikácii ide, sú do značnej miery generované neverbálnou komunikáciou, resp. neverbálnymi komunikačnými prvkami.

Na komunikáciu, ako na nástroj mäkkej bezpečnosti, môžeme pozeráť z viacerých hľadísk. V tejto súvislosti môžeme hovoriť o týchto druhoch komunikácie, ktoré špecifickým spôsobom ovplyvňujú bezpečnosť v najširšom slova zmysle:

- *Efektívna komunikácia*. Ak má byť komunikácia efektívna, musí spĺňať základné požiadavky, ktorými sú zreteľnosť, stručnosť, správnosť, úplnosť, zdvorilosť.
- *Pozitívna komunikácia*. Tento spôsob komunikácie vyjadruje súhlas, prijatie, kompromis, pochválenie, nadšenie a obdiv, ktorým vnímame komunikačného partnera a jeho oznámenie. V širšom zmysle slova sa pozitívnu komunikáciu myslí prístup k procesu komunikácie, k ľuďom i životu vôbec.¹³
- *Dialogická komunikácia*. Zdôrazňujeme, že dialógom primárne nemyslíme rozhovor dvoch ľudí, ale jednu z metód riadenia. Aby sme mohli dialóg považovať za metódu etického riadenia, musia byť splnené určité teoretické východiská, ktoré rozpracováva teória komunikácie, hospodárska etika a ďalšie participujúce vedecké disciplíny. Tieto teoretické východiská musia byť aplikované v praktickej rovine skrze akýchsi predpokladov vedenia dialógu. Schopnosť dialogicky komunikovať je, podľa nášho názoru, jednou z kľúčových zručností bezpečnostného manažéra. Táto schopnosť je podmienená aj dobrou znalosťou teórie. Dovoľme si konštatovať, že skutočný dialóg je predpokladom rozvoja mäkkej bezpečnosti.

Organizačná kultúra

Organizačná kultúra (tiež podniková kultúra) je dôležitým nástrojom mäkkej bezpečnosti. Presné a úplné vymedzenie pojmu organizačná kultúra je ťažké. V odbornej literatúre sa najčastejšie cituje definícia E. H. Scheina, podľa ktorého „organizačná kultúra je vzorec základných a rozhodujúcich predstáv, ktoré určitá skupina objavila, či vytvorila, odkryla a rozvinula, v rámci ktorých sa naučila zvládať problémy vonkajšej adaptácie a vnútornej integrácie a ktoré sa tak osvedčili, že sú chápané ako všeobecne platné. Noví členovia organizácie ich majú, pokiaľ možno, zvládať, stotožniť sa s nimi a konať podľa nich.“¹⁴

Organizačná kultúra má svoju štruktúru. Za prvky organizačnej kultúry sa považujú najjednoduchšie štruktúrálné a funkčné jednotky, ktoré predstavujú základné skladobné komponenty kultúrneho systému organizácie. Prvkami organizačnej kultúry sú:

- *základné predpoklady* (zafixované predstavy o fungovaní organizácie, ktoré ľudia považujú za celkom samozrejmé, pravdivé a nespochybniteľné),

¹⁰ Por. PUTNOVÁ, A., SEKNIČKA, P.: *Etické řízení ve firmě*. Praha : Grada Publishing 2007, s. 87.

¹¹ Por. BOHATÁ, M.: *Základy hospodářské etiky*. Praha VŠE 1997, s. 71.

¹² Por. PROROK, V., LISA, A. 2011. *Teorie a praxe řešení politických konfliktů*. Praha : Grada Publishing, 2011. S. 111, 160 s. ISBN 978-80-247-3027-1.

¹³ Por. VYMĚTAL, J. 2008. *Průvodce úspěšnou komunikací*. Praha : Grada Publishing, 2008. 143, 328 s. ISBN 978-80-247-2614-4.

¹⁴ Por. SCHEIN, E. H. 1969. *Psychologie organizace*. Praha : Orbis, 1969. 161 s.

- *podnikové (organizačné) hodnoty* (hodnotou je to, čo má pre jednotlivca, resp. skupinu význam, čo je pre jednotlivca, alebo skupinu, dôležité; hodnoty majú etický a morálny charakter, ovplyvňujú hodnotenie ľudí v dimenziách *dobro a zlo*; viacerí autori vnímajú hodnoty ako jadro organizačnej kultúry a tak ich možno považovať za dôležitý indikátor kvality mäkkej bezpečnosti v podniku),
 - *normy správania* (vymedzujú správanie, ktoré je v organizácii akceptované a ktoré je už neprijateľné; normy správania regulujú správanie ľudí v organizácii a zabezpečujú tak stabilné a predvídateľné organizačné prostredie; normy správania vytvárajú podhubie mäkkej bezpečnosti podniku),
 - *postoje* (vyjadrujú komplexnosť ľudských vzťahov k svetu i sebe samému; postoje možno chápať ako hodnotiace vzťahy, ktoré vyjadrujú ľudské poňatie dobrého a zlého, správneho a nesprávneho, pravdivého a nepravdivého, krásneho a škaredého, spravodlivého a nespravodlivého, užitočného a škodlivého a podobne; postoje predstavujú pohotovosť konať určitým spôsobom v určitých situáciách),
 - *materiálne artefakty* (architektúra budov, materiálne vybavenie podnikov, výrobky a služby produkované organizáciami, výročné správy podnikov, propagačné brožúry a podobne),
 - *nemateriálne artefakty* (jazyk, organizačné historiky a mýty, firemní hrdinovia, firemné zvyky, rituály, ceremoniály a podobne).¹⁵
- Artefakty materiálnej a nemateriálnej povahy manifestujú organizačnú kultúru predovšetkým navonok.

Vybrané psychologické a sociologické znalosti a zručnosti

Medzi podstatné zručnosti, ktoré účinne podporujú mäkkú bezpečnosť, zaraďujeme predovšetkým mäkké zručnosti (*soft skills*). V staršej odbornej literatúre sa mäkké zručnosti označovali pojmom sociálne kompetencie. Mäkké zručnosti sú znakom emocionálnej inteligencie, ktorá je vrodená a teda každým z nás využitelná. Emocionálna inteligencia znamená schopnosť človeka správnym spôsobom využívať vlastné pocity i pocity druhých ľudí.

Medzi mäkké zručnosti patria:

- komunikačné zručnosti,
- zdravé sebavedomie,
- empatia,
- schopnosť tímovej spolupráce,
- schopnosť prijímať kritiku a účinne kritizovať,
- analytické myslenie,
- dôveryhodnosť,
- disciplína a sebaovládanie,
- zvedavosť,
- schopnosť zvládať konflikty,
- schopnosť presadiť sa.¹⁶

Treba si uvedomiť, že mäkkým zručnostiam, podobne ako každým iným zručnostiam, je možné sa naučiť a pravidelným cvičením je ich možné neustále zdokonaľovať. Je to výzva pre školy, ktoré sa venujú bezpečnostnému vzdelávaniu.

Logika a „kultúra myslenia“

Dôležitou úlohou bezpečnostného manažéra je znalosť korektného a pravdivého argumentovania. Logika i kultúra myslenia umožňujú bezpečnostnému manažérovi chápať zložité fakty a skutočnosti. Pochopenie týchto skutočností zakladá citovo podfarbené stotožnenie sa s nimi. Zdieľame presvedčenie, podľa ktorého, ak sa človek s problémami, resp., ich riešením nestotožní, nebude ani hľadať potrebné a nevyhnutné riešenia.

V dejinách sa stretávame s dvomi základnými nazeraniami na povahu logiky:

- *Logika ako umenie*. Podľa tohto praktického chápania je logika určitá zručnosť, ktorú môžeme nadobudnúť učením a precvičovaním. Vďaka tejto zručnosti vieme správne tvoriť argumenty,

¹⁵ Vid' LUKÁŠOVÁ, R., NOVÝ, I. a kol. 2004. *Organizační kultura*. Praha : Grada Publishing, 2004. s. 22-26, 176 s. ISBN 80-247-0648-2;

¹⁶ Por. PETERS-KÜHLINGER, G., FRIEDEL, J. 2007. *Komunikační a jiné „měkké“ dovednosti*. Praha : Grada Publishing, 2007. s. 13-17, 112 s. ISBN 978-80-247-2145-3.

správne namietat'. V staršom ponímaní by sme povedali, že logika je v tomto zmysle vedou o správnom myslení, je náukou o kultúre myslenia. Dnes je tento prístup niektorými považovaný za psychologizujúci a zastaraný. Pôvodcom tohto stanoviska je Aristoteles.

- *Logika ako veda.* Pôvodcom tejto mienky je megarsko-stoická škola. Formálnym predmetom logiky ako vedy je vzťah vyplývania, prípadne ďalšie logické vzťahy a zákonitosti, študované kvôli vzťahu vyplývania. Vyplývanie je vzťah medzi postupnosťou tvrdení, ktoré sa nazývajú premisy a iným tvrdením, zvaným záver. Vyplývanie spočíva v tom, že nie je možné, aby boli všetky premisy pravdivé a záver nepravdivý.

Logika sa účinne využíva napríklad pri odhaľovaní a objasňovaní trestnej činnosti. Pomáha odstraňovať logické chyby a nedostatky argumentovania v krízových situáciách, čo môže mať pozitívny dopad dokonca na zdravie a životy ľudí. Logika umožňuje bezpečnostnému manažérovi chápať zložité fakty a skutočnosti širokého spektra bezpečnostných problémov.

Zmyslom každej vedy je schopnosť aplikovať teoretické závery do praktického života ľudí. Podobne je to aj s logikou. Spojitosť logiky s praktickým životom vidíme napríklad v etickom prístupe k logike. Tento prístup je založený na fakte, aby naša argumentácia nebola iba logická a teda formálne správna, ale aby bola predovšetkým pravdivá, teda aby jej závery korešpondovali s reálnym životom. Etický prístup k logike odmieta argumentovanie sofistického typu, ktoré je síce správne, no zavádzajúce a nepravdivé, nemajúce odôvodnenie v reálnom živote. Sofistická argumentácia vyvoláva nepochopenie a komunikačný chaos. Etická argumentácia spočíva na dokonalej argumentácii. Dokonalá argumentácia sa vyznačuje tým, že je formálne správna a zároveň vecne pravdivá (korešpondujúca s reálnym svetom).

Často sa argumenty po formálnej stránke zdajú bezchybné. V skutočnosti sa zakladajú na dvojjzmyselnosti pojmov, na jednostrannom zvýrazňovaní nepodstatných znakov a na neodôvodnenej analógii. Sofistické argumenty v bezpečnostnej sfére môžu byť zdrojom vážnych škôd a strát.

Výchova v oblasti bezpečnosti a bezpečnostné vzdelávanie

Bezpečnosť zaberá veľký priestor v ľudských potrebách, preto je dôležité si uvedomiť jej významné postavenie aj v procese výchovy a vzdelávania. V systéme vzdelávania je nevyhnutné brať ohľad na súčasné možné ohrozenia v živote človeka. Týmto problémom by sa mali zaoberať pedagogickí pracovníci na všetkých stupňoch vzdelávania. Ich povinnosťou je vedieť, a následne to odovzdať v procese vzdelávania svojim žiakom a študentom, ako predchádzať, či uniknúť hrozbe a ako v už vzniknutej krízovej situácii reagovať. Je potrebné zdokonaľovať teóriu výchovy k bezpečnosti (tvrdenia, definície, hypotézy, ciele), ako aj predmetovú stranu výchovy k bezpečnosti (v oblasti rizika, ohrozenia, nebezpečenstva). Výchovno-vzdelávacie vplyvy umožňujú človeku aktívnu účasť na kolektívnom živote, uľahčujú plnenie sociálnych rolí a spôsobujú, že správanie človeka vo vzťahu k sebe i ostatným je považované za spoločensky prijateľné, t.j. človek je schopný zaradiť sa do určitých sociálnych skupín, pričom rešpektuje ich platné hodnoty a normy.

Bezpečnostné vzdelávanie

V súčasnej dobe je pre výchovu a vzdelávanie v oblasti bezpečnosti zaužívaný pojem bezpečnostné vzdelávanie. Bezpečnostné vzdelávanie spočíva v analytickej činnosti, ktorá je zameraná na odvrátenie alebo minimalizáciu bezpečnostných rizík rôznej formy a príčiny voči jednotlivcom aj spoločnosti ako celku. Súčasnú školu sú postavené pred celý rad problémov, ktoré so sebou prinášajú neustále zmeny vo všetkých oblastiach spoločenského života. V rámci vzdelávania na stredných i vysokých školách možno k zlepšeniu stavu prispieť zvyšovaním bezpečnostného povedomia ľudí prichádzajúcich zo škôl do praxe, prehľbovaním ich vedomostí a zručností spätých s bezpečnosťou, zvyšovaním kvalifikácie a odbornosti absolventov, ich prípravy na riešenie rizikových, núdzových a krízových javov v rôznych oblastiach bezpečnosti.

Jedným z cieľov bezpečnostného vzdelávania je vytvoriť u obyvateľov určité morálne postoje, ich psychickú odolnosť, rozvíjať psychologické zručnosti a schopnosti, rovnako ako ich pripraviť na konkrétne ochranné opatrenia v prípade krízových situácií, v čase akéhokoľvek ohrozenia. To všetko by sa malo týkať vedúcich orgánov vlády, obchodných, občianskych a spoločenských organizácií, zložiek civilnej ochrany, žiakov a študentov, a ostatných členov spoločnosti. Vyjadrením prepracovanosti v tejto oblasti je praxeológia, veda o účinnom a efektívnom fungovaní. Je preto dôležité zvyšovať kvalifikáciu učiteľov, ich znalosti a možnosti realizácie v činnostiach vzdelávacej praxeologickej vedy. Faktory, ktoré odrážajú spôsob a druh ľudského správania v procese organizovanej vzdelávacej činnosti budú značne závisieť od druhu vzdelávacej inštitúcie ako

organizácie (odboru školstva, univerzity, fakulty, ústavu, katedry, školského zariadenia, školy, škôlky, atď.). Právomoci praxeológie sú univerzálne a aplikované pre rôzne oblasti ľudskej činnosti. Vzťahujú sa k vyučovaniu v rôznych vzdelávacích subjektoch, štátnych i neštátnych. Určením charakteru obsahu, možno definovať ciele, metódy a formy vyučovania pre vytváranie vhodného profesionálneho správania. Špecifiká rozvoja sa zhodujú s požiadavkami trhu. Podporovaný je mnohými vedami, najmä vedami z oblasti pedagogiky, psychológie, metodológie, logiky, sociológie, etiky, vzdelávania, ekonomiky, organizácie a teórie riadenia i politickej oblasti. V priebehu vzdelávania sa odovzdáva enormné množstvo informácií. Pokiaľ sa jedná o vzdelávanie bezpečnostných pracovníkov, možno stanoviť konkrétny cieľ bezpečnostného vzdelávania, ktorým je pripraviť skupinu odborníkov pre riadenie inštitúcií rôznych rozmerov a rôzneho stupňa zložitosti, smerovať k formovaniu profesionála s rozšírenou pôsobnosťou, aktívneho v pracovnom procese, vytvárajúceho hodnoty pre ostatných ľudí. Vzdelávanie bezpečnostných manažérov by malo byť realizované v súlade so zásadami praxeológie, ktorá zdôrazňuje potrebu zväziť ciele vyučovania. Vzdelávací proces by sa mal opierať takisto o úvahy racionálnosti. Cieľom a úlohou bezpečnostného vzdelávania by malo byť i poukazovanie na neustále zmeny vo svete a na potrebu prispôbovať tejto skutočnosti manažérov bezpečnosti. Organizovaná činnosť pracovníkov, podmienená cieľmi a úlohami vyučovania, má významný vplyv na rozvoj plánov a programov, zlepšenie metodologickej práce, pozdvihnutie kvalifikácie pedagogických pracovníkov, organizáciu, riadenie a hodnotenie vzdelávania a odbornej prípravy špecialistov. Ciele a úlohy vyučovania pomáhajú vytvoriť optimálne podmienky pre vedomé a pozitívne konanie vzdelaných a kvalifikovaných manažérov bezpečnosti rôznych špecializácií. Je potrebné vytvoriť a objasniť vlastnú terminológiu relevantných pojmov, využívanú v rámci prípravy odborníkov v oblasti bezpečnosti - vo vzdelávaní špecialistov bezpečnostného manažérstva.

Bezpečnostné vzdelávanie je často povyšované na vyššiu úroveň, na proces zvyšovania vzdelanostnej a odbornej úrovne iba pracovníkov bezpečnostných služieb, odborníkov pre oblasť bezpečnosti či riadiacich pracovníkov. Vychádzajúc zo všeobecne známeho chápania bezpečnosti ako stavu bezpečia, stavu ochrany pred nebezpečením, možno bezpečnostné vzdelávanie chápať aj ako efektívny systém vzdelávania, budovania bezpečnostného povedomia a formovania postojov k bezpečnostnému správaniu a konaniu v rámci celoživotného vzdelávania od predškolskej výchovy až po vzdelávanie ekonomicky činných občanov. Je nevyhnutné zabezpečiť nadväznosť v jednotlivých stupňoch vzdelávania, prepojenosť a inštitucionálne zabezpečenie bezpečnostného vzdelávania.

Záver

Vedecká práca priniesla východiskový pohľad na **konceptiu mäkkej bezpečnosti**, ktorá sa na organizačnej úrovni prejavuje v dvoch dimenziách ako samostatná parciálna zložka komplexne ponímanej bezpečnosti podniku a ako základňa všetkých parciálnych zložiek komplexnej bezpečnosti a následne identifikovala nástroje mäkkej bezpečnosti a stanovil podstatu ich významu pre zabezpečenie parciálnych zložiek bezpečnosti, predstavujúcich jednotlivé aspekty komplexnej bezpečnosti v podniku a jeho prebiehajúcich procesoch. Z tohto pohľadu je zrejmé, že komplexná bezpečnosť podniku podstatným spôsobom závisí od kvality mäkkej bezpečnosti i od miery jej integrácie do parciálnych zložiek bezpečnosti organizácie. Mäkkú bezpečnosť možno teda, z hľadiska jej nadobudnutia a rozvíjania, chápať ako súbor špecifických vedomostí a naučených zručností, ktoré sú využiteľné v činnosti bezpečnostného manažéra, pričom zvyšujú kvalitu jeho práce vo všetkých oblastiach bezpečnosti. V porovnaní napríklad s tzv. mäkkými zručnosťami (soft skills) je mäkká bezpečnosť postavená nielen na rozvíjaní vrodených schopností prostredníctvom emocionálnej inteligencie, ale tiež na špecifických vedomostiach a znalostiach. Mäkká bezpečnosť nekopíruje mäkké zručnosti. V našom rozšírenom chápaní mäkkej bezpečnosti vystupujú nástroje mäkkej bezpečnosti ako prostriedky, ktorými sa dosahuje mäkká bezpečnosť (či už ako spôsobilosť, alebo stav).

Za hlavné **nástroje mäkkej bezpečnosti** pokladáme nasledovné:

- **etika** - pre rozvíjanie konceptu mäkkej bezpečnosti má kľúčový význam aplikovaná etika, predovšetkým hospodárska etika a etika integrovaného bezpečnostného systému štátu a normatívna etika,
- **komunikácia** - schopnosť dialogicky komunikovať je, podľa nášho názoru, jednou z kľúčových zručností bezpečnostného manažéra. Táto schopnosť je podmienená aj dobrou znalosťou teórie. Dovolíme si konštatovať, že skutočný dialóg je predpokladom rozvoja mäkkej bezpečnosti.
- **organizačná kultúra** - kvalitu komplexne ponímanej bezpečnosti podniku pozitívne ovplyvňuje silná organizačná kultúra. Na rozdiel od slabej organizačnej kultúry, ktorej vplyv je veľmi málo zreteľný, silná organizačná kultúra má schopnosť ovplyvňovať charakter i priebeh všetkých podstatných organizačných javov. Silná organizačná kultúra uľahčuje manažérske procesy v organizáciách.

- **vybrané psychologické a sociologické zručnosti** - medzi podstatné zručnosti, ktoré účinne podporujú mäkkú bezpečnosť, zaraďujeme predovšetkým mäkké zručnosti. Mäkké zručnosti sú znakom emocionálnej inteligencie, ktorá je vrodená a teda každým z nás využitelná. Emocionálna inteligencia znamená schopnosť človeka správnym spôsobom využívať vlastné pocity i pocity druhých ľudí.
- **logika a kultúra myslenia** - logika sa účinne využíva napríklad pri odhaľovaní a objasňovaní trestnej činnosti. Pomáha odstraňovať logické chyby a nedostatky argumentovania v krízových situáciách, čo môže mať pozitívny dopad dokonca na zdravie a životy ľudí. Logika umožňuje bezpečnostnému manažérovi chápať zložité fakty a skutočnosti širokého spektra bezpečnostných problémov.
- **výchova v oblasti bezpečnosti a bezpečnostné vzdelávanie** - bezpečnostné vzdelávanie spočíva v analytickej činnosti, ktorá je zameraná na odvrátenie alebo minimalizáciu bezpečnostných rizík rôznej formy a príčiny voči jednotlivcom aj spoločnosti ako celku. Súčasnú školu sú postavené pred celým rad problémov, ktoré so sebou prinášajú neustále zmeny vo všetkých oblastiach spoločenského života. Ak má spoločnosť využiť bezpečnostné vzdelávanie ako intenzívny faktor ekonomického, spoločenského rastu, je dôležité poznať akým spôsobom, akými metódami, formami a prostriedkami, v akej intenzite a za akých okolností je potrebné pôsobiť na vzdelávaného, aby sa dosiahla výsledná efektívnosť vzdelávania.

Práca vznikla v rámci prípravy štúdie vedeckého projektu IP/33/VŠBM/2012: Princípy mäkkej bezpečnosti v procese vzdelávania na Vysokej škole bezpečnostného manažerstva v Košiciach. Vedúci projektu: Ing. Lucia Kováčová, PhD.

Literatúra

- BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I a kol. 2007. *Psychologie a sociologie řízení*. Praha : Management Press, 2007. s 437-438, 800 s. ISBN 978-80-7261-169-0.
- BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I.: *Psychologie a sociologie řízení*. Praha : Management Press 2007, s. 465.
- BOHATÁ, M.: *Základy hospodářské etiky*. Praha VŠE 1997, s. 71.
- DUFINEC, I.: *Základy manažerstva bezpečnosti podniku*, In: Košická bezpečnostná revue. EV 4234/10, 2011, roč. 1, č. 1, s. 7-13.
- FREDERICK, W. C., POST, J. E., DAVIS, K.: *Business and Society: Corporate strategy, Public Policy, Ethics*. Hightstown : McGraw-Hill 1992.
- GAŠPIERIK, L., REITŠPÍS, J., SELINGER, P. 2011. *Bezpečnosť podniku – významný činiteľ súčasnosti*. In: Krízový manažment. ISSN 1336-0019, 2011, roč. 10, č. 2, s. 42-47.
- KOHÁK, E. 2004. *Svoboda, svedomie, soužití*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. s. 14, 216 s. ISBN 80-86429-35-0.
- KOVÁČOVA L., TYRAĽA P.: *Metodológia bezpečnostného vzdelávania*, VŠBM v KE, Košice 2011, ISBN 978-80-89282-69-2, 159 s.
- KOVÁČOVÁ, L.: *Systém bezpečnostného vzdelávania na Slovensku*, In: Nieuchronna polisemia, policajalna synergia, Medzynarodowe, narodowe i lokalne aspekty bezpieczeństwa w Polsce i Slowacji, Ostrowiec Świetokryski 2012, ISBN 978-83-89466-46-4
- KRIŽOVSKÝ, S.: *Miesto a úloha vzdelávacích inštitúcií pri realizácii bezpečnostnej politiky*, In: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Policajné vedy a policajné činnosti“ APZ Bratislava 2008, MV SR Bratislava 2009, ISBN 9788080544706
- LUKÁŠOVÁ, R., NOVÝ, I. a kol. 2004. *Organizační kultura*. Praha : Grada Publishing, 2004. s. 22-26, 176 s. ISBN 80-247-0648-2;
- MADEJ, J. : *Manažerska komunikácia*, Košice 2008, ISBN 978-80-89282-25-8
- MADEJ, J., KOVÁČOVÁ, L.: *Vymedzenie pojmu Mäkká bezpečnosť*, In: Zborník príspevkov zo 6. medzinárodnej vedeckej konferencie „Bezpečné Slovensko a Európska únia“, 15.-16. november 2012, Košice, ISBN 978-80-89282

- MIHOK, J., VIDOVÁ, J. 2006. *Riadenie podniku v kríze*. Košice : Strojnícka fakulta TU v Košiciach, 2006. s. 58-63, 246 s. ISBN 80-8073-533-6.
- NAKONEČNÝ, M. 2004. *Psychologie téměř pro každého*. Praha : Academia, 2004. s. 247, 320 s.
- PETERS-KÜHLINGER, G., FRIEDEL, J. 2007. *Komunikační a jiné „měkké“ dovednosti*. Praha : Grada Publishing, 2007. s. 13-17, 112 s. ISBN 978-80-247-2145-3.
- POLONSKÝ, D. a kol. 2010. Vybrané kapitoly z ekonomickej sociológie. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline, 2010. s. 139, 221 s. ISBN 978-80-554-0314-4. PORVAZNÍK, J. 1999. *Celostný manažment*. Bratislava : SPRINT, 1999. s. 127-131, 494 s. ISBN 80-88848-36-9.
- Príručka pre podnikové riadenie v oblasti bezpečnosti procesov*, MZV, 2012 [cit. 20.03.2013]. Dostupné na internete: <http://www.mzv.sk/App/WCM/ZU/parizoecd/main.nsf/>
- PROROK, V., LISA, A. 2011. *Teorie a praxe řešení politických konfliktů*. Praha : Grada Publishing, 2011. S. 111, 160 s. ISBN 978-80-247-3027-1.
- PUTNOVÁ, A., SEKNIČKA, P.: *Etické řízení ve firmě*. Praha : Grada Publishing 2007, s. 87.
- QUINN, R. E., CAMERON, K. S. (eds.): *Toward a Culture of Change in Organization and Management*. Cambridge : Ballinger 1988.
- ROLNÝ, I.: *Etika v podnikové strategii*. Metodologické postupy integrace etiky do podnikové strategie. Boskovice : ALBERT 1998, s. 113-119.
- SCHEIN, E. H. 1969. *Psychologie organizace*. Praha : Orbis, 1969. 161 s.
- SIČÁKOVÁ, E., SLIMÁKOVÁ, Ľ.: *Etika, etická infraštruktúra ako prevencia korupcie*. Bratislava : Vydavateľstvo Róbert Vico 2001, s. 9.
- ŠKVRNDA, F.: *O vybraných teoretických aspektoch chápania nevojenskej bezpečnosti*, Almanach – Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky, Fakulta ekonomických vzťahov, Ekonomická univerzita
- THOMPSON, M. 2004. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004. s. 13, 168 s. ISBN 80-7178-806-6.
- TYRAŁA, P.: *Refleksja nad teorią i praktyką bezpieczeństwa*, w: Lisiecki M. (red.) Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku, Warszawa 2008.
- TYRAŁA, P.: *Sekuritologia. Bezpieczeństwo kompleksowe*. Wyd. Max – Druk Rzeszów 2010.
- VYMĚTAL, J. 2008. *Průvodce úspěšnou komunikací*. Praha : Grada Publishing, 2008. 143, 328 s. ISBN 978-80-247-2614-4.

Recenzenti :

prof. PaedDr. Gabriel Švejda, CSc. – Vysoká škola európskych a regionálnych štúdií, o.p.s. České Budějovice
Prof. Ing. Vladimír Klimo, CSc. – VŠBM v Košiciach, Ústav humanitných a technologických vied

IDENTIFIKÁCIA, ANALÝZA A HODNOTENIE VYUŽITIA KRÍZOVÝCH SCENÁROV V BEZPEČNOSTNEJ EDUKÁCII NA VŠBM V KOŠICIACH

Peter LOŠONCZI¹ - Miroslav KELEMEN² - Lucia KOVÁČOVÁ³

Identification, analysis and evaluation of the use of emergency scenarios in security education at USM in Košice

Abstrakt: Práca prezentuje časť parciálnych výsledkov v podmienkach VŠBM v Košiciach z projektu so zameraním na identifikáciu a komparatívnu analýzu systémov bezpečnostnej edukácie a využitie krízových scenárov v procese profesionálnej prípravy bezpečnostných zamestnancov na vybraných vysokých školách na Slovensku. Práca je súčasťou vedeckých úloh v rámci vedeckého projektu v oblasti metodológie tvorby krízových scenárov.

Kľúčové slová: bezpečnostné vzdelávanie, teória bezpečnostných rizík, krízový scenár.

Abstract: The article presents the part of the partial results of the project at USM in Košice focused on the identification and comparative analysis of systems safety training and the use of emergency scenarios in the educational process of preparing the security staff at universities in Slovakia. The article is part of the scientific challenges in the research project in the field of methodology of crisis scenarios.

Keywords: security education, security risk theory, crisis scenario.

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Prípravu profesionálne zdatného personálu bezpečnostného manažmentu štátu pre plnenie náročných úloh na úseku bezpečnosti a obrany umožňuje zabezpečiť efektívne fungujúci systém bezpečnostnej edukácie v podskupine študijných odborov 8.3 Bezpečnostné služby a 8.4 Obrana a vojenstvo. Východiskom pre krízový manažment vo verejnej správe na jednotlivých úrovniach je pritom vedecké poznanie a charakteristika bezpečnostných rizík, krízových situácií, mimoriadnych udalostí a tomu zodpovedajúca špecifikácia opatrení a úloh v oblasti bezpečnosti.

IDENTIFIKÁCIA VEDECKÉHO PROBLÉMU

Medzi základné prístupy riešenia miesta a úlohy krízového manažmentu vo verejnej správe je členenie jeho úloh, štruktúry, síl a prostriedkov na plnenie úloh do dvoch kvalitatívne rozličných stavov spoločnosti, a to *stavu spoločnosti v čase mieru*, v protiklade so *stavom spoločnosti v čase vojnového stavu, alebo vojny*. Tieto stavy spoločnosti – štátu, regionálneho alebo kontinentálneho spoločenstva štátov, medzikontinentálneho alebo svetového spoločenstva štátov *vymedzujú základnú charakteristiku, ako aj osobitosti krízového manažmentu vo verejnej správe, podstatu ich existencie, základné poslanie, zameranie a predmet činnosti.*

Uvedený prístup zodpovedá *tradičnému členeniu bezpečnosti štátu na vnútornú a vonkajšiu dimenziu*, kde práve v oblasti vonkajšej tvoria vojenské hrozby štátu samostatnú oblasť a sú reakciou na hrozby, riziká a krízové situácie vojenského a nevojenského charakteru. Cieľom edukačných aktivít je profesionálna príprava študentov pre zvládanie bezpečnostných rizík a hrozieb s perspektívnym *využívaním typových scenárov krízových situácií nevojenského charakteru, ktorých význam narastá.*

¹ Ing. Peter Lošonczi, PhD., prorektor pre informatiku a rozvoj VŠBM v Košiciach, e-mail: peter.lošonczi@vsbm.sk

² doc. Ing. Miroslav Kelemen, PhD., prorektor pre zahraničné vzťahy VŠBM v Košiciach, e-mail: miroslav.kelemen@gmail.com

³ Ing. Lucia Kováčová, PhD., zástupkyňa riaditeľ'a ÚHaTV VŠBM v Košiciach, e-mail: lucia.kovacova@vsbm.sk

METODOLÓGIA RIEŠENIA PROBLÉMU

Východiskom skúmania problematiky na základe výberu relevantných informačných zdrojov a poznatkov z prostredia Vysokej školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach, je obsahová analýza edukačných aktivít.

Metóda kritického myslenia predstavuje nástroj skúmania objektívnej reality, hodnotenia a prístupu k predmetu výskumu.

Využitím metódy deskripcie skúmaných javov, dedukcie a syntézy môžeme koncentrovať novo získané poznatky do zovšeobecnenia skúseností bezpečnostnej komunity pre skvalitnenie procesov bezpečnostnej edukácie v rámci separovanej a spoločnej prípravy časti bezpečnostnej komunity pre verejnú a privátnu sféru v Slovenskej republike. Výstupy z práce budú podkladom pre tvorbu krízových scenárov v rámci budovania a rozvoj spôsobilostí štátu pre ich zvládanie. Práca autorov smeruje k rozšíreniu podmienok a skvalitnenie východísk pre následnú verifikáciu manažérstva bezpečnostných rizík vo vybraných typových scenároch krízových situácií nevojenského charakteru prostredníctvom nástrojov modelovania a simulácie a pri tvorbe námetov pre počítačom podporované cvičenia dostupných síl a prostriedkov.

PARCIÁLNE VÝSLEDKY VEDECKEJ PRÁCE A DISKUSIA

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach (ďalej len VŠBM v KE) je vysokou školou v zmysle zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Štátny súhlas na pôsobenie súkromnej vysokej školy s názvom Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach udelila právnickej osobe Vzdelanie, s. r. o. vláda Slovenskej republiky svojím uznesením 7.6.2006.

VŠBM v Košiciach poskytuje vzdelávanie v prvom a druhom stupni vysokoškolského štúdia, okrem toho poskytuje doplnkové vzdelávanie v oblasti bezpečnosti .

VŠBM v Košiciach je vysoká škola, ktorá nie je začlenená medzi univerzitné vysoké školy ani medzi odborné vysoké školy. Štúdiom je určené pre príslušníkov policajného zboru SR, colnej správy, verejnej správy, súkromných bezpečnostných služieb, ozbrojených síl SR, ako aj všetkým záujemcom o vzdelanie v oblasti bezpečnosti občana a jeho ekonomických aktivít, informačnej bezpečnosti, dopravnej bezpečnosti a infraštruktúry a v oblasti environmentálnej bezpečnosti. Cieľom školy v oblasti vzdelávania je poskytnúť širokej verejnosti VŠ vzdelávanie podľa možností vo všetkých jeho troch stupňoch v súčasnom akreditovanom študijnom programe Riadenie bezpečnostných systémov a k akreditácii pripravovaných študijných programoch: Riadenie systémov bezpečnosti informácií, Riadenie bezpečnostných systémov v ekonomike, Riadenie bezpečnostných systémov v doprave a Riadenie environmentálnych rizík.

Vysoká škola sa člení na 6 ústavov a 4 katedry. Medzi ďalšie organizačné prvky patrí Akademická knižnica, Redakčno-vydavateľské stredisko VŠBM v Košiciach, Oddelenie zahraničných stykov, Oddelenie vedy a výskumu, Výcvikové centrum prežitia v sťažených podmienkach Kysak - Účelové pracovisko.

Prvotný základ vysokej školy tvorili učители, THP (technický a hospodársky pracovníci), zamestnanci a študenti predchádzajúceho detašovaného pracoviska Žilinskej univerzity v Žiline, Fakulty špeciálneho inžinierstva (FŠI). Na základe úvah, že vysoká škola nemôže vzniknúť bez predchádzajúcej prípravy, boli využité päťročné skúsenosti pri príprave študentov detašovaného pracoviska a jej pedagogického a vedeckého potenciálu s vlastnou akademickou knižnicou. VŠBM v KE pri svojom vzniku v roku 2006 mala akreditovaný bakalársky študijný program „Bezpečnostný manažment“ v študijnom odbore 8.3.1 „Ochrana osôb a majetku“. Súčasný rektor a garant študijných programov - Dr. h. c. prof. Ing. Marián Mesároš, CSc. pôsobil od roku 2001 na hore uvedenom detašovanom pracovisku, pričom na ŽU v Žiline, FŠI garantoval bakalársky, inžiniersky, doktorandský stupeň, ako aj habilitácie a inaugurácie. Bol zakladateľom na tejto fakulte študijného programu „Bezpečnostný manažment“ ako aj spolutvorcom študijného odboru 8.3.1 „Ochrana osôb a majetku“ v roku 2003. Jeho plynulý prechod v roku 2006 ako prvého zamestnanca novovzniknutej vysokej školy výrazne napomohol k stabilizácii začínajúceho štúdia na tejto škole. V súčasnosti na VŠBM v KE garantuje I. a II. stupeň v študijnom programe „Riadenie bezpečnostných systémov“. Dňa 25.3.2008 na základe odporúčania Akreditačnej komisie bolo VŠBM v KE priznané právo udeľovať akademický titul „Ing.“ v študijnom programe „Bezpečnostný manažment“. Do roku 2010 bol bakalársky ako aj inžiniersky študijný program reakreditovaný, avšak pod novým názvom „Riadenie bezpečnostných systémov“.

VŠBM v KE vychováva študentov v duchu hodnôt demokracie, humanizmu a tolerancie a vedie ich k tvorivému, kritickému a nezávislému mysleniu, k zdravému sebahodnoteniu a k národnej hrdosti. Vzhľadom k zameraniu a budúcemu pôsobeniu absolventov VŠBM v KE kladie dôraz aj na telesnú zdatnosť študentov špeciálnou prípravou pre prežitie v sťažených podmienkach, čo môže neskôr zohrávať pozitívnu úlohu v ich kariérnom postupe.

VŠBM v KE vychováva študentov k chápaniu, zachovávaniu, šíreniu a zveľačovaniu národného kultúrneho dedičstva a rôznych kultúr v duchu kultúrneho pluralizmu. Rozvíja, uchováva a šíri poznanie prostredníctvom výskumnej, vývojovej a ďalšej svojej tvorivej činnosti.

Na základe tvorby študijných programov poskytuje praktické tvorivé vzdelanie v oblasti kurzov súkromnej bezpečnosti, čo napomáha študentom chápať praktickú stránku jednej z budúcich domén pôsobenia. Prevencia kriminality, ako základný fenomén a zmysel bezpečnostného vzdelávania, vedie študentov k osvojovaniu si praktických návykov prostredníctvom detských letných univerzít, prednášok na stredných školách s cieľom odhaliť poslanie bezpečnostného vzdelávania. Veľká pozornosť vedeckého bádania vedeckých a pedagogických zamestnancov VŠBM v KE je zameraná na skúmanie kriminality mládeže, jej príčin a dôsledkov. **Hlavným poslaním VŠBM v KE** je chrániť poznanie a rozvíjať vzdelanie v oblasti bezpečnostných vied a praktickej realizácie prevencie kriminality pri príprave absolventov - špecialistov pre riadenie bezpečnostných systémov, ekonomickú bezpečnosť, environmentálnu bezpečnosť, dopravnú bezpečnosť a bezpečnosť informácií v záujme poznatkov a tvorivej vedeckej a umeleckej činnosti v duchu národných a všeludských humanitných a demokratických tradícií v takých oblastiach ako je:

- pre oblasť analyzovanie a odstraňovanie dôsledkov ekonomických a finančných kríz,
- zamedzenie úniku a zneužívaniu informácií prostredníctvom informačných a komunikačných prostriedkov,
- bezpečnosť na cestách, a v celkovej dopravnej infraštruktúre v úzkej spolupráci s Policajným zborom,
- v oblasti environmentálneho vnímania okolitého sveta so zameraním na ekologické katastrofy.

Hlavným poslaním VŠBM v Košiciach v oblasti vedy a techniky je vykonávať základný, aplikovaný a poznávací výskum v:

- riadení bezpečnostných systémov,
- kriminalistike a forenzných disciplínach,
- informačnej bezpečnosti,
- ekonomickej bezpečnosti,
- bezpečnosti v doprave.

Systém riadenia a kvality

Vzdelávacie procesy VŠBM Košice sú súčasťou systému manažérstva kvality v zhode s medzinárodnou normou ISO 9001:2008, resp. IWA 2/2007.

Požiadavky na úspešné absolvovanie štúdia sú premietnuté do riadeného vzdelávacieho procesu VŠBM Košice, ktorý je súčasťou systému manažérstva kvality v zhode s medzinárodnou normou ISO 9001:2008, resp. IWA 2/2007. VŠBM Košice má v rámci systému manažérstva kvality vypracovaný systém spätnej väzby sledovania spokojnosti zadávateľa spoločenskej objednávky na uplatnenie absolventa školy, v zhode s predpokladmi očakávanej úrovne absolventa a jeho uplatnenia v praxi.

Manažment vysokej školy - Hlavný vzdelávací proces od prijímacieho pohovoru až po promócie je manažérsky zabezpečený dokumentovanými postupmi, monitorovaním procesov a pravidelnou previerkou ich dodržiavania prostredníctvom interných auditov. Výsledky auditu pokračujú procesmi trvalého zlepšovania monitorovaných procesov. Samotný proces výučby je zabezpečený primeranou infraštruktúrou, t.j. priestormi, výpočtovou technikou, učebnými pomôckami a odbornými laboratóriami. Podpornými procesmi hlavného vzdelávacieho procesu sú procesy riadenia lekárskeho fondu, t.j. prípravu a riadením spôsobilosti pedagogického zboru a akademickej knižnice, vrátane služieb, ktoré študentom poskytujú. Podobne, ako hlavné procesy podliehajú aj pomocné procesy internému auditu. Každý proces, týkajúci sa zabezpečovania požiadaviek na úspešné absolvovanie štúdia je merateľný a sú nastavené kritéria úspešnosti nielen procesu samotného, ale aj jeho výsledkov. Kritéria selektívneho výberu podľa výsledkov sú časťou dokumentovaných postupov, od prijímacieho pohovoru počnúc, cez priebežné hodnotenie výsledkov štúdia, až po záverečnú prácu a záverečné skúšky, ako súčasť študijného poriadku, naviazaného na systém manažérstva kvality. Takto zabezpečený systém vytvára dobré predpoklady, aby do ďalšieho postupového ročníka, resp. semestra nepostúpil študent, ktorý nezískal v priebehu vzdelávacieho procesu také vedomosti a zručnosti, ktoré by charakterizovali jeho profil na príslušnej štandardnej úrovni.

Vzdelávanie - VŠBM Košice má v rámci systému manažérstva kvality vypracovaný systém spätnej väzby sledovania spokojnosti zadávateľa spoločenskej objednávky na uplatnenie absolventa školy, v zhode s predpokladmi očakávanej úrovne absolventa a jeho uplatnenia v praxi.

Cestou systému manažérstva kvality VŠBM Košice zabezpečuje očakávanú úroveň svojich absolventov a prostredníctvom spätnej väzby sledovaných výsledkov z praxe zabezpečuje trvalé zlepšovanie kvality vzdelávacieho procesu. Zabezpečovanie požadovaných atribútov 26 kvalitného vzdelávania znázorňuje priložená mapa procesov VŠBM Košice ako základ systému manažérstva kvality a plán vykonávania interných auditov uvedených procesov.

Tvorivá činnosť - Tvorivá činnosť študentov VŠBM bola napríklad v priebehu akademického roka 2008/2009 rozvíjaná prostredníctvom ich zapájania do školskej i mimoškolskej aktivity v rámci študentskej vedeckej činnosti a súťaží.

V procese transferu vedeckých poznatkov z vedecko-výskumnej činnosti sa škola zameriava na ich praktické aplikácie v praxi mnohých podnikateľských subjektov, subjektov verejnej správy a štátnych orgánov, najmä orgánov Policajného zboru (PZ) SR na takmer všetkých stupňoch jeho riadenia. Výstupy viacerých vedecko-výskumných projektov predovšetkým aplikovaného charakteru napomohli k riešeniu a prevencii kriminality delikventných osôb hlavne z radov mládeže, v mnohom napomohli k zvýšeniu bezpečnosti v doprave a dopravnej infraštruktúre, bezpečnosti v logistike, životnom prostredí a informačných systémoch.

VŠBM v KE v spolupráci s partnerskými organizáciami poskytuje študentom ale aj širokej verejnosti na pôde školy ďalšie možnosti vzdelávania a to v oblastiach:

- školenia pre zamestnancov SBS (súkromné bezpečnostné služby) pre získanie preukazu odbornej spôsobilosti podľa zákona č. 473/2005 Z. z.,
- školenia pre Manažérstvo služieb v IT (informačných technológiách) - ISO 20000 (manažér), Manažérov informačnej bezpečnosti, (Interných) auditorov informačnej bezpečnosti (ISO 27001),
- školenia k ochrane osobných údajov podľa zákona č. 428/2002 Z.z.

Oblasti bezpečnostného výskumu školy korelujú s oblasťami jej vzdelávacej profilácie. Mnohé vedecko-výskumné projekty školy boli a sú riešené s cieľom:

- zisťovať a preventívne pôsobiť v oblasti v súčasnosti narastajúcej kriminality detí a mladistvých s využitím najnovších a najpokrokovejších prvkov forenzných disciplín,
- podieľať sa na národnej a medzinárodnej bezpečnosti,
- zisťovať a do maximálnej miery redukovať antropogénne vplyvy na životné prostredie, ochraňovať pred takýmito vplyvmi životy ľudí a chrániť ich majetok,
- eliminovať hospodárske krízové momenty spoločnosti s dosiahnutím minimálnych ekonomických vplyvov na obyvateľstvo,
- zvýšiť ochranu osobných dát zdokonaľovaním bezpečnosti informácií a predísť najmä v súčasnosti narastajúcej internetovej kriminalite,
- zabezpečiť dopravnú bezpečnosť a nenarušiteľnosť fungovania dopravenej infraštruktúry a logistiky,
- zvýšiť procesy kvality riadiacich systémov, a pod.

Vedecko-výskumné projekty základného aj aplikovaného výskumu sú riešené na národnej i medzinárodnej úrovni. VŠBM v KE pre úspešné riešenie vedecko-výskumných projektov má vytvorené dostatočné materiálové a technické zázemie v podobe výskumných a technických laboratórií s ekvivalentným prístrojovým parkom, ktoré sa postupne zdokonaľuje a rozširuje. Škola vedecko-výskumné projekty rieši pod garanciou vlastných akademických zamestnancov, resp. v spolupráci s viacerými akademickými a výskumnými inštitúciami, štátnymi organizáciami a správami, ako aj so súkromnými spoločnosťami a firmami v praxi. V procese transferu vedeckých poznatkov z vedecko-výskumnej činnosti sa škola zamerala na ich praktické aplikácie v praxi mnohých podnikateľských subjektov, subjektov verejnej správy a štátnych orgánov, najmä orgánov Policajného zboru (PZ) SR na takmer všetkých stupňoch jeho riadenia.

Organizačná štruktúra

Organizačná štruktúra VŠBM v KE je zložená z rektorátu a 5 ústavov:

- Ústav občianskej bezpečnosti,
- Ústav humanitných a technických vied,
- Ústav ekonomickej a logistickej bezpečnosti,
- Ústav technickej a technologickej bezpečnosti,
- Ústav práva a prevencie kriminality.

Do najbližšej pôsobnosti rektora spadá sekretariát rektora, kvestorát, Úrad prorektora pre vzdelávanie a vonkajšie vzťahy, Úrad prorektora pre zahraničné vzťahy, Úrad prorektora pre vedu a výskum, Úrad prorektora pre informatiku a rozvoj. Jednotlivé oddelenia a ich súčasť sú znázornené nižšie na priloženej schéme s názvom „Organizačná štruktúra VŠBM v Košiciach“.

VŠBM v Košiciach realizuje vzdelávacie aktivity v rámci študijného programu „Riadenie bezpečnostných systémov“ v bakalárskom a inžinierskom štúdiu, ktorý je akreditovaný v odbore 8.3.1 Ochrana osôb a majetku. Od akademického roka 2012/2013 bude prebiehať akreditačný proces doktorandského študijného programu.

:

Názov študijného programu	stupeň štúdia	dĺžka štúdia	Forma štúdia	Rok udelenia akreditácie / Platnosť akreditácie
Riadenie bezpečnostných systémov	prvý (Bc.)	3 roky	denná / externá	2011 / "bez časového obmedzenia" *
Riadenie bezpečnostných systémov	Druhý (Ing.)	2 roky	denná / externá	2011 / "bez časového obmedzenia" *

*zdroj: Akreditácie podpísané Ministrom školstva vedy, výskumu a športu SR. Ich náhľady nájdete na stránke http://www.vsbm.sk/moznosti_studia.html vpravo.

Tab. 1: Akreditované študijné programy VŠBM v Košiciach

Študijný program „Riadenie bezpečnostných systémov“ v prvom a druhom stupni štúdia tvoria povinné, povinne voliteľné a výberové predmety. Kombináciou povinne voliteľných a výberových predmetov škola perspektívne ponúka voľbu študijnej cesty (moduly), podľa záujmu študenta o vybranú oblasť skúmania a poznávania:

- modul Bezpečnostný manažment,
- modul Riadenie bezpečnosti v ekonomike,
- modul Bezpečnosť v doprave,
- modul Riadenie bezpečnosti informácií.

Modul: Bezpečnostný manažment

Absolvent získa teoretické poznatky a praktické zručnosti potrebné na zvládnutie povolania v sfére bezpečnostného priemyslu, v orgánoch štátnej správy alebo miestnej samosprávy. Je schopný samostatne vykonávať manažérske funkcie na nižších stupňoch riadenia. Splňa požiadavky na odbornú spôsobilosť podľa právnych predpisov Slovenskej republiky a podľa European Vocational Qualifications for Basic Guarding (Európska odborná kvalifikácia pre základnú ochranu).

Absolvent má uplatnenie vo verejnom a v súkromnom sektore. Dokáže realizovať a aplikovať ochranu osôb a majetku v systéme jednotlivých organizácií, ako aj v mimoriadnych situáciách. Absolvent má znalosti o teórii práva, interpretácii a aplikácii práva, krízovom manažérstve vo verejnej správe, manažérstve rizík, o systéme jednotlivých organizácií súkromných alebo verejných zaoberajúcich sa ochranou osôb a majetku.

Teoretické vedomosti absolventa

- získa vedomosti potrebné pre pochopenie štruktúry a funkčných väzieb bezpečnostného systému štátu, pochopí podstatné fakty, pojmy, princípy, právne a technické teórie vzťahujúce sa k bezpečnostnej ochrane osôb a majetku,
- osvojí si teoretické poznatky potrebné pre výkon manažérskych funkcií v sfére bezpečnostných služieb, krízového manažérstva vo verejnej správe,
- vie voliť vhodné postupy a pracovné metódy bezpečnostných služieb s využitím teoretických a praktických skúseností.

Modul: Riadenie bezpečnosti v ekonomike

Modul poskytne základné manažérske návyky orientované na ekonomickú bezpečnosť. Ekonomickú bezpečnosť je možné skúmať z viacerých hľadísk, pričom najdôležitejšie sú riziká, spojené priamo s podnikateľskou činnosťou, ako bezpečnostným systémom v ekonomike podniku. Riadenie bezpečnostného systému v ekonomike je bezprostredne spojené s manažérstvom rizík a ohrození tak podnikateľského prostredia ako aj osôb s ním spojených.

Absolvent by mal vedieť hľadať dôkazy o systémových väzbách medzi nimi a riešiť diskrepancie v prognóze vývoja ľudskej spoločnosti 21. storočia, čo sa považuje za najdôležitejšiu oblasť existencie vôbec. V tomto pojatí sa hovorí o ekonomickej bezpečnosti a o riadení bezpečnostných systémov v ekonomike. Absolvent by mal porozumieť vzájomnému vzťahu nestability, konfliktom, mal by vedieť uvažovať o podiele organizácie a jednotlivca na primeranú ekonomickú bezpečnosť, mal by vedieť, ako sú organizácie nástrojom štátnej hospodárskej politiky, ktorá je spojená s medzinárodnou politikou.

Keďže hlavné používané nástroje riadenia bezpečnostného systému v ekonomike zahŕňajú legislatívne nástroje, monitorovanie a vyhodnocovanie, zber údajov, analýzu a rozširovanie vedeckých poznatkov v oblasti manažérstva rizík a hrozieb, musí absolvent ovládať základnú problematiku riadenia ekonomického systému.

Ekonomická bezpečnosť je náročná problematika pre svoj mnohostranný a multidisciplinárny charakter. Absolvent musí byť pripravený nielen zbierať informácie o možných rizikách, ale ich musí aj riešiť v súlade s ekonomickými podmienkami a zdrojmi (surovinovými, energetickými), politickou stabilitou a adekvátnymi reakciami. Ekonomické vedy v spojení s manažérstvom rizík majú schopnosť použiť skúsenosti z vývojových trendov a dokonalejších technologických postupov v prospech vyššej bezpečnosti.

Teoretické vedomosti absolventa

- získa a pochopí podstatné fakty, pojmy, princípy, právne a technické normy vzťahujúce sa k ekonomickej bezpečnosti,
- získa vedomosti o ekonomických konfliktoch, vznikajúcich z dôvodov využívania prírodných zdrojov (environmentálne príčiny, nedostatok prírodných zdrojov, ekologická degradácia, politické situácie...) a ďalších typoch katastrof,
- osvojí si teoretické poznatky stanovenia ekonomických rizík,
- nadobudne základné manažérske predpoklady, potrebné pre výkon manažérskych funkcií v oblasti ekonomických manažérskych systémov,
- vie používať metódy a metodiky pre posudzovanie ekonomickej bezpečnosti.

Modul: Bezpečnosť v doprave

Vzdelávanie v module bude zamerané na osvojenie metód analýzy a odstraňovania rizík bezpečnosti dopravy, dopravnej infraštruktúry a v logistických procesoch. Po vstupe do problematiky spoznávaním špecifík jednotlivých dopravných technológií a spektra ich rizík, sa téma zvýšenia bezpečnosti dopravy, efektívnosti prepravy osôb a tovaru, obmedzenia dopravnej kongescie a ochrany životného prostredia sústreďí najmä na cestnú dopravu z dôvodu naliehavosti riešenia jej stúpajúcej nehodovosti a častej nefunkčnosti. Uprednostnia sa tu aplikácie moderných prvkov informačnej a komunikačnej technológie (telematiky) a ochrany informačných tokov, optimalizácie prepravných prúdov na verejných cestných komunikáciách a v mestách pomocou matematického modelovania a simulácie dopravných procesov.

Tematika bezpečnosti dopravnej infraštruktúry bude zameraná na osvojenie metód bezpečnosti a spoľahlivosti konštrukcií, výroby a výstavby, prevádzky, údržby, obnovy a rozvoja dopravných ciest, mostov, tunelov a iných dopravných stavieb.

Problematika spoznávanie špecifík jednotlivých dopravných technológií, logistiky a spektra ich rizík sa tematicky sústreďí napríklad do okruhov:

- Národná koncepcia zvýšenia bezpečnosti v doprave, v logistických procesoch,
- Riadenie dopravných procesov:
 - na cestách a diaľniciach,
 - v mestách,
- Ekologický manažment dopravy (uplatnenie kombinovanej dopravy a i.),
- Ekonomické a pasportné subsystémy (váženie vozidiel, elektronické myto a i.),
- Riadenie logistických procesov,
- Ekologický manažment logistiky.

Teoretické vedomosti absolventa

- získa a pochopí podstatné fakty, pojmy, princípy, právne a technické teórie vzťahujúce sa k bezpečnostnej ochrane osôb a majetku,
- získa vedomosti potrebné pre pochopenie štruktúry a funkčných väzieb bezpečnostného systému,
- osvojí si teoretické poznatky potrebné pre výkon manažérskych funkcií v sfére bezpečnostných služieb,
- vie voliť vhodné postupy a pracovné metódy bezpečnostných služieb s využitím teoretických a praktických skúseností.

Modul: Riadenie bezpečnosti informácií

Bezpečnosť informácií je laicky povedané ochrana informácií a všetkého, čo s nimi súvisí. Bezpečnosť informácií sa v zmysle informatizácie definuje ako schopnosť informačného celku odolať s určitou úrovňou spoľahlivosti náhodným udalostiam, nezákonnému, resp. zákernému konaniu, ktoré ohrozuje dostupnosť, pravosť, integritu a dôvernosť uchovávaných alebo prenášaných informácií (údajov) a súvisiacich služieb poskytovaných alebo prístupných prostredníctvom informačných a komunikačných technológií. Bezpečnosť informácií má veľký záber a pokrýva široké spektrum problematík spojených s využívaním informácií. Môžeme preto očakávať, že budúca informačná spoločnosť sa bude vyznačovať vysokou citlivosťou na javy a udalosti, ktoré vo svojich dôsledkoch nepriaznivo ovplyvnia schopnosť poskytovať svoje služby v oblasti informácií a dáť v požadovanej kvalite. Zaisťovanie správnej a neprerušenej činnosti v manipulácii s informáciami, ako aj ochrany spracovávaných údajov predovšetkým už v systéme riadenia bezpečnosti informácií je preto nutnou podmienkou pre existenciu a rozvoj dobre fungujúcej informačnej spoločnosti.

Problém bezpečnosti informácií je obvykle chápaný ako „technický“ problém, na ktorého riešenie stačí len inštalácia dostatočného množstva technických a programových bezpečnostných prostriedkov. Následne sa u jednotlivých prevádzkovateľov s informačnými systémami zužuje aj vnímanie zodpovednosti za zaisťovanie

bezpečnosti systému len na pracovníkov-informatikov bez hlbších znalostí v problematike bezpečnosti informácií. V Slovenskej republike zatiaľ neexistuje študijný program na úrovni vysokoškolského vzdelávania, ktorý by pripravoval pre oblasť bezpečnosti informácií, resp. riadenia systémov takejto bezpečnosti informácií adekvátnych odborníkov. Je predpoklad, že štúdium v oblasti riadenia systémov bezpečnosti informácií bude pokrývať okrem edukačného poslania aj poslanie na výskume a vývoj nových podmienok v bezpečnosti informácií, poslanie v aplikačných výstupoch tohto výskumu pre praktické využitie do bezpečnosti informácií, ako aj do oblasti projektovania bezpečnostných informačných systémov.

Teoretické vedomosti absolventa

- získa teoretické poznatky a praktické zručnosti potrebné na zvládnutie povolania vo sfére operácií a bezpečnostných postupov s informáciami rôzneho charakteru,
- získa a pochopí podstatné fakty, pojmy, princípy, právne a technické normy vzťahujúce sa k informačnej bezpečnosti,
- získa vedomosti o konfliktoch a nebezpečenstvách s informáciami, vznikajúcich z dôvodov nesprávneho využívania informačných systémov a v nich informačných a komunikačných technológií,
- osvojí si teoretické poznatky stanovenia rizík v bezpečnosti informácií,
- nadobudne základné manažérske predpoklady, potrebné pre výkon riadiacich funkcií v oblasti riadenia systémov bezpečnosti informácií,
- vie používať metódy a metodiky pre posudzovanie bezpečnosti informácií.

Vedecko-pedagogický priestor v rámci VŠBM v Košiciach umožňuje využívať krízové scenáre nasledovne:

- Krízové scenáre ako prípadové štúdie v rámci cvičení primárne k prednáškam z predmetu „Krizové manažérstvo“;
- Krízové scenáre v rámci modelovania a simulácie na pripravovanom: Laboratóriu simulačných technológií pre bezpečnostný výskum SBM v KE;
- Vybrané krízové scenáre vo Výcvikovom centre prežitia v sťažených podmienkach Kysak.

Kľúčovým pracoviskom pre prípravu bezpečnostných zamestnancov v oblasti krízového manažérstva je **Ústav občianskej bezpečnosti vysokej školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach**. Vzdelávacia a vedecká činnosť ústavu je zameraná na problematiku bezpečnosti, počnúc teóriou bezpečnosti (sekuritológiou), v rámci ktorej si študenti osvoja základné pojmy a bezpečnostnú terminológiu, okruhy problémov bezpečnosti jednotlivca a celej spoločnosti. Štúdium umožní študentovi osvojiť si systémový prístup k riešeniu bezpečnostných problémov v rámci predmetov študijného programu „Riadenie bezpečnostných systémov“. Obsahom vzdelávania je problematika legislatívy, činnosti a etiky bezpečnostných služieb, pôsobenie súkromných detektívov, bezpečnostného systému štátu, systému krízového manažmentu, európskej bezpečnosti, ochrany proti terorizmu a extrémizmu, ako aj ochrana informácií a informačných technológií.

Vybudovaním **Laboratória simulačných technológií pre bezpečnostný výskum** dosiahne VŠBM v Košiciach zmodernizovanie a zefektívnenie výskumno-vývojového zázemia vysokej školy, zefektívnenie jej podpornej infraštruktúry s cieľom dosiahnutia zvýšenej konkurencieschopnosti vysokej školy a zlepšením podmienok vzdelávacieho procesu. Prítomnosť simulačného laboratória tohto druhu prinesie efekt vo forme zvýšenia konkurencieschopnosti absolventov (tým, že sa výrazne zlepšia podmienky vzdelávacieho procesu). Okrem toho využívanie tohto laboratória bezpečnostného výskumu aj v procese vysokoškolského vzdelávania výrazne prispieje aj ku zlepšeniu podmienok vzdelávacieho procesu, keďže poskytne nové možnosti na magisterské a bakalárske, resp. i doktorandské práce a možnosť vytvorenia nového inovatívneho laboratórneho cvičenia. Laboratórium výrazným spôsobom zlepši podmienky tak vzdelávacieho, ako aj výskumného procesu, resp. prípravy novej generácie vedeckých zamestnancov. Lepšia kooperácia s praxou prispieje k zvýšeniu konkurencieschopnosti Košického regiónu, vytvorí nové pracovné príležitosti a zvýši úroveň ľudského potenciálu. Projekt vytvorí priaznivé podmienky na bezprostrednú spoluprácu výskumu v oblasti bezpečnostného výskumu so spoločenskou a hospodárskou praxou, čo umožní efektívny prenos vedeckých poznatkov do praxe. Umožní tiež vstup vedeckých tímov podieľajúcich sa na projekte do medzinárodných sietí a zvýši ich konkurencieschopnosť pri súťaži o zdroje v rámci EÚ pre výskum a vývoj ako aj o zdroje z ďalších medzinárodných zdrojov.

VŠBM v Košiciach plánuje v rámci Laboratória simulačných technológií pre bezpečnostný výskum kvalitatívne podporiť pokračovanie v doterajšom bezpečnostnom výskume s dôrazom na:

- bezpečnosť občanov a spoločnosti, krízový manažment,
- prvky krízového manažmentu vo verejnej správe; modelovanie a simuláciu činnosti orgánov civilnej ochrany, zložiek integrovaného záchranného systému, prvkov pre podporu úloh obrany štátu; modelovanie a simuláciu ochrany prvkov kritickej infraštruktúry; činnosť subjektov privátneho bezpečnostného sektora v súlade s koncepciou vnútornej bezpečnosti štátu; výskum protispoločenských javov a prevenciu kriminality.

Uvedený zámer vedeckovýskumnej činnosti súvisí s doterajšími výsledkami, ktoré tvoria východiskovú platformu skúmania a vedeckej práce v oblasti bezpečnosti a obrany.

Výcvikové centrum prežitia v sťažených podmienkach Kysak zabezpečuje praktický výcvik študentov, pre realizáciu vybraných úloh v teréne, v bezpečnostnej praxi. Svoju pozornosť venuje organizácii kurzov prežitia, ktoré prispievajú k rozšíreniu poznatkov a profesionálnej reakcie študentov na určité krízové situácie, sebazáchovy a pomoci, prekonávania terénnych a vodných prekážok, psychickej a fyzickej záťaže a pod.

ZÁVER

Charakter riešenia predložených problémov v práci ukazuje, že pozornosť kolektívu autorov projektu je sústredená na základné obsahové otázky východísk tvorby nevojenských ale najmä vojenských krízových situácií, miesta krízových scenárov v systéme prípravy krízových pracovníkov zainteresovaných vysokých škôl na Slovensku, s dôrazom na potenciál VŠBM v Košiciach. Realizované predstretie vybraných obsahových problémov nadväzuje na skupiny predmetov a tém vyučovaných na Akadémii PZ v Bratislave, Akadémii OS v L. Mikuláši a VŠBM v Košiciach, a tvorí jeden zo základov prípravy študentov na teoretickú výučbu. Požiadavka zvládnutia teoretických základov tvorby krízových nevojenských a vojenských krízových scenárov a získanie spôsobilosti ich využívania v príprave a činnosti krízového manažéra vyžadujú uviesť študentov do vybraných obsahových častí riešenej problematiky, ktoré si študenti majú osvojiť.

Dosiahnuté parciálne výsledky v rámci práce vytvárajú predpoklady pre ich komplexné využitie a integráciu s ďalšími výskumnými poznatkami v projekte.

Práca vznikla v rámci prípravy štúdie projektu „Metodológia tvorby typových krízových scenárov a príprava krízových pracovníkov na Akadémii PZ, Akadémii OS a VŠBM v Košiciach“, č.: PA-KVSKM-31/2012, vedúci riešiteľského kolektívu doc. Mgr. Dr. Vladimír Blažek

LITERATÚRA

- BLAŽEK, V., KELEMEN, M., NEČAS, P. 2012. Krízové scenáre. Bratislava: Akadémia PZ, 2012, 178 s. ISBN 978-80-8054-538-3.
- BUZALKA, J. 2008. *Krízový manažment vo verejnej správe*. Bratislava: Akadémia PZ, 2008. 298 s. ISBN 978-80-8054-451-5.
- DRABIK, I., LIMAŃSKI, A. 2012. Współzależność ekonomiczna głównych podmiotów gospodarki światowej. In: Bezpieczeństwo – Ujście kompleksowe. Katowice: WSZMaJO, 2012, s. 53. ISBN 978-83-87296-24-7
- GRZYWNA, Z. 2012. Zagrożenia niemilitarne a działania sił zbrojnych RP w ich zapobieganiu i likwidacji. In: Współzależność ekonomiczna głównych podmiotów gospodarki światowej. In: Bezpieczeństwo – Ujście kompleksowe. Katowice: WSZMaJO, 2012, s. 99. ISBN 978-83-87296-24-7
- HALÁDIK, J. 2007. Specific Aspects of the Bologna Process within the Police Higher Education [Špecifické aspekty Bolonského procesu vo vysokoškolskom policajnom vzdelávaní]. - In: Policijas augstākās izglītības vadības problēmas : Zbornik. - Rīga: Latvijas Policijas Akadēmija, 2007. - S. 93 - 98.
- KURHAJCOVÁ, L. 2009. Key competence of managers. In: Review of the Air Force Academy : the scientific informative review. ISSN 1842-9238. – č.. 2(15) (2009), s. 51-54.
- KURHAJCOVÁ, L. 2012. Eta of rescuers as the main premise for effective intervention. In: REVISTA ACADEMIEI FORTELOR TERESTE.- ISSN 2247-840X. - Roč. XVII, č. 1 (2012), s. 33.
- METĚŇKO, J., BINDEROVÁ, M. 2011. Koordinovanie národného výskumu a politiky na zaistenie bezpečnosti pri významných udalostiach v Európe EU SEC II : Záverečná správa zahraničnej medzinárodnej vedeckovýskumnej úlohy : FP7 Grant Agreement (2008-2011). / Sprac. spr. Jozef Meteňko, Prekl. Martina Binderová. - 1. vyd. - Bratislava: Akadémia PZ, 2012. - 111 s. : 13 s. príl., tab.
- OLAK, A., KOZACZUK, F., KRAUZ, A. 2011. Edukacja dla bezpieczeństwa. Ostrowiec Św.: Nauka Edukacja Rozwój, 2011, 256 s. ISBN 978-83-89466-35-8

Recenzenti :

prof. Ing. Vladimír Sedlák, PhD. – VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti,
doc. Mgr. Dr. Vladimír Blažek, CSc. – APZ v Bratislave

CZŁOWIEK JAKO PODMIOT SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA

Antoni OLAK¹

Man as the subject of security

Abstract: Man is active in the natural world wants to be safe, it is one of the most important needs. It is, however, aware that subject to the laws of nature, that does not guarantee his safety. On the contrary, impose such measures that would provide him the opportunity to impact on the environment, giving a sense of the extent of uninterrupted existence, survival and development. Treating the need for security in addition to other needs (physiological, self-fulfillment, respect, etc.) as a basic human life requires the activity, aimed at satisfying these needs. Therefore, the value of the security is necessary for life and human development. It is good to allow to develop activities aimed at self-realization. It is thus in this sense, for the successful operation. It may also be desirable value, materialized in the absence of a sense of security. Changing this state of affairs, and thus gain stability, confidence, assurance of their own interests, promotes understanding of security assimilated with the aim of action.

Keywords: human, system, security, efficient operation.

Abstrakt: Človek je aktívny v prírodnom prostredí a to že chce, aby bol v bezpečí, je jedna z najdôležitejších potrieb. Je si však vedomý, že podlieha prírodným zákonom, čo nezaručuje jeho bezpečnosť. Naopak, zavedenie takýchto opatrení, ktoré by mu mohli poskytnúť možnosť vplyvu na životné prostredie, dáva pocit nepretržitej existencie, prežitia a rozvoja. Zaistenie potreby bezpečia okrem ďalších potrieb (fyziologické, seberealizácie, rešpekt, atď) ako základov ľudského života vyžaduje činnosť, zameranú na uspokojovanie týchto potrieb. Z tohto dôvodu, je bezpečnosť hodnotou nevyhnutnou pre život a vývoj človeka. Je potrebné, aby sa rozvíjali aktivity zamerané na seberealizáciu, úspešnú existenciu. Ide o hodnotu realizovanú v prípade neexistencie pocitu bezpečia. Zmena tohto stavu, a tým získanie stability, dôvera, zabezpečenie vlastných záujmov človeka, podporuje porozumenie bezpečnosti asimilované s cieľom nášho výskumného snaženia.

Kľúčové slová: človek, systém, bezpečnosť, efektívna činnosť.

WPROWADZENIE

Dzisiejszy człowiek aktywnie działający w świecie przyrody chce być bezpieczny, jest to jedna z jego najważniejszych potrzeb. Musi mieć on jednak świadomość tego, że podlega prawom przyrody, które niestety wcale nie gwarantują mu bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo które pojmuję jako bezpieczeństwo państwa w obrębie – w ramach jego granic. Najłatwiej byłoby mu zrozumieć określenie obywatelskie, które jest bezpieczeństwem ludzi w ich kraju. Idąc dalej tą myślą, wymusza takie działania, które zapewniłyby mu możliwość wpływu na otoczenie, dając poczucie w miarę niezakłóconego bytowania, przetrwania i rozwoju. Traktując potrzebę bezpieczeństwa obok innych potrzeb (fizjologicznych, samorealizacji, szacunku, itp.), jako podstawowe, życie człowieka wymaga jego aktywności, ukierunkowanej na ich zaspokojenie. Wobec tego bezpieczeństwo jest wartością konieczną do życia i rozwoju człowieka. Bezpieczeństwo jest dobrem pozwalającym na rozwinięcie aktywności ukierunkowanej na samorealizację. Jest więc w takim rozumieniu warunkiem przede wszystkim skutecznego działania. Może być także wartością pożądaną, ujawniającą się w sytuacji braku poczucia bezpieczeństwa. Zmiana tego stanu rzeczy, a więc uzyskanie stabilności, pewności, gwarancji realizacji własnych interesów, sprzyja utożsamianiu pojmowania bezpieczeństwa z celem działania².

Problematyka bezpieczeństwa ma tak długą historię, jak długa jest historia ludzkości. Człowiek od zawsze miał swoje żywotne i mniej istotne potrzeby i interesy, które zderzały się z potrzebami i interesami innych ludzi, którym to potrzebom i interesom zagrażały także najzwyklejsze fizyczne siły natury (pożary, burze, powodzie, trzęsienia ziemi, mrozy i inne tego typu kataklizmy). Można sobie wyobrazić, że oprócz tych czysto zewnętrznych i fizycznych (materialnych) czynników trapiły człowieka już od samego początku również rozterki i strachy wewnętrzne, świadomościowe, duchowe, psychologiczne. Człowiek od zarania swych dziejów stawał zatem w obliczu zagrożeń naturalnych (fizycznych, materialnych) i duchowych (niematerialnych, irracjonalnych).

¹ doc. dr Antoni Olak, Dziekan WSMiJO w Katowicach- Katedra Zarządzania Bezpieczeństwem, e-amil: antonio130@vp.pl

² Zob. P. Tyrała, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Europejskie i globalne czynniki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski*. Wyd. nr 2, AMELIA Rzeszów 2011.

Znamienne opisy tych zagrożeń i borykania się z nimi przez człowieka możemy spotkać w największej księdze ludzkości, czyli w Biblii. Dowiadujemy się z niej, że z pierwszymi zagrożeniami człowiek spotkał się już w raju. Kuszenie przez szatana i zupełna bezbronność Ewy i Adama wobec tego skrytego zagrożenia zaowocowały pierwszą wielką tragedią, jaką była konieczność opuszczenia raju przez pierwszych ludzi. Wszystkie dotychczasowe i przyszłe ludzkie kłopoty są następstwem owej beztroskiej postawy naszych prarodzciców wobec bezpieczeństwa, krótko mówiąc – są następstwem braku „rajskiego systemu bezpieczeństwa”. Niemal natychmiast po tym człowiek musiał zmierzyć się z kolejnymi, tym razem już z ziemskimi zagrożeniami. Oto już między pierwszymi dziećmi naszych pierwszych rodziców, czyli między pierwszymi ziemskimi ludźmi: Kainem i Ablem, doszło do konfliktu. Kain poczuł się zagrożony, a ściślej – uznał, że jego interesy zostały zagrożone. Dla ich obrony zastosował atak. Pierwsza w świecie koncepcja bezpieczeństwa była zatem koncepcją zaczepną. Okazała się jednak nieskuteczną. Chociaż Kain zabił Abła, to owe pierwsze zwycięstwo na placu boju nie doprowadziło do osiągnięcia celu strategicznego³. Kain nie zapewnił sobie możliwości realizacji swojego interesu – uzyskania przychylności Boga. Bóg się od niego odwrócił. Agresywna doktryna bezpieczeństwa Kaina okazała się przeciwnie skuteczną⁴.

Życie na ziemi wymagało nie tylko przeciwdziałania zagrożeniom ze strony innego człowieka. Równie ważne i wymagające okazało się zapewnienie sobie ochrony przed skutkami działania natury. Największa klęska żywiołowa w dziejach ludzkości, jaką był biblijny potop, wykazuje znaczenie troski o tego typu bezpieczeństwo. Tylko Noe okazał się na tyle przewidujący w ocenie zagrożeń i na tyle wytrwały w przygotowaniach systemu bezpieczeństwa, którego kluczowym elementem była Arka, by zapewnić przetrwanie swojego rodu wraz z niezbędnymi zasobami. Był pierwszym twórcą i organizatorem systemu bezpieczeństwa zbiorowego (rodowego)⁵.

Te biblijne przykłady dobrze ilustrują genezę problematyki bezpieczeństwa oraz ukazują jej znaczenie i złożoność. Zauważmy, że w istocie od samego początku sprawy przeciwstawiania się różnym zagrożeniom, czyli sprawy bezpieczeństwa, miały wymiar grupowy (od najmniejszej społeczności, jaką stanowili biblijni bohaterowie Adam i Ewa). Człowiek jest bowiem „istotą stadną”, jest zawsze przede wszystkim częścią pewnej społeczności. Co prawda teoretycznie można rozważać kwestie bezpieczeństwa indywidualnego, osobowego, jednostkowego, bezpieczeństwa pojedynczego człowieka. Ale przy podejściu pragmatycznym – które staramy się stosować w niniejszym opracowaniu – *bezpieczeństwo ma zawsze wymiar (kontekst) społeczny*⁶.

Człowiek aktywnie działający w świecie przyrody chce być bezpieczny, jest to jedna z jego najważniejszych potrzeb. Ma on jednak świadomość tego, że podlega prawom przyrody, które wcale nie gwarantują mu bezpieczeństwa. Przeciwnie, wymuszają takie działania, które zapewniłyby mu możliwość wpływu na otoczenie, dając poczucie w miarę niezakłóconego bytowania, przetrwania i rozwoju. Traktując potrzebę bezpieczeństwa obok innych potrzeb (fizjologicznych, samorealizacji, szacunku, itp.), jako podstawowe, życie człowieka wymaga jego aktywności, ukierunkowanej na ich zaspokojenie. Wobec tego bezpieczeństwo jest wartością konieczną do życia i rozwoju człowieka. Jest dobrem pozwalającym na rozwinięcie aktywności ukierunkowanej na samorealizację. Jest więc w takim rozumieniu warunkiem skutecznego działania. Może być także wartością pożądaną, ujawniającą się w sytuacji braku poczucia bezpieczeństwa. Zmiana tego stanu rzeczy, a więc uzyskanie stabilności, pewności, gwarancji realizacji własnych interesów, sprzyja utożsamianiu pojmowania bezpieczeństwa z celem działania.

BEZPECZEŃSTWO I CZŁOWIEK JAKO PODMIOT SYSTEMU

Bezpieczeństwo można postrzegać w kategorii potrzeby podstawowej, której niezaspokojenie uniemożliwia bytowanie człowieka, jak też w kategorii samodzielnej wartości – celu, którego osiągnięcie jest możliwe poprzez aktywne działania jednostki, zmierzające do eliminacji bądź osłabienia zagrożeń lub świadomie podporządkowane osiągnięciu tego celu. Jest on widoczny szczególnie dobrze w relacjach człowieka z otoczeniem. Dążenie do zapewnienia bezpiecznego bytu własnej rodzinie, czy społeczności, nie wydaje się bowiem tym samym, co zaspokojenie podstawowej potrzeby własnego bezpieczeństwa. Często natomiast działanie człowieka podejmowane na rzecz bezpieczeństwa ogółu zakłada narażenie się na niebezpieczeństwo⁷.

Próbując sformułować filozoficzną definicję bezpieczeństwa, J. Świniarski zwraca uwagę na wieloznaczność tego pojęcia, sugeruje jednak, że jego istota „tkwi w takich formach istnienia, które zapewniają trwanie, przetrwanie i rozwój oraz doskonalenie, tudzież trwanie, stabilizację i rozwój”. Niebezpieczeństwo jest zaś „taką formą istnienia, która znajduje się w procesie degradacji, rozpadu [...] czy też zaniku (umierania)”. Pomiędzy fazą rozwoju i fazą degradacji autor umieszcza fazę stabilizacji⁸.

³ S. Koziej, *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa*. Warszawa 2010, s. 29. www.koziej.pl z dn. 25.12.2012.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ J. Świniarski, *Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1999, s. 13.

Bezpieczeństwo obejmuje dwie pierwsze fazy: rozwoju i stabilizacji. Za fundamentalne i wzajemnie uzupełniające się metody kształtowania bezpieczeństwa („ładu bezpiecznego”) uznaje: „metodę wojenną, której skutki są dekonstrukcyjne i konserwacyjne” oraz „metodę pokojową, której skutki są konstrukcyjne i profilaktyczne”. Ponieważ konstrukcję i konserwację pojmuje autor jako czyny bezpieczne, profilaktykę jako czyn względnie bezpieczny lub względnie niebezpieczny, zaś dekonstrukcję jako czyn niebezpieczny, wnioskując, że o ile metoda pokojowa jest raczej bezpieczna, to metoda wojenna raczej niebezpieczna. Twierdzi jednak, iż bezpieczeństwo zyskuje się przez wyważenie proporcji między wojną i pokojem („przez ani małe, ani duże wojny i ani małe, ani duże pokoje, czyli takie wojny i pokoje, które są w sam raz”). Wcześniej znajdujemy też stwierdzenie, iż „działanie bezpieczne to takie, które zachowuje umiar pomiędzy nadmiarem dekonstrukcji i konserwacji, a niedostatkiem konstrukcji i profilaktyki”⁹.

Nie można nie pogodzić się z tym, że „...bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą człowieka, grup społecznych, a zarazem najważniejszym ich celem”. Ma ono zapewnić ich potrzeby trwania, spokoju i równowagi, dobrobytu i zadowolenia. Brak tak rozumianego bezpieczeństwa powoduje u ludzi niepokój i poczucie zagrożenia. Bezpieczeństwo może być definiowane nie tylko jako określony cel, lecz również jako następstwo. W znaczeniu praktycznym oznacza to, że ludzie nie zdają sobie sprawy z tego czym ono jest dopóki nie zagraża im jego utrata. Wspólną cechą większości definicji bezpieczeństwa jest określanie go mianem procesu, czyli że jest ono nie tylko określonym stanem rzeczy, ale ciągłym procesem społecznym, w ramach, którego podmioty działające starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa¹⁰.

*Podmiotem bezpieczeństwa jest człowiek, traktowany jako jednostka społeczna, a także jako określona zbiorowość społeczna o różnych charakterze więzi i uwarunkowań*¹¹. W ujęciu podmiotowym bezpieczeństwo może więc dotyczyć:

- człowieka, jako jednostki ludzkiej posiadającej system właściwych sobie wartości, które z jego punktu widzenia wymagają ochrony;
- jako grupy ludzi o różnej skali wielkości, począwszy od rodziny na społeczności międzynarodowej kończąc;
- sformalizowanych i terytorialnie rozpoznawalnych struktur tj.: gmina, powiat, województwo, państwo¹².

Państwo jest najważniejszym spośród wszystkich wymienionych powyżej podmiotów bezpieczeństwa. Wynika to z faktu, iż złożone potrzeby człowieka w zakresie bezpieczeństwa mogą być spełnione jedynie przez państwo. Warunkiem koniecznym zapewniania sukcesu państwa jest zapewnienie jego bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo państwa i jego społeczeństwa stanowi cel i najwyższą wartość. Dotyczy, bowiem takich istotnych spraw jak: trwałość państwa, byt suwerenności, jakość życia, tożsamość narodowa, wolność sumienia i wyznania, itp. I tak ze względu między innymi na bardzo szerokie znaczenia pojęcia bezpieczeństwo, mówiąc o bezpieczeństwie zawęża się jego zakres, dokonując konkretyzacji i dookreśleń. Bezpieczeństwo może być traktowane podmiotowo, lub konkretyzowane przez zagrożenia. Prowadząc dyskus tak mówimy o bezpieczeństwie indywidualnym, narodowym, Międzynarodowym, militarnym, gospodarczym, ekologicznym¹³.

Jedną z kategorii, jaką można wyróżnić ze względu na charakter występujących zagrożeń jest bezpieczeństwo powszechne. Powszechny, w znaczeniu leksykalnym oznacza „...” *wszystko obejmujący, ogólny, uniwersalny, odnoszący się do wszystkich czasów, miejsc, i ludzi ,zawsze i wszędzie przyjęty albo dający się stosować*”¹⁴.

Bezpieczeństwo powszechne w „Ustawie o bezpieczeństwie obywatelskim”¹⁵ nazywane jako bezpieczeństwo obywatelskie - to stan otoczenia cywilizacyjnego i środowiska naturalnego, w którym obywatele i ich wspólnoty, nie odczuwają zagrożenia swego istnienia, ani podstawowych interesów życiowych, ze względu na zapewnienie przez państwo formalnych, instytucjonalnych i praktycznych gwarancji ochrony prowadzących do społecznie akceptowalnego poziomu ryzyka. To proces zapewnienia przez podmioty bezpieczeństwa na każdym poziomie organizacyjnym ochrony życia, zdrowia, dóbr i środowiska w sytuacjach zagrożeń.

Jak pamiętamy Państwo w ustroju monarchistycznym było gwarantem bezpieczeństwa elit i porządku, które objawiało się w posłuszeństwie poddanych wobec panujących. Natomiast do obowiązków panujących należało zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim. Kwintesencja koncepcji oświeceniowych dotyczących bezpieczeństwa znajduje się w *Lewiatanie* Hobbesa, gdzie czytamy, że „bezpieczeństwa nie dają prawa natury”¹⁶. Tak więc bezpieczeństwo zbiorowości ludzkich leży u podstaw powołania silnego państwa. Oświeceniowa

⁹ Tamże, s. 14.

¹⁰ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1996 s.18.

¹¹ W. Kitler, *Obrona cywilna(niemilitarna) w Polsce*, MON Warszawa 2002, s.21.

¹² J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ... s. 18.

¹³ Tamże.

¹⁴ *Podręczny Słownik Języka Polskiego*” Warszawa 1957 [Idąc tym kolokwializmem przypomnę tylko iż jeden z Departamentów MSWiA nosi nazwę: Departament Bezpieczeństwa Powszechnego. Zakres jego działania to między innymi prowadzenie spraw związanych z nadzorem merytorycznym ministra nad wykonywaniem zadań z zakresu ochrony ludności i Zarządzania Kryzysowego, ratownictwa, ochrony przeciwpożarowej, przeciwdziałania klęskom żywiołowym oraz innym zagrożeniom bezpieczeństwa powszechnego].

¹⁵ Strona Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji - www.mswia.gov.pl/ z dn. 12. 02. 2012.

¹⁶ T. Hobbes: *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*. Warszawa 2005, s. 253.

koncepcja umowy społecznej przedstawia państwo jako gwaranta bezpieczeństwa. Epoka nowożytna daje państwu legalny monopol na stosowanie przymusu, jak również ukazuje państwo zgodnie z zasadą suwerenności państwa, jako gwarant bezpieczeństwa obywateli. Człowiek funkcjonuje w sferze swobody i prywatnej przedsiębiorczości, a tym samym jest narażony na wiele niepowodzeń. Często ludzie radzą sobie sami i nie jest im potrzebna pomoc władzy publicznej, jednak są sytuacje, gdy jej pomoc jest nieoceniona. Udział władz publicznych w zwalczaniu ryzyka związanego z pewnymi zagrożeniami często jest ich obowiązkiem, na przykład przy zagrożeniach prowadzących do zdarzeń o wymiarze katastrofy¹⁷.

Dla jak najlepszej realizacji zadań w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa, w tym również powszechnego, państwo organizuje odpowiednie systemy bezpieczeństwa. System bezpieczeństwa powszechnego to jeden z możliwych do wyróżnienia systemów w obszarze bezpieczeństwa narodowego. Obywatele mają prawo żyć w bezpiecznym kraju, a władze mają obowiązek utrzymać bezpieczeństwo państwa czyli „rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, odzwierciedlający brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych i behawioralnych społeczeństwa oraz traktowania państwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych)¹⁸.

Rzeczpospolita Polska jest gwarantem bezpieczeństwa swoich obywateli, zgodnie z art. 5 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, który stanowi, że Polska ma zapewnić „(...) wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli (...)”¹⁹. Stąd też wynika, że obowiązkiem państwa jest zapewnienie obywatelowi życia w poczuciu bezpieczeństwa, dzięki czemu będzie on w stanie normalnie funkcjonować w społeczeństwie. Takie podejście do bezpieczeństwa obywateli to demokratyczne rozwiązania, które istnieją w innych demokratycznych państwach. Wolnościom, prawom i obowiązkom człowieka i obywatela poświęcono cały drugi rozdział Konstytucji (art. 30-86). Rozdział drugi Konstytucji zaczyna się od następujących słów „przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”²⁰.

Zwrócić należy tutaj na szczególną uwagę na nienaruszalność praw obywatela oraz poszanowanie i ich ochronę przez władzę publiczną. Oprócz zasad ogólnych, Konstytucja zawiera: wolności i prawa osobiste; wolności i prawa polityczne; wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne; środki ochrony wolności i praw oraz obowiązki. Każdy artykuł ma na celu chronić dobro obywatela i wzmacniać jego poczucie bezpieczeństwa.

Art. 79 Konstytucji stanowi, że każdy kto uważa, że naruszono jego konstytucyjne wartości lub prawa może na zasadach, które są określone w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego, który ma zadecydować w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy bądź innego aktu normatywnego, na podstawie którego organ administracji publicznej lub sąd orzekł o jego wolnościach i prawach, albo obowiązkach, które zostały określone w Konstytucji²¹.

Obywatele mają również prawo zwrócić się do Rzecznika Praw Obywatelskich, który stoi na straży ochrony wolności obywatela i jego praw. Konstytucja ma zapewnić bezpieczeństwo swoim obywatelom, jednak nie ma tam zapisu dotyczącego przyczyn takiego stanu rzeczy. Saundra K. Schneider stawia pytanie o prawną „legitymację” władz publicznych do ingerowania w sprawę obywatela, zastanawia się jak głęboko może sięgnąć ta ingerencja. Granice interwencjonizmu są płynne i zależne od sfery, której dotyczą. Państwo może ingerować w sprawę obywatela, gdy państwo działa w imieniu wszystkich obywateli i sprawa dotyczy dobra publicznego²².

Bezpieczeństwo to dobro publiczne, dlatego obowiązkiem państwa w przypadku wystąpienia katastrofy jest zapewnienie sprawnego systemu ochronnego. Obywatele mają prawo żyć w bezpiecznym otoczeniu i mieć poczucie bezpieczeństwa. Należy zauważyć, że wystąpienie katastrofy przykuwa społeczną uwagę, co sprawia, że problemy z nią związane automatycznie stają się problemami publicznymi²³.

System bezpieczeństwa powszechnego - to zespół norm i gwarancji prawnych oraz sposób zorganizowania organów władzy i administracji publicznej i innych osób prawnych, stwarzające formalne i praktyczne warunki ochrony obywateli przed zjawiskami groźnymi dla życia i zdrowia lub powodującymi zniszczenie środowiska, straty materialne oraz minimalizowania ich skutków i kształtowania otoczenia sprzyjającego harmonijnemu i zrównoważonemu rozwojowi społeczeństwa. System taki funkcjonuje na każdym szczeblu organizacyjnym państwa. Tworzą go wszystkie organy państwowe, organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego, formacje i służby²⁴.

Dla zapewnienia właściwego i skutecznego współdziałania tych wszystkich podmiotów systemu niezbędne są odpowiednie podstawy prawne określające zadania poszczególnych podmiotów systemu, ich organizację w sytuacjach wystąpienia kryzysu, zasady i zakres tego współdziałania²⁵.

¹⁷ M. Kopczeński AMW w Gdyni, *Bezpieczeństwo publiczne elementem systemu bezpieczeństwa wewnętrznego*. 2010.

¹⁸ Zob. W. Pływaczewski, G. Kędzierska (red.): *Leksykon policyjny*. Szczytno 2001, s. 140.

¹⁹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483).

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

²² J. Wolanin: *Zarys teorii bezpieczeństwa obywateli. Ochrona ludności na czas pokoju*. Warszawa 2005, s. 17.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ W. Kitzler, *Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP*, s.114.

W sytuacji wystąpienia kryzysu istnieje niejednokrotnie konieczność współdziałania niemal wszystkich elementów systemu, co nie zawsze się udaje. W większości przypadków pojawiają się zakłócenia w uzyskaniu oczekiwanej sprawności i jakości działania. Działanie podmiotów systemu to szereg interdyscyplinarnych przedsięwzięć mających na celu ochronę ludności, mienia, środowiska, przed zagrożeniami naturalnymi i spowodowanymi przez człowieka. Działanie to realizowane jest przez władze cywilne, jednak gdy zajdzie taka potrzeba możliwe jest wsparcie przez siły zbrojne. Cele działania systemu bezpieczeństwa powszechnego będą pokrywać się z tymi, które określają funkcjonowanie systemu ochrony ludności. Tak więc należy zaliczyć do nich:

- ochronę ludności, dóbr, środowiska przed skutkami klęsk żywiołowych, awarii technicznych i innych zagrożeń i niebezpieczeństw spowodowanych działaniem sił natury lub człowieka;
- przewidywanie następstw zagrożeń;
- zapewnienie warunków koniecznych do przetrwania²⁶.

Dla właściwego wypełnienia przedstawionych celów, podmioty systemu realizują następujące zadania:

- planowanie i organizacja działań;
- monitorowanie zagrożeń;
- ostrzeganie i alarmowanie;
- ratowanie ludzi, zwierząt, mienia;
- ewakuacja;
- zwalczanie pożarów, powodzi i innych zagrożeń;
- zapewnienia schronienia i zaopatrzenia poszkodowanym;
- doraźne przywracanie działania służb użyteczności publicznej;
- odkażanie, likwidacja skażeń i zakażeń;
- doraźne grzebanie zmarłych²⁷.

Jak z tego wyraźnie widać system ten jest zorganizowany w taki sposób, aby spełniał warunki stałego funkcjonowania w etapie zwanym *stanem permanentnego czuwania i doraźnego reagowania*²⁸. Poszczególne podmioty systemu wykonują rutynowe, codzienne czynności ratujące ludzi, mienie i środowisko, zajmują się likwidowaniem bezpośrednich skutków nagłych zdarzeń. Istotnym elementem działania w tym etapie jest właściwy monitoring zagrożeń, zapobieganie i przeciwdziałanie możliwym zagrożeniom. Drugi etap funkcjonowania systemu to *Zarządzanie Kryzysowe*. Jest to etap reagowania po wystąpieniu zagrożeń, których rodzaj i zasięg doprowadziły do sytuacji kryzysowej²⁹.

Problem bezpieczeństwa jest ściśle związany z problemem demokracji i jej standardami przez co dochodzi do konfliktu między bezpieczeństwem, a wolnością. Dylemat bezpieczeństwa dotyczy siły państwa, która pomoże mu zagwarantować bezpieczeństwo, nie ograniczając tym samym wolności obywateli. Wolność jednostek i społeczeństw to problem z którym wciąż się boryka polityka bezpieczeństwa. Zwrócił na to uwagę W. von Humboldt, który uważał, że bezpieczeństwo jest warunkiem wolności. Dla współczesnego państwa to duże wyzwanie, zachować zdrową równowagę między bezpieczeństwem i wolnością. Zmiany, które zaszły w Polsce w ostatnich latach, takie, jak: przyjęcie nowej konstytucji; reforma administracji rządowej i samorządowej - wpłynęły na postrzeganie bezpieczeństwa, jednak nie zmieniły jeszcze wielu tak istotnych spraw jak:

- wiele pojęć dotyczących bezpieczeństwa państwa, często niedokładnie definiowane, raz zbyt nieostro, innym razem zbyt wąsko, lub szeroko;
- nakładanie się kompetencji instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo;
- zbyt duża centralizacja działań w tej sferze;
- rozmycie odpowiedzialności za bezpieczeństwo podmiotów za nie odpowiedzialnych; - niedopracowany system zarządzania zasobami ludzkimi;
- słaba koordynacja działań lub jej brak między instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo;
- badania, procesy legislacyjne, opinie społeczne nie dostarczają kompleksowego (systemowego) spojrzenia na bezpieczeństwo państwa czyli nie obejmują wieloaspektowo, takich elementów, jak: terytorium, obywatele i władze, stanowiących podstawę funkcjonowania suwerennego państwa³⁰.

²⁶ Tamże, s. 115.

²⁷ Tamże.

²⁹ Zob. P. Tyrąła, *Sekuritologia. Bezpieczeństwo Kompleksowe*. MAX-DRUK 2010, s.167.

³⁰ M. Lisiecki, B. Kwiatkowska-Basała: *Pojęcie bezpieczeństwa oraz prognostyczny model jego zapewnienia*. [w:] P. Tyrąła (red.): *Zarządzanie bezpieczeństwem*. Kraków 2000, s. 58.

ZAKOŃCZENIE

Pojęcie *bezpieczeństwa obywatelskiego*, zawsze ściśle wiąże się z ideą społeczeństwa obywatelskiego. Wzrost poczucia bezpieczeństwa obywateli doprowadzi do zainteresowania sprawami społeczeństwa i odpowiedzialności za dobro społeczności. To przede wszystkim doprowadza do samorealizacji człowieka i akceptacji rzeczywistości oraz czynnego i aktywnego udziału w jej różnych przejawach. Państwa o wysokim stopniu cywilizacyjnym wykazują tendencję do ochrony ludności, która ma zapewnić bezpieczne życie społeczeństwu. *Bezpieczeństwo obywatelskie* próbowano legalnie zdefiniować w rządowym projekcie ustawy z 21 sierpnia 2003 roku o bezpieczeństwie obywatelskim. Bezpieczeństwo obywatelskie określono w nim jako „*stan otoczenia cywilizacyjnego i środowiska naturalnego, w którym obywatele i ich wspólnoty, nie odczuwają zagrożenia swego istnienia, ani podstawowych interesów życiowych ze względu na zapewnienie przez państwo formalnych, instytucjonalnych i praktycznych gwarancji ochrony prowadzącym do społecznie akceptowalnego poziomu ryzyka*”³¹.

Jednak ustawa o bezpieczeństwie obywatelskim składa się z kilku bardzo ważnych rozdziałów, które dotyczą tego tak ważnego problemu. Określa zadania i kompetencje organów władzy publicznej, instytucji oraz organizacji, które mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa obywatelskiego, a także reguluje relacje między nimi, będąc elementami systemu bezpieczeństwa obywatelskiego w sytuacjach zagrożeń. W projekcie poruszono takie problemy jak: zadania organów administracji publicznej w systemie bezpieczeństwa obywatelskiego, ochronę cywilną i planowanie cywilne, obronę cywilną, zarządzanie kryzysowe, służba w ochronie cywilnej, korpus ratownictwa cywilnego, ostrzeganie i alarmowanie, edukacja dla bezpieczeństwa obywatelskiego, budowle ochronne, odszkodowania za szkody poniesione w związku z udziałem w działaniach ratowniczych podczas sytuacji kryzysowych i katastrof naturalnych, finansowanie systemu bezpieczeństwa obywatelskiego³².

Organy władzy publicznej i osoby prawne mają również za zadanie stworzenie warunków prowadzących do minimalizacji ich skutków, kształtowania harmonijnego oraz zrównoważonego otoczenia³³.

BIBLIOGRAFIA

1. Buda S. Bezpieczeństwo czy pokój. "Wiedza Obronna" 2004, nr 4.
2. Frączek Z., Szmyd K., Sommer H, Olak A., Myśl i praktyka edukacyjna w obliczu zmian
3. cywilizacyjnych. Możliwości i zagrożenia dla rozwoju człowieka w perspektywie
4. europejskiej. T2., UR Rzeszów 2012, B5, ss. 527. ISBN: 978-83-7338-715-7.
5. Hobbes T., Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego. Warszawa 2005, s. 253.
6. Kitler W., Obrona cywilna(niemilitarna) w Polsce, MON Warszawa 2002, s.21.
7. Kondziela J., Badania nad pokojem. Warszawa 1974).
8. Kozaczuk F., M. Badowska-Hodyr, A. Olak. Zachowania społecznie destruktywne.
9. Profilaktyka i Resocjalizacja. T1. Wyd. UR Rzeszów 2012.
10. Kozaczuk F., Badowska-Hodyr M., Olak A., Zachowania społecznie destruktywne.
11. Profilaktyka i Resocjalizacja. T2. Wyd. UR Rzeszów 2012.
12. Koziej S., Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa. Warszawa 2010.
13. Kopczeński M., Bezpieczeństwo publiczne elementem systemu bezpieczeństwa wewnętrznego. AMW w Gdyni 2010.
14. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483).
15. Lisiecki M., Zarządzanie bezpieczeństwem- wyzwania dla XXI wieku. AON Warszawa
16. 2008.
17. Lisiecki M., Kwiatkowska-Basałaj B., Pojęcie bezpieczeństwa oraz prognostyczny model jego zapewnienia.[w:] P. Tyrała (red.): Zarządzanie bezpieczeństwem. Kraków 2000,
18. Nečas P., Olak A., Kozaczuk F., Krauz A., Edukacja a poczucie bezpieczeństwa, Amelia Rzeszów 2012.
19. Mikołajczyk M., Olak A., Nieuchronna polisemia synergii. Międzynarodowe i lokalne aspekty bezpieczeństwa w Polsce i na Słowacji. Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój” Ostrowiec Świętokrzyski 2012

³¹ S. Pieprzny, *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*. Warszawa 2007, s. 28.

³² Tamże.

³³ Tamże.

20. Olak A., Bezpieczeństwo i zagrożenia społeczne. Zarys problematyki. AMELIA Rzeszów 2012.
21. Olak A., Współczesne zagrożenia. Rola telewizji i Internetu w życiu młodzieży. Zarys problematyki. AMELIA Rzeszów 2012.
22. Olak A., Szabo S., Współczesne zagrożenia społeczne. Bezpieczeństwo w Środowisku lokalnym - zarys problematyki. Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój“ Ostrowiec Św. 2012.
23. Olak A., Krauz., Kozaczk F., Edukacja dla bezpieczeństwa, Stowarzyszenie „EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ” Ostrowiec Św. 2011..
24. Olak A., Nasz wybór Nasza Przyszłość. MAX-DRUK, Rzeszów 2008.
25. Olak A., Sommer H., Prawa człowieka w świetle zmian współczesnego świata. MAX-DRUK, Rzeszów 2008.
26. Olak A., Oleksiewicz I., Bezpieczeństwo i zagrożenia współczesnego świata, MAX-DRUK, Rzeszów, 2008.
27. Olak A., Oleksiewicz I., Wieczorek St., Społeczeństwo polskie na tle przemian społecznych. MAX-DRUK, Rzeszów 2009.
28. Olak A., Oleksiewicz I., Bezpieczeństwo i zagrożenia współczesnego świata. AMELIA Wyd. 3 - Wznowienie. Rzeszów, 2012.
29. Olak A., Oleksiewicz I., Bezpieczeństwo i zagrożenia współczesnego świata. AMELIA
30. Rzeszów 2012.
31. Podkowińska M., Procesy komunikowania w zarządzaniu zasobami Ludzkimi. MAX
32. DRUK Warszawa 2009.
33. Podręczny Słownik Języka Polskiego” Warszawa 1957.
34. Socha E., Wiater M., Determinanty zachowań agresywnych uczniów wychowanków internatów burszkołnych i internatów. MAX-DRUK Rzeszów 2009.
35. Świniarski J., Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa. Warszawa 1999.
36. Stańczyk J., Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1996 s.18.
37. Tyrała P., Sekuritologia. Bezpieczeństwo kompleksowe. Sekuritologiczne, pedagogiczne i prakseologiczne podejście do systemu bezpieczeństwa. MAX-DRUK Rzeszów 2011.
38. Tyrała P., Bezpieczeństwo wewnętrzne. Europejskie i globalne Czynniki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski. Wyd. nr 2, AMELIA Rzeszów 2011.
39. Tyrała P., Nauki o bezpieczeństwie. Treści specjalistyczne w edukacji dla bezpieczeństwa.
40. AMELIA Rzeszów 2013.
41. Wolanin J., Zarys teorii bezpieczeństwa obywateli. Ochrona ludności na czas pokoju.
42. AON Warszawa 2005.
43. Strona MSWiA- www.mswia.gov.pl/ z dn. 12. 02. 2012.
44. Strona www.koziej.pl
45. Z dn.25.12.2012. <http://seminarium.21.edu.pl/ks.3.10.%20KOPCZEWSKIMarian.pdf> z dn.
46. 03.05.2013.

Recenzenti :

Doc. Ing. Miroslav Kelemen, PhD., brig. gen. v.z., VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti
PaedDr. Ing. Mgr. Juraj Madej, PhD. - VSBM v Košiciach, Ústav humanitných a technologických vied.

BEZPIECZEŃSTWO IMPREZ MASOWCH ZAGADNIENIA PRAWNO ADMINISTRACYCJNE

Antoni OLAK¹ - Jarosław KOSOŃ²

Safety mass events legal and administrative issues

Abstract: Mass events characterized by the fact that participates in them respectively, a large number of people. These events are organized quite a bit and most important task of the organizer is to ensure the safety of all who participate in it. It is not difficult to imagine a course of events, when several thousand people will be left without any control. Frequently during the football game comes to unpleasant incidents. Security of mass events is an important aspect of the organization of such meetings, because legislators have developed a number of documents: the laws and regulations which require the adequate protection of mass events and regulating specific issues related to this topic. Adequate protection of mass events happened due to the duty regulation and the requirements set out in detail. By doing so it is possible to minimize the amount of danger during the meetings referred to in the pages work.

Keywords: mass event, safety, danger, organizer, protection of mass events.

Abstrakt: Hromadné akcie sa vyznačujú tým, že sa podieľa na nich veľké množstvo ľudí. Tieto akcie sú organizované často a najdôležitejšou úlohou usporiadateľa je zabezpečiť bezpečnosť všetkých, ktorí sa do akcie zapojili. Nie je ťažké si predstaviť priebeh udalostí, kedy sa niekoľko tisíc ľudí ponechá bez dozoru. Často počas futbalového zápasu príde k nepríjemnej udalosti. Bezpečnosť hromadných udalostí je dôležitým aspektom organizácii takýchto akcií, pretože zákonodarcovia vyvinuli rad dokumentov: Zákony a predpisy, ktoré vyžadujú adekvátnu ochranu hromadných udalostí a konkrétne otázky týkajúce sa tejto témy. Adekvátna ochrana hromadných udalostí sa stala kvôli tomu dôležitou požiadavkou pre detailné opatrenia na zaistenie bezpečnosti, tým, aby sa minimalizovalo množstvo nebezpečenstva pri stretnutí uvedených v práci.

Kľúčové slová: hromadná udalosť, bezpečnosť, nebezpečenstvo, organizátor, ochrana hromadných udalostí

WPROWADZENIE

Imprezy masowe charakteryzują się tym, iż bierze w nich udział odpowiednio duża liczba osób. Takie imprezy organizowane są dosyć często i najważniejszym zadaniem organizatora jest zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim, którzy w niej uczestniczą. Nie trudno wyobrazić sobie rozwoju wydarzeń, gdy kilka tysięcy osób pozostawionych zostanie bez żadnej kontroli. Najczęściej podczas meczów piłki nożnej dochodzi do przykrych incydentów.

Bezpieczeństwo imprez masowych jest istotnym aspektem organizacji tego typu zgromadzeń, dlatego ustawodawcy opracowali szereg dokumentów: ustaw i rozporządzeń, nakładających obowiązek odpowiedniej ochrony imprez masowych i regulujące szczegółowe kwestie związane z tym zagadnieniem. Odpowiednie zabezpieczenie imprez masowych stało się dzięki tym regulacjom obowiązkiem, a wymogi szczegółowo określone. Dzięki takim działaniom możliwe jest zminimalizowanie ilości niebezpieczeństw w trakcie zgromadzeń, o których mowa na łamach pracy.

DEFINICJA IMPREZY MASOWEJ

Według słownika języka polskiego „*impreza*” to „*widowisko teatralne, zawody sportowe, loteria lub bal. Przedsięwzięcie zwykle organizowane jest w celach rozrywkowych, dochodowych bądź propagandowych*”³.

Definicję „*imprezy masowej*” zawiera ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych z dnia 20 marca 2009 roku. W art. 3 pkt. 1 czytamy, że imprezą masową jest impreza artystyczno – rozrywkowa, sportowa oraz mecz piłki nożnej⁴. W związku z powyższym imprezy o charakterze towarzyskim,

¹ Doc. dr Antoni Olak Katedra Zarządzania Bezpieczeństwem WSMiJO w Katowicach.

² Mgr Jarosław Kosoń – RCKiK w Rzeszowie.

³ E. Sobol (red.), *Nowy słownik języka polskiego*, wyd. PWN, Warszawa 2002, str. 140.

⁴ Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie imprez masowych, Dz. U. Nr 217, poz. 1280, art. 3pkt 1.

rodzinnym, religijnym, czy społecznym nie są imprezami masowymi, mimo, iż uczestniczy w nich bardzo duża liczba osób.

Imprezą masową artystyczno – rozrywkową jest impreza artystyczna, rozrywkowa bądź zorganizowane publiczne oglądanie przekazu telewizyjnego na ekranach lub urządzeniach umożliwiających uzyskanie obrazu o przekątnej przekraczającej 3 m².

Poprzez *masową imprezę sportową* rozumieć imprezę, której celem jest współzawodnictwo sportowe lub popularyzowanie kultury fizycznej. Warto przyjrzeć się bliżej powyższej definicji. Zgodnie z art. 3 pkt. 4 *współzawodnictwo sportowe* to indywidualna lub zbiorowa rywalizacja osób, której celem jest uzyskanie właściwych dla danej dyscypliny sportu wyników⁵. Autor pracy przyjmuje, że „popularyzowanie” to rozpowszechnianie konkretnej wiedzy wśród społeczeństwa⁷. Natomiast „kultura fizyczna” to „wiedza, wartości, zwyczaje, działania podejmowane dla zapewnienia rozwoju psychofizycznego, wychowania, doskonalenia uzdolnień i sprawności fizycznej człowieka, a także dla zachowania oraz przywracania jego zdrowia”⁸. *Mecz piłki nożnej* jest to „impreza sportowa mająca na celu współzawodnictwo w dziedzinie piłki nożnej”⁹.

Uznanie imprezy za masową zależy od liczby uczestników, biorących w niej udział. Impreza artystyczno-rozrywkowa kwalifikowana jest jako impreza masowa, gdy:

- a) odbywa się na stadionie, w innym obiekcie, który nie jest budynkiem lub na terenie umożliwiającym przeprowadzenie imprezy, gdzie liczba miejsc dla uczestników wynosi nie mniej niż 1000;
- b) odbywa się w hali sportowej lub w innym obiekcie, gdzie liczba miejsc powinna wynosić nie mniej niż 500¹⁰.

Impreza sportowa jest masową, gdy:

- a) odbywa się na stadionie czy w innym obiekcie, który nie jest budynkiem lub na terenie odpowiednim dla zorganizowania imprezy, gdzie liczba miejsc wynosi nie mniej niż 1000;
- b) odbywa się w hali sportowej lub w innym budynku, gdzie liczba miejsc jest nie mniejsza niż 300¹¹.

Podczas organizacji meczu piłki nożnej miejsc dla widzów ustalonych zgodnie z przepisami prawa budowlanego oraz przepisami dotyczącymi ochrony przeciwpożarowej powinno być nie mniej niż 1000¹². By zakwalifikować imprezę jako masową, nie ma znaczenia fakt, iż jest ona odpłatna bądź bezpłatna.

Można mieć jednak pewne wątpliwości i zadać pytanie. *Co w przypadku, gdy koncert odbywa się w parku, gdzie nie ma oznaczonych miejsc? W jaki sposób organizator szacuje liczbę miejsc dla widzów?*

Odpowiedzi dostarcza lektura książki P. Suskiego pod tytułem „Zgromadzenia i imprezy masowe”. Liczbę miejsc przeznaczonych dla uczestników widowiska udostępnionych na stadionie; w innym obiekcie, który nie jest budynkiem; w hali sportowej bądź na terenie umożliwiającym przeprowadzenie imprezy określa się na podstawie przepisów prawa budowlanego i paragrafów związanych z ochroną przeciwpożarową. Teren imprezy może być otwarty lub zamknięty. *Teren umożliwiający przeprowadzenie imprezy masowej* to wydzielony i oznaczony obszar otwartej przestrzeni. Musi spełniać warunki higieniczno – sanitarne zgodnie z wymaganiami przewidzianymi w prawie oraz posiadać odpowiednią infrastrukturę, która zapewni bezpieczeństwo widzom. Przeważnie jest to 0,5 m² na osobę¹³. Należy zadbać o pomoc medyczną, zaplecze higieniczne i sanitarne, drogi ewakuacyjne czy drogi dojazdowe dla pojazdów służb ratowniczych i porządkowych¹⁴. Ponadto teren musi mieć przeznaczenie do odbywania imprez masowych. Zabronione jest organizowanie imprez tego typu na przykład na obszarach ochrony uzdrowskiej. Impreza może zakłócać proces leczenia uzdrowskiego lub ciszę nocną w godzinach od 22 do 6 rano¹⁵.

Teren zamknięty to teren w rozumieniu prawa budowlanego lub zarządzany przez jednostki podległe, podporządkowane Ministrowi Sprawiedliwości lub nadzorowanych przez niego i ministrów: ds. oświaty i wychowania, szkolnictwa wyższego, kultury fizycznej i sportu¹⁶. W myśl art. 3 pkt. 2 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 roku o prawie budowlanym *budynki* to „*obiekt budowlany, trwale związany z gruntem, wydzielony z przestrzeni za pomocą przegród budowlanych, posiadający fundamenty i dach*”¹⁷. Zwykle imprezy masowe

⁵ Tamże, art. 3 pkt 2.

⁶ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o sporcie kwalifikowanym, Dz. U. Nr 155, poz. 1298, art. 3 pkt 3.

⁷ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, wyd. PWN, Warszawa 1978, str. 327.

⁸ Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 roku o kulturze fizycznej, Dz. U. Nr 171, poz. 1208, art. 3 pkt 1.

⁹ Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie..., art. 3 pkt. 4.

¹⁰ Tamże, art. 3 pkt. 2a i 2b.

¹¹ Tamże, art. 3 pkt. 3a i 3b.

¹² Tamże, art. 3 pkt. 4.

¹³ P. Suski, *Zgromadzenia i imprezy masowe*, wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2010, str. 247.

¹⁴ Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie..., art. 5.

¹⁵ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 roku o lecznictwie uzdrowskim, uzdrowskich i obszarach ochrony uzdrowskiej oraz o gminach uzdrowskich, Dz. U. Nr 167, poz. 1399, art. 38 ust. 1 pkt. 1.

¹⁶ Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie..., art. 3 pkt. 15.

¹⁷ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku o prawie budowlanym, Dz. U. Nr 89, poz. 414, art. 3 pkt. 2.

odbywały w różnorodnych miejscach, na przykład na moło w Sopocie, na krakowskich błoniach, na plażach, na lotnisku Bemowo w Warszawie.

W ustawie znajduje się także definicja *imprezy masowej podwyższonego ryzyka*. To taka impreza, co do której istnieje obawa wystąpienia aktów przemocy lub agresji¹⁸.

Oceny stanu podwyższonego ryzyka dokonuje się na podstawie uzyskanych informacji na przykład z artykułów prasowych, stron internetowych, portali społecznościowych, jak również z dotychczasowego doświadczenia. Szczególną uwagę zwraca się na zachowanie kibiców podczas meczów piłki nożnej. Podczas innych imprez rzadko dochodzi do różnego niebezpiecznych sytuacji. Zdarza się, że mecze określonych klubów są zakłócane przez niesportowe zachowanie widzów i dochodzi do bójek na trybunach. Jeżeli raz doszło do tego typu incydentu, istnieje ryzyko, że zostanie on powtórzony.

Konsekwencją obawy wystąpienia przemocy czy agresji jest obniżenie liczby miejsc. Liczba miejsc dla uczestników wynosi:

- a) na stadionie, innym obiekcie niebędącym budynkiem lub terenie umożliwiającym przeprowadzenie imprezy 300;
- b) w hali sportowej oraz na meczu piłki nożnej 200;

Oceny podwyższonego ryzyka może dokonać na przykład organizator czy komendant powiatowy Policji. Ostateczną decyzję w tej sprawie podejmuje organ wydający zezwolenie na zorganizowanie imprezy. Organem tym jest wójt, burmistrz lub prezydent miasta właściwy dla miejsca odbywania imprezy. Konsekwencją nadania takiego charakteru imprezie jest zwiększenie liczby członków służb, czuwających nad bezpieczeństwem uczestników.

W ustawie wypunktowane zostały również imprezy, które nie uznaje się jako masowe. Są nimi takie imprezy, które mają miejsce w: teatrach, filharmoniach, operach, operetkach, kinach, bibliotekach, muzeach, domach kultury, galeriach sztuki, placówkach oświatowych. Do tej grupy zaliczamy jeszcze imprezy organizowane:

- a) w ramach współzawodnictwa sportowego dzieci i młodzieży;
- b) przez pracodawców dla pracowników firmy;
- c) dla sportowców niepełnosprawnych;
- d) o charakterze rekreacji ruchowej¹⁹.

Konkludując – impreza masowa to *jednorazowa lub cykliczna forma spotkań uczestników, w określonym miejscu i czasie. Celem jest wspólne przeżywanie emocji w zakresie kulturalnej rozrywki, sportu, turystyki lub rekreacji.*

POJĘCIE BEZPIECZEŃSTWA IMPREZ MASOWYCH

Nie raz słyszeliśmy o bezpieczeństwie wewnętrznym, ekologicznym, publicznym. W niniejszym wystąpieniu skupiliśmy się na bezpieczeństwie imprez masowych. Aby dokładniej zrozumieć jego istotę, najpierw wyjaśnimy pojęcie bezpieczeństwa.

Jego zdefiniowanie nie jest łatwe, ponieważ jest to zjawisko obejmujące kilka dyscyplin i specjalności naukowych, chociażby nauki społeczne, administrację czy stosunki międzynarodowe. Termin „*bezpieczeństwo*” pochodzi od łacińskiego słowa „*securitas*” i oznacza stan bezpieczny. W zależności od punktu widzenia autora, w literaturze przedmiotu możemy napotkać kilkanaście różnych definicji. Potocznie bezpieczeństwo jest rozumiane dwojako: negatywnie i pozytywnie.

Negatywnie bezpieczeństwo rozpatrywane jest w kontekście zagrożenia i kojarzone ze stosowaniem siły bądź przymusu. Pozytywnie ujęcie tego terminu to pewność przetrwania, posiadania i swobód rozwojowych podmiotu. W pierwszym podejściu definicja bezpieczeństwa oparta jest na przeciwstawieniu do zagrożenia. W drugim natomiast to analiza kreatywnej aktywności podmiotu. Za R. Ziębą *bezpieczeństwo należy rozumieć jako: „synonim braku zagrożenia, ochronę przez zagrożeniami lub pewność będącą wynikiem niewystępowania zagrożenia i/lub skutecznych działań w celu zapobiegania im lub ich usunięcia”*²⁰.

Bezpieczeństwo zaspokaja takie potrzeby jak: trwanie, całość, identyczność, niezależność, spokój, posiadanie oraz pewność funkcjonowania i rozwoju. Dotyczy to szerokiej grupy podmiotów, od człowieka i grup społecznych po państwa, narody systemy międzynarodowe. Bezpieczeństwo to potrzeba egzystencjalna, związana z istnieniem podmiotu. W tym sensie bezpieczeństwo podmiotu to taka dziedzina jego aktywności, gdzie treścią jest zapewnienie egzystencji i swobody realizacji własnych celów w niebezpiecznym środowisku.

¹⁸ Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie..., art. 3 poz. 5.

¹⁹ Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie..., art. 3 pkt. 1a-f.

²⁰ R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, wyd. AiP Sp. zo.o, Warszawa 2008, str.15.

By to osiągnąć należy wykorzystywać okoliczności sprzyjające, stawiać czoła wyzwaniom, redukować ryzyko i przeciwdziałać zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów²¹.

Mówiąc o bezpieczeństwie należy wyodrębnić dwa aspekty bezpieczeństwa: wewnętrzne i zewnętrzne. *Bezpieczeństwo wewnętrzne* to stabilność i harmonia danego podmiotu, a zewnętrzne oznacza brak zagrożenia ze strony innego podmiotu. Warto podkreślić, że niezaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa powoduje niepokój i stan zagrożenia, destabilizuje tożsamość i funkcjonowanie podmiotu. Każdy z wymienionych wyżej podmiotów oddziałuje na otoczenie zewnętrzne i stan wewnętrzny, by przywrócić poczucie bezpieczeństwa. Dowodzi to, iż bezpieczeństwo jest ciągłym procesem społecznym podatnym na naturalne oddziaływania i uwarunkowania. Nie jest czymś stale zorganizowanym, wymaga doskonalenia. Bezpieczeństwo to ciągła działalność jednostek, społeczności, państw i organizacji międzynarodowych, które tworzą pożądany stan bezpieczeństwa²².

W toku rozważań nad istotą bezpieczeństwa należałoby powiedzieć o wspomnianym zagrożeniu. *Zagrożenie* to stan świadomości danego podmiotu wywołany postrzeganiem określonych zjawisk jako niebezpieczne. Zatem zagrożenie zależy od subiektywnej oceny sytuacji danego podmiotu. W innym aspekcie to niepewność i obawa o interesy i wartości danego podmiotu spowodowane rzeczywistymi działaniami innych uczestników życia społecznego. W takiej sytuacji jest to zagrożenie realne.

Analizując bezpieczeństwo w kontekście zagrożenia możemy popełnić błąd w ocenie zjawisk, które sklasyfikujemy jako zagrożenie. Niektóre zdarzenia rzeczywiście są nie tyle zagrożeniami co wyzwaniami, rozumianymi jako niezbywalne potrzeby wymagające sformułowania odpowiedzi i podjęcia odpowiednich działań. Rozróżnienie zagrożenia od wyzwania jest trudne, ponieważ są one negatywnie wartościowane. Granica pomiędzy niepewnością a zagrożeniem jest ruchoma. Zależy od indywidualnej wrażliwości podmiotu oraz od wartości objętych ochroną.

Bezpieczeństwo imprezy masowej, które jest przedmiotem niniejszej rozprawy polega na zapewnieniu bezpieczeństwa osobom uczestniczącym w imprezie, ochronie porządku publicznego, zabezpieczeniu medycznym, zapewnieniu dobrego stanu technicznego obiektów budowlanych wraz ze służącymi tym obiektom instalacjami i urządzeniami technicznymi, w szczególności przeciwi pożarowymi i sanitarnymi. Tak szeroko ujęte bezpieczeństwo wymaga od jej organizatora współpracy z innymi podmiotami, takimi jak: wójt, burmistrz, prezydent miasta, wojewoda, Policja, straż pożarna, służba zdrowia.

Za bezpieczeństwo podczas imprezy masowej odpowiada jej organizator od momentu udostępnienia obiektu bądź terenu do jego opuszczenia przez uczestników²³. To osoba fizyczna lub prawna lub jednostka organizacyjna bez osobowości prawnej, która przeprowadza imprezę²⁴. Na organizatorze spoczywa obowiązek opracowania

i udostępnienia regulaminu obiektu i imprezy masowej, które zawierają warunki uczestnictwa i zasady zachowywania się osób uczestniczących.

Regulamin obiektu zawiera zasady wstępu na teren lub obiekt, także osób nieletnich; zasady zachowywania się osób w obiekcie lub na terenie i korzystania z niego oraz urządzeń; określa miejsca nieprzeznaczone dla widowni.

Organizator, zgodnie z art. 6 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych, jest zobowiązany²⁵:

- 1) spełnić wymogi określone przepisami prawa budowlanego, w przepisach sanitarnych i ochrony przeciwpożarowej;
- 2) zapewnić udział służb porządkowych i informacyjnych oraz wyznaczyć kierownika do spraw bezpieczeństwa;
- 3) zadbać o pomoc medyczną i odpowiednie zaplecze higieniczno-sanitarne;
- 5) wyznaczyć drogi ewakuacyjne i drogi umożliwiające dojazd pojazdom służb ratowniczych oraz Policji;
- 6) zapewnić warunki do zorganizowania łączności pomiędzy podmiotami biorącymi udział w zabezpieczeniu imprezy masowej;
- 7) zapewnić sprzęt ratowniczy i gaśniczy oraz środki gaśnicze niezbędne do zabezpieczenia imprezy masowej;
- 8) wydzielić pomieszczenia dla służb kierujących zabezpieczeniem imprezy masowej²⁶.

Organizator wyznacza *kierownika do spraw bezpieczeństwa*, który będzie go reprezentował w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa uczestnikom imprezy. Kierownikiem może być tylko osoba, która

²¹ J. Stańczyk, *Współczesne rozumienie bezpieczeństwa*, wyd. ISP PAN, Warszawa 1996, str. 19.

²² R. Kuźniar, *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, SCHOLAR, Warszawa 2005, s. 139.

²³ Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie..., art. 5 pkt. 1.

²⁴ Tamże, art. 3 pkt. 9.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże, art. 6.

ukończyła specjalne szkolenie²⁷. W przypadku imprezy masowej podwyższonego ryzyka dodatkowo musi on legitymować się licencją drugiego stopnia pracownika ochrony²⁸. Kierownik do spraw bezpieczeństwa obowiązany jest nosić w widocznym miejscu identyfikator organizatora imprezy²⁹.

Za bezpieczeństwo podczas meczu piłki nożnej odpowiada organizator, który identyfikuje kibiców. Obiekty, na których odbywają się mecze w ramach rozgrywek ligi zawodowej, wyposażone są w elektroniczny system identyfikacji osób. System służy do sprzedaży biletów, kontroli przebywania w miejscu podczas meczu, kontroli dostępu do określonych miejsc. Identyfikacja odbywa się na podstawie imienia i nazwiska oraz numeru pesel. W przypadku braku nadania numeru pesel, na podstawie rodzaju, serii i numeru dokumentu, który potwierdzi tożsamość jednostki. Dane przechowuje organizator przez okres 2 lat.

Organizacja imprez masowych

Zorganizowanie imprezy to nie lada wyzwanie. Obejmuje ono takie działania jak:

- 1) uzyskanie zezwolenia wymaganego prawem;
- 2) wskazanie celu oraz określonej daty i miejsca imprezy;
- 3) stworzenie regulaminu imprezy, szczegółowego programu co do minuty oraz prowizorium budżetowego;
- 4) Przygotowanie scenariusza przebiegu imprezy z uwzględnieniem jej otwarcia i zamknięcia;
- 5) Wypromowanie przedsięwzięcia, w tym rozesłanie zaproszeń, projekt plakatów, spoty telewizyjne i inne;
- 6) Ewentualnie przygotowanie dekoracji w miejscu imprezy lub zgromadzenie nagród i gadżetów dla widzów³⁰.

Scenariusz imprezy jest dokumentem wewnętrznym, bardzo ważnym. Rozpisane są w nim, co do minuty wszystkie czynności organizacyjno – techniczne. Do ich wykonania wyznaczone są konkretne osoby.

Na 30 dni przed rozpoczęciem imprezy organizator wnioskuję o wydanie zezwolenia na jej przeprowadzenie. Opinię trzeba dostarczyć najpóźniej na 14 dni przed rozpoczęciem imprezy. Uzyskanie zezwolenia nie zwalnia organizatora od konieczności otrzymania zgody zarządzającego terenem na jej zorganizowanie³¹.

Jeśli imprezy masowe są przeprowadzane w miejscach, gdzie odbywały się poprzednie, organizowane przez tego samego organizatora więcej niż 2 razy do roku lub są to imprezy z terminarzem to wtedy zostaje wydane zezwolenie na przeprowadzenie imprez masowych we wskazanej ilości lub przeprowadzenie w okresie jednego roku. Zezwolenie na mecz piłki nożnej wydawane jest na okres trwania rozgrywek, zgodnie z terminarzem³². Decyzję wydaje organ właściwy ze względu na miejsce przeprowadzenia imprezy: wójt, burmistrz, prezydent miasta. Wniosek powinien zawierać następujące informacje³³:

- a) dane organizatora oraz osób uprawnionych do występowania w jego imieniu;
- b) dane kierownika ds. bezpieczeństwa;
- c) datę, godzinę oraz charakter imprezy;
- d) wstępnie oszacowaną liczbę widzów;
- e) ceny biletów wstępu;
- f) ewentualne uznanie widowiska za imprezę masową podwyższonego ryzyka;
- g) zgodę od właściciela lub zarządcy na udostępnienie terenu bądź obiektu na przeprowadzenie imprezy³⁴.

Wniosek można pobrać ze strony internetowej swojego urzędu lub osobiście w placówce. Za wydanie zezwolenia trzeba uiścić opłatę skarbową, ponieważ jest wydawane w drodze decyzji administracyjnej³⁵.

Do formularza należy dołączyć wiele dokumentów³⁶:

- 1) opinię na temat stanu technicznego miejsca imprezy i ewentualnych zagrożeniach wydane przez komendanta Policji, Państwowej Straży Pożarnej lub dyrektora pogotowia ratunkowego;
- 2) opinię właściwego miejscowo państwowego inspektora sanitarnego;
- 3) opinię o środkach wspomagających zabezpieczenie imprezy;

²⁷Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 marca 2010 r. w sprawie wymogów, jakie powinien spełniać kierownik do spraw bezpieczeństwa, służby porządkowe i służby informacyjne, Dz. U. 2010 nr 52, poz. 308.

²⁸Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 roku o ochronie osób i mienia, Dz. U. 1997, Nr 114, poz. 740, art. 27.

²⁹Tamże.

³⁰Tamże.

³¹Tamże.

³²Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie..., art. 30 pkt. 1.

³³Tamże.

³⁴Tamże, art. 29.

³⁵Tamże, art. 29 pkt. 5.

³⁶Tamże.

- 4) plan obiektu lub terenu imprezy, który zawiera oznaczone dojścia i rozchodzenia się widzów, wyjścia ewakuacyjne oraz drogi dojazdowe dla służb ratowniczych. Na planie naniesione muszą być również punkty pomocy medycznej, wody pitnej i do gaszenia pożarów, informacyjne. Należy pamiętać o zaznaczeniu miejsc, gdzie znajdują się hydranty przeciwpożarowe, przyłącza wody, gazu i innych elementów, które będą miały wpływ na bezpieczeństwo uczestników imprezy. Plan musi zawierać rozmieszczenie służb porządkowych, widzów z określeniem czy będą podzieleni na sektory oraz rozlokowane punkty gastronomiczne i sanitariaty;
- 5) regulamin obiektu i sposób jego udostępnienia;
- 6) regulamin i program imprezy oraz metodę ich udostępnienia widzom;
- 7) informację o liczbie miejsc przeznaczonych dla publiczności;
- 8) informację o realnych zagrożeniach porządku publicznego;
- 9) informację o szacowanej liczbie osób służb porządkowych i informacyjnych oraz ich wyposażeniu, oznakowaniu i rozmieszczeniu na obiekcie bądź terenie;
- 10) zaświadczenie potwierdzające kwalifikacje dla pełnienia stanowiska kierownika ds. bezpieczeństwa;
- 11) listę zadań służby porządkowej oraz sposób łączności pomiędzy podmiotami odpowiedzialnymi za zabezpieczenie imprezy;
- 12) zbiór zasad postępowania na wypadek pożaru lub innego niebezpieczeństwa;
- 13) dokument potwierdzający ubezpieczenie organizatora od odpowiedzialności cywilnej w przypadku imprez odpłatnych;
- 14) Wypis z danego rejestru dotyczący prowadzonej działalności;
- 15) plan rozmieszczenia punktów sprzedaży i podawania alkoholu oraz określenie czasu, w jakim będą te czynności wykonywane;
- 16) pisemne oświadczenie kierownika nadleśnictwa, parku narodowego czy krajobrazowego o braku przeciwskażeń co do przeprowadzenia imprezy na tym terenie;
- 17) pisemne powiadomienie terenowego komendanta Żandarmerii Wojskowej o przeprowadzeniu imprezy na terenie zarządzanym przez resort obrony narodowej;
- 18) informację o wszystkich urządzeniach, które będą rejestrowały obraz i dźwięk podczas trwania imprezy³⁷.

Zezwolenie może być wydane tylko w przypadku, gdy spełnione zostaną przez organizatora wszystkie wymogi dotyczące bezpieczeństwa i porządku publicznego w czasie imprezy. Władze samorządowe analizują dokumenty przedłożone przez organizatora oraz rozważają możliwości zapewnienia bezpieczeństwa w czasie trwania imprezy. Pochopnie podjęta decyzja może być fatalna w skutkach. W przypadku jakichkolwiek zakłóceń porządku to one muszą stawić czoła konsekwencjom. Do gminy należy utrzymanie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli. Zorganizowanie imprezy bez stosownego zezwolenia jest wykroczeniem i podlega karze aresztu, ograniczenia wolności lub grzywny³⁸.

Organizator nie później niż 14 dni przed wystąpieniem z wnioskiem o wydanie zezwolenia, do właściwych miejscowo organów, o których jest mowa w punktach od 1 do 3 zwraca się o wydanie opinii. One również zapoznają się z dokumentami, które wymagane są jako załączniki do wniosku o zezwolenie na przeprowadzenie imprezy. Opinie wydawane są w terminie 14 dni od daty otrzymania prośby o ich wydanie. Ważność opinii wynosi 6 miesięcy³⁹.

Przed złożeniem wniosku prawie wszystkie sprawy organizacyjne, w tym te dotyczące bezpieczeństwa są opracowane bardzo szczegółowo. Wydanie zezwolenia lub jego odmowa następuje w terminie 7 dni od daty złożenia wniosku. W przypadku odmowy organizator może odwołać się do Samorządowego Kolegium Odwoławczego w terminie 14 dni od dnia doręczenia decyzji⁴⁰. Odmowa wydania zezwolenia jest możliwa w przypadku:

- a) niezłożenia przez organizatora opinii właściwego miejscowo komendanta Policji, Państwowej Straży Pożarnej, kierownika pogotowia ratunkowego oraz państwowego inspektora sanitarnego o ewentualnych zagrożeniach;
- b) niepełna dokumentacja wymieniona w art. 26 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych;
- c) niespełnienie przez organizatora obowiązków i wymogów z art. 6 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych⁴¹.

Kopię zgody lub odmowy wydania zezwolenia na przeprowadzenie imprezy masowej w terminie nieprzekraczającym 3 dni od daty jej wydania wójt, burmistrz lub prezydent miasta przekazuje podmiotom

³⁷ Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie..., art. 26.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ <http://www.um.warszawa.pl/zalatw-sprawy-w-urzedzie/sprawy-w-urzedzie/wydawanie-zezwolezenia-na-przeprowadzenie-imprezy-masowej>, dostęp z dnia 11.01.2013r, godz. 20.15.

⁴¹ Tamże.

opiniującym wniosek. Odwołanie od decyzji nie wstrzymuje jej wykonania. W przypadku zmiany terminu imprezy masowej organizator 7 dni przed planowanym rozpoczęciem musi o tym fakcie powiadomić wójta, burmistrza, prezydenta miasta oraz wszystkie podmioty opiniujące wniosek⁴². Organy wydające zezwolenie mogą także kontrolować zgodność przebiegu imprezy masowej o podwyższonym ryzyku i zwykle. Wójt, burmistrz, prezydent miasta podczas kontroli mają prawo:

- a) zażądania od organizatora wszystkich niezbędnych informacji pomocnych przy przeprowadzaniu kontroli;
- b) swobodnego wejścia do miejsca odbywania imprezy masowej;
- c) przeprowadzenia przeglądu pomieszczeń;
- d) zażądania od osób uprawnionych do występowania w imieniu organizatora udzielenia informacji ustnej lub na piśmie w zakresie odbywającej się kontroli⁴³.

Jeżeli kontrola wykaże, że organizator nie spełnia warunków zezwolenia mogą wydać decyzję o natychmiastowym przerwaniu imprezy. Decyzja na piśmie dostarczana jest w terminie 7 dni. Gdy któryś z podmiotów opiniujących wniosek dopatry się naruszenia warunków bezpieczeństwa może do organu wydającego zezwolenie zwrócić się o jej przerwanie⁴⁴.

Zakaz przeprowadzenia imprezy może wydać wójt, burmistrz lub prezydent miasta, gdy stwierdzi, że naruszono warunki bezpieczeństwa, na podstawie których wydano zezwolenie. Przysługuje wtedy prawo odwołania się do samorządowego kolegium odwoławczego. Organ na rozpatrzenie decyzji ma 7 dni. Wojewoda może zakazać udziału publiczności w imprezie lub wprowadzić całkowity zakaz przeprowadzenia imprezy na terenie całego lub części województwa. Powodem jest negatywna ocena stanu bezpieczeństwa albo zagrożenie dla porządku publicznego⁴⁵.

Od takiej decyzji przysługuje prawo odwołania do ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Na rozpatrzenie wniosku na on 14 dni. Odwołanie nie wstrzymuje jej wykonania.

Od odpowiedzialność organizatora imprezy masowej

Organizator imprezy masowej ponosi odpowiedzialność za szkody wyrządzone w miejscu imprezy oraz w związku z jej organizacją. Kwestię tą reguluje art. 52 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz przepisy kodeksu cywilnego.

Zgodnie z art. 52 organizator odpowiada za rzeczywiste szkody, jakie poniosła Policja oraz inne służby. Zaliczamy do nich: Żandarmerię Wojskową, straż gminna, Państwową Straż Pożarną, jednostki ochrony przeciwpożarowej czy służbę zdrowia. Wskazanie tych podmiotów jest zupełne. Niedopuszczalna jest rozszerzająca wykładnia tego przepisu. Odpowiedzialność ta dotyczy imprez odpłatnych. Organizator odpowiada za szkody powstałe w związku z działaniami wymienionych podmiotów w miejscu i czasie trwania imprezy masowej. Odpowiedzialność obejmuje rzeczywiste szkody *sensu stricto*, a nie utracone korzyści. Jest to równowartość zniszczonego lub uszkodzonego mienia, użytego przez wymienione podmioty w związku z działaniami jakie musiały podjąć podczas imprezy masowej. W art. 52 nie są wskazane okoliczności, które zwalniają organizatora od obowiązku odszkodowawczego. Zatem przyjmuje się, że jest to odpowiedzialność absolutna⁴⁶.

Podmioty określone w ustawie mają 14 dni na przedłożenie organizatorowi imprezy masowej zestawienia wraz z wysokością poniesionych szkód. Czas ten liczy się od momentu powstania szkody. Zasady ustalania wysokości szkody określa rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2009 roku w sprawie szczegółowego trybu ustalania szkód powstałych w związku z działaniami w miejscu i czasie trwania imprezy masowej oraz trybu występowania o wypłatę odszkodowań. Zgodnie z tym dokumentem powstanie oraz rozmiar szkody mienia użytego przez podmioty zapisuje się w protokole ustaleń. Jest on sporządzany przez przedstawiciela jednostki poszkodowanej w obecności przedstawiciela organizatora imprezy masowej. Dla każdej z poszkodowanych jednostek jest oddzielny protokół.

W przypadku rozbieżności oceny zniszczeń przedstawiciela jednostki poszkodowanej i organizatora imprezy masowej należy ujednoclić w terminie 21 dni od daty sporządzenia protokołu. W celu uzgodnienia rozbieżności jedna bądź druga zainteresowana strona mogą zlecić wykonanie ekspertyzy⁴⁷.

Wysokość szkody ustala się w oparciu o cenę zakupu danego przedmiotu z uwzględnieniem stopnia jego zużycia przez wyrządzeniem szkody. Regulują to odrębne przepisy finansowe. Jeżeli nie można ustalić ceny zakupu, jego wartość ustala się poprzez porównanie go z przedmiotem o identycznych lub zbliżonych parametrach⁴⁸.

⁴²Ustawa z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie..., art. 30, pkt. 4.

⁴³C. Kąkol, *Bezpieczeństwo imprez masowych. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 377 i nast.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże, s. 531.

⁴⁶ T. Pajor, *Odpowiedzialność cywilna organizatora imprezy sportowej*, Przegląd Sądowy, Warszawa 2002, nr 10, str. 51.

⁴⁷ P. Suski, *Zgromadzenia i imprezy...*, s. 293.

⁴⁸ Tamże.

Organizator imprezy masowej zobowiązany jest w terminie 14 dni od daty otrzymania zestawienia do uiszczenia kwoty odszkodowania na rachunek bankowy poszkodowanej strony⁴⁹.

Warto podkreślić, że w przypadku, gdy organizator zleci dbanie o bezpieczeństwo podczas imprezy masowej innym podmiotom, na przykład agencji ochrony, nie zwalnia organizatora z odpowiedzialności za nią.

Art. 53 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych obowiązuje organizatora do zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone osobom w niej uczestniczącym. Dotyczy to imprez odpłatnych. Organizator oprócz odpowiedzialności określonej w art. 52 tejże ustawy, ponosi odpowiedzialność na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego. Możemy mówić o dwóch rodzajach odpowiedzialności: kontraktowej i deliktowej.

Z odpowiedzialnością kontraktową mamy do czynienia w przypadku, gdy dochodzone roszczenie jest oparte o naruszenie zobowiązania łączącego go z poszkodowanym. Obie strony, czyli organizatora i widza, *mogą łączyć różne stosunki obligacyjne. Przeważnie jest to umowa nienazwana, czasami określana mianem umowy o udostępnienie widowiska. Do jej zawiązania dochodzi w momencie zakupu biletu przez uczestnika imprezy. Zobowiązuje on organizatora do zorganizowania, udostępnienia oraz stworzenia bezpiecznych warunków podczas imprezy. Jeżeli w tym czasie, na przykład wskutek burd stadionowych, któraś z osób dozna szkody, będzie mogła dochodzić odszkodowania. Podstawą prawną roszczenia jest art.471 kodeksu cywilnego.* W celu przyjęcia odpowiedzialności organizatora na podstawie powyższego artykułu, konieczne jest udowodnienie, że uczestnik imprezy doznał szkody w miejscu i czasie trwania imprezy oraz, że szkoda powstała wskutek braku dostatecznych środków bezpieczeństwa.

Według art. 471 Kodeksu cywilnego przyjmuje się, że przyczyną naruszenia zobowiązania są okoliczności obciążające dłużnika⁵⁰.

Osoba poszkodowana nie musi wykazywać, że doznała szkody w wyniku niezapewnienia dostatecznego bezpieczeństwa przez organizatora. On sam natomiast może zostać zwolniony od odpowiedzialności, jeżeli udowodni, że zaistniałe zagrożenie było następstwem okoliczności, za które nie odpowiadał. Dotyczy to sytuacji powstałej wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej. Organizator nie może zostać zwolniony od odpowiedzialności nawet, jeżeli wykaże, że szkoda wynikła z zaniedbań osób, z którymi zobowiązanie wykonywał lub powierzył. Za czyny tych jednostek odpowiada jak za własne działanie lub zaniechanie. Zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim widzom leży po stronie organizatora w oparciu o umowę oraz z mocy ustawy. *Ewentualne wyłączenia odpowiedzialności ujęte w umowie nie są skuteczne.* Organizator nie może wyłączyć swojej odpowiedzialności za szkodę, którą mógł wyrządzić umyślnie⁵¹. W odpowiedzialności deliktowej udowodnienie winy niedopełnienia obowiązków organizatora imprezy leży po stronie poszkodowanej osoby⁵².

Minimalna kwota ubezpieczenia masowej imprezy sportowej wynosi:

- a) 30 tys. euro dla imprezy zorganizowanej na terenie otwartym, gdzie liczba miejsc dla publiczności wynosi od 1000 do 2000. Za każde dodatkowe 100 miejsc kwota wzrasta o 1500 euro;
- b) 6 tys. 250 euro dla imprezy zorganizowanej na terenie zamkniętym, gdzie liczba miejsc dla publiczności wynosi od 300 do 500. Za każde dodatkowe 100 miejsc kwota wzrasta o 1250 euro;
- c) 35 tys. euro dla imprezy o podwyższonym ryzyku zorganizowanej na terenie otwartym, gdzie liczba miejsc dla publiczności wynosi od 300 do 2000. Za każde dodatkowe 100 miejsc kwota wzrasta o 1750 euro;
- d) 8 tys. 150 euro dla imprezy o podwyższonym ryzyku zorganizowanej na terenie zamkniętym, gdzie liczba miejsc dla publiczności wynosi od 200 do 500. Za każde dodatkowe 100 miejsc kwota wzrasta o 1650 euro⁵³.

Minimalna kwota ubezpieczenia masowej imprezy artystyczno – rozrywkowej wynosi:

- a) 22 tys. 500 euro dla imprezy odbywającej się na terenie otwartym, gdzie liczba miejsc udostępniona dla widzów wynosi od 1000 do 2000. Za każde dodatkowe 100 miejsc kwota wzrasta o 1100 euro;
- b) 5 tys. euro dla imprezy odbywającej się na terenie zamkniętym, gdzie liczba miejsc udostępniona dla widzów wynosi od 300 do 500. Za każde dodatkowe 100 miejsc kwota wzrasta o 1000 euro;
- c) 27 tys. 500 euro dla imprezy o podwyższonym ryzyku odbywającej się na terenie otwartym, gdzie liczba miejsc udostępniona dla widzów wynosi od 300 do 2000. Za każde dodatkowe 100 miejsc kwota wzrasta o 1400euro;

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku –Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964, Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)

⁵¹ Tamże, art. 473, pkt 2.

⁵² Tamże.

⁵³ C. Kąkol, *Bezpieczeństwo imprez...*, s. 470.

- d) 6 tys. 250 euro dla imprezy o podwyższonym ryzyku odbywającej się na terenie zamkniętym, gdzie liczba miejsc udostępniona dla widzów wynosi od 200 do 500. Za każde dodatkowe 100 miejsc kwota wzrasta o 1250 euro⁵⁴.

Kwoty ustala się na podstawie średniego kursu euro, który ogłasza Narodowy Bank Polski pierwszy raz w roku, w którym zawarto umowę ubezpieczeniową.

ZAKOŃCZENIE

Rozprawa ta skierowana jest do szerokiego grona odbiorców: studentów administracji, bezpieczeństwa wewnętrznego, prawa; organizatorów oraz uczestników tego typu imprez. Opracowanie to, to praktyczny poradnik, a adresat może zapoznać się z najważniejszymi aspektami ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych z 2009 roku⁵⁵, wymogami oraz procedurą ubiegania się o zezwolenie na przeprowadzenie imprezy, poznać ewentualne zagrożenia oraz zadania i uprawnienia służb czuwających nad prawidłowym przebiegiem imprezy masowej.

BIBLIOGRAFIA

1. Kuźniar R., *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, SCHOLAR, Warszawa 2005.
2. Kąkol C., *Bezpieczeństwo imprez masowych. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
3. Kelemen M., Havaj P., Porada V., *Extremizmus ako bezpečnostna hrozba spoločnosti a občanov*. Vysoka Skola Karlove Wary 2011. ISBN: 978-80-87236-07-9.
4. Necas P., Kelemen M., *War on insecurity: Calling for effective strategy!* Kiev Ukraine 2010. ISBN: 978-611-01-0023-6.
5. Olak A., Limański A., *Tradycyjne Paradygmaty bezpieczeństwa Państwa*. [w:] Komunikacja w sytuacjach kryzysowych III. UŚ. Katowice 2012, s. 309-323.
6. Sobol E., (red.), *Nowy słownik języka polskiego*, wyd. PWN, Warszawa 2002..
7. Szymczak M., (red.), *Słownik języka polskiego*, wyd. PWN, Warszawa 1978.
8. Suski P., *Zgromadzenia i imprezy masowe*, wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2010.
9. Tyrała P., Olak A., *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa*. AMELIA Rzeszów 2012.
10. Tyrała P., *Sekuritologia. Bezpieczeństwo kompleksowe*. Amelia Rzeszów 2011.
11. Tyrała P., *Nauki o bezpieczeństwie. Treści specjalistyczne w edukacji dla bezpieczeństwa*. AMELIA Rzeszów 2013.
12. Zięba R., *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, wyd. AiP Sp. zo.o, Warszawa 2008.
13. Stańczyk J., *Współczesne rozumienie bezpieczeństwa*, wyd. ISP PAN, Warszawa 1996.
14. Grzywna Z., *Bezpieczeństwo-Ujęcie Kompleksowe*. WSZMiJO w Katowicach 2012.

Podstawy prawne :

1. Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz.U. 2009 nr 62 poz. 504)
2. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 10 czerwca 2010 r. w sprawie warunków bezpieczeństwa jakie powinny spełniać stadiony, na których mogą odbywać się mecze piłki nożnej (Dz. U. 2010 nr 121 poz.820)

⁵⁴ Tamże. s. 472.

⁵⁵ Ostatnia nowela to z dnia 2012-01-13 zm. Dz.U.2011.217.1280 art. 1[Prezydent Bronisław Komorowski podpisał nowelizację ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych. Tą samą ustawą zmieniono 11 aktów prawnych, w tym pięć kodeksów. Wprowadza ona m.in. elektroniczny monitoring chuliganów stadionowych, a także tryb rozprawy "od miejscowionej" umożliwiającej sądenie osoby bezpośrednio na stadionie. Nowela wprowadza m. in. odpowiedzialność karą za wdzieranie się podczas imprezy na teren całego obiektu, gdzie się ona odbywa, a nie tylko np. na murawę boiska. Karane będzie też prowokowanie kibiców do działań zagrażających bezpieczeństwu. Za zaslanianie twarzy podczas imprezy masowej będzie groził areszt, ograniczenie wolności albo grzywna nie mniejsza niż 2 tys. zł. Za posiadanie niebezpiecznych narzędzi, m.in. noży i maczet - w miejscu publicznym, np. w drodze na mecz, gdy zachodzi podejrzenie, że mogą być wykorzystane przeciw zdrowiu i życiu innych osób grozić będzie kara aresztu, ograniczenia wolności albo 3 tys. zł grzywny].

3. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 marca 2010 r. w sprawie wymogów, jakie powinni spełniać kierownik ds. bezpieczeństwa, służby porządkowe i służby informacyjne (Dz.U. 2010 nr 52 poz. 308)
4. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie przekazywania informacji dotyczących bezpieczeństwa imprez masowych (Dz. U. 2010 nr 54 poz. 329)
5. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej organizatorów imprez masowych (Dz. U. 2010 nr 54 poz. 323)
6. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązku osobistego stawiennictwa w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego komendanta Policji w czasie trwania imprezy masowej (Dz. U. 2009 nr 125 poz. 1039)
7. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 sierpnia 2009 r. w sprawie zakresu instrukcji postępowania w przypadku powstania pożaru lub innego miejscowego zagrożenia w miejscu i w czasie imprezy masowej (Dz. U. 2009 nr 135 poz. 1113)
8. Rezolucja Rady UE z dnia 3 czerwca 2010 r. w sprawie zaktualizowanego podręcznika z zaleceniami w zakresie międzynarodowej współpracy policyjnej oraz w zakresie działań prewencyjnych i kontrolnych związanych z aktami przemocy i zakłóceniami porządku podczas międzynarodowych meczów piłki nożnej, które dotyczą przynajmniej jednego państwa członkowskiego
9. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 10 grudnia 2004 r. w sprawie sposobów i warunków przekazywania informacji dotyczących bezpieczeństwa masowych imprez sportowych Dz. U. Nr 273, poz. 2717
10. Rozporządzenie Ministra Zdrowia w sprawie minimalnych wymagań dotyczących zabezpieczenia pod względem medycznym imprezy masowej w Dz.U.12.34.181 z dnia 17 lutego 2012 r.

Recenzenti :**JUDr. Stanislav Krížovský, PhD. – VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti****Kpt. Ing. Milan Marcinek, PhD. – APZ v Bratislave**

CHOICE AND EVALUATION METHODICS OF INVESTMENT PROJECTS

M. M. MALYAR¹ - V. V. POLISHCHUK²

Metodiky výberu a hodnotenia investičných projektov

Abstract: The article provides building approaches of mathematical model and the evaluation of the investment projects, which is based on a duplex hierarchical structure.

Key words: investment projects; experts; criteria; evaluation; fuzzy information; membership function.

Abstrakt: Článok prezentuje vytváranie prístupov s využitím matematického modelu a hodnotenia investičných projektov na základe duplexnej hierarchickej štruktúry.

Kľúčové slová: investičný projekt, experti, kritériá, hodnotenie, fuzzy informácia, funkcia členstva

INTRODUCTION

Investment activity – is an important component of economical development. The lack of investments – is a painful question about the economical development in any country of the world. Along with the investment projects there are a lot of others such as logistical base updating, production capacity accretion, new activities development and etc. The realization of such projects need resources which today are in lack. That's why investors are trying to find the solution of one or other problem very carefully. In this case the problem of investment projects becomes very relevant.

The aim of this article is the construction of the mathematical model, which gives an opportunity to rank the investment project depending to the investors aim. This model must count the factors of uncertainty in decisions, it must base on hierarchical structure and consider the investors wishes on the final choice stage.

FORMULATION OF PROBLEM

Let's describe the problem of investment project choice in the next way. Just imagine we have a set of investment projects $X = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$, which should be ranked. The set of projects is evaluated by several experts, so let's mark them E^1, E^2, \dots, E^k , and the investor(a person, which makes decisions) E^0 .

Every expert and investor is using an own set of criteria for the investment project evaluation. Criteria can be qualitative and quantitative. Quantitative criteria are built on the base of known incoming marks about projects, and qualitative criteria are determined by the qualitative characteristics about the object.

Let's imagine this problem as a duplex hierarchic structure. On the top level is the investor, on the bottom level are the experts. Every expert is evaluating a set of investment projects. The investor counts the advantages of experts and has an opportunity to evaluate investment projects by his own set of criteria.

In this manner, on each level a problem of multicriterion choice of project ranking is solved, and on the top the choice of the best, or again project ranking. Now let's discuss the mathematic model of multicriterion choice.

Mathematic model of the problem

Let's discuss the duplex hierarchic structure of decision. On each level of hierarchy a multicriterion choice problem is solved, the investor is solving his problem as well as each expert. A set of criteria, by which projects are evaluated, usually each has its own.

Now let's formulate the multicriterion choice problem in the general form. Imagine a set of investment projects $X = \{x_j\}$, $j = \overline{1, n}$ and a set of criteria $K = \{K_i\}$, $i = \overline{1, m}$, by which projects are evaluated. Projects

¹ Assoc. Prof. M. M. Malyar, PhD., Head of Department of Cybernetics and Applied Mathematics, Uzhgorod National University, Uzhgorod, Ukraine, e-mail: malyarmm@gmail.com

² V. V. Polishchuk, postgraduate, Department of Information Management Systems and Technologies, Uzhgorod National University, Uzhgorod, Ukraine, e-mail: v.polishchuk87@gmail.com

should be ranked relatively to the integrated function of utility U . The result of evaluation is submitted in the matrix of solution:

	x_1	x_2	...	x_n
K_1	O_{11}	O_{12}	...	O_{1n}
K_2	O_{21}	O_{22}	...	O_{2n}
·				
·				
K_m	O_{m1}	O_{m2}	...	O_{mn}

Or in the matrix of marks $O = (O_{ij})$, $i = \overline{1, m}$; $j = \overline{1, n}$.

On the base of the matrix of marks the function of the projects utility relatively to which ranking is conducted, is made by each participant. The best value of the function of utility can receive maximal and minimal values and values from this interval.

The concept of the best value is a fuzzy concept. That's why we propose to build functions of utility by fuzzy sets. At the present stage of science development two types of fuzzy sets are distinguished:

- fuzzy sets, which are determined on a numerical scale, scilicet fuzzy numbers and fuzzy intervals;
- fuzzy sets, which are determined on a not numerical set.

The fuzzy set – is a set of objects, which is written in the next way: $A = \{x, \mu(x)\}$ where x – is a set of objects, and $\mu(x)$ – is the function of membership of objects in this set. The most difficult problem is to build the function of membership.

The function of membership for relative criteria of this problem we will choice as one from the examples: linear s-type or z-type³. In general s-type and z-type functions of membership are given by relative analytical expressions:

$$\mu_s(x, a, b) = \begin{cases} 0, & x \leq a \\ 2\left(\frac{x-a}{b-a}\right)^2, & a < x \leq \frac{a+b}{2} \\ 1 - 2\left(\frac{b-x}{b-a}\right)^2, & \frac{a+b}{2} < x < b \\ 1, & x \geq b \end{cases}; \tag{1}$$

$$\mu_z(x, a, b) = \begin{cases} 1, & x \leq a \\ 1 - 2\left(\frac{x-a}{b-a}\right)^2, & a < x \leq \frac{a+b}{2} \\ 2\left(\frac{b-x}{b-a}\right)^2, & \frac{a+b}{2} < x < b \\ 0, & x \geq b \end{cases}. \tag{2}$$

Where a, b are numerical parameters, which can accept criteria of evaluation and are ordered by correlation: $a < b$.

On the base of this matrix O , we can build the matrix by using a definite type of membership function:

$$Q = (Q_{ij}), \quad i = \overline{1, m}; \quad j = \overline{1, n}, \tag{3}$$

where Q_{ij} – is a value(mark) of the membership function j and alternative by i criteria.

³ Маляр М.М. Нечітка модель оцінки фінансової кредитоспроможності підприємств/ Маляр М.М., Поліщук В.В.// Східно-Європейський журнал передових технологій. Сер. Математика і кібернетика – фундаментальні і прикладні аспекти. – Харків, 2012. - №3/4(57). – С.8-16. ISSN 1729-3774

Each expert and investor have to evaluate investment projects. These marks we will mark with a set $E = (E_1, E_2, \dots, E_n)$. We can obtain these marks in the next way: we will build a membership function as a convolution of numerical marks. Imagine that the participant knows (he can set) the weighting coefficients to each criteria of efficiency $\{w_1, w_2, \dots, w_m\}$ from the interval $[0, a]$. Then we can determine the normalized weighting coefficients for each criteria:

$$a_i = \frac{w_i}{\sum_{i=1}^m w_i}, i = \overline{1, m}; a_i \in [0, 1], \sum_{i=1}^m a_i = 1. \tag{4}$$

Now let's build the function of utility for every participant, as one of the proposed convolutions, depending to psychosomatic mood:

$$1. U_E^1(x_j) = \frac{1}{\sum_{i=1}^m \frac{a_i}{Q_{ij}}} - \text{pessimistic}; \tag{5}$$

$$2. U_E^2(x_j) = \prod_{i=1}^m (Q_{ij})^{a_i} - \text{careful}; \tag{6}$$

$$3. U_E^3(x_j) = \sum_{i=1}^m a_i \cdot Q_{ij} - \text{average}; \tag{7}$$

$$4. U_E^4(x_j) = \sqrt{\sum_{i=1}^m a_i \cdot (Q_{ij})^2} - \text{optimistic}. \tag{8}$$

After that marks from the set $E = (E_1, E_2, \dots, E_n)$ will be determined by one of convolutions $E_j = U_E^r(x_j), (j = \overline{1, n}; r = \overline{1, 4})$.

Profiles of participants are built by analogical consideration, on the base of which the next matrix is built:

	x_1	x_2	...	x_n
E^0	E_1^0	E_2^0	...	E_n^0
E^2	E_1^1	E_2^1	...	E_n^1
\vdots				
E^k	E_1^k	E_2^k	...	E_n^k

On the first stage we are building a fuzzy set on the numerical scale, and on the second not numerical. For this we should introduce a concept of the "point of pleasure" (point of limited rationality).

The point is called "point of pleasure", if all of its coordinates represent marks by themselves, which would satisfy the participant of making decisions. This concept will count the investors wishes⁴.

On the second stage we should determine the next values:

$$z_{lj} = 1 - \frac{|t_l - E_j^l|}{\max_j \{t_l - \min_j E_j^l; \max_j E_j^l - t_l\}}, l = 0, 1, \dots, k; j = 1, \dots, n. \tag{9}$$

Each of these values we can consider, as a value of the membership function of a fuzzy set "close to the point of pleasure". The matrix $Z = \{z_{lj}\}$, which is determined, characterizes relative marks of alternative x_j closeness by columns up to the "point of pleasure" T by every correct mark of the expert and removes the question from several evaluating scales.

⁴ Малаяр Н. Н., Поліщук В.В. Двухуровневая модель нечеткого рационального выбора// ITHEA International Journal "Problem of Computer Intellectualization", Kyiv-Sofia 2012. – P.242-248. ISBN: 978-966-02-6529-5

The Investor due to his consideration E^0 and each expert E^1, E^2, \dots, E^k sets weighting coefficients $\{p_0, p_1, \dots, p_k\}$ from the interval $[0, a]$. The normalized weighting coefficients are determined by analogical

$$\text{way: } \beta_l = \frac{p_l}{\sum_{l=0}^k p_l}, \quad l = \overline{0, k}; \quad \sum_{l=0}^k \beta_l = 1.$$

For investment project ranking a making the final decision, we should use one the convolutions (5)-(8), but instead matrix elements Q , we will use element of the created matrix Z and normalized weight β . For example the average convolution will look so:

$$U_E^3(x_j) = \sum_{l=0}^k \beta_l \cdot z_{lj}, \quad j = \overline{1, n}. \tag{10}$$

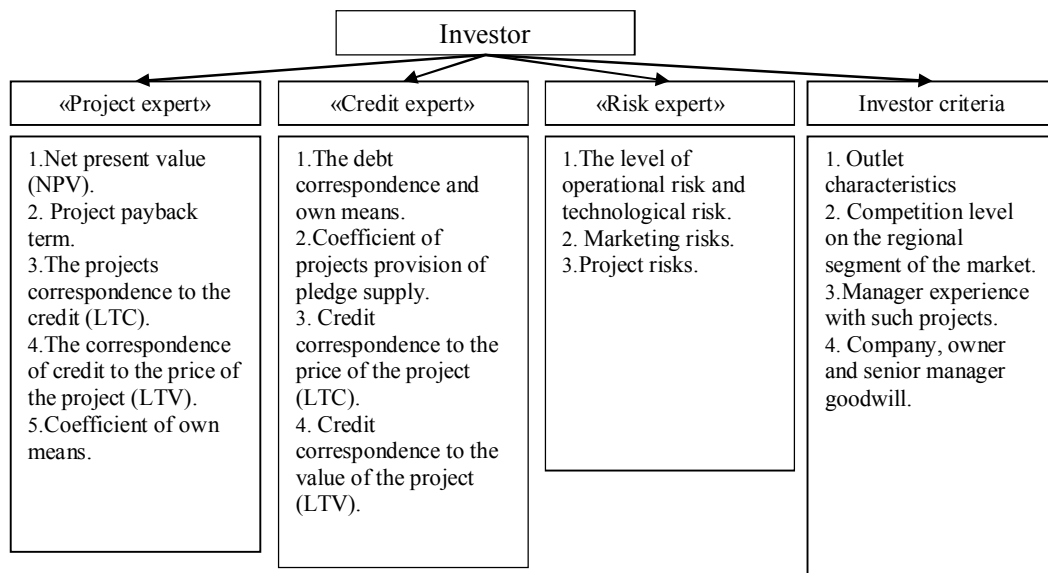
SET OF XPERTS AND THE THEIR CRITERIA BUILDING

We have a set of investment projects, which must be ranked. Let’s propose a set of experts, investors consideration, set of criteria by for ranking and for their membership function. We formalize criteria with fuzzy logic apparatus in a power set which equals to one.

For investment project evaluation we can use next experts:

1. Project expert – realizes analysis of investment project profitability;
2. Credit expert – does the debt analysis;
3. Risk expert – analyses the risk of the project.

Each expert gives his own mark, the investor also has his own considerations and mark criteria. Then we can observe the duplex hierarchic scheme and criteria of investor and experts:

Let’s observe the expert and their criteria.

“Project expert” E^1 makes analysis due to the next criteria:

1. Net present value (NPV)⁵.

We will calculate the NPV due to the formula:

⁵ Чернов В.Г. Модели поддержки принятия решений в инвестиционной деятельности на основе аппарата нечетких множеств. / В.Г. Чернов — М.: Горячая линия — Телеком, 2007. — 312 с. ISBN 978-5-93517-353-0

$$NPV = \sum_{k=1}^n \frac{CF_k}{(1+r)^k} - CF_0;$$

where CF_0 – is an initial investment, CF_k - stream of payment on the stage, or period; r – is a discount bet, which reflects the speed of money value changes in time, n – is determined, as an average of a simple payback term for the observed investment projects.

As a result of the calculating process of this formula will be the price of the project. In this formula the initial investment is expressed, as own funds. In this case, we should consider even investment funds (also here we can add the percentage, which are accrued on own funds).

Imagine $K_1 = \frac{NVP}{IC}$, where IC - this the total cost (investment budget) of the project without percents,

then we will build the membership function for this criteria, like a s-type due to the formula (1), in the next way:

$$\mu(K_1; 0,2; 1) = \begin{cases} 0, & \text{if } K_1 \leq 0,2; \\ \frac{(5K_1 - 1)^2}{8}, & \text{if } 0,2 < K_1 \leq 0,6; \\ 1 - \frac{(5 - 5K_1)^2}{8}, & \text{if } 0,6 < K_1 < 1; \\ 1, & \text{if } K_1 \geq 1. \end{cases}$$

2. Simple payback term of the project (in years).

The time, which is needed for the payment on investments (without discount).

The function of membership for this criteria we will build as a z-type, formula (2), where $a = \min_j O_{ij}, b = \max_j O_{ij}$. That's how the membership function will have the next content: the less is the payback term, the more the function of membership will go lead to one, in the opposite case to zero.

As a partial variant, the we can observe the payback term on the interval of years [1;5], then the function of membership would be:

$$\mu(K_2; 1; 5) = \begin{cases} 1, & \text{if } K_2 \leq 1; \\ 1 - \frac{(K_2 - 1)^2}{8}, & \text{if } 1 < K_2 \leq 3; \\ \frac{(5 - K_2)^2}{8}, & \text{if } 3 < K_2 < 5; \\ 0, & \text{if } K_2 \geq 5. \end{cases}$$

3. The projects correspondence to the credit (LTC).

We can determine this correspondence by this formula: $K_3 = \frac{Cs}{IC}$, where Cs the loan amount (main debt). In

that case, we understand the total expense of the project under its price. It's understood that the criteria is $K_3 \in (0;1]$. Z-type function of membership will look so:

$$\mu(K_3; 0,2; 0,8) = \begin{cases} 1, & \text{if } K_3 \leq 0,2; \\ 1 - \frac{2(5K_3 - 1)^2}{9}, & \text{if } 0,2 < K_3 \leq 0,5; \\ \frac{2(4 - 5K_3)^2}{9}, & \text{if } 0,5 < K_3 < 0,8; \\ 0, & \text{if } K_3 \geq 0,8. \end{cases}$$

4. The correspondence of credit to the price of the project (LTV).

The formula for calculating the criteria is: $K_4 = \frac{C_s}{VM}$, VM - market price of assets, property, which was bought for the project. The total market price of the object is set when the project is finished. Under this criteria we understand the market price of the object, which is determined as the most probable price, for which it might be sold on the market in the case of competition. The z-type function of membership will look so:

$$\mu(K_4; 0,3; 0,9) = \begin{cases} 1, & \text{if } K_4 \leq 0,3; \\ 1 - \frac{(10K_4 - 3)^2}{18}, & \text{if } 0,3 < K_4 \leq 0,6; \\ \frac{(9 - 10K_4)^2}{18}, & \text{if } 0,6 < K_4 < 0,9; \\ 0, & \text{if } K_4 \geq 0,9. \end{cases}$$

5. Coefficient of own means.

The formula for calculating the criteria is $K_5 = \frac{O}{IC}$, where O is own means, - IC is the total price (investment budget) of the project without percentage. The function of this criteria we should build as a s-type due to the formula (1), and here it is:

$$\mu(K_5; 0,2; 1) = \begin{cases} 0, & \text{if } K_5 \leq 0,2; \\ \frac{(5K_5 - 1)^2}{8}, & \text{if } 0,2 < K_5 \leq 0,6; \\ 1 - \frac{(5 - 5K_5)^2}{8}, & \text{if } 0,6 < K_5 < 1; \\ 1, & \text{if } K_5 \geq 1. \end{cases}$$

“Credit expert” E^2 has the next criteria:

1. The debt correspondence and own means.

This correspondence we should determine by the formula: $K_6 = \frac{C_s}{O}$. The z-type function of membership is:

$$\mu(K_6; 0,5; 1) = \begin{cases} 1, & \text{if } K_6 \leq 0,5; \\ 1 - \frac{(2K_6 - 1)^2}{2}, & \text{if } 0,5 < K_6 \leq 1; \\ \frac{(3 - 2K_6)^2}{2}, & \text{if } 1 < K_6 < 1,5; \\ 0, & \text{if } K_6 \geq 1,5. \end{cases}$$

In that case, only borrowed and own means are considered, which go on the project sponsorship.

2. Coefficient of projects provision of pledge supply.

This criteria we should calculate by the formula: $K_7 = \frac{Mv}{Cs}$ where Mv – is the mortgage value of provision.

We will build the function of membership as a s-type, and it's outlook is here:

$$\mu(K_7; 0,8; 1,4) = \begin{cases} 0, & \text{if } K_7 \leq 0,8; \\ \frac{(10K_7 - 8)^2}{18}, & \text{if } 0,8 < K_7 \leq 1,1; \\ 1 - \frac{(14 - 10K_7)^2}{18}, & \text{if } 1,1 < K_7 < 1,4; \\ 1, & \text{if } K_7 \geq 1,4. \end{cases}$$

In addition to the above said, the credit expert uses two criteria: LTC and LTV.

“**Risk expert**” E^3 evaluates by quality indicators. Let's observe the set of quality indicators and the scale of their evaluating.

1. The level of operational risks (stuff mistakes, IT system failures, supplier work failures, Force Majeures) and technological risk - K_8 .

[0,9; 1] – absent - the operational and technological risks do not exist in the project;

[0,6; 0,9] – low level – management has predicted possible risks and had a plan to solve them;

[0,4; 0,6] – middle level – management has a list of possible risks, but the ways of their solution are not elaborated;

(0; 0,4] – high level – management has no idea about possible risks.

2. Marketing risks (are related with the sale of products/services) – K_9 .

[0,9; 1] – absent – marketing risks are either absent or are almost eliminated, product sales is guaranteed by contracts or procurement.

[0,6; 0,9] – low risk – potential demand for the production is high, partially confined contracts for product realization;

[0,4; 0,6] – average risk – potential demand for the production is average, demand increasing is predicted, partially confined contracts for product realization;

(0; 0,4] – high risk - potential demand for the production is low, contracts for product realization are absent, demand increasing is not predicted.

3. Project risks - K_{10} .

[0,9; 1] – absent;

[0,6; 0,9] – low risk;

[0,4; 0,6] – average risk;

(0; 0,4] – high risk.

Now let's observe a set of criteria, which the investor E^0 considers to use them for investment project evaluating.

1. Outlet characteristics – K_{11} .

[0,7; 1] – today a significant increase of product outlet is observed;

[0,4; 0,7] - today the outlet capacity is stable;

(0; 0,4] – today the outlet is shortening.

2. Competition level on the regional segment of the market – K_{12} .

(0, 0,5] – high competition, aggressive competitor policy;

[0,5; 0,8] – relatively high competition, aggressive policy of market leaders;

[0,8; 1] – low competition, opportunity to increase the markets share.

3. Manager experience with such projects(except the definite project) – K_{13} .

[0,7; 1] – multiple completing of analogical projects;

[0,5; 0,7] – there is enough experience for such projects;

(0; 0,5] – managers don't have experience to realize the project from the beginning.

4. Company, owner and senior managers goodwill - K_{14} .

[0,7; 1] absence of information about possible sanctions, scandals, trials relative to the company or to company owners and senior managers;

[0,5; 7] – information existence about possible sanctions, scandals, trials relative to the company or to company owners and senior managers, the result of which are evaluated as minor and they can't influence the financial result.

(0; 0,5] - information existence about possible sanctions, scandals, trials relative to the company or to company owners and senior managers, the result of which can influence the financial result of the company.

Example of model application

Imagine that for investment projects $X = \{x_1, x_2, x_3, x_4\}$ were received, which must be evaluated, and determine the best of them. Let's observe the incoming values A due to the next table:

	Incoming parameters	x_1	x_2	x_3	x_4
A_1	CF_0 - initial investment (thousands)	300	1000	500	850
A_2	r - discount bet	0,1	0,1	0,1	0,1
A_3	Simple payback term of the project(years)	2	3	4	3
A_4	CS - credit amount (main debt) (thousands)	100	800	300	350
A_5	IC - total price (investment budget)of the project without percentage (thousands)	300	1000	500	850
A_6	VM - market price of the assets, property, which was bought for the project(thousands)	200	1500	700	900
A_7	O - own means (thousands)	200	200	200	500
A_8	MV - mortgage price of the project (thousands)	150	900	600	400

The next step is built for expert evaluation E^1, E^2, E^3 , and consideration of the investor E^0 . First of all let's calculate the quantitative criteria for experts E^1, E^2 , by data-in. we will wright the result into the table:

E^1	x_1	x_2	x_3	x_4
$K_1, n=3$	0,66	0,12	0,24	0,32
K_2	2	3	4	3
K_3	0,33	0,8	0,6	0,41
K_4	0,5	0,53	0,43	0,39
K_5	0,67	0,2	0,4	0,59

On the next step we should determine the values of the projects by experts.

“Project expert” E^1 . This expert had evaluated the importance of his criteria with the next set $\{10, 10, 9, 8, 7\}$. Then due to the formula (4) we determine the normalized weighting coefficients - $\{0,23; 0,23; 0,20; 0,18; 0,16\}$. Now we calculate the functions of membership for expert E^1 , and by the average convolution (7) we determine the values, and write the result in the matrix of solutions:

	x_1	x_2	x_3	x_4
$\mu(K_1)$	0,64	0	0,01	0,05
$\mu(K_2)$	0,88	0,5	0,13	0,5
$\mu(K_3)$	0,9	0	0,22	0,76
$\mu(K_4)$	0,78	0,7	0,93	0,96
$\mu(K_5)$	0,66	0	0,13	0,48
E^1	0,78	0,24	0,27	0,53

“Credit expert” E^2 . This expert had evaluated the importance of his criteria with the next set {6, 7, 9, 8}, then due to the formula (4) we determine the normalized weighting coefficients {0,20; 0,23; 0,30; 0,27}. Now we calculate the functions of membership for expert E^2 , and by the average convolution (7) we determine the values:

	x_1	x_2	x_3	x_4
$\mu(K_6)$	1	0	0	0,92
$\mu(K_7)$	1	0,6	1	0,63
$\mu(K_3)$	0,9	0	0,22	0,76
$\mu(K_4)$	0,78	0,7	0,93	0,96
E^2	0,91	0,33	0,55	0,82

“Risk expert” E^3 . This expert had evaluated the importance of his criteria {6, 8, 10} and relative normalized weighting coefficients {0,25; 0,33; 0,42}. The scale of criteria and values due to the (7) for this expert are here:

	x_1	x_2	x_3	x_4
$\mu(K_8)$	0,45	0,5	0,6	0,9
$\mu(K_9)$	0,7	0,5	0,8	0,8
$\mu(K_{10})$	0,5	0,4	0,6	0,7
E^3	0,55	0,46	0,67	0,78

The investor E^0 had evaluated the importance of his criteria {5, 6, 7, 8} and relative normalized weighting coefficients {0,19; 0,23; 0,27; 0,31}. The investor E^0 has determined his considerations and values by the average convolution here:

	x_1	x_2	x_3	x_4
$\mu(K_{11})$	0,5	0,3	0,4	0,7
$\mu(K_{12})$	0,8	1	0,5	0,6
$\mu(K_{13})$	0,3	1	0,7	0,6
$\mu(K_{14})$	0,6	0,4	0,7	0,9
E^0	0,55	0,68	0,6	0,71

And now let’s move to investors’ decision stage.

The validity of experts and his considerations the investor had evaluated is number from the [0,10] interval relatively to: {9,8,9,7}. We search the normalized weighting coefficients $\beta_l, l = 1,2,3,4$ analogically {0,27; 0,24; 0,27; 0,21}. “the point of pleasure” the investor have set so: {0,79; 0,82; 0,83; 0,73}. Let’s write it in the table, which consist of expert values E^1, E^2, E^3 , investors considerations E^0 “point of pleasure” and normalized weighting coefficients:

	x_1	x_2	x_3	x_4	T	α_i
E^1	0,78	0,24	0,27	0,53	0,79	0,27
E^2	0,91	0,33	0,55	0,82	0,82	0,24
E^3	0,55	0,46	0,67	0,78	0,83	0,27
E^0	0,55	0,68	0,60	0,71	0,73	0,21

Let’s calculate the values by the formula (9) and let’s write the result in a matrix Z:

$$Z = \begin{pmatrix} 0,98 & 0,00 & 0,05 & 0,53 \\ 0,82 & 0,00 & 0,45 & 1,00 \\ 0,24 & 0,00 & 0,57 & 0,86 \\ 0,00 & 0,72 & 0,28 & 0,89 \end{pmatrix}.$$

For making a decision, about the best investment project we can choose the average convolution, which we should calculate due to the formula (10).

	$U_E^3(x_j)$ The average
x_1	0,5320
x_2	0,1532
x_3	0,3374
x_4	0,8107

Then the investment projects are ranked in the next way x_4, x_1, x_3, x_2 . From here we can say that the best and the least risky project is x_4 .

CONCLUSION

The result of this scientific research is a model of investment project evaluation, which is based on cases, when the experts uncertainty exists in conclusions. And the validity in making decisions, due to the choice of investment project lets us to reduce the investment risks.

The simplicity, the clarity and transparency of calculations – are the qualities which investors want to see in mathematic models. This model can be used for several investment and financial institutions, which have an opportunity to form a group of own experts, criteria set, and complement it anytime, also it has to determine criteria importance and to set own levels (“points of pleasure”) for making decisions.

LITERATURE

1. Маляр М.М. Нечітка модель оцінки фінансової кредитоспроможності підприємств/ Маляр М.М., Поліщук В.В.// Східно-Європейський журнал передових технологій. Сер. Математика і кібернетика – фундаментальні і прикладні аспекти. – Харків, 2012. - №3/4(57). – С.8-16. ISSN 1729-3774.
2. Маляр Н. Н., Поліщук В.В. Двухуровневая модель нечеткого рационального выбора// ITHEA International Journal “Problem of Computer Intellectualization”, Kyiv-Sofia 2012. – P.242-248. ISBN: 978-966-02-6529-5.
3. Чернов В.Г. Модели поддержки принятия решений в инвестиционной деятельности на основе аппарата нечетких множеств. / В.Г. Чернов — М.: Горячая линия — Телеком, 2007. — 312 с. ISBN 978-5-93517-353-0.

Recenzenti :

doc. RNDr. Ján Haluška, CSc. – VŠBM v Košiciach, ÚHTV, Katedra matematiky a fyziky

doc. . Jaroslav Slepěcký, CSc. – VŠBM v Košiciach, Ústav ekonomickej a logistickej bezpečnosti

DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV V PROCESE OCHRANY OSÔB A MAJETKU

Marián MESÁROŠ¹ - Miroslav KELEMEN²

Declaration of Human Rights Within Protection of Persons and Property's Process

Abstrakt: Porušovanie ľudských práv vytvára podmienky pre zneužitie moci vo všetkých jej formách. Práve preto je dôležité správne chápať ochranu ľudských práv ako inštitucionálnu metódu pre riadenie ochrany osôb a majetku.
Kľúčové slová: ľudské práva, globalizácia, ochrana osôb a majetku, inštitucionalizácia.

Abstract: Violations of human rights creates conditions for the abuse of power in all its forms. That is why it is important to properly understand human rights protection as an institutional method for managing the protection of persons and property.

Key words: human rights, globalization, protection of persons and property, institutionalization.

ÚVOD

Pri formovaní obsahovej stránky ochrany osôb a majetku môžeme konštatovať, že výkon ochrany osôb a majetku, v rámci komerčnej činnosti a na základe zákona, pri dodržiavaní synergie výkonu bezpečnostnej činnosti s policajným zborom môže byť táto činnosť vykonávaná pre zabezpečenie ochrany ľudských práv. Ak chceme stanoviť, ktoré ľudské práva sa dajú chrániť nešťatnými bezpečnostnými zložkami, musíme si osvojiť všetko o ľudských právach, rozobrať systém ochrany ľudských práv, základné princípy a klasifikáciu ľudských práv.

IDENTIFIKÁCIA PROBLEMATIKY ĽUDSKÝCH PRÁV AKO PREDMETU VEDECKÉHO SKÚMANIA

Ľudské práva možno charakterizovať ako základné práva a slobody, ktoré patria každému človeku od narodenia bez ohľadu na jeho rasu, pohlavie, etnickú, národnostnú alebo štátnu príslušnosť.³ Sú neodňateľné (nikoho nemožno týchto práv pozbaviť), nescudziteľné (nemožno ich previesť na iného), nepremľateľné (nepodliehajú premľaniu a teda ich trvanie je počas života človeka časovo neobmedzené) a nezrušiteľné (existujú nezávisle od vôle zákonodarcu, ktorý ich uznáva, ale nemôže ich zrušiť). Ľudské práva pritom nie sú len etickými a morálnymi princípmi, ale ich dodržiavanie a efektívna ochrana patrí k základným črtám každého demokratického a právneho štátu.

BEZPEČNOSTNÉ ZLOŽKY A ĽUDSKÉ PRÁVA

V právnom štáte právo a polícia chránia pred protiprávnymi a neoprávnenými zásahmi nielen občana, ale aj bezpečnosť. To predpokladá ústavnú a zákonnú delimitáciu (hranica) policajných zásahov do súkromnoprávnej a verejnoprávnej sféry.

Táto požiadavka z hľadiska právneho statusu občana znamená najmä:

- a) právny štát je povinný chrániť a rešpektovať ľudské a občianske práva a slobody aspoň v medziach Listiny základných práv a slobôd,
- b) štát (polícia, orgány činné v trestnom riadení, atď.) garantuje ochranu občana voči zásahom do jeho legitímnych záujmov, práv a slobôd, resp. ochraňuje spoločnosť pred kriminalitou, výnimočne aj pred inou protispoločenskou činnosťou,
- c) právny systém stanoví ústavné a zákonné medze policajných zásahov do súkromnoprávnej sféry za účelom ochrany.

Právnický (resp., aj extra legem) dosah policajnej činnosti štátnych bezpečnostných orgánov a polícia v rámci ústavnej a zákonne stanovenej právomoci (v obsahovom aspekte) je ohraničený:

- a) princípom obmedzenej vlády (limited government), t.j. primeraností štátnych zásahov. Ide o tzv. preferred position doctrine, uprednostňujúci zásadne ľudské práva pri strete so štátnou mocou, keď štátne orgány

¹ Dr. h. c. prof. Ing. Marián Mesároš, DrSc., rektor VŠBM v Košiciach, e-mail: vsbm@vsbm.sk

² Doc. Ing. Miroslav Kelemen, PhD., prorektor pre zahraničné vzťahy VŠBM v Košiciach, e-mail: miroslav.kelemen@gmail.com

³ SVÁK.J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)

- (polícia) môžu zasahovať iba pri "zjavnom a bezprostrednom nebezpečenstve", a to za svoje úradné povinnosti (ex officio),
- princípom subsidiarity v prípadoch, kedy polícia nemá monopol na ochranu verejného poriadku,
 - vecami tzv. "miestnej bezpečnosti", "miestnymi záležitosťami verejného poriadku" (obecná polícia),
 - právom občana chrániť sa v medziach zákona sám (nutná obrana, farmársky zákon).

Bezpečnostné a policajné orgány vo vzťahu k občanom rešpektujú zákonné limity a ústavné garancie policajných zásahov v jasnej, konkrétnej delimitácii práva verejného a súkromného. Musia vychádzať z ústavného poriadku ako medze zásahu štátu do občianskej sféry. Povinnosti, oprávnenia a prostriedky policajtov sú sekundárne zákonne konkretizované v príslušných "policajných" zákonoch.

Bezpečnostná činnosť nesmie obmedzovať politickú slobodu občana, ani zasahovať do politického systému. Existuje zákonná premisa, že registrovaná politická strana (alebo hnutie) je legálna a ako taká nesmie vyvíjať činnosť proti bezpečnosti štátu. Občan má ústavné záruky toho, že každý zásah štátnych orgánov do jeho základných práv je pripustený jedine na základe ústavného oprávnenia v Listine základných práv a slobôd s tým, že dôvod a miera obmedzenia individuálnych práv a slobôd musí byť stanovená taxatívne zákonom.

V tejto súvislosti treba zvýrazniť princíp (konkrétosti, detailnosti) právnej úpravy zásahu do sféry občianskych práv a slobôd, pretože neurčité, nekonkrétne a všeobecné, hoci zákonné úpravy predstavujú potenciálne nebezpečenstvo účelovej interpretácie pri aplikácii. Ministerstvo vnútra, bezpečnostné orgány aj policajné zložky podliehajú systému príslušnej parlamentnej a inej demokratickej kontroly.

V rámci princípu delby moci (v podmienkach vzájomnej kontroly a garancií medzi mocami) je činnosť polície a všetkých bezpečnostných orgánov kontrolovaná parlamentom a ostatnými demokratickými a sociálnymi mechanizmami.⁴ Zvlášť zásadné sú individuálne súdne garancie (t.j. nezávislými súdmi, ústavným súdom a v budúcnosti aj nezávislými správnymi súdmi), činnosťou ombudsmana a nevládnymi organizácií.

Celý problém možno rozložiť do troch okruhov:

- všeobecná kontrola činnosti bezpečnostných zložiek a Ministerstva vnútra parlamentom a ostatnými demokratickými mechanizmami (masmédiá, verejná mienka, petičné právo, nezávislé inštitúcie občianskej spoločnosti, atď.),
- individuálna súdna garancia,
- interné kontrolné mechanizmy (sťažností, atď.) v rámci inšpekčnej činnosti.

Minister vnútra a vyšší riaditelia polície disponujú vnútornými kontrolnými mechanizmami v rámci inšpekčnej (interne kontrolnej) činnosti policajného manažmentu. Policajná činnosť (Policing) je štátnou a verejnou službou v prospech občanov a verejnosti. Tomu musí zodpovedať korektné (v prípade potreby však asertívne) vystupovanie a chovanie pracovníkov bezpečnostných služieb voči občanom v rámci etického kódexu polície. Deontológia bezpečnostnej doktríny vychádza z rezolúcie Rady Európy o polícii. Dôveru občanov v políciu je nutné založiť na etickom kódexe polície, ktorý musí predovšetkým upravovať:

- mravnú bezúhonnosť, t.j. najmä neúplatosť, nepodliehanie protekcie a nevyvíjanie protekcie,
- profesionálnu kultúrnosť,
- právnú kultúrnosť,
- ochranu informačných zdrojov polície a mlčanlivosť policajtov, najmä s ohľadom na ochranu osobnosti a cti občana, ako aj jeho mena a prejavov súkromnej povahy,
- u policajných úradníkov v rámci administratívnej činnosti a úradného postupu predovšetkým elimináciu byrokratizmu (zbytočného "úradovania").

V podmienkach zrušenia (relatívnej priepustnosti) štátnych, národných, etnických, jazykových, kultúrnych (civilizačných) náboženských, atď. hraníc (t.j. v podmienkach stále širšej globalizácie, multikulturalizmu, postmodernizmu, atď.) je polícia (a jej činnosť) stále viac vytrhnutá z provincionálneho pomeru jedného štátu a je vtáňovaná do úplne novej sociálnej role, predovšetkým vo sfére multikulturalizmu (napr. latentná aj otvorená xenofóbia postoja, nové bezpečnostné riziká, nepochopenie kriminálnej mentality menšín a cudzincov, atď.) jazykového a informačného pluralizmu a do jeho typu sociálnej komunikácie.. Porastú interakčné aspekty spolupráce s domácou verejnosťou.

Štátne bezpečnostné orgány nemajú monopol na ochranu verejného poriadku, ochrany osôb a majetku.

Štát však musí zákonne reglementovať a kontrolovať režim držania a nosenia zbraní a streliva, trhavín a ďalších priorít (strategické suroviny a materiály, súkromný obchod so zbraňami a pod).

Subjekty bezpečnostnej a policajnej organizácie spolupracujú s bezpečnostnými (policajnými) štruktúrami nielen v Európe prostredníctvom medzinárodných zmlúv o policajnej spolupráci. Priority a smery medzinárodnej policajnej spolupráce SR sú orientované nielen k susedným krajinám, ale predovšetkým do euroatlantickej oblasti a policajných organizácií Interpol a Europol.

⁴ Mesároš, M., Zoubek, V. a kol.: Bezpečnostno – právne aspekty globalizácie.

Vonkajšia bezpečnosť a ochrana ústavného zriadenia

Na zabezpečenie obrany a vonkajšiu bezpečnosť štátu a jeho ústavného zriadenia vláda riadi systém spravodajských služieb. V tejto súvislosti vláda najmä:

- a) určuje zásady toku spravodajských informácií a komunikačné väzby,
- b) zaisťuje odborné posúdenie spravodajských informácií a včasnú reagenciu na ich obsah,
- c) vypracúva funkčné mechanizmy činnosti a kontroly spravodajských služieb.

Spravodajské služby vyvíjajú spravodajskú a analytickú činnosť v rozsahu vymedzenom zákonmi.

Predmetom ich záujmu je predovšetkým špionáž, terorizmus, subverzia, v oblasti ochrany ekonomických záujmov predovšetkým prania špinavých peňazí a prerastanie organizovaného zločinu do štátnej správy. Ich povinnosťou je aj znalosť vnútornej extrémistickej scény a organizácií, pripravujúcich násilné protiústavné akcie, smerujúce k odstráneniu alebo eliminácii parlamentnej demokracie. Základným princípom činnosti spravodajských služieb je vytvorenie systému obstarávania, okruhu klientov a zoznamu rizík. Služby sa nesmú dlhodobo zaoberať javom, ktorý nie je na zozname rizík uvedený. Činnosť spravodajských služieb je kontrolovaná zvláštnym kontrolným orgánom parlamentu.

Bezpečnostný manažment a vnútorná bezpečnosť štátu pre zaistenie bezpečia občana

Metódy činnosti bezpečnostných zložiek a polície je potrebné ďalej zdokonaľovať a využívať pritom pozitívne skúsenosti demokratických štátov, plánovať poskytnutie účinných právnych, organizačných a technických prostriedkov a vybavenia policajných zborov v závislosti na finančných možnostiach štátneho rozpočtu. Metódy represívnej činnosti a oprávnení policajta upravuje zákon.⁵

V súvislosti so zdokonaľovaním metód bezpečnostnej činnosti musia kompetentné orgány stanoviť koncepciu a program preventívnej a asistenčnej činnosti a špecifikovať miesto a postavenie policajných orgánov v prevencii trestnej činnosti. Koncepcia a program preventívnej činnosti by mal zahŕňať široký a účinný inter-rezortný komplex opatrení boja proti zločinu a jeho predchádzaní. Mal by stanoviť štátnu podporu preventívnym verejnoprávnym aktivitám cirkví, náboženských spoločností, spolkov (napr. Armáda spásy, kluby abstinentov, biely kruh a pod), nadácií a pod, a koordinovať sociálnu politiku štátu i vybrané sféry v úsilí eliminovať násilnú pouličnú kriminalitu, prejavy akéhokoľvek druhu násillia, drogovú scénu, alkoholizmu a ďalšie protispoločenské javy.

Represívna činnosť je subsidiárna a nastupuje tam, kde sa nerepresívne (preventívne) prostriedky mňajú účinkom. Systém hodnotenia bezpečnostných zložiek a pracovníkov musí stimulovať efektivnosť policajnej činnosti. Utajovanie práce bezpečnostných zložiek je nutné len vtedy, ak ide o zákonný predmet utajovania. Policajt (nositeľ služobného tajomstva) je povinný zachovať mlčanlivosť ex lege, ak ho služobný orgán od tejto povinnosti neoslobodí.

Efektívne utajenie policajnej činnosti ad hoc podľa zákonných noriem nekráti ústavné právo občana (subjektu práva) na informácie. Bezpečnostný aparát prechádza od maximálneho utajenia k čo najväčšej možnej otvorenosti a transparentnosti bezpečnostných systémov, avšak v tej miere, aby nesťažilo ich fungovanie. To úzko súvisí s kontrolnými systémami, prostredníctvom nich môže verejnosť sledovať prácu bezpečnostných zložiek.

Ochrana dát musí byť zákonne zaručená. Zákon stanoví hranice prístupného zberu údajov, ich spracovanie a využívanie k bezpečnostnej činnosti s cieľom vymedziť a spresniť limity a pravidlá kriminalistického informačného systému a systému evidencie obyvateľov.

Bezpečnostná činnosť na stanovených stupňoch riadenia bezpečnostných orgánov vychádza z dôkladnej analýzy existujúcej, ale i predpokladanej policajno-bezpečnostnej situácie, vrátane prognózovania kriminality v náležitých variantných situáciách a časovej perspektíve (rok, dva roky, päť, desať rokov). Nielen legislatíva, ale aj celý systém bezpečnostnej a policajnej organizácie musí náležite reagovať na nové a predpokladané formy organizovanej a transnacionálnej kriminality, vrátane kvantitatívnych proporcií.

Bezpečnostné zložky a polícia musia mať možnosť účinne kontrolovať a regulovať nelegálnu migráciu osôb. Vízová politika musí byť harmonizovaná s politikou a štandardmi EU. Zákon stanoví kritériá a podmienky azylového a cudzineckého režimu tak, aby platili európske právne štandardy. Všetky bezpečnostné zložky (najmä polícia) pokračujú aj za mimoriadnych situácií a za brannej pohotovosti v plnení úloh na ochranu verejného poriadku a bezpečnosti v rámci integrovaného záchranného systému. Polícia zostáva políciou v každej dobe a v každom (i vojnovom) stave a nemožno ju používať a zaťažovať iným spôsobom, vychádzajúc z európskeho štandardu.

ZÁVER

Vzdelanie človeka a vzdelaný národ je najvyššou hodnotou, ktorú môže štát alebo iné zoskupenie ľudí vlastniť. Vzdelaný človek pristupuje k riešeniu problémov každodenného života na základe získaných vedomostí zo štúdia a ich postupným overovaním v reálnej praxi. Vzdelaný človek vytvára vhodné prostredie pre svoj život, ale práve preto že je vzdelaný, vytvára také isté prostredie pre svoju rodinu, svoje okolie, spolupracovníkov a pre

⁵ Porada, V., Holcer, K. a kol: Policajní vědy

celý štát ktorého je súčasťou. Aby sa tieto predsavzatia mohli naplniť je nevyhnutné žiť a pracovať v relatívne bezpečnom prostredí, či už na pracovisku, doma alebo na ceste za poznáním. Každý štát vytvára nástroje, ktoré bezpečnosť garantujú, ktoré sú však častokrát obmedzujúce a znižujú kvalitu života. Ideálna spoločnosť, ktorá zatiaľ neexistuje, by sa mala vyznačovať plnohodnotnou bezpečnosťou, ktorá by vytvárala dôstojné podmienky pre život človeka pri dodržiavaní jeho ľudských práv. Globalizácia sveta má však k ideálnemu životu ďaleko, a o bezpečnosti jednotlivca alebo národov ani nehovoriac. Napriek dokonalým a vysoko sofistikovaným bezpečnostným prostriedkom a nástrojom, bezpečnosť nie je zaručená.

Vzájomný vzťah problematiky ochrany osôb a majetku, k problému právnej povahy alebo tematického a prírodovedného charakteru predstavoval obsah tejto štúdie, s dôrazom na vážne konštatovanie nutnosti dodržiavania ľudských práv, začínajúc ochranou ľudí ako takých a ich majetku. V tom je aj podstata novodobých dejín našej spoločnosti. Pre reálne problémy bezpečnostnej praxe hľadáme riešenia cestou bezpečnostnej teórie. Hlavným motívom je vymožitelnosť práva, ochrana človeka, zaistenie chránených práv a záujmov, efektívnym výkonom policajných činností, súdnej moci na báze budovania bezpečnostného vedomia každého z nás. Významnú úlohu v tomto dlhodobom a trvalom procese musia zohrávať vzdelávacie inštitúcie, ktorých sme súčasťou a predstaviteľmi.

LITERATÚRA

- BUZALKA, J. 2012. Teória bezpečnostných rizik. Bratislava: Akadémia PZ, 2012. 168 s. ISBN 978-80-8054-547-5.
- KURHAJCOVÁ, L. 2012. Eta of rescuers as the main premise for effective intervention. In: REVISTA ACADEMIEI FORTELOR TERESTE. - ISSN 2247-840X. - Roč. XVII, č. 1 (2012), s. 33.
- MESÁROŠ, M.: Riadenie bezpečnostných systémov. Košice: VŠBM v Košiciach, 2009, 137 s. ISBN 978-80-89282-37-1,
- MESÁROŠ, M., KELEMEN, M., KRIŽOVSKÝ, S.: Ochrana osôb a majetku teória a prax. Košice: VŠBM v Košiciach, 2011, 357 s. ISBN: 978-80-89282-59-3.
- SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv. In: Poradca podnikateľa. Žilina: P+M, Turany nad Váhom, 2006, 1116 s. ISBN: 80-88931-51-7.
- TALLO, A., SOUKUP, P., HLINKA, J. 2012. Analýza výskumov verejnej mienky páchania trestného činu obchodovania s ľuďmi. In: Košická bezpečnostná revue, roč. 2, č. 1/2012, s. 35. ISSN 1338-4880.
- OLAK, A., KOZACZUK, F., KRAUZ, A. 2011. Edukacja dla bezpieczeństwa. Ostrowiec Św.: Nauka Edukacja Rozwój, 2011, 256 s. ISBN 978-83-89466-35-8
- SLEPECKÝ, J. RISTVEJ, J. 2008. Ekonomické dôsledky katastrof. Žilina: EDIS, ŽU v Žiline, 2008, 136 s. ISBN 978-80-8070-830-6
- VIKTORYOVÁ, J., KOČAN, Š. 2012. Perspektívy vyšetrovania trestných činov. In : Bezpečná Evropa 2012. Sborník príspevků z 5. Ročníku mezinárodní konference 15. října 2012 v Karlovy Vary. K. Vary : VŠKO o.p.s., 2012, s. 251. ISBN 978-80-87236-13-0.
- OLAK, A., KOZACZUK, F., KRAUZ, A. 2011. Edukacja dla bezpieczeństwa. Ostrowiec Św.: Nauka Edukacja Rozwój, 2011, 256 s. ISBN 978-83-89466-35-8
- SLEPECKÝ, J. RISTVEJ, J. 2008. Ekonomické dôsledky katastrof. Žilina: EDIS, ŽU v Žiline, 2008, 136 s. ISBN 978-80-8070-830-6
- VIKTORYOVÁ, J., KOČAN, Š. 2012. Perspektívy vyšetrovania trestných činov. In : Bezpečná Evropa 2012. Sborník príspevků z 5. Ročníku mezinárodní konference 15. října 2012 v Karlovy Vary. K. Vary : VŠKO o.p.s., 2012, s. 251. ISBN 978-80-87236-13-0.

Článok bol spracovaný v rámci prípravy štúdie parciálnej medzinárodnej vedeckovýskumnej úlohy IVU 1-DÚ- 1/12 (2011-2013) „Teorie, metodologie a současné problémy bezpečnostních věd“, VŠKV o.p.s., Česká republika, odpovědný řešitel: prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc., dr.h.c. mult., zástupce odpovědného řešitele: prof. PhDr. Květoň Holer, DrSc., zástupce odpovědného řešitele: doc. Ing. Miroslav Kelemen, Ph.D.

Recenzenti :

prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc. – VŠBM v Košiciach, Ústav práva a prevencie kriminality
prof. Ing. Vladimír Klimo, CSc. – VŠBM v Košiciach, Ústav humanitných a technologických vied

SPLNENIE ROZKAZU AKO OKOLNOSŤ (NE)VYLUČUJÚCA PROTIPRÁVNOSŤ

Ján MIHALOV¹ - Miroslav KELEMEN²

The fulfilment of order as a circumstance (no) excluding unlawfulness

ANOTÁCIA: Autori v prvej časti príspevku približujú aktuálnu právnu úpravu výkonu práva a povinnosti ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť, s dôrazom na problematiku rozkazu. V druhej časti príspevku autori rozoberajú jednotlivé znaky skutkových podstát trestného činu genocídia, trestného činu neľudskosti a trestného činu vojnového bezprávia, na ktoré, práve vo vzťahu k problematike rozkazu, odkazuje ustanovenie § 28 Trestného zákona upravujúce výkon práva a povinnosti ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť.

Kľúčové slová: rozkaz, okolnosti vylučujúce protiprávnosť, Trestný zákon, Medzinárodný trestný súd, genocidium, neľudskosť, vojnové bezprávie

ABSTRACT: The authors in the first part of the paper focuses on the current legislation and enforcement responsibilities as circumstances excludes unlawfulness, with emphasis on issues warrant. In the second part of the paper the authors discuss the various constituent elements of the crime of genocide, the crime of inhumanity and injustice war crime for which, precisely in relation to the issue of warrant refers to the provision of § 28 of the Penal Code governing the exercise of rights and obligations as a circumstance excluding illegality.

KEYWORDS: warrant, circumstances excluding illegality, Criminal Law, International Criminal Court, genocide, inhumanity, war injustice

ÚVOD

Dňa 1. januára 2010 nadobudol účinnosť zákon č. 576/2009 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. Uvedeným zákonom došlo o. i. aj k zmene § 28 Trestného zákona (ďalej aj len „Tr. zák.“) upravujúceho výkon práva a povinnosti ako okolnosť vylučujúcu protiprávnosť - konkrétne došlo k zmene odsekov 2 a 3 § 28 Tr. zák., prostredníctvom ktorých sa po rekodifikácii trestného práva do slovenského právneho poriadku inkorporoval článok 33 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu.

Cieľom autorov je v prvej časti príspevku priblížiť aktuálnu právnu úpravu výkonu práva a povinnosti ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť, s dôrazom na problematiku rozkazu. V druhej časti príspevku potom autori analyzujú jednotlivé znaky skutkových podstát trestného činu genocídia, trestného činu neľudskosti a trestného činu vojnového bezprávia, na ktoré, práve vo vzťahu k problematike rozkazu, odkazuje ustanovenie § 28 Trestného zákona.

IDENTIFIKÁCIA VEDECKÉHO PROBLÉMU A PRÁVNA ÚPRAVA ROZKAZU

Pod okolnosťami vylučujúcimi protiprávnosť teória trestného práva rozumie niektoré okolnosti, ktoré spôsobujú, že čin, ktorý sa síce svojimi znakmi alebo rysmi podobá na trestný čin, nie je trestným činom. Podľa § 28 ods. 1 platného Trestného zákona čin inak trestný nie je trestným činom, ak ide o výkon práva alebo povinnosti vyplývajúci zo všeobecne záväzného právneho predpisu, z rozhodnutia súdu alebo iného orgánu verejnej moci, z plnenia pracovných či iných úloh alebo zo zmluvy, ktorá neodporuje všeobecne záväznému právnemu predpisu ani ho neobchádza; spôsob výkonu práv a povinností nesmie odporovať všeobecne záväznému právnemu predpisu. Výkon práva a povinnosti je zakotvený ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť z dôvodu, že ak právna norma, ktorá je súčasťou nášho právneho poriadku, prikazuje konať určitým spôsobom alebo aspoň určitý čin, resp. určité

¹ JUDr. Ján Mihalov, PhD., Katedra trestného práva, UPJŠ Košice, e-mail: jan.mihalov@upjs.sk

² doc. Ing. Miroslav Kelemen, PhD., brig. gen. v.z., prorektor pre zahraničné vzťahy VŠBM, e-mail: miroslav.kelemen@gmail.com

konanie dovoľuje, potom takýto čin alebo konanie nemôže byť protiprávnym a nenapĺňa ani skutkovú podstatu trestného činu³.

Predovšetkým nie je trestným činom plnenie zákonnej povinnosti (napr. sudca, ktorý vezme pri splnení väzobných podmienok obvineného do väzby, nedopúšťa sa trestného činu obmedzovania osobnej slobody, nakoľko je obmedzenie osobnej slobody obvineného dané rámcom príslušných ustanovení Trestného poriadku). V prípade, že povinnosť konať nevyplýva priamo zo zákona, musí byť najprv konkretizovaná, pričom najčastejším prípadom konkretizácie zákonnej povinnosti je rozkaz. Rozkaz predstavuje osobitný akt riadenia používaný v ozbrojených zložkách, kde sú vzťahy medzi riadiacim a riadeným prvkom založené na subordinácii, teda na povinnosti podriaďiť sa. Z toho vyplýva všeobecná zásada, že ten, kto je rozkazom viazaný, je povinný ho splniť, a to aj pod hrozbou možného vyvedenia trestnej zodpovednosti za trestný čin neuposlušnosti rozkazu podľa § 393 Tr. zák.⁴

Viazanosť rozkazom však nie je absolútna, keďže platí, že zjavne zločinný rozkaz nie je záväzný⁵. Za nezáväzný (zločinný) rozkaz možno považovať rozkaz, ktorého splnením by došlo k spáchaniu trestného činu, takýto rozkaz sa totiž ex lege považuje za nezákonný. Ustanovenie § 117 ods. 5 zákona č. 346/2005 Z.z. o štátnej službe profesionálnych vojakov v platnom znení jasne stanovuje, že profesionálny vojak je povinný odprieť splnenie vojenského rozkazu, nariadenia, príkazu alebo pokynu vedúceho služobného úradu alebo veliteľa, ak by jeho splnením spáchal trestný čin; túto skutočnosť oznámi bezodkladne najbližšiemu nadriadenému toho vedúceho služobného úradu alebo veliteľa, ktorý vojenský rozkaz, nariadenie, príkaz alebo pokyn vydal.⁶ Nezákonnosť rozkazu však nemusí byť vždy zjavná (evidentná). Preto v prípade, ak si profesionálny vojak nie je istý zákonnosťou rozkazu a iba sa domnieva, že vojenský rozkaz, nariadenie, príkaz alebo pokyn jeho vedúceho služobného úradu alebo veliteľa je v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom, je povinný na to vedúceho služobného úradu alebo veliteľa upozorniť. Ak vedúci služobného úradu alebo veliteľ trvá na splnení vojenského rozkazu, nariadenia, príkazu alebo pokynu, musí ho profesionálnemu vojakovi písomne potvrdiť a profesionálny vojak je povinný ho splniť. Obdobná právna úprava je obsiahnutá v zákone č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície v platnom znení, ktorý v § 48 ods. 4 ukladá príslušníkom týchto zborov povinnosť odprieť splnenie rozkazu, nariadenia, príkazu alebo pokynu nadriadeného, ak by jeho splnením spáchal trestný čin a následne túto skutočnosť oznámiť bezodkladne vyššiemu nadriadenému. Ak sa policajt len domnieva, že rozkaz, nariadenie, príkaz alebo pokyn jeho nadriadeného je v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom, je povinný na to nadriadeného upozorniť. Ak nadriadený trvá na splnení rozkazu, nariadenia, príkazu alebo pokynu, musí ho policajtovi písomne potvrdiť a policajt je povinný ho splniť. Písomné potvrdenie sa nevyžaduje, ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania.

Na túto mimotrestnú úpravu nadväzuje § 28 ods. 2 Tr. zák., ktorý rešpektujúc pre Slovenskú republiku záväzný Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu⁷, v súlade s jeho článkom 33 ods. 2, stanovuje, že výkon práv a povinností nebude okolnosťou vylučujúcou protiprávnosť, ak bol spáchaný trestný čin genocídia podľa § 418 Tr. zák. alebo trestný čin neľudskosti podľa § 425 Tr. zák. splnením nariadenia, príkazu, rozkazu alebo pokynu orgánu výkonnej moci alebo nadriadeného. Teda platí, že osoba (nemusí pritom ísť len o príslušníka ozbrojených síl a ozbrojených zborov, ale i o civila), ktorej bol uložený príkaz, resp. rozkaz, ktorého splnením by došlo k naplneniu znakov skutkovej podstaty trestného činu genocídia alebo trestného činu neľudskosti, tento príkaz splní, bude plne zodpovedná za tieto trestné činy, keďže takéto príkazy sa ex lege pokladajú za zjavne nezákonné.

Kým pri spáchaní trestného činu genocídia a neľudskosti je uplatnenie výkonu práv a povinností ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť absolútne vylúčené, v prípade spáchania ďalšieho do jurisdikcie Medzinárodného trestného súdu spadajúceho trestného činu - trestného činu vojnového bezprávia podľa § 433 Tr. zák., ktorý je premietnutím článku 8 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu, ktorý uvádza vojnové zločiny - je právna úprava v zhode s článkom 33 ods. 1 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu menej prísna, keďže v zmysle § 28 ods. 3 Tr. zák. sa výkon práv a povinností bude môcť uplatniť ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť, ak bol spáchaný trestný čin vojnového bezprávia podľa § 433 Tr. zák. splnením nariadenia, príkazu, rozkazu alebo pokynu orgánu výkonnej moci alebo nadriadeného, ak osoba, ktorá plnila také nariadenie, príkaz, rozkaz alebo pokyn,

- a) mala zákonnú povinnosť splniť také nariadenie, príkaz, rozkaz alebo pokyn,

³ Pozri aj Novotný, O. – Dolenský, A. – Jelínek, J. – Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné, I. obecná část, CODEX Praha 1992, s. 122

⁴ Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 201

⁵ Solnař, V.: Základy trestní odpovědnosti, Academia Praha 1972, s. 91;

Novotný, O. – Dolenský, A. – Jelínek, J. – Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné, I. obecná část, CODEX Praha 1992, s. 122

⁶ Pre úplnosť je však potrebné uviesť, že v minulosti vojenské poriadky (predovšetkým služobné predpisy, disciplinárne poriadky a pod.) zakotvovali absolútnu záväznosť vojenských rozkazov.

⁷ Publikovaný ako oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 333/2002 Z.z.

- b) nevedela, že také nariadenie, príkaz, rozkaz alebo pokyn je nezákonné, a
- c) obsah takého nariadenia, príkazu, rozkazu alebo pokynu nenasvedčoval, že je nezákonné.

Ten, kto nezákonný rozkaz vydal nesie trestnú zodpovednosť za tento nezákonný rozkaz vždy, bez ohľadu na to, či je pre podriadeného záväzný alebo nie.

V prípade, že sa jedná v zmysle vyššie uvedených skutočností o nezáväzný (zločinný) rozkaz a podriadený takýto zločinný rozkaz vykoná, je zaň podriadený trestne zodpovedný, môže sa naň však vzťahovať poľahčujúca okolnosť podľa § 36 písm. e) Tr. zák., ak jednal pod tlakom odkázanosti alebo podriadenosti. Ak podriadený nemá vedomosť o nezákonnosti rozkazu a vykoná rozkaz, ktorého nezákonnosť nebola zjavná (s výnimkou trestného činu genocídia a trestného činu neľudskosti, u ktorých platí zákonná fikcia ich zjavnej nezákonnosti), resp. vykoná rozkaz, o ktorom sa domnieval, že je v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom, no jeho splnenie mu potvrdil nadriadený, nebude za tento čin trestne zodpovedný.

IDENTIFIKÁCIA, ANALÝZA A HODNOTENIE TRESTNÉHO ČINU GENOCÍDIA

Skutková podstata trestného činu genocídia je zakotvená v § 418 Tr. zák. Samotný pojem genocídia, resp. genocídium pozostáva z gréckeho slova *genos* (rasa, kmeň) a latinskej prípony - *cide* (zabitie, zabíjanie). *Genocídium* rozumieme systematické vraždenie ľudí, ktoré je vykonávané s úmyslom úplného alebo čiastočného vyhladenia celých národnostných, etnických, rasových alebo náboženských skupín. Genocídium je najzávažnejším z trestných činov proti ľudskosti, či už bolo spáchané v mieri alebo počas vojny. Za zločin podľa medzinárodného práva bol genocídium vyhlásené rezolúciou Valného zhromaždenia OSN č. 96/I zo dňa 11. decembra 1946. Vychádzajúc z tejto rezolúcie boli následne znaky genocídia zakotvené v článku II Dohovoru o zabránení a trestaní zločinu genocídia z 8. decembra 1948, ku ktorému Československo pristúpilo v roku 1950. V súčasnosti zločin genocídia definuje aj článok 6 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu.

Objektom tohto trestného činu je právo národov, národností, všetkých etník a rás ľudského rodu a náboženských skupín na existenciu a súčasne právo na život a slobodný rozvoj osobnosti bez ohľadu na národnú, rasovú, etnickú alebo náboženskú príslušnosť.

K naplneniu **objektívnej stránky** dôjde, ak páchatel' v úmysle úplne alebo čiastočne zničiť' niektorý národ, národnosť, etnickú alebo rasovú skupinu resp. náboženskú skupinu

- a) *spôsobí príslušníkovi takejto skupiny ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť.*
- b) *vykoná opatrenie smerujúce k tomu, aby sa v takejto skupine bránilo rodeniu detí (ide predovšetkým o nedobrovoľné obmedzovanie pôrodnosti, nútená kontrola pôrodnosti, sterilizácie, nútené oddelenie mužov a žien, zákaz uzatvárania manželstiev a podobne),*
- c) *násilne prevádza deti z jednej takejto skupiny do druhej, alebo*
- d) *uvedie príslušníkov takejto skupiny do životných podmienok, ktoré majú privodiť jej čiastočné alebo úplné fyzické zničenie (toto sa v praxi prejavuje predovšetkým ako pozbavenie príslušníkov takejto skupiny riadneho bývania, ošatenia, hygieny a lekárskej starostlivosti počas dlhšieho časového obdobia, poskytovanie stravy pod hranicou minima nevyhnutného na prežitie či prinútenie príslušníkov takejto skupiny, aby vykonávali neúnosnú prácu alebo ich vystavenie neúnosnej fyzickej námahe).*

Národom sa rozumie historicky vzniknuté spoločenstvo ľudí so spoločným jazykom, územím, hospodárstvom, históriou, kultúrou, psychikou, s uvedomovaním si vlastnej existencie ako národa.⁸ *Národnosťou skupinou* (národnosťou) sa rozumie spoločenstvo ľudí rovnakého národa obývajúce určitú časť územia štátu. V prípade, ak nie sú štátotvorným subjektom označujeme ich ako národnosť menšinu (minoritu). *Etnickou skupinou* sa rozumie reálne existujúca a historicky vzniknutosť skupina ľudí spoločného pôvodu, jazyka a spoločnej materiálnej a duchovnej kultúry. Vyznačuje sa vedomím vlastnej odlišnosti od iných spoločenstiev, stálosťou, unikátnosťou, územím, na ktorom buď vznikala alebo sa dlhú dobu vyvíjala, a antropologickým zložením: príslušníci etnickej skupiny prináležia spravidla k určitým výrazným typom a rasám. *Rasovou skupinou* sa rozumie skupina ľudí so súborom podobných, dedične podmienených znakov, ktorými sa líšia od ostatných takýchto skupín. Medzi atribúty rasy, podľa ktorých sa vyčleňuje konkrétna časť populácie patria biologické atribúty (rasy ľudí sa delili podľa biologických znakov ako tvar lebky, rast vlasov, farba pleti, postava) a kultúrne atribúty (rasy ľudí si vytvorili špecifické kultúrne vzory). Základné rasy, tzv. veľké rasy sú europoidná rasa

⁸ Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 547

(kaukazská rasa, eurázijská rasa, europoidi, biela rasa), mongoloidná rasa (žltohnedá rasa, mongoloidi), negroidná rasa (čierna rasa, ekvatoriálna rasa) a niekedy je ako samostatná zaradovaná aj australoidná rasa (australoidi). Z genetického hľadiska „rasy“ neexistujú, pretože podľa štúdií nie sú genetické rozdiely medzi rasami väčšie ako napríklad genetické rozdiely medzi národmi. Krížením rôznych rás vznikajú miešanci, ktorí sú normálne plodní, a tým dokazujú, že obe rodičovské rasy patria do rovnakého druhu *Homo sapiens*. *Náboženskou skupinou* sa rozumie skupina ľudí hlásiacich sa k určitému náboženstvu, denominácii alebo spôsobu uctievania, či spoločnému presvedčeniu, viere.

Aj keď je bezprostredným konkrétnym útokom napadnutý iba jednotlivec, skutočným predmetom útoku bude vždy národ, resp. národnosť, etnická, rasová alebo náboženská skupina ľudí ako celok, do ktorej tento jednotlivec patrí.

Páchateľom tohto trestného činu môže byť každá trestne zodpovedná osoba.

Subjektívna stránka je založená na úmyselnom zavinení a pohnútku. Pohnútku spočíva v úmysle úplne alebo čiastočne zničiť niektorý národ, národnosť, etnickú alebo rasovú skupinu resp. náboženskú skupinu.

IDENTIFIKÁCIA, ANALÝZA A HODNOTENIE TRESTNÉHO ČINU NEĽUDSKOSTI

Skutková podstata trestného činu neľudskosti je zakotvená v § 425 Tr. zák. Skutková podstata trestného činu neľudskosti svojou blanketovou povahou zabezpečuje kompletne implementovanie trestnosti zločinov proti ľudskosti vymedzených v článku 7 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu do slovenského právneho poriadku.

Objektom tohto trestného činu je záujem na ochrane ľudskosti a humanity pred zločinmi proti ľudskosti a následkami z toho vyplývajúcimi.

Objektívna stránka bude naplnená, ak páchateľ voči civilným osobám spácha čin považovaný článkom 7 Rímskeho štatútu za zločin proti ľudskosti, teda ak uskutoční

- a) vraždu,
- b) vyhladzovanie,
- c) zotročenie,
- d) deportáciu alebo násilný presun obyvateľstva,
- e) uväznenie alebo iné závažné pozbavenie osobnej slobody porušujúce základné pravidlá medzinárodného práva,
- f) mučenie,
- g) znásilnenie, sexuálne otroctvo, vynútená prostitúcia, násilné tehotenstvo, vynútená sterilizácia alebo iné formy sexuálneho násillia porovnateľnej závažnosti,
- h) prenasledovanie akejkoľvek identifikovateľnej skupiny alebo kolektívu z politických, rasových, národnostných, etnických, kultúrnych, náboženských dôvodov, z dôvodu pohlavia alebo iných dôvodov, ktoré sú všeobecne uznávané ako neprípustné podľa medzinárodného práva, v súvislosti s akýmkoľvek činom v rozsahu právomoci Medzinárodného trestného súdu,
- i) nedobrovoľné zmiznutie ľudí,
- j) trestný čin apartheidu,
- k) ďalšie neľudské činy podobnej povahy úmyselne spôsobujúce veľké utrpenie alebo vážne zranenie tela alebo poškodenie duševného či fyzického zdravia.

Útokom namierený proti civilným osobám (obyvateľstvu) sa rozumie konanie, v ktorého priebehu dochádza k opakovanému páchaniu činov uvedených vyššie proti akémukoľvek civilnému obyvateľstvu v súlade so štátnou alebo s organizačnou politikou uskutočňovania alebo podporovania týchto útokov. Vyhladzovaním sa rozumie úmyselné privedenie takých životných podmienok, medziiným zmeranie prístupu k potravinám a liekom, ktorých cieľom je zničenie časti obyvateľstva. Zotročením je stav, keď sa voči osobe vykonávajú niektoré alebo všetky práva spájajúce sa s právom k vlastníctvu, pričom k výkonu takeého práva dochádza v priebehu obchodovania s osobami, najmä so ženami a s deťmi. Deportáciou alebo násilným presunom obyvateľstva je nútené premiestnenie dotknutých osôb z oblasti, kde sú zákonne prítomní, vyhnaním alebo iným donucovaním bez dôvodov povolených medzinárodným právom. Mučením sa rozumie úmyselné spôsobenie veľkej telesnej alebo duševnej bolesti alebo utrpenia väznenej osobe alebo osobe, nad ktorou mal kontrolu páchateľ. Pod mučenie nespadá bolesť alebo utrpenie vyplývajúce iba z podstaty zákonných sankcií alebo ako ich sprievodný jav. Núteným tehotenstvom je nezákonné obmedzenie ženy násilne privedenej do iného stavu s úmyslom ovplyvňovať etnické zloženie akéhokoľvek obyvateľstva alebo vykonávať iné závažné porušenia medzinárodného práva. Prenasledovaním je úmyselné a závažné odňatie základných práv v rozpore s medzinárodným právom z dôvodu

identity skupiny alebo kolektívu. Nedobrovoľným zmiznutím ľudí sa rozumie zatknutie, väzba alebo zavlčenie osôb s úmyslom vyňať ich spod ochrany zákona na dlhšie časové obdobie štátom alebo politickou organizáciou alebo s oprávnením, podporou alebo tichým súhlasom štátu alebo politickej organizácie s následným odmietnutím priznania tohto odňatia slobody alebo poskytovania informácií o osude alebo mieste pobytu takýchto osôb. Trestným činom apartheidu sa rozumejú neľudské činy podobného charakteru, ako sú vyššie uvedené činy, ak sú spáchané v kontexte inštitucionalizovaného režimu systematického utlačania a prevahy jednej rasovej skupiny nad akoukoľvek inou rasovou skupinou alebo skupinami s úmyslom zachovať tento režim.

Páchateľom tohto trestného činu môže byť každá trestne zodpovedná osoba.

Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie.

Trestný čin neľudskosti je vo vzťahu špeciality k všetkým trestným činom, ktorých znaky zakotvené slovenskom Trestnom zákone sa zhodujú so znakmi zločinov proti ľudskosti vymedzenými v článku 7 Rímskeho štatútu (napríklad trestný čin vraždy, mučenia, znásilnenia, pozbavenia osobnej slobody), čo vylučuje ich jednočinný súbeh.

IDENTIFIKÁCIA, ANALÝZA A HODNOTENIE TRESTNÉHO ČINU VOJNOVÉHO BEZPRÁVIA

Skutková podstata trestného činu vojnového bezprávia je zakotvená v § 433 Tr. zák. Skutková podstata trestného činu vojnového bezprávia svojou blanketovou povahou zabezpečuje kompletne implementovanie trestnosti vojnových zločinov vymedzených v článku 8 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu do slovenského právneho poriadku.

Objektom tohto trestného činu je život, zdravie, majetok, ako aj iné základné ľudské práva a slobody, ktoré by páchateľ mohol porušiť alebo ohroziť spôsobom uvedeným v objektívnej stránke tohto trestného činu.

Objektívna stránka je vyjadrená alternatívne, k jej naplneniu dôjde, ak páchateľ spácha niektorý z činov, ktorý sa v zmysle článku 8 Rímskeho štatútu považuje za vojnový zločin, pričom Rímsky štatút považuje za vojnové zločiny tieto konania:

*a) Závažné porušenia Ženevských dohovorov z 12. augusta 1949,*⁹ menovite ktorýkoľvek

z týchto činov voči osobám alebo majetku chránených podľa ustanovení príslušného Ženevského dohovoru: zámerné zabitie, mučenie alebo neľudské zaobchádzanie vrátane biologických pokusov, zámerné spôsobenie veľkého telesného alebo zdravotného utrpenia alebo vážneho zranenia, rozsiahle zničenie a privlastnenie majetku vykonané bez zdôvodnenia vojenskou nevyhnutnosťou a nezákonne a svojvoľne, prinútenie vojnového zajatca alebo inej chránenej osoby slúžiť v silách nepriateľskej moci, zámerné odňatie práv na spravodlivý a riadny súd vojnovému zajatcovi alebo inej chránenej osobe, nezákonná deportácia alebo presun, alebo nezákonné obmedzenie, branie rukojemníkov.

b) Iné vážne porušenia zákonov a zvyklostí uplatniteľných v medzinárodných ozbrojených konfliktoch v rámci vytvoreného rámca medzinárodného práva, menovite akýkoľvek z týchto činov: úmyselné nasmerovanie útokov proti civilnému obyvateľstvu ako takému alebo proti jednotlivým civilistom, ktorí sa priamo nezúčastňujú na nepriateľských akciách, úmyselné nasmerovanie útokov proti civilným objektom, t. j. objektom, ktoré nie sú vojenskými cieľmi, úmyselné nasmerovanie útokov proti personálu, zariadeniam, materiálu, jednotkám alebo vozidlám zapojeným do humanitárnej pomoci alebo mierových misií v súlade s Chartou Organizácie Spojených národov, ak majú nárok na ochranu poskytovanú podľa medzinárodného práva civilistom alebo civilným objektom v ozbrojenom konflikte, úmyselné spustenie útoku s vedomím, že takýto útok spôsobí sprievodnú stratu na životoch civilistov alebo ich zranenie, alebo škody civilným objektom, alebo rozsiahlu, dlhodobú a vážnu škodu prírodnému prostrediu, ktorá je zjavne neprimeraná vzhľadom na konkrétne a priamu celkovú vojenskú predpokladanú výhodu, útoky alebo bombardovanie akýmkoľvek prostriedkom miest, dedín, obydli alebo budov, ktoré nie sú obraňované a ktoré nie sú vojenskými objektmi, zabitie alebo zranenie účastníka boja, ktorý zložil zbrane alebo už nemal obranné prostriedky a bezpodmienečne sa vzdal, zneužitie vlajky vyjednávача, vlajky alebo vojenských insígnií a uniformy nepriateľa alebo Organizácie Spojených národov, ako aj rozlišujúcich znakov Ženevských dohovorov, ktoré má za následok smrť alebo vážne osobné zranenie, priamy alebo nepriamy presun časti vlastného civilného obyvateľstva okupujúcou mocnosťou na územie, ktoré okupuje, alebo deportácia alebo presun celého obyvateľstva okupovaného územia alebo jeho časti v rámci tohto územia alebo mimo neho, úmyselné nasmerovanie útokov proti budovám určeným na náboženské, vzdelávacie, umelecké, vedecké alebo charitatívne účely, historickým pamiatkam, nemocniciam a miestam, kde sa zhromažďujú chorí a zranení, ak ide

⁹ Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov ozbrojených síl v poli, Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených, chorých a stroskotancov ozbrojených síl na mori, Ženevský dohovor o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami, Ženevský dohovor o ochrane civilných osôb za vojny

o nevojenskej ciele, podrobenie osôb, ktoré sú v moci nepriateľskej strany, telesnému zmrzačeniu alebo lekársnym alebo vedeckým pokusom akéhokoľvek druhu, ktoré nie sú odôvodnené lekársnym, zubným alebo nemocničným ošetrovaním dotknutej osoby ani nie sú vykonané v jej záujme a ktoré spôsobujú smrť takejto osoby alebo osôb alebo vážne ohrozujú jej alebo ich zdravie, vierolomné zabitie alebo ťažké zranenie jednotlivcov patriacich k nepriateľskému národu alebo k armáde, vyhlásenie neudelenia žiadnej milosti, zničenie alebo zabratie majetku nepriateľa, ak takéto zničenie alebo zabratie si naliehavo nevyžaduje vojnové potreby, vyhlásenie práv a činov štátnych príslušníkov nepriateľskej strany za zrušené, pozastavené alebo neprípustné na súde, donútenie štátneho príslušníka nepriateľskej strany zúčastňovať sa na vojenských operáciách nasmerovaných proti jeho vlastnej krajine, dokonca aj keď bol v službách bojujúcej strany vo vojne pred začiatkom vojny, drancovanie mesta alebo miesta, dokonca aj keď bolo vzaté útokom, používanie jedu alebo otrávených zbraní, používanie dusivých, jedovatých alebo iných plynov a všetkých analogických kvapalín, materiálov alebo zariadení, používanie guliiek, ktoré sa ľahko roztrhávajú alebo splošťujú v ľudskom tele, ako sú guľky s tvrdým obalom, ktorý úplne nekryje jadro alebo je narezaný, používanie bojových zbraní, projektílov, materiálov a metód, ktoré sú takého charakteru, že spôsobujú nadmerné zranenia alebo zbytočné utrpenie, alebo ktoré sú vnútorne nerozlišujúce v rozpore s medzinárodným právom ozbrojených konfliktov za predpokladu, že na takéto zbrane sa vzťahuje komplexný zákaz a sú zahrnuté do prílohy tohto Rímskeho štatútu formou doplnku, urážanie ľudskej dôstojnosti, najmä ponižujúce a pokorujúce zaobchádzanie, znásilnenie, sexuálne otroctvo, nedobrovoľná prostitúcia, nútené tehotenstvo, ako sú definované v článku 7 ods. 2 písm. f), nedobrovoľná sterilizácia alebo akákoľvek iná forma sexuálneho násillia, ktorá je tiež závažným porušením Ženevských dohovorov, využívanie prítomnosti civilnej alebo inej chránenej osoby na to, aby niektoré body, oblasti alebo vojenské sily nadobudli imunitu voči vojenským operáciám, úmyselné nasmerovanie útokov proti budovám, materiálu, zdravotným jednotkám a doprave, ako aj personálu používajúcemu rozlišujúce znaky Ženevských dohovorov v súlade s medzinárodným právom, úmyselné využívanie vyhľadovania civilistov ako bojovej metódy odňatím predmetov nepostrádateľných na ich prežitie vrátane úmyselného zdržiavania záchranných zásielok, ktoré sú v súlade s ustanoveniami Ženevských dohovorov, odvod alebo verbovanie detí mladších ako pätnásť rokov do národných ozbrojených síl alebo ich využívanie na aktívnu účasť na nepriateľských akciách.

c) V prípade ozbrojeného konfliktu, ktorý nemá medzinárodný charakter, vážne porušenia článku 3, ktorý je spoločný pre štyri Ženevské dohovory z 12. augusta 1949, konkrétne akýkoľvek z týchto činov spáchaný voči osobám, ktoré sa aktívne nezúčastňujú na nepriateľských akciách, vrátane príslušníkov ozbrojených síl, ktorí zložili zbrane, a tých, ktorí sú vyradení z boja pre chorobu, zranenie, väzbu alebo z inej príčiny: násillie voči životu a osobe, najmä vražda každého druhu, zmrzačenie, kruté zaobchádzanie a mučenie, urážanie ľudskej dôstojnosti, najmä ponižujúce a pokorujúce zaobchádzanie, branie rukojemníkov, vynášanie trestov a vykonávanie popráv bez predchádzajúceho rozsudku vyhláseného riadne vytvoreným súdom poskytujúcim všetky súdne záruky, ktoré sa všeobecne uznávajú za nepostrádateľné.

d) Iné vážne porušenia zákonov a zvykov uplatniteľných na ozbrojené konflikty, ktoré nemajú medzinárodný charakter v danom rámci medzinárodného práva, konkrétne akýkoľvek z týchto činov: úmyselné nasmerovanie útokov voči civilnému obyvateľstvu ako takému alebo voči jednotlivým civilistom, ktorí sa priamo nezúčastňujú na nepriateľských akciách, úmyselné nasmerovanie útokov proti budovám, materiálu, zdravotným jednotkám, doprave a personálu používajúcemu rozlišujúce znaky Ženevských dohovorov v súlade s medzinárodným právom, úmyselné nasmerovanie útokov proti personálu, zariadeniam, materiálu, jednotkám alebo vozidlám zapojeným do humanitárnej pomoci alebo mierových misií v súlade s Chartou Organizácie Spojených národov, kým majú nárok na ochranu poskytovanú podľa medzinárodného práva civilistom alebo civilným objektom v ozbrojenom konflikte, úmyselné nasmerovanie útokov proti budovám určeným na náboženské, vzdelávacie, umelecké, vedecké alebo charitatívne účely, historickým pamiatkam, nemocniciam a miestam, kde sa zhromažďujú chorí a zranení, ak ide o nevojenskej ciele, drancovanie mesta alebo miesta, dokonca aj keď bolo vzaté útokom, znásilnenie, sexuálne otroctvo, nedobrovoľná prostitúcia, nútené tehotenstvo, ako sú definované v článku 7 ods. 2 písm. f) Rímskeho štatútu, nedobrovoľná sterilizácia alebo akákoľvek iná forma sexuálneho násillia tiež tvoriaca závažné porušenie článku 3, ktorý je spoločný pre štyri Ženevské dohovory, odvod alebo verbovanie detí mladších ako pätnásť rokov do ozbrojených síl alebo skupín a ich využívanie na aktívnu účasť na nepriateľských akciách, prikázanie premiestnenia civilného obyvateľstva z dôvodov súvisiacich s konfliktom, ak si to nevyžaduje bezpečnosť dotknutých civilistov alebo naliehavé vojenské dôvody, vierolomné zabitie alebo zranenie bojujúceho nepriateľa, vyhlásenie neudelenia žiadnej milosti, podrobenie osoby, ktorá je v moci druhej strany konfliktu, telesnému zmrzačeniu alebo lekársnym alebo vedeckým pokusom akéhokoľvek druhu, ktoré nie sú odôvodnené lekársnym, zubným alebo nemocničným ošetrovaním dotknutej osoby, ani nie sú vykonané v jej záujme, a ktoré spôsobujú smrť takejto osoby alebo osôb alebo vážne ohrozujú jej alebo ich zdravie, zničenie alebo zabratie majetku nepriateľa, ak takéto zničenie alebo zabratie naliehavo nevyžadujú potreby konfliktu.

V zmysle článku 8 ods. 1 Rímskeho štatútu je nevyhnutnou podmienkou toho, aby mohol byť ten - ktorý vyššie uvedený čin považovaný za vojnový zločin to, že jeho spáchanie bolo súčasťou plánu alebo politiky alebo súčasťou páchania takýchto zločinov vo veľkom rozsahu.

Ozbrojenými konfliktami, ktoré nemajú medzinárodný charakter sa rozumejú zdĺhavé ozbrojené konflikty, ktoré sa dejú na území štátu medzi vládnymi orgánmi a organizovanými ozbrojenými skupinami alebo medzi takýmito skupinami. Nepôjde o situácie vnútorných nepokojov a napätí, ako sú vzbury, izolované a sporadické akty násillia alebo iné akty podobnej povahy.

Páchatelom tohto trestného činu môže byť každá trestne zodpovedná osoba.

Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie.

Trestný čin vojnového bezprávia podľa § 433 Tr. zák. je vo vzťahu špeciality k všetkým trestným činom, ktorých znaky zakotvené v slovenskom Trestnom zákone sa zhodujú so znakmi vojnových zločinov vymedzenými v článku 8 Rímskeho štatútu (napr. trestný čin vraždy, mučenia, znásilnenia, pozbavenia osobnej slobody atď.), čo vylučuje ich jednočinný súbeh.

ZÁVER

Osoba (nemusí pritom ísť len o príslušníka ozbrojených síl a ozbrojených zborov, ale i o civila), ktorej bol uložený príkaz, resp. rozkaz, ktorého splnením by došlo k naplneniu znakov skutkovej podstaty trestného činu genocidia alebo trestného činu neľudskosti, tento príkaz splní, bude plne zodpovedná za tieto trestné činy, keďže takéto príkazy sa ex lege pokladajú za zjavne nezákonné.

Kým pri spáchaní trestného činu genocidia a neľudskosti je uplatnenie výkonu práv a povinností ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť absolútne vylúčené, v prípade spáchania ďalšieho do jurisdikcie Medzinárodného trestného súdu spadajúceho trestného činu - trestného činu vojnového bezprávia podľa § 433 Tr. zák., ktorý je premietnutím článku 8 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu, ktorý uvádza vojnové zločiny - je právna úprava v zhode s článkom 33 ods. 1 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu menej prísna, keďže v zmysle § 28 ods. 3 Tr. zák. sa výkon práv a povinností bude môcť uplatniť ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť, ak bol spáchaný trestný čin vojnového bezprávia podľa § 433 Tr. zák. splnením nariadenia, príkazu, rozkazu alebo pokynu orgánu výkonnej moci alebo nadriadeného, ak osoba, ktorá plnila také nariadenie, príkaz, rozkaz alebo pokyn,

- d) mala zákonnú povinnosť splniť také nariadenie, príkaz, rozkaz alebo pokyn,
- e) nevedela, že také nariadenie, príkaz, rozkaz alebo pokyn je nezákonné, a
- f) obsah takého nariadenia, príkazu, rozkazu alebo pokynu nenasvedčoval, že je nezákonné.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Iura Edition, 2006.
Madliak, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2006.
Novotný, O. – Dolenský, A. – Jelínek, J. – Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné, I. obecná část. Praha: CODEX, 1992.
Solnař, V.: Základy trestní odpovědnosti, Praha: Academia, 1972.

Recenzenti :

Dr.h.c. prof. Ing. Marián Mesároš, DrSc. – VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti
JUDr. Ing. Lívia Jamnická – VŠBM v Košiciach, Ústav práva a prevencie kriminality

DOKAZOVÁNÍ OBSAHU ELEKTRONICKÝCH DOKUMENTŮ

Viktor PORADA¹

How the evidence of electronic records

Abstrakt: Příspěvek pojednává o problematice forenzní analýzy elektronických dokumentů z hlediska dokazování jejich obsahu. Nejčastější formou forenzního zkoumání elektronických dokumentů nacházejících se v prostředcích ICT jsou digitální dokumenty ve statické formě, které byly opatřeny nebo zajištěny orgány činnými v trestním řízení. Pokud nebyly již při svém vytvoření doplněny nástroji pro zajištění věrohodnosti původu dokumentu, neporušitelnosti jeho obsahu a zakotvení existence dokumentu v čase, je obtížné až nemožné prokázat nebo vyvrátit tvrzení, které se k takovým dokumentům vztahují.

Klíčová slova: forenzní analýza; forenzní zkoumání elektronických dokumentů; dokazování

Abstract: This paper deals with the issue of forensic analysis of electronic documents in terms of evidence of their contents. The most common form of the forensic examination of electronic documents located in the ICT resources are digital documents in a static form, which were provided or guaranteed by the criminal justice proceedings. If you were not already in their creation added tools to ensure authenticity of origin of the document, its contents intact and anchoring existence of the document in time, it is difficult if not impossible to prove or disprove the claim to refer to such documents.

Key words: forensic analysis; forensic examination of electronic documents; evidence

Význam digitálních stop

Stále častěji se součástí důkazního materiálu, a to nejen v oblasti počítačové kriminality nebo kriminality informační,² ale v podstatě většiny dalších trestných činů, zejména z oblasti hospodářské (Část druhá, HLAVA VI trestního zákoníku³), trestných činů proti majetku (HLAVA V) a trestných činů proti pořádku ve věcech veřejných (HLAVA X) jsou digitální stopy.

Tyto stopy se nacházejí v počítačových systémech a na nosičích dat,⁴ případně kdekoli v kyberprostoru. Jejich vlastnosti jsou ovšem takové, že příliš neusnadňují práci orgánů činných v trestním řízení, resp. jimi ustanovených znalců. Patří sem zejména:⁵

- a) nehmotnost digitálních stop,
- b) latentnost digitálních stop,
- c) časová trasovatelnost digitálních stop, resp. manipulovatelnost s časem v počítačových systémech,
- d) informační hodnota digitálních stop,
- e) velmi nízká životnost digitálních stop,
- f) uchování a kvalita archivních záznamů,
- g) velké objemy digitálních dat,
- h) vysoká datová hustota digitálních záznamů,
- i) dynamika vývoje digitálních technologií,
- j) dynamika činnosti informačních systémů,
- k) komplexnost prostředí,
- l) velký geografický rozsah prostoru s digitálními stopami,
- m) dostupnost kvalitní ochrany digitálních dat,

¹ Prof. JUDr. Ing. Viktor PORADA, DrSc. dr. h. c. mult. Vysoká škola Karlovy Vary, e-mail: viktorporada@vskv.cz.

² Viz Smejkal, V. a kol. *Právo informačních a telekomunikačních systémů*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck 2004, ISBN 80-7179-765-0.

³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴ Porada, V., Straus, J. *Kriminalistické stopy - Teorie, metodologie, praxe*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. 2012. ISBN 978-80-7380-396-4, s. 282.

⁵ Porada, V., Straus, J. op. cit., s. 306 a násl.

- n) možnosti automatizace při identifikaci digitálních stop,
- o) možnosti změny identity pachatele v kyberprostoru,
- p) obnovitelnost digitálních stop,
- q) problém originality digitálních stop,
- r) nedůvěra v důkazní sílu digitálních stop.

Tyto vlastnosti jsou podrobně rozebrány v cit. díle, nicméně vyplývají z nich tyto základní předpoklady pro úspěšné nalezení stop směřujících k vypátrání pachatele a zadokumentování jeho trestné činnosti:

1. co možná největší zkrácení časových prodlev mezi zjištěním, že došlo ke spáchání trestného činu a oznámením na policii, resp. mezi přijetím oznámení a zahájením prověřování,
2. od samého počátku spolupráce s vysoce kvalifikovanými odborníky – od základních útvarů, jako jsou OKTE, přes Kriminalistický ústav až po externí specialisty – soudní znalce,
3. zachování originality, integrity a obnovitelnosti digitálních stop zjištěných ve zkoumaném prostředí.

Každé technologické zařízení, které získává, zpracovává, předává nebo uchovává data, zanechává záznamy (odrazy) o své činnosti. Tyto záznamy z kriminalistického hlediska jsou stopami. V oblasti IS/IT jsou tedy především digitální stopy, které lze definovat podle SWGDE (Scientific Working Group on Digital Evidence) jako jakékoliv informace s vypovídající hodnotou, uložené nebo přenášené v digitální podobě.⁶ Z hlediska trestního či správního řízení je ale pro nás možná užitečnější užší definice International Organization of Computer Evidence (IOCE), která definovala původně digitální stopu jako jakoukoliv informaci, uloženou nebo přenášenou v binární formě, která může být předložena soudu jako věcný důkaz. V této definici je kladen důraz na předkládání důkazů soudu a právě předložitelnost důkazu soudu je hlavním kritériem úspěšnosti kriminalistické počítačové analýzy (na rozdíl od tzv. znalecké analýzy prováděné za účelem soukromoprávním).

Fyzické a datové objekty se stávají důkazy teprve tehdy, jsou-li akceptovatelné orgány činnými v trestním řízení. Klíčovou je právě otázka prokazatelnosti, že se stopa nacházela na určitém místě a že v procesu od jejího zajištění do ukončení znaleckého zkoumání nebyla žádným způsobem modifikována. Proto se pracuje s duplikátem digitální stopy, což je přesná digitální reprodukce všech datových objektů obsažených na originálním fyzickém objektu na fyzicky stejný typ datového média. Duplikát digitální stopy vzniká vždy kopírováním všech datových objektů daného fyzického objektu na jiné fyzické médium stejného typu. Problém ovšem nastává v situaci dálkového přístupu, pokud se nedostaneme k fyzickému nosiči dat a zhotovení duplikátu všech bitů nacházejících se na vzdáleném nosiči dat v poměru 1:1 není možná. Pak pracujeme s tzv. kopií dat, tedy kopií digitální stopy, kdy vytváříme datové objekty se stejným informačním obsahem, ale na fyzické médium, které může být odlišného typu. Musíme ovšem počítat s tím, že takto nemusíme získat všechny informace, které mohou být skryté nebo nekopírovatelné. Jejich průkazní hodnota je proto slabší.⁷

Z hlediska kriminalistické počítačové analýzy je pro nás klíčové, abychom mohli konformně správným a přísně legálním způsobem najít, zadokumentovat a provést důkazy, zjištěné z digitálních stop.

Forenzní zkoumání elektronických dokumentů

Jak již bylo naznačeno výše, existuje řada aspektů, které nám dokazování v souvislosti s elektronickými dokumenty mimořádně znesnadňuje:

- čas,
- čitelnost dat,
- identifikace a autentizace,
- průkaznost důkazů.

⁶ Rak, R., Porada, V. *Charakteristiky a specifika digitálních stop*. Bezpečnostní teorie a praxe, 2005, č. 1, s. 71 – 84, resp. Porada, V., Rak, R. *Digitální stopy v kriminalistice a forenzních vědách*. Soudní inženýrství, XVII., 2006, č. 1, s. 3 – 21.

⁷ Smejkal, V. *Současné možnosti boje proti počítačové kriminalitě*. Data Security Management, XV., 2011, č. 4, s. 18 – 23.

Čas

Je známo, že nastavení času na počítači lze kdykoli změnit. Pouze takový počítač, který by byl připojen na časový normál či jiný zdroj jednotného času a toto nastavení by nebylo možno modifikovat či vypnout, je nezpochybnitelným zdrojem o době určitého úkonu. U obyčejných počítačů musíme mít štěstí, abychom z více provázaných údajů mohli spolehlivě prokázat, kdy se v počítači co odehrálo, a to jak v případě, kdy pachatel s faktorem času počítal a nastavil jej určitým způsobem, tak v situaci, kdy podezřelý či obviněný zpochybňuje časové údaje zjištěné v průběhu vyšetřování.⁸

Další vlastní, související s časem, je extrémní dynamičnost prostředí digitálních stop. Organizace, provozující složité IS s mnoha uživateli, běžícími programy a procesy a rozprostírající se v lokálních i vzdálených umístěních (LAN, WAN) nikdy samy nedopustí „klasické ohledání místa trestného činu“ s vyloučením všech osob a činností po dobu ohledání a zajištění věcných důkazů, tedy včetně digitálních stop. Vyšetřování, expertiza musí být vedena v živém, produkčním prostředí, v krajním případě ze záložních nebo archivních médií. Produkční prostředí je ale extrémně dynamické, generuje obrovské množství transakcí, které mohou přepisovat, zneplatňovat či mazat skutečné, relevantní digitální stopy (důkazy). Pokud s aplikací pracuje větší množství uživatelů, pravděpodobnost zajištění relevantních důkazů s rostoucím časem prudce klesá. Naopak pachatel má dostatek času a prostoru aby stopy smazal nebo pozměnil. Situace je komplikována tím víc, má-li tato osoba dostatečné znalosti a oprávnění (administrátorské). Kritické aplikace musí být proto navrženy podle přísných bezpečnostních pravidel (oddělení pracovních rolí zaměstnanců, logování transakcí, archivace dat, průběžný monitoring apod.). Pokud tyto pravidla při vývoji nebo v provozu nejsou dodržována, hledání pachatele je velmi komplikovanou záležitostí s vysokou mírou nejistoty výsledku a velkou investicí do zdrojů vyšetřování.⁹

Čitelnost dat

Zde budeme řešit dva základní problémy:

- a) čitelnost formátu, v němž jsou dokumenty vytvořeny a uloženy; může se jednat o natolik zastaralý nebo ojedinělý datový formát, že nebudeme mít k dispozici nástroj pro jeho analýzu a zjištění obsahu,
- b) čitelnost nosiče dat v důsledku stárání, poškození, fyzikálních vlivů atd.,
- c) úmyslné znečitelnění obsahu pro nepovolané osoby.

Druhý případ je možný, ale nejproblematictější a zřejmě nejpravděpodobnější u pachatelů z řad „bílých límečků“ je třetí, neboť je snadno realizovatelný prostřednictvím hesel, šifer, ukrytím (znevíditelním) souboru apod.

Pokud podezřelý neprozradí heslo či klíč a ochranu se nepodaří prolomit, neexistuje zákonný nástroj, jak si tento přístup vynutit. Při použití dostatečně sofistikovaného postupu či nástroje mohou být data zneprístupněna navždy.¹⁰

Identifikace a autentizace

Klíčovým problémem dokazování prostřednictvím elektronických dokumentů je přiřazení dokumentu, resp. jeho obsahu konkrétní osobě. Pokud není dokument opatřen elektronickým podpisem, pokud možno tzv. zaručeným elektronickým podpisem,¹¹ prakticky není možné prokázat, kdo je skutečným autorem dokumentu nebo kdo jej nějak modifikoval. Vyplyvá to z možnosti jakýchkoliv změn digitálně zaznamenaných dat, přičemž použití nějakého logu, znamenávající činnosti v počítačovém systému se obvykle omezuje pouze na přihlášení/odhlášení, v lepším případě na to, že určitá osoba v jistý okamžik nějak s dokumentem nakládala.

⁸ Smejkal, V. op. cit.

⁹ Porada, Rak., op. cit.

¹⁰ Smejkal, V. *Problémy při stihání počítačové kriminality*. Data Security Management, XIV., 2010, č. 1, s. 14 – 18.

¹¹ Viz např. Smejkal, V. *Elektronický podpis*. Právní rádce, XII., 2004, č. 12, s. 9 – 14 a Smejkal, V. *Elektronický podpis v Slovenské republice*. Data Security Management, XI., 2007, č. 2, s. 16 – 20.

Ale ani to nemusí být dostatečné – viz výše uvedená zmínka o možnosti ovlivňování času počítačového systému. Opět pouze existence časového razítka¹² představuje důkaz jednoznačný, který může být nahrazen pouze soustavou dalších důkazů, vztahujících se k procesům, probíhajícím v počítačovém systému.

Značným omylem současnosti je dokazování prostřednictvím tzv. metadat dokumentu, obsahující údaje, kdo dokument vytvořil, kdy se tak stalo, kolik času bylo spotřebováno na práci s ním, kdy byl naposledy vytištěn atd. Při běžné práci, kdy se nikdo nesnaží „škodit“ a s daty záměrně manipulovat, jsou metadata užitečná, protože běžné programy je při správném nastavení vyplňují podle skutečnosti. Nicméně stále je nutné mít na paměti, že je v případě nutnosti lze snadno změnit. Pokud je zveřejněn formát dokumentu, nebo v případě, že jej podrobíme vlastnímu zkoumání, můžeme snadno dostupnými nástroji změnit obsah těchto metadat podle potřeby. Například dokumenty vytvořené ve většinových formátech MS Office lze otevřít v libovolném textovém editoru či jiném nástroji, pomocí vyhledávání najít text, který chceme změnit a upravit jej dle vlastního uvážení. Jakékoliv znalecké zkoumání tohoto dokumentu nedokáže původní informace získat, ba dokonce ani odhalit, že byly změněny a musí se spojit s podvrženými údaji.

Jistou nadějí pro OČTŘ, resp. znalce může představovat jedna z vlastností digitálních dokumentů, kterou si ne mnoho lidí uvědomuje: kopie digitálního dokumentu se může nacházet nejen kdekoli na počítačovém systému či informačním systému, ale v podstatě kdekoli v kyberprostoru. Nikdy nemůžeme vědět a nikdy to nezjistíme, zda někdo někam určitý dokument neuložil, neposlal, vědomě či nevědomě. Nevíme, zda nezůstal uložen v nějaké mezipaměti, v mailové či datové schránce. Toto je nové riziko a nová naděje pro vyšetřovatele.

Průkaznost důkazů

Existuje několik zásad, jež jsou nezávislé na použitých technologiích, ale které jsou důležitým předpokladem pro to, aby znalecký posudek mohl být použit v rámci soudního nebo správního řízení:¹³

- Integrita – vše, co bylo prováděno, veškeré způsoby práce se vstupními informacemi musí být prováděno způsobem, ze kterého je jednoznačně jasné, že nemohlo dojít k úmyslné nebo neúmyslné manipulaci nebo změně dat, včetně zadokumentování kdo, kdy, kde, jak a proč s nimi co dělal apod.
- Opakovatelnost/přezkoumatelnost – použití takových způsobů práce a jejich dokumentace tak, aby metody mohly být opakovaně provedeny stejným způsobem, čímž by se ověřilo, zda se dospěje ke stejným závěrům, nebo aby mohla být správnost závěrů ověřena pomocí jiných metod (pokud existují). Nepřezkoumatelnost je často způsobena snahou, neuvádět do posudku všechny detaily, nezatežovat příslušný orgán stovkami až tisíci stran příloh apod.; toto lze zcela jistě vyřešit přílohou na CD/DVD.
- Objektivnost – znalec by měl přistupovat ke zkoumání objektivně, bez předchozího ovlivnění (zadavatelem posudku nebo tzv. veřejným míněním, sdělovacími prostředky apod.) nebo vytváření hypotéz, pro které se bude pouze snažit najít potvrzující důkazy (a současně přehlížet nebo vědomě či nevědomě potlačovat důkazy proti původní hypotéze).

Závěry

Z výše uvedených poznatků a argumentů lze vyvodit dva následující klíčové závěry, které významným způsobem ovlivňují nejenom kriminalistické úspěchy při vyšetřování a odhalování počítačové nebo kybernetické trestné činnosti, ale potenciálně i při odhalování většiny nebo alespoň značné části ostatní trestné činnosti, nezávisle na jejím druhu:

I. Spolupráce orgánů činných v trestním řízení (OČTŘ) se specialisty v oboru informačních a komunikačních technologií je již nedostatečná na té úrovni, na jaké je využívána v současné době, tj. zadáváním zpracování znaleckých posudků nebo v lepším případě ad-hoc dílčími konzultacemi. Digitální technologie pronikly do běžného života společnosti takovým způsobem, že pro OČTŘ se tyto musí stát z jedné strany nedílným a zásadním nástrojem práce, z druhé strany kladou tyto technologie, díky jejich složitosti a dynamice vývoje, vysoké nároky

¹² Podrobně viz zejména Mates, V., Smejkal, V. *E-government v České republice. Právní a technologické aspekty*. 2. podstatně přepracované a rozšířené vydání. Praha: Leges 2012, 456 str., ISBN: 978-80-87576-36-6

¹³ Viz např. Svetlík, M. *Digitální forenzní analýza a bezpečnost informací*. Data Security Management, XIV., 2010, č. 1, s. 20 – 23.

na odpovídající vědomosti a speciální postupy identifikace, vyhledávání, zajišťování, dále pak na analýzu, interpretaci a prezentaci digitálních stop. Bez špičkových specialistů nebude odvedená práce na odpovídající nebo alespoň akceptovatelné úrovni. Současná úroveň rozvoje a existence informačních a komunikačních technologií jednoznačně vyžaduje po OČTR vytvoření co největšího počtu specializovaných a kvalifikovaných týmů a pro specializované činnosti kontinuální a těsnou spolupráci s experty v oboru digitálních technologií.

II. Uplatnění informačních a komunikačních digitálních technologií ve všech oblastech lidské činnosti a jejich přímé či nepřímé využití prakticky celou populací přináší požadavek, který vyžaduje v určitých případech trestné činnosti nutnost rozšířit vyšetřovací týmy nejenom o specialisty na tuto digitální techniku, ale i na odborníky v oblastech lidské činnosti, která digitální technologie specificky využívá. Jedná se tedy o reálnou potřebu vzniku multioborových vyšetřovacích týmů. Konkrétním příkladem může být potenciální snaha pachatele nebo pachatelů zaútočit pomocí informačních a komunikačních technologií na některý z prvků klíčové infrastruktury státu nebo na řídicí a informační systém některé z předních nemocnic nebo významného průmyslového podniku. V takto závažných nebo složitých případech nebude postačovat v praxi používaná metoda určité „off-line“ spolupráce. I když se zdají být použité příklady zatím na první pohled nereálné, světová zkušenost potvrzuje opak a není nic lepšího, než být připraven jak organizačně, procesně, odborně ale i právně. Lze se důvodně domnívat, že takové situace, kdy by bylo potřebné sestavit specializovaný multioborový vyšetřovací tým již v minulosti nastaly, jen se o nich neví, nebo nebyly jako takové klasifikovány. Je potřeba se připravit na nepříznivé situace, které mohou nastat už v blízké době.¹⁴

Významným pomocníkem se může stát rozhodovací praxe soudů, která ukáže, jak je možné se vypořádat se zdánlivě obtížně uchopitelnými, nehmotnými důkazy s využitím znaleckých posudků. Hodnocení důkazu znaleckým posudkem spočívá v posouzení, zda závěry posudku jsou náležitě odůvodněny, zda jsou podloženy obsahem nálezu, zda bylo přihlédnuto ke všem skutečnostem, s nimiž se bylo třeba vypořádat, zda závěry posudku nejsou v rozporu s výsledky ostatních důkazů a zda odůvodnění znaleckého posudku odpovídá pravidlům logického myšlení. Důkaz znaleckým posudkem tedy soud hodnotí jako každý jiný důkaz, nemůže však přezkoumávat věcnou správnost odborných závěrů. Závěry znaleckého posudku nelze bez dalšího přebírat, ale je třeba v případě potřeby je ověřovat i jinými důkazy, a to zejména tehdy, jestliže mohou být pochybnosti o správnosti závěrů znaleckého posudku. Tak tomu je např., připouští-li znalecký posudek možnost zpřesnění jím uváděných údajů, avšak k tomuto zpřesnění znalec nepřikročí, nebo postupuje-li znalec ve znaleckém posudku podle určitého předpisu, ale v dílčím závěru se od něho bez bližšího zdůvodnění odchýlí.¹⁵

Nutnost interpretace digitálních stop do vnímatelné podoby a enormní složitost digitálních technologií obecně jednoznačně vede k novému modelu integrované kriminalisticko-expertizní práce, k vytvoření (reálnému nebo virtuálnímu) integrovaných vyšetřovacích týmů, ve kterých je nezbytné odborně, procesně, právně i organizačně zajistit těsnou spolupráci kriminalistů a digitálních expertů. Taková potřeba se stává realitou, se kterou je potřeba se vypořádat.

Recenzenti :

prof. Ing. Vladimír Sedlák, PhD. – VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti

prof. Ing. Josef Reitšpis, PhD. - VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti

¹⁴ Porada, V. Šedivý, P. Praktická využitelnost kriminalistických a forenzních aplikací v oblasti počítačové/kybernetické kriminality. Karlovarská právní revue, 2012, č. 3, s. 94 – 114.

¹⁵ Rozsudky Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. dubna 2002, sp. zn. 25 Cdo 583/2001 a ze dne 16. února 1995, sp. zn. Cdon 24/94. Cit. dle Smejkal, V. *Limity a možnosti kriminalistické počítačové analýzy*. In: *Identifikace potřeb právní praxe jako teoretický základ pro rozvoj kriminalistických a právních specializací*. Sbomik vědeckých prací. Karlovy Vary: Vysoká škola Karlovy Vary, 2011, s. 102 – 114. ISBN 9788087236093.

VYHLÁSENIE NEZÁVISLOSTI KOSOVA Z POHĽADU MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

Jozef VYSTAVEL¹ - Miroslav KELEMEN²

Kosovo declared independence from the terms of international law

Abstract: The nature of this paper is aimed at researching the issue of declaration of independence of Kosovo. The major focus on this article will be mentioned at evaluating the unilateral declaration of independence of Kosovo from perspective of principles of International law. Mainly, they are the principle of the right to self-determination of people and Principle of the right to protection of state sovereignty or Principle of territorial integrity.

Key words: unilateral declaration of independence, self-determination in International Law, separatist states, the right to protection of state sovereignty, the right to self-determination of people, Kosovo

Abstrakt: Charakter vedeckej práce je zameraný na výskum problematiky vyhlásenia nezávislosti Kosova. Hlavným cieľom v tomto článku bude hodnotenie jednostranného vyhlásenia nezávislosti Kosova z hľadiska zásad medzinárodného práva. Prevažne sa jedná o princíp práva na sebaurčenie ľudí a zásady práva na ochranu štátnej suverenity a princíp územnej celistvosti.

Kľúčové slová: mnohostranná deklarácia nezávislosti, sebaurčenie v medzinárodnom práve, separatistické štáty, právo na ochranu štátnej suverenity, právo na sebaurčenie ľudí, Kosovo

ÚVOD A IDENTIFIKÁCIA VEDECKÉHO PROBLÉMU

Cieľom publikovanej práce je prispieť k skúmaniu problematiky princípu práva národov na sebaurčenie z pohľadu medzinárodného práva, použitie tohto princípu v systéme medzinárodných vzťahov a na názorovú nejednotu (nejasnosť) v prípade aplikovania princípu práva na sebaurčenie národov v procese vyhlásenia nezávislosti Kosova. V prípade nezávislosti Kosova sa zaoberáme dvoma princípmi medzinárodného práva: právom národa na sebaurčenie a právom na ochranu teritoriálnej jednoty štátu, ako aktéra medzinárodných vzťahov. Dôležité je zaoberať sa otázkou, či riešenie kosovskej otázky formou jednostranného vyhlásenia nezávislosti a následné uznanie nezávislosti Kosova niektorými krajinami je, alebo nie je konfliktom dvoch princíпов medzinárodného práva – princípu práva na sebaurčenie národov a princípu práva na ochranu teritoriálnej integrity štátu.

V prípade vyhlásenia nezávislosti Kosova (samotné Srbsko označuje tento akt za jednostranne vyhlásenú nezávislosť Kosova³) vyvolalo diskusiu (polemiku), či otázka spôsobu vyhlásenia nezávislosti Kosova vytvorila precedens v rámci súčasného medzinárodného práva, alebo nie. Danú polemiku aktívne využíva aj Srbsko, resp. srbská diplomacia pri ochrane svojej teritoriálnej integrity na pôde Organizácie spojených národov (OSN). V danej otázke skúmanej problematiky je však nevyhnutné poukázať na pojem historického vývoja uznania nezávislosti štátu v systéme medzinárodného práva, pričom štát sa berie ako jeden zo základných subjektov medzinárodného práva. Zároveň je k otázke spôsobu vyhlásenia nezávislosti Kosova nevyhnutné uviesť skutočnosť, či v rámci medzinárodného práva existuje možnosť precedensu, ako súčasť medzinárodného práva majúci vplyv na budúci vývoj medzinárodných vzťahov.

FORMULÁCIA PROBLÉMU A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO V PROCESE UZNANIA SUVERENITY NÁRODNÉHO ŠTÁTU

Vo všeobecnej rovine môžeme tvrdiť, že medzinárodné právo je súbor noriem, ktoré nám upravujú vzťahy medzi subjektmi medzinárodného práva. Ide o normy, ktoré vyplývajú z medzinárodných zmlúv a obyčajových pravidiel. Tieto normy sa nazývajú aj ako pramene medzinárodného práva⁴ (Potočný, Ondrěj, 2006). Je nevyhnutné si uvedomiť, že v medzinárodnom práve neexistuje žiadna právne záväzná norma, ktorá by nám

¹ plk. Ing. Jozef Vystavel, doktorand, *Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl v Liptovskom Mikuláši, Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, e-mail: joseph.vystavel@gmail.com.*

² doc. Ing. Miroslav Kelemen, PhD., školiťel, *prorektor pre zahraničné vzťahy VŠBM v Košiciach, e-mail: miroslav.kelemen@gmail.com*

³ V anglickej terminológii *Unilateral Declaration of Independence - UDI*

⁴ V článku 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora je definované, že v spore medzi jednotlivými subjektmi medzinárodného práva (štátmi) môžu mimo medzinárodných zmlúv a obyčajových pravidiel pôsobiť ako pramene medzinárodného práva aj vnútroštátne právo a všeobecnoprávne zásady používané medzi civilizovanými národmi.

určovala čo je subjekt medzinárodného práva. V medzinárodnom práve však existuje doktrína, ktorá nám určuje subjekty medzinárodného práva. Daná doktrína nie je uzatvorená norma, ale sa prispôsobuje aktuálnemu vývoju medzinárodných vzťahov. V súčasnom systéme medzinárodných vzťahov je možné za subjekty medzinárodného práva označiť štát, medzinárodné medzivládne organizácie, jednotlivcov (napr. pápež, ako hlava rímsko-katolíckej cirkvi) a špecifické subjekty (napr. Červený kríž). Zároveň je štát základným subjektom medzinárodného práva, t. j. všetky medzinárodné uznané štáty sú si z hľadiska medzinárodného práva právne rovné. Toto nám poukazuje, že štát je najdôležitejším aktérom svetového politického systému (Krejčí, 2007)

V skúmanej problematike je dôležité, že ako aj v tradičnej, tak aj súčasnej medzinárodnej práve je postavené na existencii suverénnych štátov, ktoré sú hlavnými nositeľmi práv a povinností, ale v prevažnej väčšine prípadov tiež tvorcami noriem medzinárodného práva (Scheu, 2008).

Kritéria pre medzinárodné uznanie štátu

Uznanie nezávislosti štátu z pohľadu medzinárodného práva môžeme definovať ako súbor pravidiel všeobecnej praxe uznania nového štátu. V problematike medzinárodného uznania štátu z pohľadu medzinárodného práva však je nevyhnutné poukázať na otázku povinnosti uznania nového štátu. Jedným z najdôležitejších kritérií v princípe medzinárodného uznania štátu je fakt, že z pohľadu medzinárodného práva nevyplýva povinnosť uznať subjektmi (štátmi) medzinárodného práva štát, ktorý spĺňa všetky kritéria pre svoje uznanie. Naopak, uznanie entity, ktorá kritéria pre uznanie nezávislosti nespĺňa, môže byť v závislosti od jednotlivých konkrétnych okolností hodnotené ako akt, ktorý je v rozpore s medzinárodným právom. Uznanie, resp. neuznanie novovzniknutého štátu v podstate nemá žiadny vplyv na jeho existenciu ako subjektu medzinárodného práva. Štát sa v podstate stáva subjektom medzinárodného práva v dobe, keď začne vykazovať niektorý z atribútov suverénneho štátu. Postavenie novovzniknutého štátu, ktorý nebol uznaný väčšinou štátov medzinárodného postavenia je však systéme medzinárodných vzťahov pomerne zložitá (ekonomická a hospodárska spolupráca, vízová otázka, zastúpenie v medzinárodných a regionálnych organizáciách a pod.) (Potočný, Ondřej, 2006).

Do obdobia rozpadu bipolárneho sveta sa proces uznávania nových štátov riešil štyrmi tradičnými kritériami pre uznanie štátu vyplývajúcimi zo všeobecného medzinárodného práva. Prvé tri tradičné kritéria predstavovali tri hlavné atribúty štátu: obyvateľstvo, vymedzené územie a vláda schopná presadiť svoju autoritu, čiže mocensko-správny aparát (Krejčí, 2007; Šmihula, 2005). K týmto kritériám sa postupne pridalo aj kritérium explicitne vymedzené v čl. 1 *Dohovoru o právach a povinnostiach štátov* z roku 1933, ktorý je taktiež označovaný pojmom tzv. Montevidejská konvencia. Ide o schopnosť štátu zaisťovať formálne diplomatické styky s ostatnými štátmi, resp. zabezpečiť si uznanie svojej suverenity druhými štátmi, ako hlavnými aktérmi medzinárodných vzťahov (Krejčí 2008). Tieto kritéria na uznanie štátu sú v Montevidejskej konvencii definované tak, že entita, ktorá by mala byť uznaná za existujúci štát (ako subjekt medzinárodného práva) musí spĺňať nasledovné atribúty svojej funkcionality:

- ✓ vykonávať účinnú a nezávislú vládnu kontrolu,
- ✓ vykonávať účinnú a nezávislú kontrolu na území, ktoré má byť vymedzené ako teritórium (hranica) nového štátu,
- ✓ schopnosť vstupovať do vzťahov s inými štátmi,
- ✓ vykonávať účinnú a nezávislú vládnu kontrolu nad všetkým obyvateľstvom na území, ktoré má byť vymedzené ako teritórium nového štátu.

Pri definovaní týchto kritérií môžeme vo všeobecnej rovine tvrdiť, že došlo k aplikovaniu troch základných pohľadov na znaky štátu definované americkým teoretikom **G. Jellinekom** do medzinárodného práva (štátna moc, štátne územie, štátotvorný národ)⁵, ktoré sa následne rozšírilo o ďalšie prvky (napr. integrácia novovzniknutého štátu do medzinárodných a regionálnych organizácií). Následne historické udalosti z druhej polovice 20. storočia priniesli nové pohľady na štát, čo si vyžiadalo rozšírenie definície štátu. **Šmihula** definoval rozšírený pohľad, ktorý rozdelil do deviatich bodov definovania moderného štátu (Šmihula, 2005):

- 1) v štáte existuje organizácia držiteľov a vykonávateľov moci, ktorá je separovaná od zvyšného obyvateľstva štátu,
- 2) táto skupina štátnu moc vykonáva ako zamestnanie,
- 3) držiteľia a vykonávatelia štátnej moci majú k dispozícii dostatočné mocenské prostriedky, aby presadili svoju moc i proti vôli zvyšku obyvateľstva násilnou cestou,
- 4) štátna organizácia držiteľov moci svoju moc vykonáva na základe svojej originálnej autority a mocenskej prevahy; v praktickej rovine to znamená, že nie je dosadzovaná a udržiavaná pri moci na základe činnosti žiadnej vonkajšej moci,
- 5) výkon štátnej moci je samotným štátom a podstatnou časťou obyvateľstva vnímaný, ako výkon práva v súlade s existujúcim právnym poriadkom,

⁵ Jellinekova definícia štátu: „Štát je vzäzová jednotka usadených ľudí s originálnou vládou mocou“ (Šmihula, 2005, str. 18).

- 6) organizácia štátu je založená na teritoriálnom princípe, to jest udržuje určitú skupinu ľudí usadených na určitom/vymedzenom území,
- 7) v štáte existuje istý právny poriadok, ktorý je určovaný alebo aspoň verejne priznaný štátnou mocou,
- 8) štát má k dispozícii dostatočnú ekonomickú základňu vyjadrenú v práve štátu vyberať od obyvateľstva pravidelné dávky (dane),
- 9) je prítomný určitý stupeň súhlasu ovládaných s existenciou štátu – forma jeho legalizácie.

Ďalšie, v súčasnosti pomerne často uvádzané znaky štátu, ako napríklad ochrana ľudských práv, ochrana základných slobôd jednotlivca, ochrana životného prostredia teritória štátu je možné vnímať ako ďalšie znaky moderného štátu na začiatku 21. storočia.

V období bezprostredne po rozpade bipolárneho sveta bola z pohľadu medzinárodného práva významná snaha členských krajín Európskeho spoločenstva zaviesť inštitút uznania štátu na nástroj zahraničnej politiky. Výsledkom bolo zavedenie určenie nových kritérií v procese uznania nezávislosti štátu. Najvýznamnejšou zmenou v kritériách uznania nového štátu bolo, že členské štáty Európskeho spoločenstva potvrdili ochotu uznať nové štáty s prihliadnutím na tradičné kritéria, ale aj na *politické okolnosti každého prípadu*. Scheu danú skutočnosť definoval, že podľa medzinárodného práva sú vznik a existencia nového štátu otázkou *fakticity*, tzn. skutočného výkonu vlády nad obyvateľstvom a územím. Z tohto pohľadu zahŕňa problematika uznania existencie nového štátu celý rad komplexných politických súvislostí. V politickej praxi môže byť sporné, či je splnené kritérium efektivity skutočného výkonu vlády nad obyvateľstvom a územím, napr. v Kosove (Scheu, 2008).

Toto dodatočné kritérium (politická okolnosť každého prípadu) je významné pri určení otázky, či jednostranne vyhlásená nezávislosť Kosova a jeho následné uznanie zo strany niektorých členských krajín OSN a Európskej únie je, alebo nie je precedensom v systéme medzinárodného práva. Princíp prihliadnutia na politickú okolnosť vyhlásenia nezávislosti Kosova uplatnila Európska únia v procese riešenia konečného štatútu Kosova a procese uznania nezávislosti po jednostranne deklarovanej nezávislosti kosovským parlamentom. Tento princíp nám v podstate neguje tvrdenie, že vyhlásenie nezávislosti Kosova je precedens v súčasnom systéme medzinárodných vzťahov.

ANALÝZA A HODNOTENIE PRÁVA NA SEBAURČENIE

Potočný definoval v najobecnejšej rovine právo národov na sebaurčenie za právo každého národa slobodne sa rozhodnúť o svojej nezávislosti a o svojom hospodárskom, spoločenskom a kultúrnom rozvoji. Zároveň toto právo zaradil medzi najdôležitejšie právne inštitúcie súčasného medzinárodného práva. **Potočný** uvádza, že právo národa na sebaurčenie je „*nevyhnutným základom rozvoja priateľských vzťahov medzi všetkými štátmi a národmi. Bez poctivého dodržiavania zásady sebaurčenia národov nie je možné úspešne rozvíjať medzinárodnú spoluprácu medzi všetkými krajinami a ani dosahovať stabilitu a blahobyt v celosvetovom meradle a ani účinne napomáhať hospodárskemu, sociálnemu a kultúrnemu pokroku vo všetkých kútoch zemegule.*“ (Potočný, 1968).

Z pohľadu medzinárodného práva má právo na sebaurčenie dve zdanlivo separátne roviny - dimenzie (Falk, 2002). Prvá dimenzia - *interná*, ktorá je z hľadiska výkladu bezproblémová (nenapadnuteľná), sa vzťahuje na právo na sebaurčenie jednotlivca v oblasti legálnej ochrany ľudských práv. Táto dimenzia je explicitne vyjadrená v článkoch I multilaterálnych dohôd – Medzinárodný pakt o civilných a politických právach⁶ prijatý Valným zhromaždením Organizácie spojených národov (VZ OSN) 19. 12. 1966 a Medzinárodný pakt o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach⁷ prijatý Valným zhromaždením VZ OSN 16. 12. 1966. Druhá dimenzia práva na sebaurčenie - *externá*, ktorá je z hľadiska výkladu problematická, sa vzťahuje na právo ľudí (národov) na vytvorenie nezávislého suverénneho štátu, alebo práva na prevzatie efektívnej kontroly nad ich kolektívnym osudom. Tieto dve dimenzie práva na sebaurčenie nám určujú, že pojmy právo na sebaurčenie a právo národa na sebaurčenie nie sú z pohľadu medzinárodného práva totožné. Zásadný rozdiel je v tom, že keď dôjde implementovaniu druhej (externej) dimenzie práva na sebaurčenie – práva národa na sebaurčenie, naďalej dlhodobo pretrváva v platnosti u novovytvoreného národného štátu prvá (interná) dimenzia práva na sebaurčenie, to jest o slobode jednotlivca.

Právo národa na sebaurčenie v systéme medzinárodných vzťahov – medzinárodné zakotvenie

Súčasný význam pojmu „sebaurčenie“ sa postupne vyvíjal od druhej polovice 18. storočia. V tomto období ho môžeme po prvýkrát nájsť v Deklarácii nezávislosti Spojených štátov (1776) a v pohľade na definíciu národného štátu počas Veľkej francúzskej revolúcie (1789 – 1799). Je však nevyhnutne uviesť, že pojem právo na

⁶ The International Covenant on Civil and Political Rights.

⁷ The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

sebaurčenie národov sa v tomto období neuvádzal. Toto právo bolo chápané v zmysle uznania práva národa na zvolenie si vlastnej formy vlády suverénnym ľuďom. Priamym dôsledkom aplikovania tohto práva bolo vytvorenie nových európskych štátov na základe idey národného sebaurčenia. Sebaurčenie sa stotožňovalo národnou samostatnosťou. Išlo napríklad o vytvorenie Grécka (secesia od Osmanskej ríše), a Belgicka (secesia od Holandska). Na druhej strane idea národného sebaurčenia ovplyvnila aj vytvorenie jednotného Nemecka a Talianska, kedy ideologické pozadie, ktoré umožnilo ich zjednotenie bolo národné povedomie. Národné povedomie bolo aj „hnacou silou“ revolučných rokov 1848 – 1849, ktoré sú niekedy označované, aj ako „jar európskych národov“.

Všeobecne prevláda názor, že americký prezident **Wilson** bol hlavným predstaviteľom boja za právo národa na sebaurčenie. Môžeme však tvrdiť, koncept presadzovaný **Wilsonom** bol silne ovplyvnený idealizmom a humanizmom a založený na sebaurčení národa na etnografickom princípe. Idealizmus a humanizmus jeho konceptu sebaurčenia národov vyplýval najmä z odmietnutia národných, ekonomických a historických práv a záujmov štátu (Danspeckgruber, 2002). **Wilson** právo na sebaurčenie národov chápal ako základný prostriedok celosvetového mieru. Idealizmus v práve národa na sebaurčenie určujúci delenie mnohonárodných ríš v Európe bol z určitého hľadiska odtrhnutý od reality vtedajšieho systému medzinárodných vzťahov. Dané sa prejavilo počas Parížskej mierovej konferencie v rokoch 1919 – 1923, kedy sa pri usporiadaní povojnového sveta, určení hraníc novovzniknutých štátov a potrestaní vinníkov 1. svetovej vojny presadzovali hlavne národné záujmy 27 štátov, ktorým bol priznaný štatút víťazného štátu⁸. Ideu práva národa na sebaurčenie, ako hlavný liberálny prvok povojnového usporiadania medzinárodných vzťahov v hlavnom orgáne konferencie – Rade desiatich, resp. Rade piatich⁹ – presadzoval v podstate len **Wilson**¹⁰. Výsledkom je, že liberálne a demokratické princípy amerického prezidenta, tzv. 14 bodov¹¹, zostali v prevažnej väčšine prípadov len na papieri (Macmillan, 2001). Na druhej strane **Wilsonov** idealizmus v práve národa na sebaurčenie mal aj jeden významný pozitívny výsledok – po prvýkrát medzinárodné spoločenstvo pripustilo, že riešenie konfliktov v medzinárodných vzťahoch sa dá riešiť aj inakším spôsobom, ako ozbrojeným konfliktom.

Zásadu princípu práva národa na sebaurčenie prijalo koncom roku 1917 aj sovietske Rusko v Deklarácii práv národov Ruska. Deklarácia garantovala právo národov na sebaurčenie bývalého cárskeho Ruska až do možnosti secesie. Danú možnosť využilo Fínsko na odtrhnutie od sovietskeho Ruska (Veselý, 2007).

Ďalším medzníkom v medzinárodnom zakotvení práva národov na sebaurčenie bolo vytvorenie OSN v roku 1945. Právo národa na sebaurčenie sa v Charte OSN objavilo ako obecná právna zásada medzinárodného práva. V článku 1, odsek 2 Charty OSN bolo po prvýkrát explicitne uvedené právo národa na sebaurčenie, čím je formálne zakotvené v medzinárodnom práve. V uvedenom článku sa uvádza, že cieľom OSN je „rozvíjať medzi národmi priateľské vzťahy, založené na úcte k zásade rovnoprávnosti a sebaurčenia národov a vykonávať iné opatrenia k posilneniu svetového mieru“. Právo národa na sebaurčenie je zakotvené aj v článku 55 Charty OSN „Aby sa vytvorili pomery stability a blahobytu, ktoré sú nutné pre pokojné a priateľské styky medzi národmi, založené na úcte k zásade rovnoprávnosti a sebaurčenia národov, Organizácia spojených národov bude podporovať...“¹². V týchto článkoch však nie je právo národa na sebaurčenie bližšie špecifikované. Toto právo je v Charte OSN implicitne uvedené aj pri kapitolách o nesamosprávnych a poručníckych teritóriách (Potočný, 1968).

Zásadný význam pre akceptovanie princípu práva národov na sebaurčenie mala Deklarácia o poskytnutí nezávislosti koloniálnym krajinám a národom VZ OSN (14. 12. 1960) a Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1514 (ako dôsledok vyvrcholenia procesu dekolonizácie), ktoré viedli k rozpadu koloniálneho systému. Deklarácia VZ OSN vyzdvihla právo národov na sebaurčenie a právo voľby svojho rozvoja. V bode 2 explicitne uviedla, že „všetky národy majú právo na sebaurčenie; vyhlasujú podľa tohto práva slobodne svoj politický štatút a uskutočňujú podľa neho svoj hospodársky, sociálny a kultúrny rozvoj“¹³. Ďalej v článku 5 sa právo národa na sebaurčenie vo vzťahu k poručníckym a nesamosprávny územiam uvádza „v poručníckych a nesamosprávnych územiach, a taktiež aj vo všetkých ďalších územiach, ktoré doposiaľ nezávislosť, musia byť okamžite podniknuté opatrenia k tomu, aby všetka moc bola poskytnutá národom týchto území s súladom s ich slobodne prejavenu vôľou a pránim, bez akýchkoľvek podmienok alebo výhrad a bez ohľadu na rasu, náboženské vyznanie

⁸ Tieto štáty boli rozdelené do štyroch skupín: tzv. mocnosti so všeobecnými záujmami, tzv. mocnosti s obmedzenými záujmami, mocnosti, ktoré prerušili diplomatické styky s Nemeckom a štáty, ktoré boli neutrálne (Veselý, 2007).

⁹ Veľká Británia chcela rozšíriť svoju koloniálnu ríšu v Afrike a získať podstatnú časť Turecka, čím by si mohla vybudovať tzv. Severovýchodné impérium. Francúzsko sa snažilo o získanie hegemonie v Európe posunutím východných hraníc k Rýnu. Úmysel Francúzska odsudzovala Veľká Británia, ktorá sa snažila o zabránenie hegemonie Francúzska v Európe podľa je tradičného konceptu rovnováhy síl v Európe. USA (**Wilson**) sústredili všetko úsilie na vytvorenie Spoločnosti národov, ako nástroja na riešenie všetkých budúcich sporov medzi aktérmi medzinárodného spoločenstva. Japonsko sa snažilo o potvrdenie svojich územných ziskov z obdobia vojny (1914 – 1918) a o získanie čínskej provincie Šan-tung. Taliansko požadovalo pomerne veľkú časť Rakúska - Uhorska s cieľom získať dominantný politický a ekonomický vplyv v novovytvorených štátoch strednej a juhovýchodnej Európy (Macmillan, 2001).

¹⁰ Radu desiatich tvorili predseda vlády a minister zahraničných vecí USA, Veľkej Británie, Francúzska, Talianska a Japonska. Rada piatich bola tvorená len najvyššími predstaviteľmi uvedených krajín (**Wilson, George, Clemenceau, Orlando a Sonino**).

¹¹ Dostupné v plnom znení Veselý, 2007, str. 211 – 212.

¹² Dostupné v plnom znení Veselý, 2007, str. 331 – 337.

¹³ Dostupné v plnom znení Veselý, 2007, str. 505.

alebo farbu pleti, aby im bolo umožnená plná nezávislosť a sloboda“¹⁴. Z dôvodu, že za prijatie Deklarácie hlasovalo 89 členov VZ OSN, 9 členských štátov sa zdržalo hlasovania a žiadny štát nebol proti, uznávajú zástancovia práva národa na sebaurčenie, ako najdôležitejšieho princípu súčasných medzinárodných vzťahov obsah Deklarácie za *opinio juris communis* o tom, aké práva a povinnosti vyplývajú z princípu sebaurčenia národov (Potočný, 1968). V ďalších rezolúciách nazvaných „*Situácia týkajúca sa plnenia Deklarácie*“ VZ OSN opätovne potvrdilo princíp práva národov na sebaurčenie a zároveň aj rozvinulo niektoré ďalšie komponenty princípu práva národa na sebaurčenie.

Princíp práva národa na sebaurčenie bol aj jedným z ideologických základov Hnutia nezúčastnených, ktorá tento princíp implementovala vo svojich deklaráciách počas Bandguskej konferencii v roku 1955, Belehradskej konferencii v roku 1961 a Káhirskej konferencii v roku 1964 (Potočný, 1968). Je príznačné, že proces dekolonizácie a vytvorenia nových nezávislých štátov, a teda aj princíp práva národa na sebaurčenie bol v Deklarácii Belehradskej konferencie hnutia nezúčastnených krajín (6. 9. 1961) využitý na definovanie *reálnych záujmov* statusovo neutrálnych krajín v bipolárnom rozdelení medzinárodného systému a novovzniknutých krajín v procese dekolonizácie. Išlo o požiadavku explicitne uvedenú v článkoch 24 a 25 deklarácie požadujúcu zmenu Charty OSN s cieľom rozšírenia počtu členov Bezpečnostnej rady OSN, Sekretariátu OSN a Hospodárskej a sociálnej rady OSN¹⁵.

Právo národov na sebaurčenie, ako jedna zo všeobecne platných noriem medzinárodného práva bolo potvrdené aj v Medzinárodnom pakte o civilných a politických právach a Medzinárodnom pakte o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach, ktoré boli v roku 1966 prijaté VZ OSN.

Z hľadiska medzinárodného práva je jedným z najvýznamnejších Záverečný akt helsinskej konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe¹⁶, prijatý 1. 8. 1975. Význam tohto dokumentu spočíva vo vymedzení desiatich najhlavnejších princípov upravujúcich vzťahy medzi štátmi, ako aktérmi medzinárodných vzťahov a tým aj medzinárodného práva¹⁷. Medzi desať najhlavnejších princípov sa počíta:

- 1) zvrchovaná rovnosť, rešpektovanie práv vyplývajúcich zo zvrchovanosti,
- 2) zdržanie sa hrozby silou alebo použitia sily,
- 3) *neporušiteľnosť hraníc*,
- 4) *územná celistvosť štátov*,
- 5) pokojné urovnávanie sporov,
- 6) nemiešanie sa do vnútorných záležitostí,
- 7) rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd vrátane slobody myslenia, svedomia, náboženstva alebo presvedčenia,
- 8) *rovnaké práva a sebaurčenie národov*,
- 9) spolupráca medzi štátmi,
- 10) poctivé plnenie záväzkov medzinárodného práva.

Pre obdobie rozpadu bývalého Sovietskeho zväzu a obdobia konca Studenej vojny sa právo národov na sebaurčenie využilo v procese legitimizovania vzniku nových štátov na teritóriu bývalého východného bloku. Právo národa na sebaurčenie sa potvrdilo v Parížskej charte pre novú Európu, ktorá bola prijatá na konferencii Konferencie o bezpečnosti a spoluprácu v Európe (21. 11. 1990). Zároveň je dôležité uviesť, že Parížska charta potvrdila aj princíp neporušiteľnosti hraníc a princíp územnej celistvosti. V časti Priateľské vzťahy medzi účastníkmi štátmi je uvedené „*Znovu potvrdzujeme rovnaké práva národov a ich právo na sebaurčenie v súlade s Chartou OSN a s príslušnými normami medzinárodného práva vrátane tých, ktoré sa týkajú územnej celistvosti štátov*“. Týmto boli obidva princípy – princíp práva národov na sebaurčenie a princíp rešpektovania neporušiteľnosti hraníc a územnej celistvosti štátov opätovne potvrdené, že patria medzi desať najhlavnejších princípov medzinárodného práva, tzv. Dekalog (Štepánsky, 2008). Parížska charta nám však aj určuje princíp možnej zmeny štátnych hraníc, keď explicitne uvádza „*Účastnícke štáty predpokladajú, že ich hranice môžu byť zmenené v súlade s medzinárodným právom mierovými prostriedkami a dohodou*“.

Jedným z posledných dokumentov, ktoré nám potvrdili princíp územnej celistvosti a zároveň aj práva ľudí na sebaurčenie (v jej internej a externej dimenzii) je *Miléniová deklarácia OSN*, ktorá bola prijatá (8. 9. 2000). Obidva princípy sú uvedené v článku 4 Miléniovej deklarácie¹⁸.

¹⁴ Dostupné v plnom znení Veselý, 2007, str. 506.

¹⁵ Belehradská deklarácia dostupná v plnom znení Veselý, 2007, str. 506 – 508.

¹⁶ Dostupné v plnom znení Veselý, 2007, str. 522 – 526.

¹⁷ Ide o Deklaráciu zásad riadiacich vzťahy medzi zúčastnenými štátmi Záverečného aktu helsinskej konferencie.

¹⁸ Dostupné v plnom znení Veselý, 2007, str. 570.

Právo na neporušiteľnosť hraníc a právo na územnú celistvosť štátov (teritoriálna integrita)

Hlavným právnym argumentom odporcov spôsobu vyhlásenia kosovskej nezávislosti je odkaz v Charte OSN na zásadu teritoriálnej integrity (Scheu, 2012). Môžeme tvrdiť, že územná zvrchovanosť je vecou medzinárodného práva, teda atribútom *de iure* (Jihlavec, 2007).

Naďalej pretrvávajú diskusia odporcov a podporovateľov jednostranne vyhlásenej nezávislosti najmä v troch rovinách:

- a) ktorý princíp bol prvotný z pohľadu medzinárodného práva,
- b) ktorý princíp je dôležitejší a prednejší v súčasnom systéme medzinárodných vzťahov,
- c) kto je aktérom a subjektom medzinárodných vzťahov a z toho vyplývajúce nadradenie jedného alebo druhého princípu (princíp „nie národ ale, štát“).

Historický vývoj teritoriálnej integrity v medzinárodnom práve

Z historického hľadiska môžeme právo na neporušiteľnosť hraníc nájsť najmä v princípoch mocenského usporiadania po viedenskom kongrese európskych panovníkov (1814 – 1815). Kongres v prvom rade kodifikoval novú podobu mocenskej rovnováhy na základe usporiadania hraníc medzi štátmi. V usporiadaní hraníc bolo kongresom prijaté ako ideologické východisko tzv. princíp *legitimizmu* (Krejčí, 2007). Pod *legitimizmom* bola presadená zásada nutnosti zachovať predchádzajúci približne tristo rokov trvajúci poriadok v Európe. Zachovanie mocenskej rovnováhy sa zabezpečilo garantovaním hraníc európskych štátov pred zahájením Veľkej francúzskej revolúcie v roku 1792.

Tak, ako tomu bolo v prípade princípu práva národa na sebaurčenie, bol paradoxne jedným z propagátorov princípu zabezpečujúci teritoriálnu integritu pre všetky štáty systému medzinárodných vzťahov americký prezident **Wilson**, ktorý vo svojom mierovom programe povojnového usporiadania (tzv. 14 bodov) v 14. bode uviedol „*Je nutné vytvoriť všeobecné združenie národov na základe zvláštnych dohôd k tomuto cieľu, aby boli dané vzájomné záruky politickej nezávislosti a územnej celistvosti ako veľkým, tak aj malým štátom*“¹⁹. Táto zásada bola následne aplikovaná v článku 10 Dohody o Spoločnosti národov „*Členské štáty Spoločnosti sa zaväzujú, že budú rešpektovať a hájiť územnú celistvosť (integritu) a súčasnú politickú nezávislosť všetkých členov Spoločnosti proti každému vonkajšiemu tlaku*“²⁰.

Princíp teritoriálnej integrity bol po 1. svetovej vojne podporený viacerými multilaterálnymi zmluvami. Napríklad, Spoločnosť národov svojim rozhodnutím prijala v roku 1931 Stimsonovú doktrínu. Základom doktríny bolo odoprenie legitimacy teritoriálnym zmenám dosiahnutých vojenkou silou (americká opozícia k expanzii cisárskeho Japonska v Mandžusku).

Princíp teritoriálnej integrity bol z hľadiska medzinárodného práva významne potvrdený v postojí víťazných mocností po 2. svetovej vojne. Podstata tohto tvrdenia vyplýva z odmietnutia možnosti zásadnej zmeny systému štátnych hraníc zo strany víťazných mocností. V mierových zmluvách došlo k návratu hraniciam z roku 1938 (Maďarsko), 1940 (Rumunsko), 1941 (Bulharsko a Fínsko) a čiastočným zmenám hranice Talianska a Japonska. Týmto krokom medzinárodné spoločenstvo odmietlo možnosť získania suverenity nad územím porazeného štátu. Bývalé koloniálne teritória porazených štátov tak získali štatút teritória pod správou OSN (Veselý, 2007).

Dôležitým zakotvením tohto princípu medzinárodného práva bola Charta OSN, v ktorej je explicitne uvedené „*Všetky členské krajiny sa zdržia v ich medzinárodných vzťahoch od použitia hrozby použitia sily proti teritoriálnej integrite alebo politickej nezávislosti akéhokoľvek štátu.*“²¹ Zároveň Charta zaväzuje členské štáty k nepoužitiu sily k zmene štátnych hraníc. Význam pre tento princíp má aj proces dekolonizácie v 60-tych a 70-tych rokoch minulého storočia. Medzinárodné spoločenstvo prostredníctvom deklarácie OSN dala jednoznačne najavo, že priznáva nezávislosť koloniálnym krajinám a národom a že to boli existujúce kolónie a nie etnické skupiny, ktoré mohli žiadať nezávislosť. V roku 1975 Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe zopakovala v Helsinkách rovnaký princíp vo svojom záverečnom akte „*Hranice môžu byť zmenené iba v súlade s medzinárodným právom, za pomoci mierových prostriedkov a súhlasu.*“ Rovnaký princíp, ako helsinský záverečný akt potvrdila na konci studenej vojny Parížska charta pre novú Európu (1990). Jedným z posledných aktov medzinárodného práva, ktorá aplikovala princíp ochrany teritoriálnych hraníc bola Daytonská mierová dohoda z roku 1995, ktorou sa dosiahlo ukončenie vojny v Bosne a Hercegovine (1995).

¹⁹ Dostupné v plnom znení Veselý, 2007, str. 212.

²⁰ Dostupné v plnom znení Veselý, 2007, str. 260.

²¹ Dostupné v plnom znení Veselý, 2007, str. 332.

SYNTÉZA POZNATKOV V KONTEXTE CESTY KU KOSOVSKEJ NEZÁVISLOSTI

Po prijatí Rezolúcie BR OSN č. 1244 (10. 7. 1999) a po príchode medzinárodných mierových jednotiek pod velením NATO (KFOR) do Kosova sa úsilie medzinárodného spoločenstva sústredilo na zabezpečenie stabilného bezpečnostného prostredia a budovanie multietnickej spoločnosti. Bola zriadená prechodná správa OSN v Kosove reprezentovaná misiou OSN (UNMIK). Hlavným cieľom misie UNMIK bolo vytvorenie dočasných kosovských administratívnych inštitúcií na demokratických princípoch, tzv. PIGS. Naďalej však podľa rezolúcie BR OSN zostalo Kosovo teritoriálnou súčasťou Srbska (resp. Juhoslovanskej zväzovej republiky), pričom otázka konečného riešenia štatútu Kosova bola odsunutá na neskoršie obdobie po stabilizovaní bezpečnostnej situácie a úspešnom napredovaní v postkonfliktnej obnove krajiny. V roku 2001 misia UNMIK implementovala tzv. Ústavný rámec Kosova, ktorý definoval tie aspekty medzinárodnej správy, ktoré boli následne postupne odovzdávané PIGS. Dôležitou z pohľadu vyhlásenia kosovskej nezávislosti bola politika misie UNMIK v Kosove, tzv. štandardy pred štatútom, ktorá sa začala implementovať od roku 2004. Cieľom tejto politickej línie bolo dosiahnutie stavu, aby PIGS plnili základné demokratické princípy administratívnej správy. Po etnických nepokojoch v marci 2004 bolo z pohľadu budúcej nezávislosti Kosova rozhodujúce vyhlásenie Kontaktné skupiny²², že Kosovo sa nemôže vrátiť do stavu, aký bol pred rokom 1999. Týmto krokom vlastne štyria stály predstavitelia BR OSN dali súhlas na začatie rokovaní o konečnom štatúte Kosova. Rokovania o konečnom štatúte Kosova sa dostali do záverečnej fázy plánom osobitného predstaviteľa OSN pre Kosovo **M. Ahtisaariho**, ktorý v roku 2007 navrhol srbskej a kosovskej strane projekt (plán) riešenia konečného štatútu Kosova. Tento projekt riešenia budúceho štatútu Kosova bol pomenovaný tzv. Ahtisaariho plán.

Ahtisaariho plán vo svojom texte explicitne neuvádzal pojem „nezávislosť“. V Ahtisaariho pláne však boli zahrnuté niektoré premisy, ktoré indikovali „nezávislosť“ ako budúci štatút Kosova. Išlo najmä o problematiku vlastných kosovských bezpečnostných síl a zastúpenia v regionálnych a medzinárodných inštitúciách. Plán však nebol na pôde OSN prijatý (G. Grosu, P. Kopecský, 2011). Priamym dôsledkom tohto kroku bolo vytvorenie novej kontaktnej skupiny, tzv. Trojky, na nájdenie riešenia konečného štatútu Kosova. V tzv. Trojke EÚ po prvý krát vystupuje v kosovskej otázke, ako priamy aktér riešenia konfliktu. Dôležitým sú aj následné vyjadrenia predstaviteľov EÚ o pripravenosti EÚ uznať nezávislosť Kosova.

Dňa 18. 2. 2008 kosovský parlament jednostranne vyhlásil nezávislosť od Srbska. V praxi sa tento akt ustálil pod pojmom jednostranne vyhlásená nezávislosť – UDI (*Unilateral Declaration of Independence*). Dôležitým medzníkom v kosovskej otázke bol júl 2010 kedy Medzinárodný súdny dvor v Haagu vydal odporúčanie (pomerne často sa zamenia s pojmom rozsudok) k otázke, či spôsob vyhlásenia nezávislosti Kosova bol v súlade s medzinárodným právom. Medzinárodný súdny dvor v odporúčaní deklaroval, že vyhlásenie nezávislosti Kosova nebolo porušením princípov a zvyklostí medzinárodného práva.

Z hľadiska riešenia otázky práva na sebaurčenie národa a tým aj riešenia kosovskej otázky bolo dôležité, čo mohlo Kosovo urobiť pred tým, ako jednostranne vyhlásilo svoju nezávislosť. V podstate môžeme tvrdiť, že Kosovo malo aspoň čiastočne splňať nasledovné podmienky, aby mohlo byť uznané ako nezávislý štát: podmienky definujúce právny štát, podmienky týkajúce sa dodržiavania základných princípov demokratického zriadenia, podmienky ľudských práv a práv národnostných menšín, podmienky garantovania práv slobodného vierovyznania, podmienky rešpektovania neporušiteľnosti hraníc, podmienky zachovania stabilnej vnútornej bezpečnostnej situácie a bezpečnostnej situácie v regióne a podmienky, že strany konfliktu sa snažia vyriešiť konflikt dohodou.

Ďalej pre posúdenie spôsobu vyhlásenia nezávislosti Kosova, ako procesu dezintegrácie bývalej Juhoslávie je mimoriadne dôležité stanovisko č. 4 arbitrážnej komisie Medzinárodnej konferencii o Juhoslávii na uznanie nezávislosti Bosny a Hercegoviny (1992). Arbitrážna komisia v tomto stanovisku určila podmienku na uznanie nezávislosti Bosny a Hercegoviny aj skutočnosť, že môže byť za podmienku vyhlásenia nezávislosti považované zistenie vôle obyvateľstva danej entity konštituovať príslušnú entitu, ako nezávislý štát. Táto podmienka arbitrážnej komisie sa môže realizovať prostredníctvom referenda za účasti všetkých obyvateľov danej entity. Táto podmienka uznania nezávislosti môže byť aplikovaná aj v ďalších entít v regióne Západného Balkánu). Táto podmienka bola aplikovaná Európskou úniou a zúčastnenými stranami pri rozpade štátneho zriadenia Únie Srbska a Čiernej Hory na dva nezávislé štátne útvary – Srbská republika a Čierna Hora (2006).

Pre zúčastnené strany konfliktu spojeného zo secesiou jednej entity od druhej je dohoda medzi stranami konfliktu dôležitá v prípade Kosova najmä v oblastiach:

- ✓ regionálne a medzinárodné zastúpenie novovzniknutého štátu,
- ✓ ekonomického delenia hospodárstva na teritóriu novovzniknutého štátu,
- ✓ ochrany práv národnostných menšín, ochrana kultúrneho dedičstva národnostnej menšiny,
- ✓ ochrana náboženských pamiatok,
- ✓ spoločnej dohody o delimitácii novovzniknutých hraníc.

²² Kontaktná skupina bola tvorená USA, Veľkou Britániou, Francúzskom, Talianskom, Nemeckom a Ruskom.

ZÁVER

Ako bolo uvedené v príspevku, sú v čl. 1 Dohovoru o právach a povinnostiach štátov z roku 1933 (tzv. montevidejská dohoda) explicitne určené štyri kritéria na uznanie nezávislosti Kosova. Kritérium *vykonávanie účinnej a nezávislej vládnej kontroly* je vyhlásením nezávislosti Kosova splnené. Vyhlásením nezávislosti sa ukončil proces dočasnej správy medzinárodného spoločenstva prostredníctvom misie UNMIK nad Kosovom na základe mandátu BR OSN. Zároveň týmto aktom boli zrušené tzv. dočasné štátne inštitúcie. V Kosove však nie je splnená druhé kritérium vyššie uvedeného Dohovoru, aby sa *účinná a nezávislá vládna kontrola vykonávala na vymedzenom území hranicami nového štátu*. V súčasnosti je Kosovo *de facto* rozdelené na dve oblasti štátnej správy. Severné (srbské) samosprávne oblasti (okresy Leposavić, Zubin Potok, Zvečan a Kosovska Mitrovica) sú administrované srbskou vládou prostredníctvom tzv. srbských paralelných štruktúr v Kosove²³. Územie Kosova na juh od rieky Ibar je pod správou kosovských inštitúcií. Zároveň je týmto potvrdené, že Kosovo nevykonáva kontrolu nad stálym obyvateľstvom na celom svojom území. Ďalšie kritérium Dohovoru, aby Kosovo malo *schopnosť vstupovať do vzťahov s inými štátmi* je splnené. Aj napriek prebiehajúcimi rokovaniami medzi srbskou a kosovskou vládou na politickej úrovni (predsedovia vlád) a na technickej úrovni (rokovacie technické tímy) pod gesciou vysokej predstaviteľky Európskej únie pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku Ashtonovej naďalej zostáva nevyriešená otázka, či nezávislé Kosovo bude mať schopnosť (v dôsledku postoja Srbska) a vôľu (v dôsledku vysokého stupňa animozity voči Srbsku) v budúcnosti vstupovať do bilaterálneho vzťahu so Srbskom. Pokrok v tejto otázke sa dosiahol 19. 4. 2013 počas rokovaní predsedu vlády Srbska Dačića a predsedu vlády Kosova Thaciho v Bruseli, kedy bol dohodnutá tzv. 15 bodová dohoda upravujúca najmä štatút severného Kosova. Nie je však možné vylúčiť, že daná dohoda vznikla najmä na základe tlaku medzinárodného spoločenstva. Uvedená dohoda má veľký potenciál, aby sa stala základom splnenia všetkých kritérií Dohovoru o právach a povinnostiach štátov z roku 1933 zo strany Kosova. Zároveň je významná aj v integračnom procese krajín regiónu do EÚ. Obsahom dohody je klauzula, že ani Srbsko a ani Kosovo si nebudú navzájom blokovať proces európskej integrácie, resp. aktivity EÚ v jednej alebo druhej krajine.

Na druhej strane však Kosovo spĺňa pomerne veľa kritérií Európskeho spoločenstva, ktoré boli definované v Deklarácii o zásadách pre uznanie nových štátov vo východnej Európe a v Sovietskom zväze. Častým argumentom srbskej strany v tejto oblasti je, že Kosovo nespĺňa kritérium ochrany ľudských práv, práv národnostných menšín a ochrany kultúrneho a náboženského dedičstva národnostnej menšiny. Na túto kritiku je však nevyhnutné sa pozerat' z dvoch pohľadov. V prvom rade kosovská ústava garantuje demokraticky vysoké právomoci pre národnostné menšiny (kultúrne, jazykové, náboženské a zastúpenie v štátnej správa a bezpečnostných zložkách krajiny). Tieto právomoci môžeme označiť aj pojmom „*pozitívna diskriminácia*“. Otázne však naďalej zostáva ich aplikovanie v praxi. Politickí predstavitelia kosovských Srbov zo severnej časti Kosova dlhodobo argumentujú, že kosovské inštitúcie nie sú schopné plnohodnotne zabezpečiť ich právo slobodného pohybu po Kosove, právo slobodného vierovyznania, právo slobodného prístupu k informáciám v rodnom jazyku. Na druhej strane však predstavitelia kosovskej administratívy argumentujú, že kosovski Srbi sa dobrovoľne odmietajú zapojiť do správy kosovskej spoločnosti. Tento postoj kosovských Srbov môžeme označiť za druhý pohľad problému integrácie srbskej národnostnej menšiny do kosovskej spoločnosti.

Z dôvodu, že v súčasnom období prebiehajú rokovania medzi srbskou s kosovskou vládou pod patronátom Európskej únie, je nevyhnutné uviesť, že EU je organizácia bez globálnej právnej subjektivity. EU môže v zmysle čl. 11 Zmluvy o Európskej únii a jednotlivých spoločných nariadení, ktoré riešia (upravujú) spoločnú zahraničnú politiku EU prijať rozhodnutia, ktoré zaväzujú len členské krajiny EU. Z medzinárodného hľadiska nie sú záväzné pre tretie štáty.

V otázke princípu práva národa na sebaurčenie verus princípu zachovania územnej celistvosti štátu podporujeme hodnotenie **Scheua**, že rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1244 explicitne určila, že situácia mala byť riešená na základe politického procesu, mimo iného v súlade so suverenitou a územnou celistvosťou Srbska. Na druhej strane rezolúcia 1244 v ďalších relevantných článkoch podporila aj kosovský názor, že konečný štatút Kosova má vychádzať z vôle ľudu, teda na základe princípu sebaurčenia (Scheu, 2012). Čo však nepovažujeme za účelné je označovanie spôsob vyhlásenia kosovskej nezávislosti za precedens v medzinárodnom práve, ktorý nám bude ovplyvňovať budúce vzťahy v rámci medzinárodných vzťahov. Skôr ide o pragmatizmus zo strany medzinárodného spoločenstva pri riešení stavu, ktorý nastal v dôsledku dezintegrácie bývalej Juhoslávie. (Globcec dohovor, Bratislava)

²³ Tento termín je označením ktoré zaviedlo medzinárodné spoločenstvo (*so-called Serbian parallel structures in Kosovo*). Srbsko tieto inštitúcie na Kosove považuje za legítimé súčasť srbskej štátnej administratívy.

LITERATÚRA

- DANSPECKGRUBER, W. F. a kol. 2002. *The Self-determination of People. Community, Nation, and State in an Interdependent World*. Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2002. 467 s. ISBN 1-55587-768-0.
- KREJČÍ, O. 2007. 3. vyd. *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 2007. 734 s. ISBN 978-80-86929-21-7.
- MACMILLAN, M. 2001. *Mírotvorci. Pařížská Konference 1919*. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 2001. 551 s. ISBN 80-200-1151-X.
- POTOČNÝ, M., ONDRĚJ, J. 2006. 5. vyd. *Mezinárodní právo veřejné - Zvláštní část*. Praha: C H Beck, 2006. 511 s. ISBN 80-717-9536-4
- ŠMIHULA, D. 2005. *Štát a medzinárodný systém. História a súčasnosť*. Bratislava: Ústav politických vied SAV, 2005. 144 s. ISBN 80-224-0866-2.
- VESELÝ, Z. 2007. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 606 s. ISBN 978-80-7380-018-5.
- TESAŘ, F. *Kosovská loterie*. In *Mezinárodní politika*, 12/2008, ročník XXXII, str. 31 – 33, ISSN 0543-7962
- SCHEU, H. Ch. *Vznik nového státu a jeho uznání v mezinárodním právu*. In *Mezinárodní politika*, 4/2008, ročník XXXII, str. 4 – 6, ISSN 0543-7962
- SCHEU, H. Ch. *Dilema Mezinárodního soudního dvora ve věci kosovské nezávislosti*. In *Mezinárodní politika*, 4/2012, ročník XXXVI, str. 4 – 7, ISSN 0543-7962
- ŠMIHULA, D. *Kosovský problém a jeho analógie*. In *Mezinárodní politika*, 5/2012, ročník XXXVI, str. 24 – 27, ISSN 0543-7962
- ŠTĚPANOVSÝ, J. *Mezinárodněprávní spekty nezávislosti Kosova*. In *Mezinárodní politika*, 3/2008, ročník XXXII, str. 18 – 22, ISSN 0543-7962
- ŠTĚPÁNEK, V. *Rozpad Jugoslávie: Kosovo na začátku i na konci*. In *Mezinárodní politika*, 5/2011, ročník XXXV, str. 11 – 14, ISSN 0543-7962
- POTOČNÝ, M. *Zásada sebeurčení národů*. In *Mezinárodní vztahy. 1968, číslo 2*. Dostupné na www.mezinarodnivyztahy.com/article/download/564/603
- Covenant on Civil and Political Rights. Dostupné na <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>
- Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Dostupné na <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b36c0.html>
- Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples Adopted by General Assembly resolution 1514 (XV) of 14 December 1960. Dostupné na <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml>
- Globecc dohovor, Bratislava, 2013

Recenzenti :

prof. Ing. Pavel Nečas, PhD., Akadémia ozbrojených síl, Demänová 393, Liptovský Mikuláš
prof. Ing. Josef Reitšpis, PhD. – VŠBM v Košiciach, Ústav občianskej bezpečnosti

Slávnostné otvorenie Auly akademika Milana Čiča a ocenenie VŠBM v Košiciach cenou Európskej obchodnej spoločnosti (EBA) so sídlom v Londýne

Dňa 24. 1. 2013 sa v priestoroch VŠBM v Košiciach na ul. Košťova 1., uskutočnil akt slávnostného otvorenia a posvätenia novostavby Auly Akademika Milana Čiča. Nová aula nesie meno nedávno zosnulej osobnosti slovenského spoločenského a politického života prof. JUDr. Milana Čiča, DrSc., mult. Dr.h.c., akademik SAV, akademik EAVU. Aktu sa zúčastnila aj jeho blízka rodina s pani manželkou. Akademik Milan Čič sa počas vzniku a rozvoja VŠBM stal neoddeliteľnou súčasťou tejto inštitúcie ako spoluzakladateľ, člen vedeckej rady, profesor, ale aj ako priateľ.

Košice pod vedením primátora a poslanca NR SR, Richarda Rašiho, ktorý spoločne s investorom stavby a riaditeľom spol. Liquidity Trade - Jozefom Blaškom a kvestorom VŠBM v Košiciach - Ondrejom Jamnickým slávnostne otvorili Aulu akademika Milana Čiča.

Slávnostného otvorenia sa zúčastnilo mnoho vzácných hostí z radov zástupcov Ústavného súdu SR, Európskeho parlamentu, Parlamentu SR, univerzít a vysokých škôl, Košickej arcidiecézy, zahraničných konzulátov a inštitúcií a v neposlednom rade aj samotného mesta

Okrem symbolického prestrihnutia pásky bola novostavba posvätená generálnym vikárom a pomocným biskupom Košickej arcidiecézy, monsignorom Stanislavom Stolárikom, ktorý okrem protokolárnych zvyklostí pridal aj osobné blahoželanie.

Sprievodným bodom programu bolo odovzdanie ceny Európskej obchodnej spoločnosti (EBA) so sídlom v Londýne - Oxforde prostredníctvom Sokratesovho medzinárodného výboru „Najlepšia univerzita v Európe za rok 2012“, ktorú škola získala 17. decembra 2012 vo Viedni - Hofburgu. Rozhodla na základe kritérií, podľa ktorých sa každoročne vyberajú vysoké školy, marketingové a iné spoločnosti podnikateľského sektora, pričom najdôležitejšou podmienkou je, aby sa jednalo o mladé inštitúcie, ktoré vznikli po roku 1990. Hlavným kritériom je rozvoj a schopnosť úspešne sa presadiť v príslušnej oblasti podnikania.

VŠBM v Košiciach vznikla 7. júna 2006. Aj napriek relatívne krátkemu pedagogickému životu (avšak s 12 ročnými skúsenosťami v danom odbore vysokoškolského vzdelávania), vychovala približne 6000 absolventov v Bc. a Ing. štúdiu. V akademickom roku 2012 - 2013 študuje na vysokej škole približne 3000 študentov. Ocenenie odovzdala a účastníkov podujatia pozdravila generálna riaditeľka sekretariátu Európskej obchodnej spoločnosti so sídlom v Londýne Maryna Leontyeva.

Nie menej dôležitou časťou podujatia, bolo slávnostné odovzdanie diplomu "Doktor právnych vied" rektorovi VŠBM v Košiciach, Mariánovi Mesárošovi. Na základe úspešnej obhajoby doktorskej dizertačnej práce, ktorá sa konala dňa 12.12.2012, diplom odovzdal profesor Jozef Klimko - člena Slovenskej komisie pre udeľovanie vedeckých hodností pri MŠSVaR Slovenskej republiky. Záver podujatia bol venovaný hudobným vystúpeniam a akademickým zvyklostiam.

Ocenenie akademika Akadémie bezpečnosti a základov zdravia, Kyjev, Ukrajina

Dňa 21.2.2013 bolo na zasadnutí Vedeckej rady VŠBM v Košiciach odovzdané ocenenie Akademika Akadémie bezpečnosti a základov zdravia (Kyjev, Ukrajina) rektorovi VŠBM Dr.h.c. prof. Ing. Mariánovi Mesárošovi, DrSc. .

Ocenenie odovzdal prezident Akadémie bezpečnosti a základov zdravia doc. Vasyľ Zaplatynskij, PhD.

Inauguračná prednáška doc. Ing. Miroslava Kelemena, PhD. na pôde Akadémie PZ v Bratislave

V utorok 23.04.2013 sa v priestoroch Akadémie Policajného zboru v Bratislave uskutočnila inauguračná prednáška doc. Ing. Miroslava Kelemena, PhD. Cieľom prednášky bola prezentácia témy „Obrana a krízový manažment vo verejnej správe v súvislosti s vedecko-pedagogickou činnosťou a rozvojom v odbore Ochrana osôb a majetku“ a prínosu pre študijný a vedný odbor. Rokovanie

Vedeckej rady APZ v BA viedol jej predseda, JUDr. Štefan Kočan, PhD. Inauguračná komisia pod vedením pána prof. PhDr. Jána Buzalku, CSc, ktorej ďalšími členmi boli Dr.h.c. mult. prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc., Dr.h.c. mult. prof. Ing. Jozef Mihok, PhD. a prof. JUDr. Ján Svák, DrSc., vyhodnotila pedagogickú, vedeckú a publikačnú činnosť inauguranta.

Prednáška bola zameraná na súčasný stav riešenia problematiky a spoločenskú potrebu edukácie v uvedenej oblasti, identifikáciu novej dimenzie rozvoja odboru Ochrana osôb a majetku v rámci novo vytvárajúcej sa podskupiny odborov vedy a techniky „Bezpečnostné vedy“, prezentáciu hlavného prínosu pre odbor a pohľad na perspektívy rozvoja.

Po odbornej rozprave k prednáške, rozhodnutí Inauguračnej komisie, Vedecká rada APZ v Bratislave v tajnom hlasovaní schválila väčšinou hlasov návrh na vymenovanie doc. Ing. Miroslava Kelemena, PhD. za profesora v odbore 8.3.1 „Ochrana osôb a majetku“.

Culture and European Identities Project

Košice a Marseille sú v tomto roku hlavnými mestami kultúry. V rámci projektu „Culture and European Identities“ študenti z Engineering University z Lyonu navštívili 7.mája 2013 Vysokú školu bezpečnostného manažérstva, aby nám predstavili Marseille a aby sa dozvedeli viac o Košiciach. Súčasťou projektu je porovnanie rozvoja týchto dvoch miest ako aj zaangažovanosť širokej verejnosti do kultúrneho života. Obe tieto centrá kultúry dostali rovnakú finančnú podporu pre svoj kultúrny rozvoj, a tak cieľom projektu je predovšetkým zhodnotenie využitia týchto zdrojov.

Marseille nám bolo prezentované ako rastúce prístavné mesto, v ktorom je vybudované nové národné múzeum, architektonicky zaujímavá stavba turistického centra a iné. Študenti VŠBM mali možnosť komunikovať s francúzskymi študentmi a formou nahrávaného interview prezentovať našu školu, ako aj Košice a jeho prebiehajúce premeny, svoju participáciu na aktivitách, či výstavách a percepciu zmien infraštruktúry v metropole východu.

Touto cestou by sme sa radi poďakovali našim študentom, ktorí sa zúčastnili tohto stretnutia a v anglickom jazyku poskytli francúzskej návšteve užitočné informácie pri spracovávaní ich projektu.